ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
63

24. III. 1942
UPPSALA

GODA LÄRARE

Minnesbilder av f. d. lärjungar o. a.

SAMLADE OCH UTGIVNA

AV

B. RUD. HALL

DISTRIBUTION: UTGIVAREN, ADR. STOCKHOLM, INED. 7A

PRIS KRONOR 8:—

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[1941] BOKSERIE MED UNDERSTÖD AV ÅRG. XXI]
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[Vol. 63 i serien] UTGIVEN AV B. RUD. HALL [Vol. III i årg.]

GODA LÄRARE

Minnesbilder av f. d. lärjungar o. a.

SAMLADE OCH UTGIVNA

AV

B. RUD. HALL

DISTRIBUTION: UTGIVAREN, ADR. STOCKHOLM, INED. 7A

Hänvisning må göras till Efterskrift, Kommentar och Personförteckning i slutet av boken.

Helsingfors 1942 - Centraltryckeriet

FLERA UTMÄRKTA FOSTRARE I HEM, LÄROVERK, FÖRSAMLING OCH KONSTAKADEMI I TYSKLAND.

Av Konstnären *Wilhelm von Kügelgen*, Dresden.

Mor. Från tidiga barnaår kommer jag ihåg min mor såsom en ung, synnerligen välbildad kvinna med ädla anletsdrag, strålande, intelligenta ögon samt det rikaste och vackraste blonda hår. Hon var af medellängd och välväxt, hennes väsen och yttre uppträdande voro enkla och okonstlade, och hennes omdöme var träffande. Hon hade åtnjutit en vårdad uppfostran och var ovanligt kunskapsrik, och hennes mångsidiga bildning satte henne i stånd att ej endast uppskatta fördelarna af ett godt umgänge utan äfven krydda och sätta lif i samtalen mellan de utmärkta män, som besökte hennes hem.

Det senare gjorde hon med en sådan kvinnlig anspråkslöshet, att endast ett fåtal af hennes gäster anade hela fullheten af hennes andliga rikedom. Hennes stora konstnärliga begåfning, hvaröfver hon nästan blygdes som en företrädesvis manlig egenskap, visste knappt de intimaste vännerna om. De vackra sepiabilder, hvilka hon som flicka utförde för nöjes skull och mestadels efter egna idéer, smyckade väggarna i säng- och barnkamrarna, innanför hvilkas trösklar endast husets folk satte sin fot, och hennes harpa och piano ljödo blott för make och barn.

Denna älskade moder eftersträfvade ingen annan ära än en god makas och moders. Troget och oafbrutet sysselsatte hon sig med sina barn och bemödade sig samvetsgrant att icke försumma något, som kunde främja vår andliga utveckling.

Hvad hon kunde, det gjorde hon troget. Hon lärde oss att knäppa samman händerna och bedja samt inskärpte hos oss den samvetsgrannaste sanningskärlek, talade aldrig osanning för oss, icke ens på skämt och lek, och lät oss aldrig gå sysslolösa. För att våra lekar skulle vinna ökadt behag måste vi redan från vår tidigaste barndom arbeta, d.v.s. dagligen tillbringa några timmar med s.k. nyttiga tidsfördrif, såsom att nysta garn, utföra snörmakeri, rispa lappar o.s.v.

Dessa sysselsättningar antogo naturligtvis alltefter graden af vår andliga utveckling äfven en mer andlig karaktär. Min mor lärde mig läsa enligt ljudmetoden, och innan jag fyllt mitt femte år, kunde jag på min fars födelsedag öfverraska honom med uppläsandet af ett skaldestycke af Gellert. Likaledes tyckte jag om skriföfningar, räknade en smula och gjorde en liten början med geografi.

Hade jag utfört mitt förelagda arbete och var min mor nöjd därmed, så gick hon törhända bort till ett skåp, som innehöll många kära saker, och framtog därur ett och annat, i lyckligaste fall sin vackra engelska färglåda, hvilken såg ut som en bok och inneslöt de nättaste tillbehör, såsom elfenbenspalett, silfverpassare, linjal, måttstock och ett urval af de läckraste färger. Af de senare ref min mor hvad som var af nöden på paletten, medan jag stod bredvid henne och med förnöjelse åsåg, hurusom de olika färgerna placerades rundt om på det hvita elfenbenet. Därefter tecknade hon med lätt hand ett djur, en soldat, ett landskap o.s.v. och öfverlämnade färgläggningen åt mig. Ack, huru förtjuste mig inte särskildt gummiguttafärgen redan under rifningen och ännu mer vid begagnandet! Jag använde den till öfvermått och fick därför uppbära klander af min mor, som i allt iakttog måtta.

Till sitt väsen förblef hon alltid sig lik. Det låg ej i hennes natur att visa all den ömhet hon hyste i sitt hjärta; hon pratade aldrig bort tiden med mig och tillät mig intet okynne men skrämde mig heller aldrig genom dåligt lynne och häftighet utan lät mig förstå, att ingen i världen höll mig kärare än hon. Som högsta belöning för ovanligt godt uppförande kunde jag af henne vänta en kyss på pannan, hvilken hade en så kraftig verkan, att min far plägade märka det på mig, när han inträdde i rummet.

Min mor straffade sällan men sökte alltid bringa mig till insikt om min förseelse och var en så skicklig botpredikant, att jag städse blygdes öfver mitt felsteg och var beredvillig att göra afbön. För detta tillvägagående tackar jag henne ännu i dag, ty det lärde mig att i mitt hjärta utrota dessa onda kvarlefvor, som kunna bli så menliga för karaktärens danande till uppriktighet. Måste en förseelse på ett allvarsammare sätt försonas, blef jag en stund fjättrad vid ett bords- eller stolsben, visserligen endast med en tråd, som jag dock aldrig vågade sönderslita, så stor var vördnaden för min mor, och ej ens då löste jag bojan, när någon besökte vårt hem. Eller ock band hon, när jag gjort mig skyldig till gröfre förseelser, ett par långa, af styft notpapper förfärdigade åsneöron vid mitt hufvud, hvilka jag måste bära under middags- eller aftonmåltiden.

Satte sig min far då ned vid bordet, så kunde han naturligtvis lätt se dessa midasöron och förstod att gifva sina ädla anletsdrag ett så bekymmersamt uttryck, att det alltid gick mig djupt till sinnes.

Informator n:r 1. I helg och söcken var jag öfverlämnad åt min lärare, delade hans rum, gick ut och in med honom samt lekte äfven vanligen under hans tillsyn. Detta skadade mig för ingen del, ty Senff var en förträfflig ung man med friskt lynne, och intet kunde vara

större misstag än det antagande, att jag genom hans inflytelse skulle bortklemas. Senff hyste en afgjord motvilja mot hvarje slags förvekligande, mot allt skrufvadt och tillgjordt väsen liksom mot alla konstlade och inlärda maner. Han ville, att vi skulle visa oss sådana, som vi verkligen voro, vande oss att strängt iakttaga sanning och uppriktighet i vårt uttryckssätt och tålde intet yttrande, som ej stod i samklang med våra känslor och kunskaper. Förekom sådant hos andra barn, så gjorde han oss uppmärksamma därpå och skrattade däråt.

Med hänsyn till det naturliga uppträdandet voro vi barn fullt ense med vår lärare och gjorde honom oss helt förbunden. Men i ett annat afseende måste särskildt jag först lära att vänja mig därvid. Väl hade jag intet annat väntat, än att Senff vid undervisningen skulle hålla strängt på ordning, tillrättavisa mig när så behöfdes, och med sina lärdomar falla mig besvärlig, men att han skulle vara förmäten nog att vilja öfvervaka mina lekar, det var för mig öfverraskande och ytterst motbjudande. Dock torde han just därigenom på mig öfvat det bästa inflytandet, ty han ej blott förstod att tygla min medfödda passion i fråga om mina favoritnöjen och genom sitt verksamma ingripande meddela mig hvarjehanda praktiska kunskaper och färdigheter i handaslöjd utan nödgade mig ock att vid allt, som jag gjorde, använda min eftertanke och gå till väga med den ytterligaste samvetsgrannhet.

Jag lärde mig inse, att han menade väl med mig, höll alltmer af honom och omfattar honom ännu i dag med tillgifvenhet.

Där vi behöfde åskådningsmateriel, begagnade sig Senff af mycket ändamålsenliga, af honom själf uppfunna räkneklotsar, afdelade i olika storlekar, som erbjödo de nödiga bevisen. Äfven lekte och byggde vi på lediga stunder med dylika klotsar, så att de aritmetiska proportionerna på allt sätt inpräglades hos oss. Under dessa figurer och ej i form af siffror föresväfvade mig också alltjämt talstorheterna. Jag räknade efter tänkta klotsar, en förträfflig metod som snart satte mig i stånd att i hast lösa tämligen invecklade problem och åstadkomma för mina år ovanliga resultat. Detta var en följd af ändamålsenlig undervisning.

En lekkamrat. Min käre skolkamrat och vän Alfred Volkmann, en vacker och duktig gosse, hade snart blifvit den käraste bland min barndoms lekkamrater, liksom han ock var den mest framstående och begåfvade. Något äldre, därjämte förståndigare än jag och mig i allo öfverlägsen, visade han redan nu egenskaper, som förebådade, att han skulle vinna framgång i världen. Särskildt var hos honom ett klokt, vaket sinne paradt med samvetsgrann ihärdighet och stor energi, hvarför han ej sällan för mig framställdes såsom mönster.

Ritning var Alfreds favoritsysselsättning, och jag sträfvade att på

detta område likna honom i finess och noggrannhet. Vanligen kopierade vi en och samme ryttare eller någon figur från Sauerweit's krigsscener, och jag erinrar mig, att jag mindre lade mig vinn om att uppnå likhet med originalet än att återgifva behaget hos min väns kopior, som slog en vid första ögonkastet.

För öfrigt inskränkte sig vår konstnärliga verksamhet icke till ritning, vi snidade äfven i trä och knådade hvarjehanda lyckade bilder af olika färgadt vax, t.ex. små nakna negrer med palmträd och kokeldar, hvilka senare framställdes af brandgult vax. Äfvenledes tillverkade vi papparbeten och förfärdigade öfver hufvud alla våra leksaker efter lärarens anvisning, som mycket riktigt ansåg, att slöjden var det förnämsta af alltsammans.

Det intressantaste, som Senff lärde oss, var konsten att af papper vika små trekantiga tingestar, så kallade kråkor, vid hvilkas tillverkning den sista afslutande vikningen var så svår, att därtill kräfdes ett slags lycklig intellektuell åskådning liksom för förståelsen af den schellingska identitetsfilosofien, eller med andra ord, där måste uppgå ett stort ljus, innan man förmådde genom den sista skapande manipulationen fullända den på det omsorgsfullaste sätt förberedda kråkan. Denna fulländning plägade vi därför under en längre tid öfverlåta åt mästaren, Senff, tills vi omsider själfva, hvar efter annan, kommo underfund med konstgreppet. »Kan du göra den sista vikningen?» — det utgjorde länge den brännande frågan för dagen ibland oss, medan det var oss alldeles likgiltigt, om någon af oss kunde femte deklinationen [i latinska språkläran] eller icke.

Sålunda arbetade och lekte vi inpå senhösten och vintern, tills jultiden med sina underbara förberedelser nalkades och äfven på våra sysselsättningar satte sin prägel af hemlighetsfullhet. De gemensamma lekarna upphörde; enhvar slöjdade på egen hand.

Alltid förstod vår lärare att hitta på något nytt för oss, och vi ville naturligtvis gärna efterapa allt. Fästningarna och städerna, hvilka vi dittills tecknat endast som utkast för våra krigslekar, reste sig nu i alla dimensioner, och vi förkofrades i mångahanda kunskaper och färdigheter. Äfven i det fria höllos vi till ändamålsenliga kroppsöfningar. Våra promenader med Senff voro upptäcktsfärder på obanade vägar genom skogarna, hvarigenom lokalsinnet öfvades. Vi badade, klättrade samt gingo på skridskor och styltor. —

Informator n:r 2. Magister Schulz gjorde ett godt intryck på mig genom sitt vänliga, milda väsen. Jag gjorde goda framsteg i studierna under hans ledning.

För första gången fann jag nu nöje i latin, och till och med räknelektionerna voro drägliga nog. Vi räknade om pepparkakor; den som

först blev färdig, fick en pepparkaka. Och hur intresserade mig ej den matematiska geografien! Att höra huru jorden på en osynlig axel svängde sig kring solen, huru dag och natt samt de olika årstiderna uppkomma. Äfven i logiken inhämtade vi de första grunderna för tankens skärpande; historia och naturlära voro angenäma promenader genom Guds underverk i människoanden och naturen.

Men framför allt intresserade mig religionslektionerna, de första i mitt lif, kanhända emedan de mindre utgjorde regelmässig undervisning än uppbyggelsestunder, då man kunde förhålla sig alldeles passiv. Läraren verkade uteslutande på känslan utan att betunga oss med minnesläsning. Han läste för oss en afdelning ur evangelierna och talade öfver det lästa, ofta så rörande, att vi stundom allesammans, både lärjungar och lärare, föllo i gråt.

Hvad han själf ägde, det gaf han oss. Han öppnade vår andliga blick och väckte hos oss ett varmt intresse för skönheten af Kristi lif samt sporrade oss till att söka följa hans föredöme. Också tilltalade mig hans andliga föredrag i så hög grad, att de, så att säga, gjorde mig till en andlig idisslare. Hvad jag inhämtat nedskref jag sedan hemma själfmant för att däraf ånyo hämta uppbyggelse.

Rektorsskolan i Dresden 1814 o. f. För det goda anseende, som denna skola åtnjöt, hade den att tacka sin dåvarande rektors, Angers, pedagogiska talanger. Han var en förträfflig skolman, som genom sitt älskliga väsen och sin naturliga värdighet utan tvång vidmakthöll disciplinen.

Fysik och geometri blefvo mina favoritämnen. De geometriska problemen lät han oss, likasom Senff förut gjort med de aritmetiska, lösa så själfständigt som möjligt och eggade oss dessutom genom särskilda af honom själf uppsatta problem till forskning på egen hand. Att jag ej lyckades finna cirkelns kvadratur var icke mitt fel. Mycket grubblade jag därpå. En gång tillät jag mig att uppträda triumferande i skolan, i tanke att jag funnit lösningen. Jag hade kommit på den genialiska tanken att hårdt vira en tråd omkring en pappcylinder och därefter medelst knappnålar spänna tråden till en kvadrat. Denna var det lätt att mäta, och af mätningen framgick, att en cirkel med så och så stor diagonal måste innehålla så och så många kvadratmått. Resultatet blef, att jag med min förmenta lösning vardt föremål för allmänt åtlöje.

I all synnerhet intresserade mig fysik, som Anger undervisade i på ett så klart sätt, att det då inhämtade ännu i dag sitter kvar i minnet. Jag förfärdigade hvarjehanda instrument och pröfvade sedan det i skolan inhämtade. Jag studerade pendelns och tarmsträngarnas svängningar, fabricerade af vax en vattenvåg och af papp, stanniol och

beck en elektrofor, som lyckades så bra, att jag kunde med heder visa den i skolan.

När min far såg, med hvilket nit jag idkade dessa studier, skänkte han mig en liten riktig elektricitetsmaskin. Hur lycklig kände jag mig icke nu! Jag fullständigade apparaten dag för dag, tillverkade hela batterier af leidenflaskor, blixttaflor, isoleringspallar och dylikt samt gaf föreställningar, som äfven de äldre behagade hedra med sin närvaro.

Omsider fann sig vår familjeläkare af det intresse, som alla visade för dessa underverk, föranledd att med sin präktiga apparat hos oss anställa experiment. Nu såg jag för första gången Voltas stapel och rönte dess underbara verkan, lärde känna magnetens kraft, såg stålpennor förbrännas medelst syre m.fl. dylika under. Mångfaldiga spörsmål uppställdes, och jag var nära beslutet att framgent helt och hållet ägna mig åt naturkrafternas studium.

Äfven för konstnärliga prestationer väcktes i Angerska skolan mitt intresse. Medelst uppförandet af ett skådespel firade vi vår mycket uppburne rektors födelsedag (sedan mitt försök att på ett slags ridå måla konstens genius misslyckats).

Läroverket i Dernburg. Min klasslärare, professor Fr. Günther, var ännu helt ung men för den lärda världen redan bekant. Han var född pedagog. Med angenämt yttre, fint sätt och älskvärdt, skämtsamt väsen förenade han den utomordentligt lyckliga gåfvan att kunna bibringa nästan alla sina lärjungar ett godt minne, i det han förstod att intressera dem för sina läroämnen. Jag var flitigare än någonsin tillförne och gjorde snabba framsteg, till och med i grekiska, som jag aldrig förut läst men nu inhämtade genom privat undervisning och med sådan framgång, att jag redan efter några månader kunde deltaga i klassundervisningen.

Näst Günther tyckte jag bäst om rektorn professor Gottfried Herzog. Han var en duktig skolman, som väsentligen bidragit till gymnasiets goda namn och rykte. Utan att visa öfverdrifven stränghet vare sig mot lärare eller lärjungar förstod han att bibehålla sitt anseende som rektor. Visserligen kallade vi honom oss emellan aldrig annat än »gamle Gottfried», men detta innebar lika litet vanvördnad som den i Preussen gängse benämningen »gamle Frits» för Fredrik den store.

För allt, som jag inhämtade i klass III (ovanifrån räknat), hade jag företrädesvis att tacka dessa båda män, hvilka i synnerhet förstodo att hos mig väcka sådan hänförelse för de döda språken, att jag i dessa gjorde större framsteg, än som var af nöden. Så t.ex. öfversatte jag skriftligen till tyska endast för nöjes skull hela den tråkiga Eutropius, som ej lästes i skolan.

Kyrkoherden i Lausa. Roller var en rätt präst, obrottsligt trogen i det ämbete, som han förvaltade i kyrka, skola och hem och hvars anseende han med kraft häfdade. Sin församling älskade han, var hjälpsam mot enhvar utan anseende till person, tvistade aldrig om mitt och ditt, och den, som behöfde en vän, visste, att en sådan fanns i prästgården.

Ovanligt älskligt visste denne till utseendet hårde man att umgås med barn, hvilka han förstod lika bra som de honom. Deras sätt att tänka och känna stod hans tänkesätt och känslor i allmänhet mycket närmare än de äldres.

»När jag ser ett barn», sade han, »så går en ljuf pil genom mitt hjärta.» Han älskade alla barn, de fula som de vackra, och betraktade dem med en viss vördnad, emedan deras änglar alltid se den himmelske Faderns ansikte. Därför pratade han inga dumheter med dem, retade dem ej och blef aldrig förargad eller uppbrusande. Han hade en moders tålamod och fördragsamhet, hvarför också de å sin sida helt förtroligt slöto sig till honom. När han på lördagskvällarna med sin långa käpp kom gående genom byn för att aflägga besök här och hvar i husen, kommo barnen rusande från alla håll, kysste hans händer, smekte honom och blefvo själfva smekta. Ofta följdes han långa vägar af en hel hop småttingar, hvarvid han talade med dem lika lugnt och förståndigt som med äldre.

Det var därför en högtid för alla, stora som små, när Roller företog utflykter med skolbarnen. Ordnade i led, sjungande och med flaggor i händerna, drogo de ut till någon vacker plats, och medan flickorna samlade ved, gjorde upp eld och skuro prästgårdsbrödet i sinsemellan lika stora stycken, fiskade gossarne i den förbiflytande bäcken med metkrokar, håfvar eller blotta händerna, alldeles som det föll sig. Fångsten kokades tillsammans med lök, smör och salt till ett slags mos. De större flickorna voro köksor, pastorn själv utdelade anrättningen, så att hvarje barn fick en duktig brödskifva med fiskmos på. Hur godt det smakade, kan inte beskrifvas.

Min far, konstprofessorn. Han hade blivit ordinarie professor vid konstakademien [i Dresden]. Som sådan ålåg det honom att meddela akademisk undervisning.

Skulle nu min fars bild liksom så många andra professorers ritas af på väggarna i mer eller mindre löjliga attityder? Detta blef aldrig händelsen, ty det inflytande, som min fars personlighet utöfvade på unga människor, förnekade sig ej heller här. Hans öppna, förtroendefulla väsen och höfliga sätt samt den mästerliga hjälp han lämnade genom sina rättelser tillvunno honom genast elevernas ynnest. Man längtade efter dessa korrigeringar, hvilka voro lika fasta och säkra som skonsamma. Hvarje lärjunge visste, att mästaren skänkte honom

sitt fulla deltagande och ville hans bästa. Han gjorde dem uppmärksamma ej endast på felen utan äfven på orsaken till desamma, och om han själf lade hand vid en teckning, så var man särskildt tacksam för att han därvid med flit sökte bevara dess prydlighet för att icke afskräcka någon från att fortsätta arbetet. Blott med ett lätt streck antydde han de nödiga förändringarna, eller ock, där detta ej var tillräckligt på grund af lärjungens bristande insikt i fråga om formen, utförde han detaljerna i marginalen, hvarvid han med lekande lätthet på några minuter åstadkom det, hvartill vi behöfde timmar. Att han förstod saken bättre än vi, insåg äfven den enfaldigaste, men likväl hemställde han till hvar och en, om han ville följa hans råd eller icke, ålade oss till och med att noga pröfva rättelserna och att aldrig teckna något, som stötte det egna ögat. Äfven en gammal målare kunde misstaga sig, brukade han säga, och i alla händelser vore ett eget fel ej sämre än en lånad förtjänst. Pröfningen gaf emellertid läraren alltid rätt. Vid skärskådandet af hans rättelser föreföll det, som om den ofelbara naturen själf utfört dem.

Sista aftonen af den månad, efter hvars förlopp klassen åter skulle öfvergå i andra händer, var det alla elevernas tysta föresats att tacka min far för hans utmärkta undervisning. Men just den kvällen uteblef han, emedan vi båda hade försenat oss på vinberget. Följande dag infann sig en deputation och öfverlämnade till honom med ett tal en tacksägelseadress, som alla lärjungar hade undertecknat.

På grund af den självständiga hållning, som de intogo gentemot lärarne, åtnjöto gipssalens lärjungar ej det bästa rykte hos de akademiska myndigheterna. Nu visade det sig emellertid, att den bångstyriga hästen endast saknat den rätte ryttaren, ty det var omöjligt att på ett ödmjukare och tacksammare sätt gifva sitt erkännande åt en lärares bemödanden i början af hans tjänstgöring, än som härvidlag skett. Men har en lärare en gång vunnit sina lärjungars hjärtan, så räknas honom sedan allt i dubbelt mått till godo, hvilket förklarar, att den vänliga stämningen mot min far ytterligare stegrades genom en för öfrigt knappt nämnvärd omständighet.

Den lame Berthold hade på en ensam aftonpromenad blifvit kastad i fästningsgrafven och förolämpad af några unga, sannolikt öfverlastade officerare, för hvilka han ej nog hastigt kunde eller ville gå ur vägen. Detta mot en värnlös krympling föröfvade dåd upprörde den misshandlades kamrater nästan ännu mer än honom själf, och man spanade efter våldsverkarne för att ställa dem till ansvar på ett sätt, som sannolikt skulle ländt till båda parternas nackdel.

Min far, som af mig genast underrättades om tilldragelsen, ålade mig att söka utverka, att tillsvidare ingenting å vår sida företogs i

saken: däremot vidtog han själf ofördröjligen nödiga åtgärder för att skaffa den förolämpade Berthold upprättelse. Då denne en morgon satt vid sin tarfliga frukost, fick han ett helt oväntadt besök. En officer med klingande sporrar trädde in, hvarvid Berthold, väntande ett nytt attentat, grep efter sin krycka och reste sig med allvarsam uppsyn. Men officeren kom icke i ond afsikt. Mycket höfligt presenterade han sig som brigadadjutant vid artilleriet samt uttalade å egna och de skyldiga kamraternas vägnar ett lifligt beklagande af den sorgliga händelsen, hvilken de alla tagit djupt och som funne sin enda förklaring i kvällens mörker, hvilket vilseledt dem och kommit dem att taga Berthold för en annan person. Slutligen meddelade han denne å sin generals vägnar, att förbrytarne dömts till tre dagars arrest, och frågade honom, om han ansåg detta straff tillfredsställande.

Den godmodige Berthold försäkrade, att adjutantens urskuldande förklaring ensam skulle tillfredsställt honom, och afgaf gärna å egna och sina kamraters vägnar löftet att lämna händelsen åt glömskan.

Därmed var saken uppgjord. Alla förstodo, att de i sin professor ägde en faderlig vän. Berthold infann sig personligen för att till min far frambära sitt tack och på samma gång anmäla sig som hans specielle lärjunge. —

Matthäi. Samma vinter uppflyttades jag till modellsalen, om än till en början endast för aftnarna, enär jag tillika måste fortsätta med mina gipsstudier.

Med sällspord undervisningsförmåga förenade galleriinspektören Matthäi ovanliga kunskaper och var en tecknare utan like. Hans genialiska rättelser betraktades som riktiga underverk, och alla platser voro upptagna den månad han tjänstgjorde. Att se honom korrigera var ett sant nöje. För att få grundligt njuta däraf skulle man till och med kunnat uppsåtligen göra felteckningar, om icke de ofrivilligt begångna alltid varit mer än tillräckliga.

Matthäi var vid denna tid redan till åren kommen och så darrhändt, att man näppeligen skulle tilltrott honom förmåga att åstadkomma ens ett tumslångt, någorlunda jämnt streck. Också kostade det honom alltid en viss kamp att sätta ner kritan, icke där den ämnade sig hän utan där han ville ha den. Men befann sig det motspänstiga stiftet en gång på papperet, så vek det icke därifrån utan lydde på ett öfverraskande sätt den gamle mästarens vilja. Visserligen med alltjämt darrande hand men med ofelbar säkerhet och elegans åstadkom han med ett enda penndrag omkring den tecknade figuren en kontur, som på flera ställen korsade lärjungens egen men som med spegelns trohet återgaf modellens egendomligheter.

UNIVERSITET OCH HÖGSKOLOR.

Professor Carl von Linné, Uppsala.

Av Professor *J. G. Acrel*, Stockholm.

De botaniske excursioner, som Linné hvarje sommar anstälde, voro ej mindre lysande och roande för ungdomen än nyttige at upelda hug för Natural-historien. De skedde efter en viss ordning, som uti dess Disputation *Herbationes Upsalienses* kallad, blef utstakad, och anställdes til 8 ställen omkring staden. Vid denna tid räknade han ej mindre än 2 à 300 som följde sig ut på marken, alle klädde i en viss lätt drägt af linne, försedde med alla nödvändigheter til Örters och Insecters samlande (Herbations-drägten och öfrige anstalter har han efter beskrifningen i sin *Philosophia Botanica* altid följt). Af sina åhörare utvalde han sjelf visse godkände Embetsmän, t.ex. en var Annotator, hvars göromål var at upskrifva det han dicterade, enär något nytt föreföll: en annan var Fiscal, som hade upseende på trouppens discipline, at ej något oordenteligt föreföll: andre voro tilsatte Skyttar at skjuta foglar m.m. Samlingen skedde altid på utmärkta ställen, där han sjelf gärna var bland de första, och tilhöll dem at plikta, som kommo sent. Under hvarje excursion voro utsatte vissa hviloställen, dit de kringspridde Studerande samlades, och där hölls Lectioner öfver det förnämsta som de samlat. Sedan ungdomen således ifrån morgonen til aftonen förlustat sig på marken, skedde åter marchen til staden, då deras Lärare gick främst i spetsen och ungdomen i trouppe marcherade efter honom med Valthorn, Pukor och Fahna igenom staden ned til Botaniske huset, där et mångfaldigt *Vivat Linnæus!* slöt den dagens nöjen. Denna munterhet, hug och ifver hos ungdomen at höra honom, lockade ej mindre utlänningar än inlänske Herrar at deltaga uti dessa nöjen: och Prof. *Linnæus* skrifver sjelf, at *just nu hade vetenskapen kommit til sit högsta* . . .

I Latinska språket var han . . . mera kunnig än upmärksam och granlaga; sägandes altid: *jag vil häldre få 3 örfilar af Pritianus, än en af Naturen.* Änskönt han, helt och hållet intagen af sin Vetenskap, ej dyrkade några andra derjämte, förkastade han dock ingen af dem: men tålde aldraminst förakt för Natural-historien hos hvem det måtte vara; och om han ej utlät sig, så märktes tydeligen at han höll den för dum, som ej åtminstone gaf en måttelig upmärksamhet på Skaparens verk, eller som gaf språk och människjofunder företrädet för den Alsmägtigas.

Professorn och ärkebiskopen N. Söderblom, Uppsala.

Av Prosten *Sixten Dahlquist*, Vreta kloster.

Tanken går till studieåren. Vilken betydelse hade det icke för oss studenter att mötas av professor Söderbloms enastående villighet att erkänna och framhålla andras insatser. Själv visste och kunde han så mycket. Men just därför kunde han så mycket säkrare avgöra, när det verkligen var något nytt, som bröt fram, hur obetydligt det än kunde vara. Slösande frikostigt delade han ut erkännanden, och vid de av honom ledda seminarieövningarna avbröt han icke sällan den föredragande med ett vänligt tillrop av bifall eller med ett betonande av det värdefulla och intressanta i de rön, som denne hade gjort.

I rädsla att förlora något av sin storhet äro många människor angelägna att framhålla sina insatser och upptäckter. Söderblom glömde sig själv och gjorde öppet och oförbehållsamt påpekanden om vad andra gjort och bragt i dagen. Genom sina mången gång oförmodade erkännanden t.o.m. i offentliga föredrag sporrade och uppmuntrade han i hög grad till fortsatt gärning. Sådant binder, och det binder starkt, liksom det förtroende han visade även den allra ringaste bland sina lärjungar genom att anvisa uppgifter, varom denne aldrig vågat drömma. Hans tro på människor gjorde det omöjliga möjligt — just därför att denna tro djupast var en tro på den levande Guden.

Därtill kom, att han älskade studenterna, och att han förstod dem. Aldrig var han för stor för att tränga in i även den allra minstes värld och bliva ett med dem. Det är för övrigt en nödvändig förutsättning för att få människor med sig och kunna utöva inflytande över dem. Genom sin intuition i förening med ett par intresserade frågor kunde han ställa sig sida vid sida med den det gällde och just där applicera vad han hade att säga. Bland studenterna och sedermera i det inflytelserika ämbete, som blev honom givet i Guds kyrka på jorden, kom denna hans anpassningsförmåga att främja det ledarskap, som han utövade.

De, som under sin studietid hade förmånen att njuta hans undervisning, bevara härifrån många ljusa minnen. Det var en av dessa kända och uppskattade måndagsmottagningar. Det kom mycket folk. Det blev musik och sång, och det talades om konst och konstskapelser. Men det talades också om andelivet i Sveriges kyrka och det med sådan värme, att en äldre, hänförd dam utbrast: »O, vad jag skulle önska, att professorn bleve domprost och finge i en egen församling omsätta sina tankar!» Hur lockande och förnämlig en domprostbefattning än kunde vara, ville professorn dock framhålla, att det skulle kännas svårt för honom att lämna Uppsala och att lämna Uppsala studenter, bland vilka

han för övrigt ansåg sig ha en uppgift, som också kunde bliva till gagn i vår kyrka. Hans ord andades så mycken kärlek till oss som studerade och så mycken glädje över hans dåvarande kall, att detta grep våra hjärtan. Det är en stor nådegåva att omedelbart och helhjärtat gå upp i nuet och helt giva sig åt den närvarande uppgiften utan att trakta efter något annat. I den omedelbara friskhet, med vilken han därtill ägnade sig åt den enskilde och hade tid för var och en personligen, ligger en tjusning, som endast är till finnandes hos mänsklighetens stora. Att på detta sätt obekymrat hava tid för allt och alla kan endast vara möjligt för den, som själv tar väl vara på varje flyende minut. När därför samtalet kom in på olika förströelser, visade han visserligen en vidhjärtad tolerans gentemot dem som hade så gott om tid, att de måste söka efter s.k. tidsfördriv, men utbrast spontant: »När skulle Anna och jag ha tid därtill?» I full överensstämmelse med denna arbetsglädje, som skulle fylla allt och kunna giva åt livet ständigt ny rikedom, var det som han en gång vid ett kyrkligt möte till någon, som blev ombedd att åtaga sig ett förtroendeuppdrag men på grund av hopade göromål sade sig icke våga mottaga uppgiften i fråga, offentligt förklarade: »Mycket arbete skall varje hederlig människa ha.»

Denna hederlighet var för honom på det närmaste förknippad med en levande kärlek till vår kyrka och gärningen där. Därför åtog han sig själv villigt och glatt en ständigt växande arbetsbörda, som för honom endast på det mest naturliga sätt infogade sig i det som han var pliktig att göra. Höstterminen 1911 var så till vida en märklig termin, som dåvarande professorn i teologiska prenotioner och teologisk encyklopedi tog särskild hand om »praktarna» och personligen ledde dessas övningar i liturgiskt föredrag. Professuren i praktisk teologi var ledig. Detta hade givit Söderblom anledning att utverka tillåtelse att övertaga en del av den praktiska undervisningen. Han hade fäst sig vid, framhöll han vid kursens början, hur ett dåligt utförande och en ledsam predikoton motverkade en i övrigt god predikan eller förstörde vår vackra altartjänst. Undervisningen hade icke tillbörligt beaktat denna betydelsefulla fråga.

Till motarbetande av det påpekade felet fingo vi, som då »praktade», i »Svenska kyrkans handbok» med raka eller böjda streck vid stavelse efter stavelse markera, var tonvikten skulle läggas eller icke läggas. Den dåliga läsningen berodde i de flesta fall på att det betonades alldeles för mycket, så att det hela fick något jämnstruket över sig. För den skull gällde det att upptäcka det viktigaste ordet eller den viktigaste stavelsen i en hel sats. Öppenhjärtigt förtäljde han om episoder, då han ensam eller i kretsen av sina närmaste uppläst något och ibland t.o.m. läst om samma mening eller sats gång på gång, innan

det blev klart var den riktiga betoningen skulle läggas. I förbigående berörde han därvid, till vilken ovärderlig hjälp prästfrun i detta som i så många andra fall är och skall vara.

Men intet aldrig så väl inövat framställningssätt kunde gagna, om anden flydde. Han berörde de oerhörda svårigheter de ämbetsbröder hade att kämpa mot, som vid duplikation och vid förrättningar tvingades att åter och åter upprepa den fastställda ritualens heliga ord i nästan omedelbar följd. Men skyddet mot att det heliga icke härigenom neddroges till att bliva något mekaniskt och dött låge endast i noggrann förberedelse, varvid han eftertryckligt tillade: »Bed Gud bevara eder för slentrian!» Såsom den rikaste vinst räknar jag det, att jag vid förberedelsen till mitt kall som präst blev ställd inför den fortgående förberedelsens ofrånkomliga nödvändighet även i sådana delar, där ofta gjorda upprepningar innebära en naturlig frestelse att förbise, att förberedelse vore behövlig. Och det inflytande, som denne min lärare kom att utöva, får till stor del tillskrivas den samvetsgranna, ja, minutiösa förberedelse, som förlänar särskild makt åt ett framsagt ord.

Hur gladdes man icke, när man efter slutad studietid åter fick se den käre läraren och höra honom eller läsa någon ny, av honom utgiven bok. Hur många uppgifter han än hade, så nog hade han tid att räcka en vänlig hand och säga ett vänligt ord åt den, som en gång varit hans lärjunge. Ett starkt intryck fick jag därav, när jag en dag hösten 1914 var på besök i Stockholm och möter den nyvordne ärkebiskopen, som går över gatan, hälsar på det mest älskvärda sätt och därvid säger: »Följ mig till stationen!» Han ville så gärna ha reda på förhållandena i den församling, där jag verkade. Han ville veta något om det andliga läget, om ställningen till kyrkan och dess verksamhet, till dop, konfirmation och den heliga nattvarden. Sedan förtäljde han om primitiv religion, drog paralleller mellan vissa utomkristna riter och kristna kultformer för att med styrka inskärpa, hurusom just dessa vigningar och riter visa, att man inom skilda folk har en känsla av att man först genom delaktighet i mänsklighetens andliga sammanhang blir människa helt och fullt. För oss kristna blir dopet en vigningsakt, som för oss in i det kristna andelivet, det rikaste andeliv som finns. Så gav han under vandringen en föreläsning, där han delade med sig av sin rikedom trots att auditoriet utgjordes av en enda.

Professor J. G. Agardh, Lund.

Av Prof. *D. Bergendal*, Lund.

Agardh kunde ännu i Linnés, för nutiden mera och mera svårförståeliga skrifter förnimma de stora slagen af en intuitiv naturförståelse, der senare forskare, som helt förlorat tonen och kommit öfver till blott fysikaliska och kemiska formelkedjor för *bitar* af lifvet, trott sig se en medelålderns skolastik. Han stod Linnés arbetsfält och tid tillräckligt nära för att veta, att det just var naturiakttagelsens skärpa och erkännandet af den egna observationens öfverlägsna betydelse inom naturforskningen, som låtit denne såsom en uppgående sol sprida ljus dag inom biologiens förut mestadels töckenhöljda land.

Universitetsläraren har att meddela undervisning och ledning i vetenskapliga studier. En om också aldrig så god refererande skildring af förut invunna vetenskapliga resultat gör ej tillfylles. Framställningen måste sporra lärjungarne till egna undersökningar, måste göras så, att äfven åhörarne lära sig deltaga i de skiftande och stridiga lärornas kritiska värdesättning, och den måste vidare ådagalägga, *hvar* den sjelfständiga forskningen med bästa utsigt till framgång och på grund af frågornas kraf har att anknyta sitt arbete. Sådan undervisning kan blott den meddela, som sjelf är med om vetenskapens landvinningar. Denna fordran fyllde Jacob Agardh i sällsynt mått.

I samma mån som goda läroböcker af nästan alla slag och af ytterst olika omfattning blifvit lätt åtkomliga, ha föreläsningarna förlorat otroligt mycket af sin betydelse. Detta har Agardh redan för lång tid sedan sjelf uttalat i ett betänkande. Den vetenskapliga undervisningen förlägges mera och mera till öfningar och seminarier. Framför allt måste detta gälla om de vetandets grenar, som behandla den lefvande naturen, der hvarje, äfven den bästa, skildring, så ytterst ofullständigt kan ersätta omedelbar, egen bilduppsamling från naturföremålet sjelf. Inom botaniken voro dock på Agardhs tid ännu inga egentliga öfningar införda. Hans högt förtjente efterträdare påbörjade dem redan under Agardhs senare tjensteår. Men Agardh förstod synnerligen lyckligt att göra föreläsningen nästan lika fruktbar som en öfning. Botanisten är härvid lyckligare lottad än sina yrkesbröder. Han kan så ofta gifva hvarje åhörare ett lefvande föremål i handen, och är så detta dertill en doftande blomma af bedårande form eller färgprakt, så ökas derigenom intresset märkbart. I föreläsningens fordrande konst var Jacob Agardh en sällan uppnådd mästare.

Skulle det så vara, kunde han förvisso mästerligt nog foga språkets skatter samman till bildrik och klangfull framställning, men talets form var honom blott en tjenarinna, som aldrig fick taga högsätet.

Han förstod att med långsamma »det häringa, som herrarne ser här» och »det deringa, som herrarne ser der», uppskjuta tolkningen af den behandlade frågan, tills vi sjelfva hunnit göra undersökningen af blomman etc., och fått en säker bild af det ifrågavarande förhållandet, då han med ord och stift framlade ställningslagen eller förklarade företeelsen. Så kunde ock hända, att han tog oss med ned i växthusen och der med ungdomlig vighet sprang upp på stenborden bland palmer, barrträdspalmer och storartade ormbunkar samt tecknade dessa landsflyktingars lifssagor. Vi som suttit på de bänkarna, vi som stodo under palmernas kronor, vi kände oss, ledda af en i naturens omätliga tempelgård vigd siare, vara med på upptäcktsfärd i dess dolda gömmor, och njöto under andaktsfull stämning, då klart ljus spriddes öfver så mången förut dokhöljd lifvets gåta inom plantornas på hemligheter, och ny, ständigt knoppande skönhet oändligt rika verld.

Kom så mot timmens slut teoriens stund, då familjens plats i systemet skulle bestämmas eller organets allmännare morfologiska eller fysiologiska betydelse afgöras. Då skar ofta ordets klinga skarpt, då kom nästan alltid en originell egen åsigt fram. Då hände nog ofta, att af oss unga högt skattade nymoderna åsigter — och ve menskligheten den dag, då ej de unga om också mera omedvetet, skulle älska det nya — blefvo ganska illa medfarna.

Sjelf tror jag ej, att jag under de fem år af min studenttid, som föllo före prof. Agardhs afskedstagande, frivilligt — utan giltigt förfall — uteblef från lika många föreläsningar, och dessa timmar skall jag alltid bevara såsom de dyrbaraste minnesstunder från min studenttid, och jag vet, att från andra tidsskeden betyga många detsamma.

Rak och efter omutlig heder gick hans väg. Om intriger, krångel, rätthafveri eller fåfänga från hans sida har jag aldrig hört en antydan, och hans klara blick vittnade nogsamt, att sådant ej kunde vara bosatt i hans andes verld. Förvisso. En stor lycka har varit oss beskärd, som så länge fått bland oss ega och älska en sådan man. Låtom oss alla söka gå i hans fotspår och sålunda efter bästa förmåga i arbete, rent lif och ädelt sinne söka gagna universitet och vetenskap, samhälle och fosterland!

Domprosten Pehr Eklund, Lund.

Av kyrkoherden Teol. D:r *H. E. Hallberg*, Stockholm.

Domprosten Pehr Eklund var den förste svenske teologen av utpräglat modern riktning. Han är portalfiguren vid ingången till nyare svensk teologi. Om denna teologi gå tankarna ännu starkt i sär. Men Eklunds stora betydelse såsom teolog och fostrare av teologer torde ingen förneka.

Pehr Eklund var en spekulativt anlagd ande, som med underbar träffsäkerhet förmådde finna kärnan i de teologiska systemen och de olika kyrkliga åskådningarna och ställa dem i blixtbelysning genom för dem karakteriserande kategorier och antiteser. Han var en de stora vyernas man, som förmådde med frigjord blick skåda ut över tidernas sammanhang, uppsöka de trådar, varav det var spunnet, och leta ut de problem, hän mot vilkas lösning utvecklingen strävade. Han var ock en de geniala improvisationernas man, som kunde, värmd av något eldande tillfälles stämning och hänförelse, producera tankar och idéer, som kommo fram såsom hugskott, men sedan fördjupade sig både hos honom själv och hos andra.

Man har kallat honom ett upptäckaregeni inom andens värld. Det är för mycket sagt, om man därmed menar, att hans spekulativa tankeliv skulle ha förmått vara verksamt utan rotfast sammanhang med andra ännu större och originellare andars verk och tankar. Men i den betydelsen är det anförda uttrycket sant, att idéinnehållet hos honom städse var såsom hos få tänkare personligt fattat, upplevt och framställt och för den skull så till vida nytt, som det städse var av hans personlighetsliv på ett egendomligt sätt accentuerat. För att icke tala om, att Eklund livet igenom i sin vetenskap var som »den farende Svend», alltid stadd på upptäcktsfärd för att med levande intresse lyssna till tidens nya röster och pröva för att behålla vad han fann gott och aldrig blev eller ens ville bli färdig med en i alla avseenden fast ståndpunkt. Detta drag hos honom har man klandrat eller berömt, allt efter som man älskat att i hans verksamhet såsom universitetslärare lägga huvudvikten vid hans uppgift att fostra präster i en kraftigt prononcerad bekännelsekyrka eller vid hans uppgift att såsom vetenskapsman vara en sanningens alltid lika outtröttlige sökare.

Icke heller är det i alla avseenden riktigt att säga om honom, att han var en i alla avseenden i ovanligt hög grad lärd man. Han var icke »mångkunnigt lärd» i detta uttrycks vedertagna betydelse. Han var det icke redan därför, att han icke var i någon särdeles oöverträfflig

grad beläst. Alltför mycken läsning var honom emot. Men hans kunskaper voro ingalunda uteslutande det spekulativt begreppsmässiga tänkandets. Han hade börjat sina universitetsstudier såsom klassisk filolog, var bland annat en god latinsk talare och hade djupa historiska — liksom naturligtvis också filosofiska — studier, låt vara att kunskapen om historiska smådetaljer icke var stor hos honom. Överhuvud uppbars hans tänkande av en grundlig humanistisk bildning, och man kunde säga om honom, att han, även i anseende till det av honom behärskade kunskapsmaterialet, både gick starkt på djupet och sträckte sig ut över stora vidder.

Och vilket stort och brinnande hjärta han hade! Så snart hans ande kände närheten av något av det, som för honom var det stora i livet, hävde sig hans bröst, och andevingarna bredde ut sig till högflykt. Och vad var det, som för honom var det stora, det ojämförliga i livet? Jo, det var det himmelska fadersrikets härlighet, den gudomliga kärlekens oändliga vidhjärtenhet och människobarnens obegränsade inre frigörelse till Guds barns härliga frihet. Detta var också för honom det lutherska i eminent mening, för vilket han svärmade såsom för intet annat, och kristendomens väsentliga innehåll. Detta var den fasta punkt i hans teologi, som icke någonsin gled undan för honom, huru livlig hans utveckling än eljest var. Det var detta enligt hans mening äkta lutherska, han för allt i världen ville ha fram i kristendomsförkunnelse och kyrkoliv allt mera klart åtskilt från allt annat däri, som var för honom antingen mer eller mindre oväsentligt eller rent av främmande och hedniskt. Det var för detta för honom ojämförligt storas skull, som han i de lutherska katekeserna såg ett vida klarare uttryck för kristendomens väsende än i själva apostolikum. Det var, menade han, i och genom Luther mer än genom någon annan, som den äkta evangeliska kristendomen från bibelordets källsprång brutit sig fram till förnyat liv och till att av det kyrkliga medvetandet fattas klart och fylligt.

Ja, han hade ett varmt och stort och vittfamnande hjärta. Det var icke bara oss, som han kallade sina egna pojkar, som han kände för så, att man stundom ryggade tillbaka för vidden i hans öppna famn, då han mötte en. Han tog hela världen i famn, så länge han ännu var fullt livskraftig och oanfrätt av åldrandets och annat missmod och missnöje. Han älskade och hade kärlekens ljusa och förstående blick för allt mänskligt, från grovarbetarens gärning intill de allra subtilaste kulturella uppgifter, från barnet, han mötte på gatan, intill de store och ledande i samhället, vilka han också gärna såg och bytte handslag och tankar med. Han ville hava hela folklivet och allt folket in under den evangeliska kristendomens och den evangeliska kyrkans höga valv.

Att detta måtte ske, var det yttersta och alltomfattande syftet med all hans diktan och traktan.

Allra mest var hans hjärta vidt och varmt för oss studenter. Han liksom kunde icke leva utan att dagligen bada sig i den studentikosa ungdomligheten med dess ljusa livstro, glada framtidshopp och mångskiftande intellektuella intressen. Om Lunds gator kunde vittna, så skulle de omtala, att de otaliga gånger sett Pehr Eklund ropa an en student, vandra tillsammans med honom långa vägar, ofta arm i arm, i livligt samtal, som började om vardagliga ting och snart övergick till att röra sig om livsfrågor och samhällsproblem och allt högt mellan himmel och jord, i synnerhet religiösa och teologiska spörsmål, alltemellanåt stanna, illustrera sina tankar med grepp i ynglingens knapphål och försäkra med utslagen arm och upplyft finger, för att därefter fortsätta den gemensamma vandringen och efter en och annan timme hamna utanför porten till sitt hem, den gamla Lovénska gården, och till sist äntligen efter ytterligare någon stunds samtal utanför porten taga avsked av den unge mannen med ett väldigt och vänligt handslag. Men vad inga gator kunna minna om, det vittnar nu hjärtat i bröstet hos mången, som under studentåren fick röna förmånen av domprosten Eklunds personliga umgänge, nämligen att samtalen med honom på Lunds gator ofta verkade frigörande och stärkande, väckte slumrande intressen, voro för den av fördomar innestängde, som när fönstret öppnas för den friska luften, och åstadkommo i synnerhet hos en del djupare anlagda, men duvna, naturer vad kolsyran åstadkommer som tillsats till vissa slag av vin. Så olika kan samma sak bedömas, att somliga anse Eklunds peripatetiska underhållningar endast hava varit något, varmed han på älskvärt sätt förstörde tid för sig själv och andra, under det att å andra sidan de finnas, som kunna betyga, att de under samtalen med Eklund på Lundagård och Lunds gator lärt sig mera än vad de förmått inhämta ur många böcker, både Eklunds och andras.

Han behövde samtalandets oförmedlade gemenskap, eggande repliker och personligt värmande tankeutbyte, för att meddela sig så som han kunde göra det bäst. Det var väl också i en omedveten förnimmelse härav, som han så ivrigt for efter att få muntligen meddela sig under samtal. Även under hans samtal förekom ju den för honom egendomliga brytningen mellan schematisering och konkretion. Men där kom icke det ena att stå bredvid det andra, utan det abstrakta fick giva klarhet och fasthet åt det konkreta, och det konkreta fick fylla de abstrakta kategorierna.

Professor Anders A. Retzius, Stockholm.

Av Professor *C. Santesson*, Stockholm.

Uti 41 år ledamot af Svenska Läkaresällskapet, blef hans ställning redan från början, äfven inom detta, lärarens, genom de mångfaldiga vetenskapliga anföranden och sakrika meddelanden ur eget och andras vetande han der lemnade. Det honom egendomliga, fria och lifliga sättet för den mundtliga framställningen förfelade aldrig att anslå och väcka intresse. Sällskapets årsberättelser, tidskrift och förhandlingar innehålla talrika vittnesbörd om den flit och den möda han offrat för underhållandet och utvecklingen af det vetenskapliga lifvet inom sällskapet: — och säkert skola många instämma deruti, att Svenska Läkaresällskapet aldrig bland sig egt en för dess literära anseende och bästa mera outtröttelig och nitisk ledamot. Såsom sådan intog Anders Retzius obestridligen det första hedersrummet, — och hans förtjenster i denna riktning, i förening med det stora anseende han inom hela den lärda verlden åtnjöt, bidrog i väsendtlig mån att åt sällskapet förvärfva den uppmärksamhet och aktning i utlandet, som gjort en kallelse att vara Svenska Läkaresällskapets ledamot till en der öfverallt högt skattad och eftersökt utmärkelse. Af sitt 40-åriga offentliga lärarekall såsom professor har Anders Retzius egnat de 36 sista åren åt det medicinska läroverk, inom hvilket han var den lifvande anden, och hvars närmaste vårdare han under 3:ne decennier varit. Detta utgjorde, så att säga, brännpunkten i hans verksamhet; — och var han redan inom Läkare-sällskapet en lärare, så blef han det ännu mera här. Hans förtjenster om Karolinska Institutet äro lika kända som erkända — såväl med hänsyn till dess materiela utveckling och förkofran som förnämligast och i främsta rummet i afseende på undervisningen. Som forskare var Anders Retzius inom vårt land och under den tid han tillhörde upphunnen endast av få, som lärare af — ingen! Han lärde aldrig blott »ex officio», alltid »toto pectore» — af själ och hjerta — och de gnistor hans snille strödde, icke blott lyste; de värmde äfven — och någongång tände. — Den icke minsta af hans förtjenster i detta afseende är att hafva infört så många på vägen till ett rätt studium af naturen; att hafva handledt så många vid börjande läsning af den stora skapelseboken. Utan en riktig och omsorgsfull vägledning blir denna för de fleste en förseglad bok; — ja, dess enklaste karakterer äro för mången, eljest lärd och bildad, till största delen obekanta. Huru många »förberedande» eller »stafvareklasser» hafva ej — den ena efter den andra — under hans ledning lärt sig a. b. c. af det språket, — lärt sig stafva på den skriftens första och förnämsta kapitel — menniskan. För honom,

som älskade att läsa naturen sjelf, var den döda och dödande lexläsningen mer än annat motbjudande; — och denna riktning hos lärjungar, af hvilka han ansåg sig berättigad att vänta något bättre, beredde honom mera än ett smärtans — någongång öfverilningens ögonblick. Kommo orden dervid att falla något hårdt, så erfor man dock snart, att bakom desamma låg ett hjerta, som väl förstod hela hvad ögonblicket sårat. Sträng i anspråken på sig sjelf, hade han rätt att äfven ställa stränga fordringar på andra; — han gjorde det, fast mildrade: — men ju mera han värderade lärjungen, ju kärare denne var honom, desto allvarsammare och strängare blef eggelsen till studierna. — Hvilket förtroligt, hvilket innerligt förhållande mellan lärare och lärjunge uppväxte icke ur denna grund! — Hur blef han ej för mången, ja, för de fleste inom vår krets en broderlig eller faderlig vän, hvars råd och upplysningar aldrig förgäfves anlitades, hvars hjelp, lika ofta, om ej oftare erbjuden än sökt, alltid var tillhands, alltid att påräkna, i det stora som det lilla. Huru räckte icke, förvånande stor, hans välvilja och tjenstaktighet till öfverallt, i allt och för alla! — Med hans vidsträckta förbindelser och bekantskaper så inom som utom den vetenskapliga verlden, både inom fäderneslandet och utom detsamma — äfven på andra sidan verldshafvet — med den aktning och det stora anseende han öfverallt åtnjöt, var blotta namnet af hans lärjunge en den bästa rekommendation man kunde medtaga på färden till främmande länder; det öppnade lärosalar, museer och — hjertan. Bland samtida svenskar finnas högst få, hvilka så som Anders Retzius gjort Sverige kändt och väl kändt i utlandet.

En skildring, äfven i korta drag, af den ovanlige mannens långa och mångsidiga verksamhet medgifver hvarken tillfället eller förmågan. Vi känna den dessutom alla. Vi vörda den. Ty det är lika sällsynt som upplyftande att hafva betraktat detta mångåriga, aldrig afbrutna, oegennyttiga arbete, denna ihärdiga forskning, detta outtrötteliga, allt uppoffrande nit för det lärarekall han så länge uppbar, för det läroverk, åt hvilket han med bibehållen ungdomsliflighet, med en frisk, af åren knappt märkbart minskad själsspänstighet intill lifvets gräns offrade sina bästa och ädlaste krafter. Han har härutinnan lemnat oss en föresyn värd att efterfölja, ett minne stort och dyrbart för oss alla. Må denna lärorika föresyn, detta lifvande minne stå starkt och manande för oss! — må hans ande fortfarande lefva och verka ibland oss till fortsättande af det arbete, från hvilket han nu hvilar sig. — Om vi det fortsätte, hedra vi bäst hans minne!

SEMINARIER.

Rektor Magnus Wilhelm Norlén, Uppsala.

Av Rektor *Fredrik Lundgren*, Stockholm, m. fl.

Ett af de mest utmärkande dragen i Norléns undervisning var frånvaro af tomt sken och innehållslös form. Verbalismens allfarväg var honom förhatlig, och ve den lärare, som släpade barnen med sig in på den stråten, ty denna väg var för honom en dödens stig, liksom mekanismen och formalismen var dödens garn.

Norlén var realist men i ordets bästa mening. Han var det teoretiskt, då han utvecklade undervisningskonstens grundlagar, och han var det framför andra vid sin egen utöfning af lärarekallet. Hans realism framträdde å ena sidan i hans kamp mot ordmakeri och oförstådt minneskram, mot ändamålslös systematisering och tomt formväsen samt å andra sidan i en oeftergiflig fordran, att all kunskap, som meddelas, måste syfta till något mål, till afgörelse, till tro, till lydnad, kort sagdt, till gagn, högre eller lägre.

En af Norléns lärjungar skrifver följande.

»För dem, som någorlunda kunde följa med, var metoden och den därmed sammanhängande fordran att icke göra anteckningar under lektionerna synnerligen utvecklande. Under de två år, jag var Norléns elev, vande jag mig så vid uppmärksamhet under lektionerna, att jag sedan lång tid efteråt kunde, om jag beflitade mig därom, lägga en åhörd predikan så på minnet, att jag var i stånd att efteråt i hufvudsak ordagrant repetera den; och jag misstager mig säkert icke, om jag säger, att jag har Norléns undervisning att tacka för förmågan att i allmänhet lätt och utan märkbar ansträngning tillägna mig andras tankar äfven i fråga om många ämnen, som varit mig tämligen främmande. *Uppfostrande* för de unga var därför metoden i hög grad.

Voro Norléns lektioner med eleverna respektingifvande, så voro åter hans lektioner med barnen riktiga högtidsstunder, då vi fingo åhöra honom. Vi glömde nog därunder, att turen skulle komma till oss att försöka efterlikna honom och njöto endast af att höra och — skrifva, ty då fingo vi verkligen skrifva. Men det är naturligtvis icke detsamma att läsa dessa anteckningar som att *höra* honom själf. Själfva personligheten kan aldrig i skrift upptagas. Därför kunna heller aldrig ordagrant bevarade lektoner eller föredrag gifva mer än en svag föreställning om personen och själfva intrycket af hans undervisning. Framför allt var detta fallet med Norléns undervisning och föredrag, ty här var det personen, som betydde mest. Man lärde mera af att *höra* ett par lektioner

af Norlén än genom att läsa vidlyftiga »undervisningsläror». Ty i fråga om att undervisa barn var han en mästare, och litet hvar önskade i sitt hjärta att kunna vara som han, om också blott i mycket ringa grad. Då *han* berättade, voro allas ögon fästa på honom. Ingen kunde som han välja de för tanken mest uttrycksfulla orden eller framsäga dem med en mera fängslande ton.»

Vi kände hans öfverlägsenhet såsom ingen annan lärares. Den noggrannhet, hvarmed han beredde sig på lektionerna, den omsikt, hvarmed han studerade allt, som tangerade de dagliga uppgifterna, den kraft och öfvertygelse, hvarmed han framställde sina lärdomar, samt den anderikedom, som på hvarje punkt städse mötte oss, den inre samlingen, det heliga allvaret, den brinnande nitälskan, den varma kärleken, allt detta gjorde, att hans ord för många blefvo som utslag af ett orakel, ehvad de voro milda eller stränga, dömande eller upprättande, undervisande eller befallande.

Norlén ägde en rent af underbar förmåga att liksom nita fast en tanke så, att den satt kvar. Tre årtionden hafva icke kunnat åstadkomma någon bristning.

Hvem minns icke från den första tiden, huru ett »Fy! det luktar Lindblom», från hans mun verkade alldeles nedgörande. För Norlén voro sådana nitar naturliga, och hans elever togo kärnan utan att svälja skalet. Men om någon annan skulle taga sig för att apa efter, ja, rent af bruka samma ord, visst skulle det taga sig mycket illa ut och lända till ingen nytta, ty den suggererande kraft, hvarigenom nitningen åstadkoms, skulle i allt fall saknas.

Ofta nitade han fast sanningen med en liten berättelse. Under en metodiklektion varnade han för att gyckla med barnen för deras mindre väl valda ord och uttryck. Han berättade då, huru en af hans konfirmander, under det han var präst på landet, när det gällde att gifva exempel på »nödfallsarbete» under sabbat, hade svarat: »Att rusta åt kräken.» »Ja, ja, det går icke an att skämma ut gossen för det», tillade rektorn, »ty då får man aldrig höra, hvad han tänker.»

Vid granskningen af elevernas öfningslektioner framträdde denna kraft understundom nära nog våldsamt. En elev hade hållit sin första katekeslektion. Ämnet var en del af andra budet. Förberedelsen hade varit energisk, och tankeången var rektorns egen. Ett par lektioner i andra ämnen hade eleven redan hållit, visserligen icke för rektorn men för öfningsskolans lärare och fått godt vitsord. Det var därför icke alldeles fritt, att han, när lektionen, som han tyckte, gick friskt och bra, inom sig själf tänkte: »Det var roligt, att rektorn kom in, när det går så bra.» Men det roliga tog snart slut, ty när klockan slog och barnen troppat af, fick han sitt besked, som lydde: »Ja, det där det var precis

som att lära barnen: alami salami, sinkami, so, sebedej, sebedo.» Det var allt, hvad han fick höra om den lektionen. Men den spiken drog. Det är nu mer än 30 år sedan, men ännu händer det, att den eleven midt under pågående lektion får höra ett eko, som icke är angenämt men *mycket* hälsosamt.

En annan gång hade en elev haft till uppgift att med barnen genomgå berättelsen om »samaritiska kvinnan». Han hade också, som kamraterna tyckte, gjort sin sak rätt bra. Rektorn var emellertid djupt missnöjd med det hela, ty kritiken lydde så här: »I stället för biblisk berättelse om samaritiska kvinnan fingo vi se lustspelet samaritiska kvinnan uppföras.» En sådan anmärkning kunde icke undgå att såra. Säkerligen trodde rektorn, att ett sår var behöfligt.

Åter en annan gång lydde kritiken så här: »Ja, min käre X., det där, det var som att slå på en tom tunna.» En nästan öm ton och en vänlig klappning på axeln förtog något af det bittra; men nog är den anmärkningen ihågkommen, det tror jag fullt och fast.

En öfningslektion skall granskas. Under denna har den undervisande eleven bland andra äfven framställt den frågan, hvad frihet är, och en af gossarne har svarat, att det är att slippa lyda far och mor. Den undervisande har emellertid icke nog beaktat, huru falskt detta var och huru farligt icke minst för den gossen, som hade sina utpräglade anlag i den riktning, som svaret antyder. Han har därför ej med nog eftertryck rättat det. »Vacker frihet! slippa lyda far och mor och magistern!» utbrast rektorn samt framhöll därpå med skärpa, huru den undervisande låtit ett ypperligt tillfälle att klargöra mängdens falska frihetsbegrepp gå sig ur händerna.

Efter sådana skarpa anmärkningar hände, att där stannade en tagg i sinnet. Men det behöfdes vanligen blott, att rektorn blef sjuk, för att alla skulle längta efter honom. »Icke äro vi vänner», yttrade i ett sådant fall en strängt efterhållen elev, »men nog önskar jag, att rektorn snart måtte blifva frisk, ty hans undervisning är ovärderlig.»

Norléns skarpa blick upptäckte genast inre slöhet, då sådan fanns, tillfällig eller permanent, och hans själ riktigt trängtade efter att väcka den inre människan ur hennes slummer. Dit siktade han med en ovanlig träffsäkerhet.

Hade någon i en lektion varit bullersam eller gjort väsen af sig, kunde han säga: »Läraren bör vara stilla i det yttre men liflig i det inre.» När meningslösa inledningar, utlåtelser och frågor eller eljest något onödigt förekom, kunde man med visshet vänta ett: »Sopa bort med kvasten!»

Somliga hafva skildrat Norlén som ytterst sträng, andra såsom särdeles mild. En af hans mera bemärkta lärjungar skrifver därom:

»I fråga om Norlén kunde man göra den iakttagelsen, att lika stor

hans egen förmåga var, lika stort var hans öfverseende med andras oförmåga. Betänker man, hvilken mästare han själf var, så måste man säga, att han bedömde elevernas undervisningsförsök ovanligt mildt. Det är sant, att han kunde vara sträng, men det var mera mot lojheten och likgiltigheten samt särskildt mot det sätt att behandla kristendomsämnet, som förrådde sinnets afvoghet eller stor försumlighet med däraf följande okunnighet och oförmåga. Men såg han, att man med flit och allvar gjorde sitt bästa, hade man i Norlén den mest tålmodige och öfverseende lärare. Då jag en gång såsom lärare i öfningsskolan klagade öfver några elevers oförmåga att undervisa, log han sitt blidaste leende och svarade ungefär så: 'Det är inte så farligt. Sådana ha våra lärare i allmänhet varit. De utveckla sig långsamt, men de bli nog bra med tiden.'»

I det stora hela har denne lärare tvifvelsutan rätt. Norlén var både mild och sträng. Han hade i vissa afseenden stora fordringar, i andra jämförelsevis små. I kunskapsväg kunde han, då allt annat var tillfredsställande, nöja sig med ganska litet, i afseende på praktisk duglighet fordrade han mer, och i fråga om uppförande var han sträng. Den elev, som icke i det yttre iakttog sedlig oförvitlighet och anständigt skick, kunde svårligen påräkna öfverseende i något stycke; han ansågs nämligen ovärdig lärarekallet och borde ha det så trångt, att han antingen begynte tänka sig för och blifva ordentlig eller ock själfmant lämnade seminariet, och för en lektion, som bar omisskännliga spår af en i hjärtat främmande, likgiltig eller fientlig ställning till kristendomen, syntes honom inga ord, jämförelser eller liknelser för skarpa. Han kunde om en sådan lektion fälla oväntade domar: Den kunde möjligen röja anlag att tugga åt höns och mata kalfvar men icke att leda barn. Han skulle hellre sitta på tornspiran en hel dag än under en timme åhöra en sådan lektion. Så ondt gjorde det honom om de älskade barnen, när de fingo sådant till lifs, som kunde blifva till död.

»I rektorns umgänge med sina elever», skriver en annan meddelare, »såg jag alltid det faderliga (kanske stundom stränga), kärleksfulla sinnelaget. De svaga och försagda höll han alltid under armarna, med dumheten kunde han drifva, men mot högfärden i hvarje form var han städse skarp. Han tycktes anse den landtliga typen vara ett godt och användbart material, äfven om den var föga bearbetad, och man kunde bestämdt lättare få en hjärtlig omfamning, om man kom i en grof rock, än om man visade sig i frack.»

Norléns lärjungar sågo, med hvilken kärlek han utgaf sig för dem, de visste, att han med sina skarpa uttryck afsåg deras allra bästa, de erforo, att på åska och storm ofta kom regn och i hvarje fall snart nog ljufligt solsken, de kände dessutom, att det var något att få äfven i

åskvädret, och när de efter en sådan by fingo sitta ned, såg jag mer än en gång, att de med manligt trofast blick tackade för lärdomen, änskönt dess rot var bitter. Meningslösa »trätor», som taktlösa lärare servera, förekommo aldrig.

Sant skrifver därför en af hans lärjungar: »Att en personlighet sådan som Norlén skulle utöfva ett kraftigt uppfostrande inflytande på sina elever, faller sig helt naturligt. Den kärlek till kallet, som lyste fram i rektor Norléns blick och i hvarje hans ord och gärning, den faderliga omvårdnad och det personliga intresse han ägnade eleverna, den hjälpsamma hand han alltid stod redo att räcka, hvarhelst råd eller dåd tarfvades, kunde icke undgå att verka uppfostrande. Strängheten, den förkrossande blicken, de någon gång sårande orden, den heliga ifvern, fingo äfven de tjäna uppfostrans goda sak.»

Det är lektionsgranskning. En af de mera begåfvade eleverna — vi kalla honom X. — har hållit lektion och får nu kritik. Rektorn tar saken från den lekande sidan. Anmärkningarna blefvo i sådana fall långt mera stickande, än han själf anade. Så gick det sannolikt också nu. Klassen senterar hvarje ironi, ty Norléns i lekande ton hållna anmärkningar voro alltid från en sida roliga.

Till sist tar X:s tålamod slut. Han sätter sig utmanande ned och med genomskinligt trots i blicken. Äfven rektorn skiftar uppsyn. Nu är det slut med de lekande anmärkningarna. I skarpa ordalag förehåller rektorn X. hans beteende och slutar: »Hvad du duger till, icke duger du till lärare.» Häpnaden i kamratkretsen blef stor, ty ett sådant motstånd var oerhördt.

Nästa dag var helgdag. Men dagen därpå hade rektorn åter lektion i den klass, som X. tillhörde. Då han trädde in, reste sig klassen som vanligt. Han steg upp i katedern men gaf intet tecken att sitta ned. I stället tog han till orda och yttrade följande, som en af de båda lärare, som meddelat denna tilldragelse, tror sig kunna återgifva ordagrant: »Då jag i förgår afton blef ensam och höll rannsakning med mig själf, mötte mig den frågan: Huru har du behandlat X.? Du har förolämpat honom inför hans kamrater. Han hade felat, men straffet stod ej i rätt förhållande till felet, och därför, X., beder jag dig inför dina kamrater om förlåtelse. Visst kan du med Guds hjälp bli en god lärare. Glöm detta, och må Gud välsigna dig.»

»Hvilket intryck denna rektorns ödmjukhet gjorde, låter lättare tänka sig, än det kan beskrifvas. Hvad rektorn steg i våra ögon! X. sjönk ned på bänken och framstammade äfven han under tårar en bön om förlåtelse», skrifver vår meddelare.

Högmodets stelkramp förstod Norlén att kurera, och rädd som han var, att den skulle spira upp och gripa omkring sig, kom han ofta vid sin undervisning åter och åter tillbaka till detta ämne och alltid med stor kraft. Sådana maningar som den, att enhvar bör i ödmjukhet akta den andre högre än sig själf, kunde han skaffa gehör, så att, såsom en af hans elever skrifver, den tanken: »Andra bättre än jag», följer dem som en bevarande makt lifvet igenom. Många äro helt visst de ynglingar, som just därigenom blifvit bevarade i frestelsens stund, lyckats undgå svårare brytningar i lifvets strid, blifvit afhållna och högt värderade, gått sin väg stilla fram, blifvit en föresyn för sina lärjungar i anspråkslös enkelhet och fridsam umgängelse.

Norlén hade ytterst svårt att bära det medvetandet, att en elev eller en klass hade något emot honom. Jag tror, att han hellre fördrog den tanken, att någon annan, t. ex. en medlärare, var missnöjd. I synnerhet gjorde han sig svåra förbråelser, när han hade handskats hårdt med någon, som han trodde sig känna såsom ödmjuk och försagd. Då hände ej sällan, att solen icke fick gå ned öfver hans vrede, ja, att han icke en gång ville återvända till seminariet, förrän allt var godt igen, utan skyndade hem till den elev, mot hvilken han hade förgått sig, och under tårar gjorde upp saken.

Kunde man efter seminarietiden berätta för honom om en af hans forna elever, som med trohet och framgång skötte sitt kall, då möttes man af en ljuflighet och glädje, som hos en far, när någon berättar, att det går hans son väl. Men hörde han, att någon på ett eller annat sätt delade sitt intresse, gjorde det honom obeskrifligt ondt. Därom vittnar följande meddelande från en af hans forna elever:

»Vid ett besök i hembygden under min seminarietid hade jag af en lärare, som, då han var elev, stod rektorn mycket nära, anmodats att framföra hans hälsning. Då jag fullgjorde detta uppdrag, frågade rektorn noga efter hans förhållanden. Jag kom därvid att nämna, att han nu jämväl uppbure lön som predikant och därigenom hade det bättre ställdt i ekonomiskt afseende. Rektorns blick fylldes af djupt vemod. Han blef tyst. Men efter några ögonblicks tystnad frågade han i sorgsen ton: 'Predikar han?' och då jag svarade, att han var predikant i N. N. förening, steg rektorn upp och gick tyst fram och tillbaka på golfvet under djupa suckar och sade till sist halfhögt liksom för sig själf i gränslöst vemod: 'O, att äfven han har blifvit otrogen!'»

Adjunkten (sedan undervisningsrådet) K. E. Sandberg, Uppsala.

Av Folkskolläraren *J. Valfrid Brodd*, Hässelby villastad.

Två märkliga personligheter, nämligen fil. lic. K. E. Sandberg och fil. kand. G. A. Kihlström, tillträdde höstterminen 1906 adjunktsbefattningar vid Uppsala folkskoleseminarium i svenska och pedagogik respektive matematik och biologi. Den senare lärde oss t.ex. att dissekera kaniner, grodor, iglar och fiskar — något säkerligen ganska nytt för den tidens seminarier. Geologi-, kemi- och fysikundervisningen bedrevs i en och samma trånga lärosal och även den oerhört torftiga utrustningen i övrigt gjorde arbetet tungt för den nitiske och fordrande läraren. Han utbytte därför efter två år Uppsala mot Stockholm. Dit följde honom för övrigt snart också hans ovan antydde kamrat.

Licentiaten Sandberg var redan då en smula tunnhårig, men de klarblå ögonen strålade bakom glasögonen. De sistnämnda kunde möjligen varsla om att han var en lärdomsfux, men det var han inte; han var den levnadsglade västgötastudenten men också en djupt allvarlig man, som tagit till uppgift att vårda och ansa det som växer.

Sandberg blev föreståndare för första klassen och satte så sin prägel på denna, att den sedan betraktades som »mönsterklassen». Han gjorde detta utan drillmetoder och förtryck. Han hade fått den framstående lärarens och fostrarens underbara konst i faddergåva; han var konstnären, där vi äro hantverkare och löntagare.

Det som kanske mest utmärkte honom såsom lärare och klassföreståndare var hans goda vilja att hjälpa oss till rätta, att lära oss att tänka och förstå. Harmoniskt och stilla förde han oss framåt. Det jag bäst vill minnas, var hans sällsynta, stora lugn. Ingenting av hets och jäkt låg över hans lektioner; inte någon nervös iver grep honom, då vi inte riktigt kunde följa med. Han »drev» inte hänsynslöst sina läroämnen. Några drivhusplantor ville han inte skapa, men han ville lära oss att tänka självständigt i frihetens klara solsken. Han släppte inte en tillfrågad, som inte ögonblickligen kunde ge ett klart svar, utan han försökte lugnt och vänligt hjälpa oss till rätta genom ledfrågor, som kunde belysa det föreliggande problemet. Han ville att var och en skulle känna sig kunna något, även om det inte var mycket som fordrades på den tiden. Att håna en elev kunde aldrig falla honom in.

Ett bevis på adjunkten Sandbergs stora välvilja var att han utanför skolschemat ordnade och ledde en extrakurs i svensk grammatik. Också denna kurs var ett bevis på hans stora pliktkänsla. Såsom huvudlärare i svenska och tentator vid inträdesprövningarna var han ansvarig för att de nyintagna eleverna borde ha ägt de grammatikaliska kunskaper,

som voro i lag stadgade. Kanske hade han tagit grammatikproven en smula för lätt; i så fall var det också hans plikt att genom avgiftsfria extralektioner avhjälpa bristen i våra kunskaper. Han tog provet i svenska såsom ett mera allmänt mognadsprov, där grammatikkunnigheten fick intaga sista platsen. Det utantill inlärda och kanske osmälta satte han inte så stort värde på. En inträdessökande deklamerade utantill paradstycket ur den gamla Folkskolans läsebok: Vi suckar det så tungt uti skogen? Ynglingen var också slängd i Sundéns språklära och kunde där intagna typexempel »som ett rinnande vatten». Då doktor Sandberg började fråga litet om diktens djupare mening, gick det ganska knaggligt för sökanden. Inte heller kunde han analysera ett språkligt sammanhang i en okänd text; de grammatiska pusselbitarna från Sundén passade inte riktigt bra. Licentiaten Sandberg såg hela tiden blid och vänlig ut och hjälpte till men torde inte ha antecknat något överbetyg för vederbörande. Det gick inte att »bluffa» för honom.

Vid min inträdesprövning kom en säker dalmas i diskussion med honom om ett grammatiskt problem. Den envise dalkarlen ville inte ge vika en tum; energiskt och vresigt påstod han, att läraren hade fel. Hur skulle detta sluta för den sturske ynglingen? Endast för ett ögonblick låg ett moln över provledarens panna; så ljusnade han upp och fortsatte lugnt att pröva följande yngling utan att försvara sig mot beskyllningen. Stämningen var utan tvivel en smula tryckt. Då timmen var slut, tog d:r S. masen i hand och sade ungefär så: Nu kan vi ensamma fortsätta diskussionen, men låt oss göra det som goda vänner, som gentlemän! Kanske vi båda kan ha fel; man bör aldrig vara så tvärsäker, även om man kan sin Sundén, »ty om mycket tvista ännu de lärde».

Då prövningarnas resultat äntligen sent på kvällen kungjordes för en skara av 98 bleka ynglingar, som i flera timmar gått och väntat på sin dom, uppropades den unge dalabonden såsom en av de 24 lyckligen insläppta.

Många ansågo denna intagning vara ett mirakel. Ryktet om kontroversen hade nämligen spritt sig bland de sökande; självklart syntes det vara att den, som »satt sig upp» emot läraren skulle försättas ur spelet om de 24 platserna. Nu förstår man att det var ett sällsynt vackert bevis på en rättrådig lärares skicklighet. Tack vare sitt stora lugn och sin psykologiska skarpblick tog han på det enda rätta sättet den tvärsäkre ynglingen, som liksom kämpade för sitt liv. Men skadas inte lärareauktoriteten härigenom? Det var just här som den verkliga auktoriteten visade sin storhet i sin skenbara självförnekelse. För ynglingen betydde dessa prov allt, ty framtiden stod på spel; för d:r S. gällde det bara att släppa av en smula på den meningen, att

en lärare alltid skall ha rätt. Ingenting kunde ha varit lättare än att med några ironiska frågor göra ynglingen desperat. Om inte adjunkten så blixtsnabbt förstått denne envise dalkarls psyke och själv gett med sig och i lugn avslutat diskussionen, skulle masen, likt en ny Gustaf Vasa i Uppsala, ha slagit näven i skolbordet och sagt: »Jag ger dig och din skola tusende etc.» och gått sin väg. Nu blev det ingen katastrof för ynglingen och inte heller någon fläck på den verkliga lärareauktoritetens sköld. Tvärtom lyste denna klarare genom den här episoden.

Framför mig ligga några gamla uppsatsböcker, som licentiaten Sandberg rättat synnerligen omsorgsfullt. De timmar som voro anslagna för uppsatsgranskning, voro mycket givande. S. varnade oss för att tro, att om en uppsats var ganska rödfärgad, den därför skulle vara särskilt dålig. Han ville gärna stödja den gryende stilistiska talangen, som tog fantasi och känsla med i sina opus och inte nöjde sig med en omskrivning av inlärda läxkunskaper. Några stav- och grammatikfel här och där drogo inte ner betyget, om uppsatsen i övrigt gav prov på självständig utformning av ämnet och var väl disponerad. En kamrat klagade att hans betyg var för lågt. Han menade att han skrev korrekt och felfritt och sällan hade något rött i sin bok. Läraren svarade, att om en uppsats var formellt felfri men hade allt för mycket osmält läxmaterial, borde den inte bedömas med högt betyg. Välskrivna plagiat borde helst underkännas. Också en kamrat, som några år efter sin lärarexamen avlade studentexamen och sedan en vacker filosofie magisterexamen med högsta betyg i svenska och historia, beklagade, att hans lärarbetyg i svenska var för lågt, och påpekade att flera hade högre. Hade verkligen d:r Sandberg bedömt min nu bortgångne kamrat felaktigt? Denne var studiebegåvad men saknade utpräglat vetenskaplig läggning; han hade ett mycket gott minne och slog lekande lätt i sig massor av litteratur och allmän historia (vilka läroämnen han helst behandlade i svensk uppsatsskrivning). Vimlade det månne icke i min väns långa uppsatser av inlärda och korrekt återgivna fakta? Men var fanns författarens *egna* tankar om det givna ämnet? Lyste han icke allt för mycket med lånta fjädrar?

Man kan säga, att d:r S. ur innehållssynpunkt bedömde våra uppsatser strängt. Men han slog aldrig hänsynslöst ned på någons arbete, då han förstod att denne gjort sitt bästa. Uppsatsgenomgången var synnerligen objektiv och instruktiv; han gick inte igenom uppsats efter uppsats, utan han hade alla fel antecknade och ordnade efter ett visst system: stavfel, grammatikfel lättare och grövre, stilistiska brister, disposition. Då ett fel lästes upp, en stilistisk groda, en alltför tung och klumpig satsbildning, var det inte en namngiven syndare, som fick skämmas för det, nej hela klassen skulle här vara med och lära

sig att observera felen. Den felande, som bäst kände igen det felaktiga uttrycket, bad vanligen själv att få rätta det.

Sin sällsynta begåvning såsom lärare visade licentiaten S. ej minst i ämnet pedagogik och psykologi. Pedagogiktimmarna voro inga lektioner i vanlig mening med ett enerverande frågande och svarande. Jag skulle vilja kalla dem tankeväckande samtal över vissa psykologiska och pedagogiska problem. Med lugn och sällsynt klarhet ledde d:r S. dessa samtal så, att var enda en rycktes med, även den trögaste, och vi började förstå upphöjdheten i det kall vi skulle utbildas för: att vårda och ansa växande barnasjälar.

Man var ju ofta så hänförd under samtalets gång, att man glömde skriva, men jag har dock kvar några anteckningar därifrån. Oupphörligen kommer adjunkten Sandberg tillbaka till att vi måste väl disponera ämnet för en lektion, att vi bör ständigt ta hänsyn till det växande barnets själ och föreställningsvärld och att vårt språk skall vara enkelt och klart. Inga långa föredrag; en vacker visa är alltid kort. Se till att även de svagare i klassen få vara med, låt inte bara begåvningarna få lysa! Hjälp den lille stackaren, att han får sin låga att brinna!

D:r S. förordade varmt hembygdsundervisningen, sådan den sedan utformades i 1918 års undervisningsplan, i vars tillkomst han hade en betydande del. Läraren skall själv studera sin orts historia och arbetsliv. I så fall få barnen ett levande intresse för sin bygd. — Det måste vara en ljus och angenäm stämning i skolan; då stegras barnens arbetsförmåga. Läraren skall söka bekämpa sitt dåliga lynne, när han har de små framför sig. — Vi böra lägga bort gnat, kält och dylikt som lätt fördärvar utsädet, grodden och växtkraften. Tålamodet kan ta slut, men låt solen snart lysa igen och himlen bli klarblå! — Barnens verksamhetslust skall understödjas. Ha de inte något intressant att syssla med, blir det snart oro, skrik och stim i klassen. Låt barnen tro, att de duga till något, stärk deras mod och självtillit! Utsätt aldrig någon för hån eller förödmjukelse! Akta Er att favorisera några elever; »gullgrisen» kan lätt bli sorgebarn. — Samhällsdriften bör utvecklas. Barnen ska lära känna, att de äro beroende av varandra. De egna intressena ska underordnas, stå tillbaka för de allmänna. — Skapa hos de unga allmänna sedliga grundsatser, sanning, rättfärdighet, pliktuppfyllelse, renhet, människokärlek! — Undervisning i ren etik; en moral, som är oberoende av religion, lyckas dåligt. Religionsundervisning är därför nödvändig. — Befallningar och förbud skola sparsamt användas; de böra vara förnuftiga, enhetliga och oåterkalleliga, klara och bestämda till formen men välvilliga till tonen. Vid förbud bör barnen lära förstå, att dessa inte vill hindra deras utveckling till viljestarka,

fria och goda människor. — Gör straffen om möjligt överflödiga! Upprepade bestraffningar motverka sitt goda syfte. Straffet skall hållas i helgd, och uppfostraren må allvarligt pröva sig själv, innan han straffar! Han öve sig i självbehärskning, lugn, mildhet och tålamod. Tänk på den goda trädgårdsmästaren, hur han ansar och vårdar de unga plantorna, ger dem sol, skugga, vatten och näring. Straffen böra inskränkas till att gälla förseelser i sedligt avseende. — Gör inga drivhusplantor av barn, som ska »stoppas i fack och sorteras i bunt»! Låt dem bli fritt växande blomster med färg och fägring! Låt dem vara barn, när de äro barn. —

Så långt mina anteckningar. Vi kunde säkerligen icke ha klarat en strängare tentamen efter dessa givande och underbara samtal. Det var ingen svårbegriplig tänkare vi hade framför oss, ingen torr filosof, som benhårt höll på teser, dem vi ovillkorligen skulle slå i oss. Vi kände, hur våra vyer vidgades, hur vi växte till i ålder och visdom, icke till fullärda skolmästare utan till sökande unga människor, vars blomkalkar hade öppnats; det djupaste och finaste i vårt väsen hade befruktats av en sällsynt god lärare, en veritabel trollkarl, skulle många vilja säga. Han var därvid en enkel och anspråkslös människa, som

öste ur sitt hjärtas rika förråd med en stilla men brinnande lidelse att av oss skapa goda lärare.

Då budet om undervisningsrådet Sandbergs bortgång nådde min lilla B2-skola, greps jag av djup smärta. Inte så långt förut hade jag besökt honom på ämbetsrummet och fått resonera med honom om mina studier och framtidsproblem. Nu bröt mycket samman och under intrycket av det till synes meningslösa i denne ädle mans tidiga död nedskrev jag ungefär följande korta och sammanfattande minnesruna i Svensk Läraretidning.

Alla minnas vi den själfulla undervisaren med de allvarliga, underbart vackra ögonen. D:r Sandberg hade en sällsynt förmåga att lekande lätt meddela verkliga kunskaper. Aldrig kunde vi hos honom finna spår av trötthet; lika glänsande lektioner höll han på terminens sista dag som på dess första. Han var, om någon, den borne pedagogen. Det var icke den hänsynslöst drivande lärarkraften, för vilken inga andra ämnen än de egna hade rätt att leva. D:r Sandbergs lektioner voro under av enkelhet och klarhet, men ändock djupgående och mycket givande, ty vi måste själva lära oss att tänka. Läxläsnings specialisterna tyckte nog, att D:r Sandberg »körde» alldeles för litet. Detta deras misstag må vara dem förlåtet. Han drev oss framåt på sitt speciella sätt, genom givande och väckande lektioner, som sporrade till självverksamhet och frivilliga studier inom hans ämnessfär, svenska och pedagogik. Han var mästaren, som kunde få våra svaga instrument att ljuda, var och en med sin ton. Vårt själslivs finaste strängar satte han i dallring, späda ynglingasträngar, som lätt skulle hava brustit av en alltför hård medfart. Hur varsamt företog han icke rättningar i våra kriaböcker för att icke kväva några gryende stilistiska anlag! Sågo våra skrivböcker stundom ut som röda klövervallar, var likväl antalet »bockar» icke det avgörande vid bedömendet av en skrivning utan skribentens förmåga att med fantasiens och känslans hjälp tänka egna tankar.

Kom d:r Sandberg sina elever mycket nära? Ja och nej. Det låg över vår klassföreståndares välvilliga väsen alltid något av korrekt avmätthet. Vara ett slags far för oss ville han icke; det skulle blivit något av tillgjordhet, som låg hans väsen fjärran. I sitt förhållande till oss var han den kyligt elegante, strängt rättrådige läraren, ingen biktfader, till vilken sorger och bekymmer skulle frambäras, och av vilken skvaller och förtal med glädje skulle anammas, något som så ofta kan göra luften i en klass, ja i en hel skola kvävande unken. Han ville likasom säga: »Jag är icke Er far. Ni skola bliva män. 'Din sorg är din, och *du* bör bära henne'.»

Fridtjuv Berg såsom seminarist.

Av Folkskolläraren *C. J. Gardell*, Göteborg.

Vid höstterminens början 1874 erhöll efter genomgången stadgad prövning en något mer än 23-årig man inträde i Göteborgs seminariums tredje klass, som då var den högsta. Han blev genast föremål för sina kamraters undrande uppmärksamhet. Han hade nämligen kommit till seminariet från en jämförelsevis avlägsen trakt av landet, från Östergötland, under det de andra voro från Göteborgs eller Skara stift, och han lade i dagen egenskaper, som hos en seminarieelev voro särdeles ovanliga. Såväl under lektionerna som vid samtal med honom framstod han mera som en fulländad lärare än som en, vilken under läsåret skulle utbildas till sådan. I kunskaper visade han sig långt överlägsen kamraterna, även de styvaste, och mången av dem frågade sig tyst: Vad har han på seminarium att göra? Somliga tyckte till och med, att han passade bättre som lärare på seminariet än som lärjunge därstädes. Den märklige unge mannen var Fridtjuv Berg.

Ehuru över 36 år förflutit sedan dess, står hans bild för min inre syn ännu ganska klar: ett blekt, skarpt utmejslat ansikte med drag vittnande om allvarligt och grundligt tänkande samt ett tillbakadraget väsen. Detta senare gjorde, att blott få kamrater kommo att något närmare lära känna honom. Jag var en av dessa få och erfor snart, huru lärorikt hans umgänge var. Våra samtal rörde sig nästan uteslutande om skolan, hennes uppgifter och hennes lärare, ty han tog sitt blivande kall med häpnadsväckande allvar och beredde sig för detsamma med sällspord flit. Son till den såsom föreståndare för Finspongs folkskolor framstående skolmannen Anders Berg hade han vuxit upp under den bästa pedagogiska ledning, under flera år före sitt inträde på seminarium övat sig i undervisningskonsten och genom flitiga och omfattande studier i svenska ämnen förvärvat sig betydande kunskaper. Härav förklaras de enastående insikter i frågor rörande skolans inre förhållanden, som han redan under seminarietiden ådagalade. Att han under faderns ledning fått lära sig att omsorgsfullt förbereda sig på sina lektioner och utföra arbetet i skolan på ett samvetsgrant sätt, det fick jag en aning om, då han vid skilda tillfällen beskrev undervisningens gång vid Finspongs folkskolor och visade mig flera utkast till lektioner (i vissa delar av naturkunnigheten), som han måst uppgöra och följa. Ingen av oss, hans kamrater, var efter genomgången treårig kurs vid seminariet ens närmelsevis så hemmastadd i skolämnenas metodiska behandling som Fridtjuv Berg, då han vann inträde i tredje klassen. Det var den erhållna mångsidiga för-

beredelsen i hemskolan jämte en naturlig fallenhet för lärarekallet, som frambragte denna ovanliga lärarepersonlighet.

Själv i besittning av grundliga kunskaper, ansåg han oeftergivligt, att de från seminarierna utgående lärarne hade en god underbyggnad för sin kommande verksamhet och att de framgent arbetade på sin utveckling. Icke långt efter sin avgång från seminarium fick han dock erfara, att det hos åtskilliga unga lärare brast mycket i dessa stycken, och han uttryckte i brev till mig sitt djupa beklagande däröver. Att undervisningen i dylika fall icke skulle kunna bära de frukter, man hade rätt att vänta, var för Fridtjuv Berg alldeles klart, och med den varma nitälskan för en god folkbildning, varav han besjälades, började han redan nu tänka på utvägar att främja lärarnes fortsatta studier. Året efter det han utgått från seminarium meddelade han mig, att han bett sin far rikta P. A. Siljeströms uppmärksamhet på frågan om lärarekårens fortsatta utbildning, och uttalade samtidigt sin tillförsikt däröver, att Siljeström skulle bringa frågan till en lyckosam lösning, om han grepe sig an med densamma.

På karaktärens danande icke mindre än på kunskapens inhämtande lade den allvarlige Berg redan under seminarietiden en utomordentligt stor vikt. En folkskollärare skulle i sitt leverne ovillkorligen vara en föresyn för sina lärjungar. »Huru många lärarekandidater», skriver han 1876 till mig, »tänka på det fruktansvärt allvarliga kall, som är vårt, på det ansvar, som vi inför samtiden och eftervärlden och — våra egna samveten skola bära, på det rastlösa arbete på i synnerhet vår egen förbättring, som skall fylla vårt liv?» Med de stränga fordringar på en folkets lärare, som ligga inneslutna i dessa ord, kunde han icke annat än bryta staven över lättsinniga, håglösa eller blott efter god utkomst strävande lärareämnen. För sina lärjungars karaktärsbildning kunde inbilska lärare icke uträtta något gott, ty det ofta klarskådande barnet såge mycket väl sin lärares mindre vackra avigsida. Men det måste enligt Bergs mening vara just på lärjungarnas uppfostran till goda karaktärer, som en lärare vid allt sitt kunskapsmeddelande borde lägga huvudvikten. Detta uteslöte dock icke, att barnens vetgirighet tillfredsställdes med fylliga kunskaper, varav de i framtiden kunde hava medelbar eller omedelbar nytta.

Då Fridtjuv Berg 1875 utexaminerades från seminariet, erhöll han högsta betyget i alla läroämnen. Det höga vitsordet i pedagogik och metodik var så mycket värdefullare, som Berg var den ende lärjunge vid Göteborgs seminarium, som under en lång följd av år (1870—1886) av rektor S. A. Leffler erhöll detta betyg i de båda ämnena.

STATLIGA LÄROVERK.

A. I utlandet.

Lärare vid pagekåren i Petersburg 1857 o. f.

Av Furst *Peter Krapotkin* (Kropotkin).

I hela Ryssland talades det om uppfostran. Så fort freden i Paris hade avslutats och censurens stränghet något mildrats, började man ivrigt diskutera dithörande ämnen. Okunnigheten hos massan av folket, de hinder, som hittills lagts i vägen för den, som ville lära sig något, saknaden av skolor på landet, de föråldrade lärometoderna och botemedlen mot alla dessa missförhållanden blevo de käraste samtalsämnena inom bildade kretsar, i pressen, ja, till och med i aristokratiens salonger. De första högre läroverken för flickor öppnades 1857 efter en förträfflig plan och med utmärkta lärarkrafter. Liksom genom ett trollslag framträdde plötsligt ett antal män och kvinnor, vilka icke blott voro sinnade att ägna hela sitt liv åt skolan utan även sedermera hava visat sig vara utmärkta pedagoger: deras skrifter skulle, ifall de blevo kända, intaga en hedersplats i varje civiliserat lands litteratur.

Även pagekåren hade känning av denna nya strömning och väckelse. På några få undantag när var tendensen inom de tre lägsta klasserna att arbeta. Chefen för skolan, vår Inspector, Winkler, som var en bildad artilleriöverste, god matematiker och en vän av framåtskridande, hittade på ett förträffligt medel att sporra arbetslusten hos oss. I stället för de klena lärarförmågor, som man hittills använt i de lägre klasserna, bemödade han sig att skaffa oss de allra bästa. Enligt hans åsikt var ingen lärare för god att undervisa de yngsta pagerna i de första grunderna. Sålunda tog han till lärare i algebra i näst lägsta klassen en första rangens matematiker och en född pedagog, kapten Sukhonin, och hela klassen började genast ägna sig åt matematiken.

Åt lärjungarna i lägsta (femte) klassen skaffade Inspector två utmärkta lärare. Han kom en dag med strålande min in i vårt klassrum och berättade för oss, att vi skulle få det riktigt bra. Professor Klasovsky, en stor klassisk filolog och utmärkt kännare av den ryska litteraturen, hade lovat undervisa oss i rysk grammatik och skulle följa oss genom alla fem klasser. En annan universitetsprofessor, herr Becker, bibliotekarie vid det kejserliga nationalbiblioteket, skulle på samma sätt ta oss om hand i fråga om tyskan.

Min bror Alexander påyrkade så ivrigt i sina brev, att jag skulle lära mig tyska språket, som har en så rik litteratur och till vilket alla böcker av värde översättas, att jag med största flit grep mig an därmed. Jag översatte och studerade mycket grundligt en sida med en ganska svår poetisk skildring av ett åskväder; i enlighet med professorns anvisning lärde jag mig konjugationerna, adverben och prepositionerna — och började så läsa. Det är en utmärkt metod att lära sig språk. Becker rådde mig dessutom att prenumerera på en billig illustrerad veckoskrift, och dess illustrationer och korta berättelser voro en ständig lockelse att läsa några rader eller en spalt. Jag satte mig snart in i språket.

Mot slutet av vintern bad jag prof. Becker låna mig ett exemplar af Goethes »Faust». Jag hade läst den i rysk översättning; jag hade också läst Turgenjeffs vackra roman »Faust», och nu längtade jag att läsa mästerverket på originalspråket. — Han tog med sig åt mig en liten fyrkantig bok med av ålder gulnade blad, innehållande det odödliga dramat. Han anade föga, vilken omätlig njutning den där lilla boken förskaffade mig. Jag insöp begärligt varje rads djupa innehåll och musikaliska välljud, alltifrån de allra första verserna i den idealiskt sköna dedikationen och kunde snart hela sidor utantill. Faust monolog i skogen och i synnerhet de rader, vari han talar om sin uppfattning av naturen, försatte mig i fullständig hänryckning, och den har allt intill detta ögonblick utövat samma makt över mig. Varje vers blev småningom som en kär vän. —

Professor Klasovskys första lektion var som en ny uppenbarelse för oss. Han var liten, omkring 50-årig, mycket hastig i sina rörelser, med klara, intelligenta ögon, ett lätt satiriskt ansiktsuttryck och en diktares höga panna. När han kom till första lektionen, sade han med dämpad röst, att han led av en kronisk sjukdom och icke kunde tala högt nog, varför han bad oss flytta oss närmare intill sig. Själv satte han sin stol tätt framför främsta radens pulpeter, och vi samlades omkring honom som en bisvärm.

Han skulle undervisa oss i rysk grammatik, men i stället för den torra grammatiklektionen, som vi väntat oss, fingo vi höra något helt annat. Det var nog grammatik, men här kom en jämförelse mellan ett gammalt ryskt ordstäv, brukligt bland folket, och en rad ur Homeros eller ur Mahabharata på grundspråket, vilkas skönhet han återgav på ryska — där kom en vers av Schiller, åtföljd av någon sarkastisk anmärkning angående någon av det moderna samhällets fördomar; så solid grammatik igen, och så, någon stor poetisk eller filosofisk allmän sats.

Naturligtvis var det mycket häri, som vi icke förstodo eller som vi begrepo endast ytligt. Men månne icke trollmakten i allt studium ligger just däri, att det oupphörligt öppnar nya och förut oanade synvidder för oss, vilka vi ännu icke fatta, men som locka oss att gå längre och längre för att tränga allt djupare in i vad som först tycks oss blott som en dunkel konturritning. Alla stodo vi spänt lyssnande, somliga med händerna på de framför sittandes axlar, somliga lutande sig över den främsta radens pulpeter och somliga stående tätt bakom Klasovskys stol. Då hans röst blev ännu svagare mot slutet av timmen, lyssnade vi ännu andlösare. Inspektören öppnade dörren till klassrummet för att se efter, hur vi uppförde oss mot vår nye lärare; men då han såg den orörliga klungan, avlägsnade han sig på tå. Hos de flesta av oss rörde sig något gott och upphöjt i hjärtats djup, som om en uppenbarelse från en förut oanad värld hade visat sig för dem. På mig gjorde Klasovsky ett mäktigt intryck, vilket växte och fördjupades med åren. Winklers förutsägelse, att jag kanske ändå skulle komma att tycka om skolan, gick i uppfyllelse.

I västra Europa, förmodligen också i Amerika, tycks det, som om denna lärartyp icke vore synnerligen allmän; men i Ryssland finns det icke en enda mera framstående man eller kvinna, som icke för den första impulsen till en högre utveckling har att tacka sin lärare i litteratur. Varje skola i världen borde ha en sådan lärare. Varje lärare i skolan har sitt eget ämne, och det finns ingen förbindelse mellan de olika ämnena. Endast läraren i litteratur, som inom programmets gränser kan behandla sitt ämne såsom han vill, kan förbinda de skilda historiska och humanitära vetenskaperna, ena dem genom en bred filosofisk och mänsklig uppfattning och väcka i de ungas hjärtan och sinnen högre tankar och strävanden. I Ryssland faller detta åliggande helt naturligt på läraren i rysk litteratur. Då han talar om språkets utveckling, om innehållet i den tidigare episka poesien, om folkets sånger och musik och senare om den moderna diktningen, om den vetenskapliga, politiska och filosofiska litteraturen i sitt eget land och om de olika estetiska, politiska och filosofiska strömningar den återspeglat, måste han nödvändigtvis beröra den allmänna uppfattning av människonaturen, som ligger utom räckvidden av alla de speciella ämnena vart för sig.

Samma förhållande borde det vara med naturvetenskaperna. Det är icke nog att undervisa i fysik och kemi, astronomi och meteorologi, zoologi och botanik. Naturvetenskapens filosofi — en allmän uppfattning av världen såsom ett helt, något i samma väg som första delen av Humboldts »Cosmos» — borde bibringas de studerande, oberoende av den omfattning, som för övrigt ges åt naturvetenskapernas studium i

skolan. Naturens filosofi och poesi, alla de exakta vetenskapernas metoder och en högre uppfattning av naturens liv borde utgöra en del av uppfostran. Det är möjligt, att en lärare i geografi undantagsvis skulle kunna åtaga sig detta.

När jag var i näst lägsta klassen [1858], intresserade jag mig för historien, och med tillhjälp av anteckningar, som gjordes under lektionerna — jag visste, att studenterna vid universitetet gjorde så — och med tillhjälp av självstudium lyckades jag skriva ihop en ordentlig kurs i den tidigare medeltidens historia för eget bruk. Följande år tilldrog sig kampen mellan Bonifacius VIII och kejsarmakten särskilt min uppmärksamhet, och nu blev det min ärelystnad att vinna tillträde till kejserliga biblioteket för att riktigt få studera den stora striden. Detta var emot bibliotekets föreskrifter, ty elever vid lägre läroverk ägde icke tillträde, men vår gode professor Becker jämnade vägen för mig, så att jag släpptes in i helgedomen. — Genom åtskilliga läroböcker och några böcker i vårt eget bibliotek fick jag snart reda på källorna. Jag kunde icke latin, men jag upptäckte ett rikt förråd av källskrifter på gammaltyska och gammalfranska och njöt i estetiskt hänseende ofantligt av den senares egendomliga byggnad och uttrycksfullhet i krönikorna. En alldeles främmande samhällsbyggnad och en hel värld av komplicerade förhållanden öppnade sig för mig, och från den tiden lärde jag mig att vida högre värdera historiens källskrifter än de verk, där allt är framställt under modern synpunkt, så att den moderna politikens fördomar eller blotta allmänna slagord satts i stället för tidevarvets verkliga liv. Ingenting ger sådant uppsving åt ens intellektuella utveckling som något slags självständig forskning, och dessa studier voro senare en ofantligt stor hjälp för mig.

I näst högsta (= andra) klassen började vi på allvar studera fysik. Vi hade en utmärkt lärare — en mycket intelligent man med sarkastisk anläggning, som hatade minnesläsning och lyckades få oss att tänka själva i stället för att endast plugga i oss fakta. Han var en god matematiker och undervisade oss i fysik på matematisk grundval, i det han på samma gång på ett beundransvärt sätt förklarade för oss de ledande idéerna i den fysikaliska forskningen och de fysikaliska apparaterna. Några av hans frågor voro så originella och hans förklaringar så träffliga, att de för alltid stannat kvar i mitt minne.

I nämnda klass började vi också studera kemi, och även däri hade vi en utmärkt lärare, som var passionerat tillgiven ämnet och själv hade uppträtt såsom självständig forskare av betydenhet. Åren 1859—1861 uppvisade en allmän livaktighet inom de exakta vetenskaperna. Det var en verklig jäsningstid inom vetenskapen.

Fem eller sex av oss slogo oss tillsammans för att försöka skaffa

oss något slags laboratorium. Med de elementära tillbehör, som rekommenderas för nybegynnare i Stöckhardts utmärkta lärobok, började vi laborera i ett par kamraters lilla sovrum. Deras far, en gammal pensionerad amiral, var förtjust över att se sina söner upptagna av en så nyttig sysselsättning och hade ingenting emot, att vi om söndagarna eller under ferierna samlades i det rum, som låg bredvid hans eget arbetsrum. Vi gjorde alla experiment systematiskt efter Stöckhardts bok. Jag måste tala om, att vi en gång nära nog satte eld på huset och att vi mer än en gång förpestade alla rummen med klorgas och liknande saker.

Universums aldrig vilande liv, vilket jag uppfattade såsom liv och utveckling, blev för mig en outtömlig källa till högre poetisk tankeflykt, och så småningom blev känslan av människans enhet med naturen, såväl den levande som den livlösa — naturens poesi — min levnads filosofi.

Förnämsta anledningen till det relativt goda resultatet av skolstudierna var helt visst den, att all undervisning meddelades så konkret som möjligt. Så fort vi hade lärt oss geometriens grunder på papperet, fingo vi lära dem om igen ute på fälten med stänger och lantmätarkedja. Efter denna konkreta undervisning erbjöd den elementära astronomien inga svårigheter, medan rekognosceringarna i och för sig voro en aldrig sinande källa till nöje. Samma system användes vid undervisningen i befästningskonst. På vintern löste vi problem. På sommaren tillämpade vi ute på fältet det vi lärt. Dessa praktiska och konkreta övningar tillskriver jag helt och hållet den lätthet, med vilken de flesta av oss kunde tillägna sig så många olika ämnen vid 17 och 18 års ålder.

Johan Ludvig Runeberg, Borgå.

a) Av Rektor *C. H. Alopæus*, Åbo.

Följande skizzer ur den store mannens lif torde vara tillräckliga för att jäfva det ifrån hedendomen hemtade ordspråket: quem Jupiter odit, facit paedagogum, hvilket kanske kunde utbytas mot satsen: quem Deus amat, facit paedagogum, som också bättre öfverensstämde med Frälsarens ord i Joh. Evang. 21: 15, samt gåfve oss pedagoger på vår mången gång törnebeströdda bana större uppmuntran än den ofvanför anförda hedniska satsen kan skänka.

Undertecknad hör icke blott till de omkring 650 lärjungar, som haft lyckan att i Runeberg vörda en älskad lärare, men har af honom derjemte så att säga blifvit räddad undan okunnighetens mörker.

Utan afseende på min moders klena kassa blef jag nämligen intagen i den läroanstalt, som under namn af progymnasium var stiftad i Borgå af Runeberg jemte prosten J. E. Öhman. Läroverket utgjorde en förberedelseanstalt till gymnasium samt egde bestånd ända till dess högre elementarskolan ifrån Lovisa förflyttades till Borgå.

Uti progymnasium läste Runeberg grekiska på 3:dje (högsta) klassen, men utgjorde tillika anstaltens prorektor, under det den samma egentligen förestods af Öhman. Dock vakade äfven Runebergs öga öfver sedligheten och fliten härstädes, och jag erinrar mig ännu lifligt den dag, då han inträdde i den klass, der jag befann mig, samt, »på en gång mild och allvarsam», uppmuntrade särskilt mig, som i förstone hade stora svårigheter att öfvervinna, emedan kunskaperna vid inträdet i anstalten voro snäfva, med orden: »blott du är flitig, skall det gå dig väl.» Jag erinrar mig ock, huru han vid terminens slut med glädjestrålande ansigte frågade mig, om jag var nöjd med mitt erhållna betyg. Och sådan han var mot mig, sådan var han emot oss alla, ty något gynnande af den ene framför den andra kunde hos honom icke förspörjas.

Vid undervisningen var Runeberg mycket noggrann beträffande lexans ej mindre uppfattande i minnet än ock dess rätta förstånd. Grammatiken lästes nära på ord för ord utantill samt tillämpades flitigt vid öfversättningen, som i sin ordning »smög sig ord efter ord till grundtexten». Dock gjorde de väl valda orden den samma ingalunda stel eller tvungen, utan utmärkte sig äfven denna oss förestafvade öfversättning genom en formfulländning, som vida öfverträffade de »luntor», der textens mening mera än dess ord återgifvas. Runeberg egde förmågan att på ett skönt språk återgifva såväl det ena som det andra, hvarföre på samma gång ej mindre ordens rätta betydelse än ock textens andemening inhemtades. De förra konstruerades sedermera noggranneligen, oftast på latin; i texten införde den store läraren ytterligare genom vidlyftigare framställning af den samma, i synnerhet då den var af mera anslående beskaffenhet. Synnerligt behag tycktes Runeberg finna t.ex. i karaktärsskildringar, sådana de framställas af Xenophon, hvarföre vi, då sådana förekommo, »för deras skönhets skull», understundom fingo åter upptaga de samma. Slagordningar sökte han förtydliga för oss genom att upprita de samma på bordet. Dock hörde de vidlyftigare förklaringarne mera till undantagen, alldenstund den trogna öfversättningen oftast förklarade sig sjelf. Man skulle vara en stock eller en sten för att ej genom en dylik undervisning få kärlek till språket. Också lära Borgå gymnasister på denna tid varit i god kredit vid universitetet hvad grekiskan beträffar, att döma af ett yttrande af examinatorn i sagda språk vid studentexamen, den glade professor

T., som klappande oss på axeln redan före förhöret utlät sig: »nog vet jag, att I kunnen grekiska, ty I hafven läst för Runeberg.»

Hvad disciplinen beträffar, så var Runebergs hela väsende egnadt att upprätthålla en sådan. Men förseelser förekommo dock i alla fall, och då voro hans bestraffningssätt mången gång ganska originella. Ofta begagnade han vid förseelser af ringare art, i synnerhet då lexan gick sämre eller man försummat att uppslå och i sin ordbok inskrifva något ord, en knäpp på pannan med sitt pekfinger. Denna knäpp lärer understundom varit temmeligen kännbar, alldenstund Runebergs händer voro ganska härdade genom jagt, fiske och rodd. Undertecknad erinrar sig en dylik bestraffning, då en gosse icke kunde redogöra för skilnaden emellan articulus præpositivus och postpositivus. Runeberg knäppte honom först på pannan, sägande: »detta är articulus præpositivus»; sedan knäppte han honom i nacken under yttrande: »detta är articulus postpositivus.» Skilnaden mellan artiklarna var nu förtydligad på samma gång som bestraffningen väckte mycken munterhet i klassen. En annan gång hade primus på den samma förfärdigat sig ett strängaspel under skifvan på det bord, kring hvilket vi sutto, samt lät under Runebergs timme ett par toner höras; och då secundus på klassen under samma timme visade sig något orolig samt hade svårt att sitta stilla, förklarade Runeberg, att vid lektionens slut, då vi öfrige fingo gå hem, primus och sexundus skulle stanna qvar, den förre för att spela, den senare för att dansa för honom. Huruvida sådant verkligen försiggick, derom upplyste oss icke de qvarblifne kamraterne, men detta är lika så troligt som det allmänt bekanta faktum, att Runeberg lät en af dem, som stodo under hans lydnad, en stund stå och spotta till måls, för det denne på antydt sätt missfirmat en tjenarinna i huset.

Äfven en strängare kroppsaga gillade Runeberg, då andra medel visat sig overksamma. Hans valspråk härutinnan var, att en hvar bör erhålla det traktamente, som han förtjenar. Också jemförde han riset med tungan, som borde tala, då lärarens (eller föräldrarnes) ord icke vunno gehör. Dock torde denna stränga aga alltid blifvit tillämpad i enrum, åtminstone erinrar sig icke undertecknad någonsin hafva bevittnat en sådan.

Ofvan nämnde straffarter gälde förnämligast den lägre skolan, progymnasiet, under det Runeberg i gymnasium huvudsakligast tyglade oss med ord, dels allvarets, dels den uddiga satirens, dels äfven, så paradoxt det än låter, tystnadens. Såsom exempel på sist anförda fall må jag nämna, att då en gymnasist i barnsligt öfverdåd samt »mera yr än elak» tillåtit sig nämna Runeberg med ett fult namn, hvilket nådde dennes öra, kallade han gymnasisten till sitt hem på en bestämd timme men aflägsnade sig sjelf för samma timme, hvilket tycktes mera

gripa den felande än om en förmaning verkligen egt rum. Såsom exempel åter på satirens straffart må anföras ett fall, som inträffat under Runebergs första år i gymnasium, men hvartill jag dock ej varit vittne, så att jag ej fullt kan garantera dess sanning. Såsom vanligt med nya lärare skulle äfven Runeberg pröfvas huru mycket han tålte, till hvilket ändamål herrar gymnasister hade uppstaplat alla sina mössor på den plats, der Runeberg skulle sitta, samt äfven utsläckt ljusen i lärosalen, med undantag af endast några få, så att blott ett matt skimmer belyste rummet. Runeberg, inkommen, hade med lugn åsett tillställningen samt yttrat blickande omkring sig: »så många hufvuden, men så få ljus!» Piken förstods väl, och man lät honom för framtiden vara i fred. Med det glada skämtets pincett kurerade han äfven en lärjunge, som ofta infann sig sent till lektionerna. Denne, hvars yttre redan företedde en egen klassisk figur, var ganska trög både till tankegång och later. Vi kallade honom Columbus. En dag då Runeberg infann sig till lektionen, gick han på gatan förbi denne, som efter vanligheten kom, då Runeberg redan var på sin plats och började läsningen. Leende sade han då till den tröge gymnasisten: »Nu har jag seglat förbi K., ehuru min skuta är äldre än eder.» — Anmärkningen och klassens skallande skratt, som åtföljde denna, tycktes sedermera påskynda seglatsen till lärotimmarna. Dylika muntra infall förekommo ej sällan, men egentliga stickord, som skulle sårat oss, tillät sig Runeberg aldrig. Oftast sökte han rätta oss med det manliga allvarets ord, hvilka också åhördes af klassen snart sagdt med en helig tystnad och vördnad samt qvarlemnade oftast ett djupt intryck. Hans enkla ord till mig, då lexan en gång gick sämre än vanligt: »hvad kommer åt dig i dag?» glömde jag icke under min gymnasiitid och glömmer dem icke heller ännu. Så hade Runeberg med sin ovanliga menniskokännedom en stor förmåga att tala så att säga »ad hominem», hvilket äfven gjorde att hans ord sällan förfelade sin verkan. Också tycktes han ega en sällspord grad af sjelfbeherskning, åtminstone i klassen.

Ofta var jag utsedd till deputerad, då det gälde att söka utverka någon lofdag för läroverket. Man gick gerna till Runeberg i detta ärende, ty man kunde vara säker om att äfven i de fall, då det möjligen ej vankades lof, dock blifva väl behandlad samt ej afspisad med snäfva och stränga ord. Han roade sig understundom vid dylika tillfällen att likasom underhandla med oss, höra våra skäl samt göra invändningar och svårigheter, hvilka dock ofta nog löstes till fördel för saken. Sådant var särskildt en gång fallet, då han vid vårt inträde befans liggande på soffan med handen på sin panna och papper vid sin sida, uppenbarligen sysselsatt med diktning. Han hade då väl haft synnerligt skäl att afsända oss snart, men den öppnade siareblicken tycktes finna ett särskildt behag i ynglingarne och deras andragande.

Det var ej blott i lärosalen som Runeberg verkade såsom lärare och uppfostrare, utan äfven i samlifvet ibland kamrater och vänner.

b) Av Skolrådet Professor *V. T. Rosenqvist*, Helsingfors.

När Runeberg gjorde sitt inträde i Borgå gymnasium, voro förhållandena där allt annat än tillfredsställande. Den frihet gymnasisterna av ålder ägt hade i många avseenden urartat till självsvåld. Härtill bidrog såväl en oändamålsenlig lagstiftning som en under tidens lopp utvecklad tradition. Även funnos flere svaga lärarkrafter, vilka, i brist på personlig överlägsenhet, utsattes för elevernas moraliska misshandel. Och då gymnasiet självt icke förfogade över de erforderliga straffmedlen, utan vissa disciplinära mål måste hänskjutas till biskopens och domkapitlets avgörande, låg däri en svaghet med hänsyn till lärarkårens auktoritet gentemot eleverna. I en sådan miljö skulle Runebergs kraftnatur likasom hans utpräglade sinne för laglydnad, för ordning och skick ställas på ett svårt prov.

En lärare utför sin lärargärning genom undervisning och disciplin, medan båda dessa sidor av verksamheten uppbäras och präglas av personligheten.

Då Runeberg betraktade latinet såsom skolans grundläggande språk, lade han stor vikt på latinska grammatiken, såväl formläran som syntaxen, varvid han icke tröttnade att inöva och tillämpa reglerna. Fann han vid textläsningen, att någon elev icke behärskade uppgiften på grund av bristande grammatikalisk kunskap, så uppoffrade han all erforderlig tid för sakens utredande.

Vid översättningen från de klassiska språken till modersmålet fordrade Runeberg att översättningen skulle smyga sig ord för ord efter originalet. Härigenom skulle eleverna ådagalägga, att de rätt uppfattat texten. Men å andra sidan skulle översättningen från modersmålets synpunkt vara fullt tillfredsställande. En svår konst för nybörjare! Men så hade de även en ypperlig hjälp i de vinkar och antydningar, som av läraren lämnades under lektionen. En hänvisning till kommentarer och andra dylika hjälpmedel förekom icke. Själv ägde Runeberg en utomordentlig förmåga att återgiva den klassiska texten, så att ordens innehåll och tanken i den ofta rätt invecklade satsen funno ett fullt adekvat uttryck och det på ett språk, som tillfredsställde de strängaste fordringar. Ofta använde han därvid något ovanliga ord och ålderdomliga uttryck, varigenom framställningen erhöll en högtid-

ligare prägel. Hans översättning var ägnad att etsa sig in i elevernas medvetande och uppbevaras i deras minne.

Svammel och osäkerhet tålte han icke; läxan skulle förstås och kunnas. Skedde detta icke, föllo hans straffande ord rätt hårda men korta och träffande. Gjorde sig någon elev skyldig till underslev, då flammade vreden upp hos Runeberg. Sålunda inträffade följande vid behandlingen av ett parti ur Cæsars De bello gallico. En gymnasist hade förskaffat sig en bok, i vilken vid sidan av den latinska texten svensk översättning ingick. Men han begagnade boken så oförståndigt, att han, när han skulle översätta en latinsk sats, uppläste en icke motsvarande svensk sådan. Då reste sig Runeberg, ställde sig framför den olycklige, tog boken ur hans hand, såg på den, såg på eleven. Det var en stund av obeskrivlig spänning för hela klassen. Slutligen yttrade Runeberg med stark betoning endast: »Att Ni inte skäms!» — Saken var utagerad.

Runeberg älskade ungdomen, och för dess natur och berättigade strävanden hade han full förståelse. Under fristunderna mellan lektionerna uppehöll han sig ofta på gymnasiets gårdsplan och eggade ungdomen till glada lekar. När han under vackra vårmorgnar företog sina promenader till stadens omgivningar, kunde man icke sällan finna några gymnasister i hans sällskap. Där han hos någon elev fann flit och strävsamhet, där var han städse redo att skänka ett uppmuntrande ord, medan blicken strålade av godhet och glädje.

Slutligen må erinras om de ord, Runeberg riktade till gymnasiiungdomen, när han år 1850 högtidligen överlämnade rektorsvården åt sin efterträdare i ämbetet. Sedan han ordat om ungdomstiden såsom en glädjens tid och om mannaåldern såsom en tid av omsorger och bekymmer, av sviktande krafter och ofta nog ett gravlagt hopp, fortsatte han: »Vare det långt ifrån mig att vilja kasta in i morgonglansen av Ert liv en kommande ålders skuggor; jag pekar blott på vartåt de finnas och var de en gång vänta även Er. Jag gör det för att tidigt väcka Er tanke på det mod, som behövs för att möta dem. I skolen livas i edra sinnen, då jag nämner detta ord, och tycka att I ägen det nog stort för att kunna trotsa striderna. Veten I vilket mod jag menar? Det är icke en uppflammande känslas flyktiga låga, icke en otämd utmärkelselystnads trotsiga storm mot hinder; det mod, jag talar om, väller lugnt och stilla i djupet av ett fromt hjärta, och dess gömda källa heter saktmod. Haven I blickat in i Er unga barm och sett om denna källa finnes där? I skolen igenkänna henne av de vakter, som skydda hennes helgade område; dessa vakter äro gudsfruktan, sanning, trohet och flit. Anträffen I dem inom Ert bröst, så veten då att källan är nära, ur vilken det sanna modet flödar, det mod, som en gång skall svalka Er under livets middagshetta

och ge Er kraft att verka för det goda, i motgång som i medgång, i vilket läge som helst framtiden ställer Er . . . Om vid mognare år I sätten Eder att döma över mig, så hoppas jag det skall vara Er kärt och lätt att glömma bristerna hos den, som aldrig brustit i kärlek till Er. Farväl!»

De fakta ur Runebergs lärarverksamhet, vilka i det föregående blivit anförda, torde vara ägnade att framställa bilden av honom som pedagog. Det var icke blott den överlägsna och omfattande intelligensen, utan än mer den höga religiös-etiska livsåskådningen, som gjorde honom till en personlighet med makt att överväldiga, att utöva ett oemotståndligt inflytande. Men denna överlägsenhet var icke tryckande, emedan den uppbars av kärlek till ungdomen och av det mod Runeberg uppställde för ungdomsskaran såsom det sanna modet, saktmodet, ödmjukheten. Han kunde förivra sig och begå obetänksamma handlingar, men han var även redo att öppet erkänna det och bedja om tillgift. Han kunde någon gång i sin oavlåtliga strävan att skapa ordning och god sed vid gymnasiet använda straffmedel, vilka kanske icke voro de rätta, men om renheten i hans strävanden och det sedliga allvaret i hans bemödanden kunna inga tvivelsmål hysas. Han fordrade mycket, men han skonade icke heller sig själv. Han var sträng men aldrig småaktig, aldrig pedantisk. Han kunde utdela bestraffningens ord men även uppmuntrans. Och de allvarliga anletsdragen upplystes icke sällan av skämtets goda leende. En sådan lärare ställer ungdomen på piedestal, till en sådan uppfostrare blickar ungdomen upp i tillgivenhet och kärlek. Och det inflytande Runeberg utövat på de 650 gymnasister, vilka under hans tid frekventerat det åldriga lärdomssätet i Borgå, kan icke täljas och räknas, det har varit en inre förädlingens kraft, som gått i arv till kommande släkten. Det säges även, att när Borgå gymnasister från Runebergs tid kommit till sammans och det blivit fråga om minnen från gymnasiet, blicken hos dem fått en högre glans och rösten en varmare ton, då hans namn blivit nämnt och samtalet rört sig om honom.

I sin mannaålders fulla kraft lämnade Runeberg sin pedagogiska verksamhet. Om han därvid icke kände en större saknad, berodde väl detta därpå, att han nu odelat kunde ägna sig åt en än högre uppgift. — Hög är uppgiften att vara en ungdomens uppfostrare. Än högre är den att av Gud vara kallad till sitt folks uppfostrare, kallad att vidga dess synkrets och rikta dess blick uppåt mot eviga värden.

När J. L. Runeberg utfört sin livsgärning och hans levnadslopp var ändat, tilldelades honom av den man, som vid hans grav talade å ett odelat folks vägnar hederstiteln: »sitt folks store lärare».

Rektor Carl Jakob Arrhenius, Åbo.

Av Rektor *Emil Amnell*, Åbo.

Under en halfsekellång hängifven verksamhet ägnade professor Arrhenius sitt varma intresse och sin rika begåfning åt det kall, hvilket han af inre öfvertygelse valt och hvartill han mer än de fleste ägde de betingelser, som gjorde honom skicklig att med framgång fylla de fordringar, som böra ställas på en ungdomens uppfostrare och ledare.

Med en varm och lefvande kärlek till naturen och dess studium förenade Arrhenius stor beläsenhet och synnerligen grundliga insikter i flere grenar af naturvetenskaperna, insikter som han under sitt långa lif oaflåtligen förökade genom att med vaket intresse följa med dessa vetenskapers storartade utveckling under seklets senare hälft.

Hans älsklingsstudium var botaniken. Under flere decennier hopbragte han under talrika exkursioner i Åbo skärgård och på Åland ansenliga samlingar hufvudsakligen af kärlväxter och mossor, hvarigenom han i hög grad gjort sig förtjänt om utforskandet af dessa trakters flora. Särskildt bör påpekas, att han var en bland de första, som i vårt land självständigt ägnade sig åt studiet af de då ännu jämförelsevis litet undersökta mossorna. Hans samlareverksamhet inom zoologins område omfattade hufvudsakligen fågelägg och mollusker, af hvilka han sammanbragt för tiden betydande kollektioner. Äfven mineralogin omfattade han med stort intresse, och hans särdeles vackra, dyrbara samling af mineralier, som till största delen hopbragts af honom själf, men äfven ökats genom byte, innehåller en mängd sällsyntheter i synnerhet från de för mineraloger synnerligen intressanta kalkbrotten i Pargas samt är säkert den första, som i Finland äges af privat person.

I vetenskapligt afseende väl utrustad för lärarekallet genom gedigna och omfattande kunskaper, ägde Arrhenius därjämte i hög grad förmågan att på ett lifligt, klart och åskådligt sätt bibringa sina elever insikter i de ämnen, i hvilka undervisningen var honom ombetrodd, synnerligast som han alltid förstod att framhålla det väsentliga och undvek att lägga någon afgörande vikt vid detaljer, hvilka lätt falla ur minnet. Därjämte sökte han alltid att göra sin undervisning i möjligaste mån åskådlig och instruktiv. För uppnående af detta mål vinnlade han sig outtröttligt om att öka skolans naturalhistoriska undervisningsmaterial både från när och fjärran, både genom egna täta exkursioner och genom att uppmuntra eleverna till att hvar på sin ort söka förskaffa läroverket än det ena än det andra naturföremål, hvaraf samlingarna voro i behof. Den som sett den ungdomliga glädje,

hvarmed han hälsade någon »raritet», som förärades hans kära samlingar, kan lätt förstå den ifver, hvarmed ungdomen sökte tillmötesgå sin högt afhållne lärares uppmaningar. Så länge krafterna räckte till, företog han dessutom med sina elever täta exkursioner i stadens omgifningar och underlät då aldrig att göra de unga uppmärksamma på allt, som kunde vara att inhämta angående de påträffade djurens och växternas lif och egendomligheter samt uppmuntrade därjämte eleverna till egna reflexioner och iakttagelser. Genom dessa medel väckte han hos dem en varm kärlek till naturen och öppnade deras ögon för ett rätt iakttagande af dess företeelser. Den, som själf haft förmånen att deltaga i dessa utfärder, kan af erfarenhet intyga, att de för ungdomen utgjorde högtidsstunder i dess skollof, i synnerhet som eleverna alltid i honom visste sig äga den humane, faderlige vännen, som utan att tröttna lyssnade till och lämnade dem svar på deras naturligtvis mången gång naiva och barnsliga frågor.

En sådan undervisning måste självfallet bära rika frukter, och hos många af sina lärjungar har han därigenom framkallat en hängifven kärlek till naturens studium, hvilken följt dem genom lifvet.

Äfven såsom rektor tillvann Arrhenius sig ungdomens aktning och tillgifvenhet. Hans manliga, öppna väsende och den stränga oväld han städse ådagalade ingåfvo förtroende och tillit. Utan att förifra sig, men ock utan svaghet, beifrade han begångna förseelser och förstod att på ett på en gång fast och dock faderligt sätt framleta sanningen. Osanning och lågbet bestraffade han strängt, men förseelser begångna af barnslig obetänksamhet eller pojkaktighet kunde alltid hos honom påräkna ett mildt bedömande.

Hans förståelse af och medkänsla för ungdomen, hans sanningskärlek och opartiskhet gjorde honom också mer än de fleste ägnad att leda ett stort läroverk, liksom ock hans taktfulla, vinnande sätt och den samvetsgrannhet, som han ådagalade i utöfvande af detta sitt ämbete, i hög grad tillvunno honom medlärares högaktning och erkänsla.

En sida af Arrhenius' verksamhet härflöt af hans varma intresse för den svenska kulturens fortbestånd i Finland och hans nitälskan för landets svenska talande allmoges förkofran i kunskaper och bildning. Dessa synpunkter förmådde honom att såsom en af de förste inträda i den förening, som 1880 uppstod i Åbo under namnet Svenska bildningens vänner, och hvars främsta uppgift är att genom understödjande af folkskolor samt inrättande af folkbibliotek och läsesalar underlätta bildningssträfvandena i sydvästra Finlands svenskspråkiga kommuner.

B. I Sverige.

Lektor Pontus Wikner, Uppsala.

Av jägmästaren *Otto Vesterlund*, Jokkmokk.

Wikners skolgudstjänster voro verkliga högtidsstunder. Vid dessa tillfällen träffade han nog de ungas hjärtan lättare än under lektionerna i klassrummet. Hans ädla, rika personlighet kom här till sin fulla rätt, och här förnam man mer än på skolbänken, hur hans hjärta klappade varmt för de unga. Det verkade uppbyggelse både att se och höra honom en sådan andaktsstund. Det vilade någonting av förklaring över de ädla, bleka anletsdragen med sin särstämpel av vemod och genomkämpat lidande — någonting som för unga, varma hjärtan måhända predikade lika mäktigt som ord över texten: »Saliga äro de renhjärtade, ty de skola se Gud.»

Pontus Wikners personlighet utgör ett talande exempel på det ädlas och godas makt i livet. För ingen av våra övriga lärare hyste vi en sådan med vördnad blandad respekt som för Wikner. Det skulle helt säkert aldrig ha fallit ens den värsta tjuvpojke in att försöka »skoja» för honom. Mot det ringaste försök i den vägen skulle helt enkelt klassens samvete hava reagerat. Vi kände instinktivt, att hela den mannens personlighet bottnade i en högre värld.

Hans mildhet var dock långt ifrån någon mjäkighet. Bakom de milda, man kunde nästan tycka veka anletsdragen spårades tillika en okuvlig fasthet och viljekraft. Jag vill i detta sammanhang anföra en episod från en av Wikners kristendomslektioner. En skolyngling hade berövat sig själv livet. Hans klasskamrater undrade, vad W. skulle komma att säga med anledning härav under den därpå följande kristendomstimmen. Att han icke med tystnad skulle gå hela händelsen förbi, därom var man tämligen säker. — Så kom den väntade lektionen. Högtidliga reste sig lärjungarna vid den vördade lärarens inträde i klassrummet. Wikner bestiger katedern, börjar som vanligt lektionen med en kort bön och sätter sig så ned. Där han nu sitter, med de ungas ögon riktade emot sig i förstämning och undran, låter han blicken, kanske en smula vemodsfullare än vanligt, överfara pulpetraderna framför honom, tills den stannar vid den tomma platsen. Så sitter han några ögonblick tyst och frånvarande, med ett oändligt djupt medlidande tecknat i de ädla anletsdragen. Slutligen böjer han sig ned över pulpeten med huvudet i handen, och nu skakar hela hans kropp under en dämpad, konvulsivisk gråt. När han äntligen blivit herre

över sina känslor, reser han sig åter upp i stolen och börjar lektionen utan att med ett enda ord beröra den timade händelsen. Det var gripande ögonblick och en tystnad, vältaligare än ord. I hela klassen fanns nog icke ett tårlöst öga.

Av den säregna vältalighet, som var en av Pontus Wikners första och mest framträdande gåvor, fingo även vi skolynglingar någon gång njuta. Särskilt vid festerna för de nyblivna studenterna. De vackra, ädla tankarna, de effektfulla orden, det klassiskt sköna framförandet och den underström av varma känslor, som bar upp det hela — allt detta förenade sig till en helhetsverkan, som kunde bliva rent av hypnotiserande. För det mesta kom där också in ett stänk av humor, men man kom snart under fund med att just under denna lekande yta dolde sig det mest stämningsmättade i hela talet. Det var som ville han halvt på lek dela ut åt de unga av det allra ädlaste och bästa, som hans rika ande gick och bar på. Han förstod nog ungdomen rätt, när han trodde, att han på sådant sätt säkrast skulle träffa målet.

I en dagbok från min ungdomstid har jag tecknat mig till minnes några ord av Wikners tal vid en fest av nyssnämnda slag. Han slutade sitt tal ungefär så här:

»När jag här ser denna samling av nya studentmössor framför mig, så äro de nu så rena och vita, och de taga sig så bra ut på edra ljusa, lockiga huvuden en sådan här skön vårdag (han lade därvid handen på den honom närmast stående studentens huvud). Edra gamla skolmössor har ni, efter vedertagen sed, kastat i Fyris å, vars böljor fört dem bort.

När hösten kommer, då är det ganska troligt, att det finns en och annan fläck på de nu så rena vita mössorna, och då äro de också för kalla att bära. Kanske skulle ni då nästan önska tillbaka edra gamla skolmössor. Men — de äro för alltid borta. Och när så våren åter kommer, då skaffar ni er nya vita mössor.

Jag vill inte förstöra bilden genom ett försök till en mer eller mindre träffande utläggning av densamma. Jag vill blott tillägga: Om ni när hösten kommer eller kanske redan en sommar- eller vårdag skulle finna edra vita mössor fläckade — måtte ni då veta, var det finns att få nya vita mössor!»

Jag skattar det både som en ära och en lycka att hava haft Pontus Wikner till lärare. Han var idealet, till vilket man såg upp, medvetet eller omedvetet. Inflytandet av hans ädla, rika personlighet har helt visst för de flesta bland hans forna lärjungar varit av vida större betydelse för karaktärsdaningen och den därur utformade livsriktningen, än vad de själva kunna ana.

Lektor A. M. Kjelldahl, Uppsala.

Av Rektor *Sixten von Friesen*, Stockholm.

Kjelldahl kan betraktas såsom en vägbrytare inom den matematiska undervisningen i Sverige och har, genom sina lärjungar och andra personer, som tagit kännedom om hans undervisningsmetod, utöfvat ett stort och välgörande inflytande. Han uppträdde såsom en skarpsinnig och energisk motståndare mot det sätt att lära matematik, som utgår från läroboken och regeln samt nöjer sig snart sagdt med att den förra återgifves utantill och den senare tillämpas mekaniskt, och för hvilket således summan af inlärda kunskaper blir ensam hufvudsak. K. satte först i andra rummet det genom undervisningen vunna kunskapsresultatet, men lade i främsta rummet vigt derpå att lärjungens kunskapsförmåga utvecklades och ansades genom ett riktigt sätt för undervisningens meddelande och kunskapens inhemtande. Om ej lärjungen sjelfverksamt, genom eget tankearbete, liksom med egen kraft skapade sig sitt matematiska vetande, hade detta, för så vidt fråga var om skolundervisningen, enligt K. för lärjungen intet värde. Ingen ny kunskap finge därför meddelas fullt färdig, hvarken genom läraren eller läroboken. Läraren hade att väcka lärjungens intresse för hvarje ny uppgift, låta hans uppmärksamhet riktas på och noga fixera det, som är den egentliga svårigheten vid dess lösande, låta för honom lifligt framträda de förut inhemtade kunskaper, som för den föreliggande uppgiften äro af betydelse, och så slutligen, genom att hos lärjungen hafva framkallat en klar uppfattning af uppgiftens art och genom att förmå honom att skarpt hålla i sigte utgångspunkt, mål och medel, bringa lärjungen derhän, att han sjelf »hittar på» lösningen af ett problem, beviset för ett teorem. Likaså om läraren har sig förelagdt att bibringa sina lärjungar en ny räkneregel, får han ingalunda begynna med att inlära denna i dess exakta form. Dessförinnan bör han genom exempel, som nära sluta sig till det för lärjungen redan bekanta, och hvilka denne förutan stort biträde kan reda, efter hand öfvergående från lättare till svårare, åstadkomma, att lärjungen kan tillämpa regeln, innan han vet, huru den lyder eller att den ens finnes. K. ville med ett ord i den matematiska undervisningen införa den sokratiska maievtiken, den analytisk-hevristiska metoden . . . Säkert är, att K. mer än någon verksamt bidragit till, att de svenska lärarna i matematik fått sina blickar öppnade för den analytisk-hevristiska metodens ofantligt rika resurser, och att hans framträdande kan betraktas såsom epokgörande i den svenska undervisningskonstens historia.

K. P. Nordlund och C. L. Östergren, Gävle.

Av språkpedagogen och läroboksförfattaren *D. Elfstrand*, Djursholm.

K. P. Nordlund var den sannskyldige pedagogen med Guds nåde, en man, som fullt och helt identifierat sig med och uppgick i sitt lärarkall. Han var matematiker. Om hans verk och metod, den heuristiska, har stått mycken strid, vilket ensamt visar, att han var en märkesman. Men bland hans lärjungar fanns ingen strid om honom som lärare. Jag har haft förmånen att känna några av de allra äldsta från den tid, då han var anställd vid Uppsala katedralskola, män från 1840-talets första år, flera av dem med tiden affärsmän och politiker i allra främsta ledet, vidare högre officerare, universitetsmän och ingeniörer, och jag har även lärt känna några av hans allra sista lärjungar, och bland alla dessa har endast en mening rått om K. P. Nordlunds undervisning: den var av fullödig halt. Vad hans vedersakare bland utanför stående, sådana som ej varit hans lärjungar, hade för uppfattning om honom, kom oss ej vid: för oss, hans lärjungar, var saken klar, och vi läto oss ej påverkas av andras kritik.

För Nordlund var den konkreta åskådligheten den ledande normen för den grundläggande undervisningen i matematik: de första enkla talförhållandena skulle genom denna åskådlighet göras påtagliga även för de yttre sinnena, och från den fasta utgångspunkt, som vanns, fördes man uppåt steg för steg med varje steg så väl klarlagt och fattat, att man alltid tyckte sig stå på den konkreta åskådningens fasta mark. Det är då ej att undra på att dimmiga abstraktioner ej funno nåd inför Nordlunds ögon, och ännu mindre regler, som ej voro frukten av lärjungens eget tankearbete. Sådana regler voro honom så förhatliga, att jag tror han förbiråg, att en regel, som en gång väl smälts, kan hava, ja har ett bestämt värde. Av många samtal med honom förstod jag, att han hade riklig erfarenhet av regelmetodens fördärv främst i matematiken, men också i andra discipliner, särskilt latinska grammatiken och katekesen, som tycktes ha varit hans speciella busar under skolåren och som han aldrig tröttnade att hugga in på med frejdigt mod, när helst tillfälle gavs.

För egen del bekänner jag, att ingen annan undervisning för mig varit så tanketränande som Nordlunds. Det var en undervisning i praktisk logik av beståndande värde, och hans ofta upprepade kritiska varning: »får jag antaga vad som helst, kan jag bevisa vad som helst», har följt mig genom livet. Men ännu mer avgörande för mig personligen har hans krav på konkret åskådlighet varit. Då jag rannsakar mig själv, kommer jag till det resultatet, att mitt eget oeftergivliga krav

på just det momentet i all språkundervisning till en mycket väsentlig del bottnar i min oförgätlige matematiklärares inflytande.

Om jag ytterligare tillägger, att med denna syn på grundvillkoren för ämnesbehandlingen förenade sig ett aldrig sinande undervisningsintresse så varmt och äkta, att han efter uppnådd pensionsålder ägnade sig åt den allra första nybörjarundervisningen i en småskola på landet, ett ej mindre varmt intresse för disciplarna själva och en i allo tilltalande personlighet, som ville och kunde stå nära sina lärjungar, förstår man de känslor, som besjälade dessa för K. P. Nordlund. Mången av oss har tänkt den tanken: Vilka resultat skulle icke den läraren ha åstadkommit, om de första fem årens undervisning varit av annan halt, än den var under vår skoltid! För vad h a n gav oss äro vi honom kanske så mycket tacksammare.

Carl Ludvig Östergren! Det namnet har ännu i dag en sällsam klang och glans för alla de generationer av lärjungar, som hade den lyckan att komma i åtnjutande av hans undervisning. Och dock, hur var han inte i mångt och mycket en motsats till Nordlund. Pedagog i den Nordlundska stilen, om jag så får säga, var han ej, alldeles oavsett det faktum, att hans ämnen, levande språk och modersmålet, det senare endast på det högre stadiet, göra en jämförelse ganska vansklig. Man skulle kunna säga, att han som pedagog var en man av den gamla stammen, dock med tydlig dragning åt synpunkter, som med full rätt gjorts gällande av en senare tid med dess rika uppslag just inom språkundervisningen. Men hur ärligt solid och klar var icke denna i bästa mening klassiska undervisning! Krävande därtill såsom all verkligt god undervisning måste vara redan för att tillvinna sig lärjungarnas respekt och förtroende.

Vad som i mina ögon var en särskild förtjänst hos Östergren såsom pedagog var, att han, som otvivelaktigt också ägde både lärdom och vetenskaplig träning efter den tidens mått — han hade nämligen varit docent i svensk litteraturhistoria vid Uppsala universitet — höll lärdomen i bakgrunden för att i stället meddela sina lärjungar de skolkunskaper de i första rummet behövde icke bara för skolan utan även för kommande uppgifter, vilket många av oss efteråt erfarit.

Och dock, hade han icke varit något mer, något mycket mer än den synnerligen duglige pedagogen, så hade han helt säkert ändå ej på oss gjort det djupa intryck, som vi alla, i högre eller mindre grad väl till förståendes, voro medvetna om. Det var den nobla personligheten med det manliga allvaret, som så mäktigt tilltalade oss. Ja, han var för oss det förkroppsligade idealet av manlighet, och jag bekänner, att jag ännu aldrig mött hans like på livets stig. Ingen annan av våra lärare kunde så som han behärska oss utan att använda utomordentliga medel:

vi kunde ej tänka oss den mannen utdela något slags kroppslig bestraffning, vi kände, att det hade varit stridande mot hans väsen, under hans värdighet. Vi visste, huru hela hans väsen reagerade mot allt lågt och lumpet, framför allt mot lögnen, och den lågande harm, som han kunde ge luft åt, då han någon gång hade en uppgörelse med en pojke, som ljugit, fyllde oss visserligen med bävan men dock med beundrande respekt. Om det fanns en man med blank sköld, så var det han, det var säkert, medvetet eller omedvetet, innebörden av mången pojkes tankar om honom. Fusk kunde inte förekomma för honom, inte bara därför att han övervakade allt med sina genomträngande blickar, utan helt enkelt därför att man ej fuskar inför en sådan personlighet. Att det verkligen hände, att någon nykomling i högsta klassen eller någon privatist i studentexamen försökte fuska, då Östergren höll vakt, är ett faktum, men det bekom dem illa. På samma sätt förhöll det sig med lättja: man kunde inte helt försumma läxorna för honom. Jag minns endast en kamrat, vars lättja Östergren ej fick bukt med. Följande lakoniska samtal mellan far och son är i all sin korthet belysande: »Vi ha haft doktor Östergren. Tror pappa man kan komma till skolan och inte kunna läxorna för honom?» var svaret på pappans fråga: »Nåå, Robert; har du kunnat dina läxor i dag?»

Jag hörde, då jag kom till Uppsala, att man talade om docenten Wikner som en etisk talang. Jag tänkte då: »Det var just vad Östergren var.» Jag hade den oskattbara lyckan att ha honom till lärare i engelska under hela fem år av de sex vi läste engelska — jag tillhörde den s.k. halvklassiska linjen — och under de sista tre åren var jag ensam i klassen. Man kan lätt förstå, vad detta betydde för mig under en så utomordentlig och drivande lärares ledning. Det betydde bland annat, att jag för min akademiska examen valde främmande levande språk till huvudämne, ehuru både franska och tyska lågo bedrövligt nere i skolan och kostade mig ofantligt arbete att upphjälpa. Den tiden bildade nämligen dessa tre språk ett enda ämne i kandidatexamen. Jag kände det nästan som en förpliktelse att ägna mig åt det ämne, som jag studerat i skolan under en sådan lärare. I annat fall och om vi till exempel haft Robert Hartman till lärare i naturalhistoria på gymnasiet, hade jag helt säkert kommit att ägna mig åt zoologi och botanik. Jag vet intet exempel från min ganska långa och ingående erfarenhet av skolgång och skolundervisning, som mer avgörande bevisar lärarens betydelse. Ännu ett drag kan anföras. På den halvklassiska linjen läste vi som nämnt engelska i sex år, av vilka vi hade Östergren i fem. Ett enda år således, lyckligtvis det andra, inträdde en extralärare, enär Östergren då vikarierade för en lektor. Så långt ifrån att göra fram-

steg i ämnet, började vi sacka bakåt, och det var vår lycka, att vi snart fingo tillbaka vår egen lärare.

Att det inte bara var vi lärjungar, som voro intagna av varm, om ock något skygg och mycket respektfull beundran för denne sällsynte lärarepersonlighet, i våra ögon också inkarnationen av begreppet gentleman, utan att han desslikes var högt uppskattad av sina kolleger, det hade vi ej lämnats i tvivel om genom vad vi lätteligen kunde läsa mellan raderna. Personligen fick jag från två håll klart besked om den saken, och jag minns, hur det beskedet gjorde mig innerligen glad, nästan stolt. Den första gången var det magister Hartman, som av någon anledning kom att nämna Östergren och därvid gav uttryck åt sin uppskattning i denna fråga: »Är han inte en karl!» Den andra gången var det rektor Klintberg själv, som gav luft åt sina känslor. Det var dock tre år efter min studentexamen, sålunda 1880, som detta skedde. Gestrike-Hälsinge nation invigde hösten det året sitt nationshus, och bland nationens gäster var rektor Klintberg. För andra gången i livet vederfors mig en ynnest, som värmde mitt hjärta då och gör det än. Min forne, bistre skolchef tog mig under aftonens lopp avsides för ett förtroligt litet samtal, därvid han lade i dagen en blidhet och ett personligt intresse, som jag aldrig drömt om. Samtalet gled in på Östergren, som då låg fjättrad vid sjuksängen, och därunder yttrade min gamle rektor dessa ord, som ristade sig fast i mitt minne: »Jag har varit Geflebo hela mitt liv, men aldrig har jag sett en sådan stjärna på Gefle horisont som den mannen.» Ja, det märkliga var, att denne man, i vars andliga utrustning också ingick en obeskrivlig flärdlöshet och motvilja för att synas och göra sig gällande, också gjort ett mer än vanligt djupt intryck i samhället. Pappor och mammor hade sina söners enhälliga omdömen om sin lärare och uppfostrare, och alla hade mången gång lyssnat till de djupa tonfallen i den manliga och varma skaldestämman, som tog sig uttryck i den härliga kantat, varmed vårt nya skolhus invigdes den 1 december 1873.

Jag kan ej neka mig nöjet att anföra följande verser:

»Blott gnistor vi fingo att värna, Blott droppar i havet för visst,
Men gnistan kan växa till stjärna, Och droppen blir bölja till sist.
Må tusende stjärnor vi tända Att lysa vårt älskade land,
Må bölja på bölja vi sända Att vattna vår fädernestrand!

Rika skördar må här inne Spira för vår fosterbygd,
Barnaoskuld, barnasinne Växa ut till manlig dygd!
Må som furorna i norden Stark och sund vår ungdom stå,
Roten djupt i fosterjorden, Kronan sträckt mot himlens blå!

Må hjärtan vi fostra, som sträva Med kärlek till sanningens kust,
Som offra, när plikterna kräva, Sekundens försvinnande lust,
En ungdom, som brottas med mödorna djärv, Som känner, att allvar det gäller
I vetandets riddarevärv.»

Varenda rad i dessa verser frammanar osökt för min blick deras författare, som för mig ett helt liv stått som ett ideal för manlighet och varit mig ett stöd i livets hårda duster.

Vad allmänheten, som dock aldrig kommit honom nära, instinktmässigt kände för honom, det lade den i dagen, då han, skördad vid blott 39 år, efter ett långt och svårt lidande på sjukbädden, vigdes till den sista vilan i stadens stora kyrka, som var fylld av en sörjande menighet. Jag minns, hur jag såg ögon tåras, som jag trodde hade glömt bort den människohjärtats gärd åt sorgen och saknaden.

Lektorn och Domprosten Samuel Älf, Linköping.

Av linköpingsbiskopen sedermera ärkebiskopen *J. A. Lindblom.*

Vi nalkas nu den tidpunct, då Han, återgifven åt Fosterbygden liksom skapade et nytt tidhvarf för vittra öfningar, innom det Lärosäte, som bildat Hans ungdomsår. Rättvisan hade utmärkt det fält, på hvilket Han borde gagna et upväxande slägte, *Vältaligheten* och *Skaldekonsten*. Ehuru motad af arbetsförtjensten, nämnom det till tidens heder, segrade dock den öfverlägsna skickligheten. Vältalighet och Skaldeyrken började andas et okändt lif, innom dessa lundar, då Magister Docens Älf upsattes på den lärostol, som var helgad åt deras vård . . . Vinsten blef vår, som i Hans Schola väcktes till känsla för det sanna, ädla och sköna.

Jag var ock bland desse Vitterhetens småsvenner, som följde Hans fana. Må denna bekännelse icke oförrätta Lärarens förtjenst, i Edra tankar, derföre at jag, kan hända, minst rättvisar framgången af Hans bemödande. Min hug drogs kanske mer af kärlek til Läraren, än af naturens kallelse til Hans yrke, och i detta upriktiga vidgående skolen I finna både Hans försvar och min ursäkt.

Hvad som icke är tvätydigt, är den väckelse, Hans sätt at behandla sit ämne, gaf åt alla, som voro Hans Lärjungar. Han handterade icke Vältalighetens och Skaldekonstens mönster, såsom språkkällor, der man öfvar sig i et främmande tungomål: icke som historiska arbeten, der man nöjer sig at ord för ord förstå sin Författare. Nej: Han gjorde Ynglingarne upmärksame på skönheten i stilen, styrkan i uttrycket,

värdet af ämnet, det skiljaktiga i caracteren af hvarje skrifsätt. Han visade dem sanningen i saken och riktigheten i tankarnes gång, huru ämnet derigenom blef ljust och redigt öfvertygande, eller så lifligt rörande, som ändamålet fordrade. Han anmärkte troget, hvad de på detta stället kunde beundra, på et annat, borde undvika och åter på et annat, hvad de derur kunde draga, at bilda sig til en slags fullkomlighet. Ingen nyttig sanning blef förbisedd: Naturen, äfven i sin enfald, i sin vanlighet, men lifligen målad, blef aldrig känslolöst öfverfaren.

Ej under at ingen Lärjunge ville vara okänd af denne nye Apollo: ingen ville vara i sista rummet. Denna täflan väckte en allmän spänning; men alla kunde icke vara snillen af en äkta halt, hvarföre icke heller skörden kunde blifva svarande emot Lärarens skicklighet. Äfven de, som naturen gifvit någon snillets eld, någon bildningskraft, erforo under Hans visa handledning, huru det icke var nog, at vara lyckligt född, at sjelfva snillet til sin utveckling och mognad fordrade en sann riktning, et stort förråd af kunskaper och en ihärdig öfning efter godkända mönster. Han lärde dem at icke belasta sina försök med en osmaklig och obehörig pragt, men gifva dem värde af tankar, ordning och uttryck.

Man såg ock tid efter annan Ynglingar framträda, som, bildade af Honom, genom offentliga Tal, än i bunden, än i obunden stil, nu på Latin, nu på Svenska, fäste Åhörarens upmärksamhet och vunno et bifall, som kunnat smickra mera öfvade talanger.

Men jag må ej uppehålla mig vid Hans förtjenst, såsom Ungdomslärare, bland dem, som antingen varit Hans Lärjungar, eller, såsom Fäder, gladt sig, at lemna sina barn åt en så ypperlig Visdomslärare, eller hördt ortens sammanstämmande låford, i förening med allmänna högaktningens röst, vitsorda om vår Älf, hvad man fordom skref på *Epicharms* grafvård: Nyttiga voro hans lärdomar för ungdom, och stort deras behag . . .

Knapt har Lärostånde emottagit en lika värdig och om sig sjelf mera hofsamt tänkande medlem. Han insåg vigten af detta kall: med et samvetsgrant öga afmätte Han vidden af en evangelisk Lärares verkningskrets och granlagenheten af Hans pligter. Han gick derföre, efter moget betänkande, men icke utan farhoga, at åtaga sig dess förbindelser.

Ifrån denna sjelfförsakelse härledde Hans varsama noggranhet, at pröfva dem, som anmälte sig til Prestämbetet, Hans sorgfälliga upmärksamhet på unga lynnen, at icke en förmäten tanke om egen skicklighet och gofvor, fick locka dem til et värf, som lika fordrar insigter och mognad, styrka och försakelse. Han viste at Läroämbetet var et ljusens ämbete; men ock, at Läraren bör arbeta på dess tilväxt: at

stillastående är tilbakaskridande: at detta tilbakaskridande icke allenast gjordt enskildta Kyrkor öde, utan i grund störtat hela bekännelser. Den, som med granskande öga följt tidens skick, han finner ock dess behof: han skal rättvisa dessa fordringar af vårt Stånd.

Han tilträdde i sin ordning (1773) den andra theologiska Lection vid detta Kongliga Gymnasium. Här fick Han et behagligt tilfälle at på en gång framlägga sina insigter och tänkesätt i theologiska ämnen. Nu fick Han förena smakens fordringar med vigten af de dyraste lärdomar. Det hårda i methoden, som ännu åtföljde detta studium, blef omärkligt under Hans populaira föreställningssätt. Han nöjde sig icke, at blott göra Ungdomen väl bekant med vår Läras Dogmer, Han var ock sorgfällig at framlägga derur det användliga på böjelser, tänksätt och lefverne.

Den förmätenheten at tro alla sanningar, inneslutne inom et visst system, kunde ej förlikas med Hans samvetsgranna varsamhet. Erfarenheten hade lärdt Honom, at äfven de ypperste Forskare, efter en nogare pröfning, måst upgifva många meningar, dem de förrut hållit för afgjorda sanningar. Denna erfarenhet förvarade Honom för lystnaden at herrska i Trossaker. Han ansåg religionslärarens pligt vara, at med saktmodighet undervisa, och med grundlighet öfvertyga. Han viste at protestantiska Kyrkans natur, i likhet med vår heliga lära, yrkar frihet, en frihet, utom hvilken hon aldrig hunnit den renhet och ljus hon äger. Han älskade sanningen, derföre värderade Han henne, hvar hon ock fanns, hos äldre eller nyare, och Han trodde icke at man, vid et försök at framdraga henne i ljuset, borde strax misstänka et elakt upsåt och utbreda ängslan bland våre Bröder, öfver religions våda. Han befarade ingen ting för en Lära, hvars stiftare Gud är, och som stödjer sig på Hans myndighet. Om Gud, i kärlek, så dömde Han, har för afsigt, at småningom höja människoförståndet til en närmare förening med uppenbarelsens läror, så låtom oss icke tilbakahålla denna lyckliga tidpunct, eller utspänna ännu tjockare moln, öfver en horizont, som sanningens sken, på et välgörande sätt, alt mer och mer söker at uplysa. Se här . . . grunden til Doct. Älfs *fördraglighet*, en dygd — som i vårt språk icke haft något namn — en dygd, så nödig at upprätthålla friden i Sanningens rike, så lämpad at föra människoslägtet närmare den moraliska mognad, som Jesu välgörande lära så synbart åsyftar. — Måtte hon blifva mera allmänt känd, och antalet af hennes dyrkare dagligen ökas!

I den andliga lärostolen utmärkte Prof. Älf sig genom klarhet i föreställningssättet, genom noghet i ordningen, men förnämligast genom känslan och tillämpningen af uppenbarelsens sanningar. Hans predikan var icke en upställning af vissa antagna konstord, hon var en

redig anvisning huru människan genom religionen skal blifva god och lycklig. Derifrån denna visa enfald, som hvarken häfde sig eller sönk, men var afpassad at väcka gudliga rörelser, at lifva kärlek til dygden och befästa en christlig förtröstan til Gud . . .

Vår bekantskap började under mina sista läroår vid detta Gymnasium, genom den förbindelse, som är mellan Läraren och Lärjungen. Hans sätt at undervisa väckte lust hos mig at göra framsteg och blifva bemärkt af denne älskade Lärare. Han jäfvade icke mina omogna försök, Han upmuntrade mig til nya, och visade mig vägen jag borde följa. Detta gaf mig mod, och det lyckades Honom, at åtminstone väcka min hug för det yrke, som sedan beredde min befordran. Dömen deraf, hvad jag tror mig vara skyldig denne min Ungdoms handledare. Dömen hvad tänksätt Hans fortvarande vänskap skulle föda i et hjerta, som är öppet för tacksamheten — jag är skyldig mig sjelf denna rättvisa, — hvad intryck det skulle göra hos mig, vid mit tilträde til denna Biskopsstol, at mötas af Hans öpna armar, af Hans högtidliga lyckönskningar och det, som är mindre tvätydigt, af förtrolighetens sanna uttryck. Sådant stämplar själens ädelhet och jag känner icke något annat prof, som är lika osvikligt. Jag hembar Honom icke blott högaktningens offer, de äro den sanna förtjänstens obestridliga rätt af alla, icke blott erkänslans, som ädelhet i förhållande föder, utan de varmaste tänksätt af den sonliga tilgifvenheten. Jag räknade för en förlust hvar dag jag icke kunde njuta Hans omgänge, och sökte hålla mig skadeslös under frånvaran genom en beständig brefväxel. Vid Hans lärorika samtal, ansåg jag för en vinst, at lemna Honom en Lärjunges öra. Jag gick aldrig ifrån Honom, utan tilfridsställelsen, af et upbyggligt omgänge, aldrig, utan at hafva ökat mina kunskaper, af Hans rika förråd och långa erfarenhet. I et tacksamt minne vare hos mig de stunder förvarade, som jag i Hans sällskap fått tilbringa!

Men jag må ej längre skingra Eder upmärksamhet med mina enskildta tänksätt, Hans rätt til den allmänna erkänslan är viktigare . . . [Genom donationer beredde han] den behöfvande Vetenskapsidkaren, den torftiga skickligheten, den dygdiga fliten en lättning under behofven och det Älfviska och Fileniska namnet en välsignelse, som, på Snillets och dygdernas bana, alt framgent skal uprepas, af Vishetens tacksamme dyrkare.

En lika frikostighet, men som kostat Honom mera möda och omhugsan, visade Han oafbrutet mot detta Gymnasii och Stifts Bibliothek, hvilket, utom de af Honom sjelf gjorde betydliga Donationer, af Hans *Poetiska Samlingar, Böcker, Manuscripter, Permebref, Målningar, Kopparstick och Mynt*, äfven betydligen riktades genom de gofvor hvartil Han upmuntrade andra . . .

Rektor Carl Johan Dehlin, Vadstena.

Av t.f. Generaldirektören *August Falk*, Stockholm.

För lärarkallet hade rektor Dehlin en framstående begåvning av mera ovanlig art, han kan i sanning sägas ha varit en boren pedagog. Därom vittna sällsynt enstämmiga vittnesbörd från hans forna lärjungar både från Linköpings- och Vadstenatiden. Hans huvudämnen voro de klassiska språken, särskilt latinet, men hans undervisning omfattade därjämte flera andra ämnen, såsom kristendom, modersmålet, tyska, franska, biologi, och allt bedrevs med samma framgång. Genom sitt livliga temperament, förenat med ett lyckligt sinne för humor, kunde han göra sin undervisning verkligt levande och upplivande för lärjungarna, på samma gång han genom sin mångsidiga och grundliga bildning meddelade dem kunskaper, som verkligen dugde som underlag för kommande studier. Även i ett sådant ämne som botanik, som egentligen låg utanför hans egna studier, väckte han hos många bland sina lärjungar ett så starkt intresse, att det hos flera bland oss varat genom livet. Själv var han en stor naturvän, skildrade gärna på sitt medryckande sätt sina iakttagelser över växter och djur ute i naturen och tog stundom hela skolan med sig ut på utflykter i de vackra ängarna i stadens närhet.

Kärlek till ungdomen genomlyste all hans lärargärning, men allvar och respekt saknades ingalunda, de voro självklara saker i hans skola. Med sitt muntra lynne var dock rektor Dehlin i grund en man med djupt religiöst sinne. Själv förrättade han oftast morgonbönerna, och jag erinrar mig livligt den högtidliga stämning som vilade över de enkla andaktsstunderna. Någon särskild samlingssal fanns inte under min skoltid i Vadstena skola, icke heller någon orgel, samlingen skedde i det största klassrummet och rektorn själv eller någon lärjunge tog upp morgonpsalmen, men för våra unga sinnen var det framför allt rektorns person, som gav högtidlighet åt det hela.

Det är naturligt, att en sådan personlighet som rektor Dehlins skulle utöva ett starkt uppfostrande inflytande på den ungdom, som stod under hans ledning. Så var också förhållandet, och den vördnad och tillgivenhet, varmed hans minne allmänt omfattas av hans forna lärjungar, torde framför allt ha sin grund häruti, hans inflytande på sina lärjungar har, liksom all god uppfostran, visat sig sträcka sina verkningar längre än till skoltiden, hans undervisning och fostran gav behållning för livet.

Inom Vadstena samhälle var rektor Dehlin en i ordets bästa mening populär man. Hans prydliga, nobla person möttes överallt med aktning

och sympati. Själv hade han alltid en vänlig hälsning eller ett glatt ord för alla, gick även gärna omkring i hemmen och såg till sina gossar. I sällskapslivet var han en glädjespridare som få genom sitt hjärtevinnande sätt, sitt glada lynne och sina talanger inom sångens, musikens och den glada poesiens område. Hans eget fina hem var i detta som i andra avseenden en värdig föresyn.

Det är givet, att Vadstena läroverk under en sådan mans ledning skulle utvecklas och gå framåt. Både lärjungar och lärare funno sig där väl, själv har jag i båda dessa egenskaper varit med på den tiden och kan därom vittna. Rektor Dehlins rektorstid var också för Vadstena skola en verklig blomstringstid. Lärjungar strömmade till från trakterna utefter Vättern och från landsbygd och grannstäder, vilka då ännu så gott som fullständigt saknade högre skolundervisning. Från ett lärjungeantal av 30 à 40 i början av 1870-talet steg detta allt mer och uppgick i slutet av 70-talet till etthundratal, sedan läroverket då blivit utvidgat från tre- till femklassigt och skolhuset ombyggts. Båda dessa sistnämnda viktiga framsteg i skolans utveckling gjordes under rektor Dehlins ledning och till stor del på grund av hans personliga inflytande och det förtroende hans person bidragit att skänka läroverket.

Rektor G. W. Schotte, Nyköping.

Av Kyrkoherden *K. A. Hagström*, Mariefred.

Rektor Schotte, i hvars säkra hand ledningen af Nyköpings Läroverks öden under de senare decennierna hvilat, var enligt allas omdöme en ovanligt rikt och harmoniskt utbildad personlighet. Hvem erinrar sig ej med en känsla af saknad och tillgifvenhet den så intagande och sympatiske bilden af den vördnadsvärde Nyköpingsrektorn, som så väl förstod att fylla sin plats både i skolan och i samhället. Nitisk och allvarlig, lugn och sansad, ömsint och faderlig, ägde han i sin gedigna karaktär alla förutsättningar för att blifva en utmärkt lärare och framför allt en synnerligen framstående rektor och styresman. Sitt utpräglade ordningssinne, sin sunda lifsuppfattning och sin odlade smak för det upphöjda och ädla medförde han såsom en frisk fläkt till läroverket och förstod äfven att göra dessa sina personliga egenskaper gällande både från sin kateder och i sitt kollegium. »Skolan» — har man sagt — »det är i viss mening läraren, och hans ande är, för så framt han icke hörer till de vilje- och karaktärslösa proteusnaturerna, skolans ande.» Nå väl, en sådan prägel af sin individuella personlighet tryckte äfven Schotte på sin skola. Och det kunde ej annorlunda vara

med en man, utrustad med de yppersta chefsegenskaper: öfverlägsen organisationsförmåga i förening med en allvarlig och human disciplin.

Rektor Schotte har på flera sätt lagt i dagen sin tillgifvenhet för det läroverk, vid hvilket han med hvarje fiber af sin varelse tycktes vara fäst. Han har utgifvit dess historia, ett arbete af stort intresse; han har hugfäst sitt minne genom en stipendiedonation, hvaraf räntan tillfaller en obemedlad yngling vid samma läroverk. Han har slutligen genom sitt eget personliga anseende icke allenast bevarat sin skola vid den blomstring, till hvilken den oförgätlige skolrektor Anders Fredrik Bergholm lyft densamma, utan äfven förlänat henne ett renommé i jämnhöjd med rikets bästa läroverk.

Det faller af sig självt, att en person af sådan kvalitet ej kunde undgå att uppmärksammas. Redan 1866 insattes han i den historiskt-geografiska läroboksskommissionen, på hvilket område han äfven uppträdt såsom författare genom sin vid skolorna mycket använda lärobok i »Gamla tidens historia». Och när inspektörsinstitutionen för rikets folkskolor kom till stånd, och det gälde att finna rätter man, kunde vederbörandes blick ej falla på någon värdigare, än den kraftfulle skolmannen, då varande adjunkten Schotte, som sålunda blef Södermanlands förste skolinspektör och i denna befattning sysslade i 16 år, såsom vi hafva skäl att tro, till mycken fromma för provinsens skolväsende.

Rektor Schotte var en man med vidsträckta vyer och klar praktisk blick och omdöme. Men därjämte fanns hos honom en icke ringa fond af ädel esprit och fin ästetisk uppfattning. Och hvad han själf däraf ägde, var han för litet egoist att behålla för sig själf allena. Bildning var ju skolans, var ju ungdomens lösen. Men rektor Schotte insåg alltför väl, att bokvett ingalunda är detsamma som bildning och vettighet. Därtill fordrades äfven någonting annat. Han insåg äfven, att människan är ett »animal sociale», ett sällskapligt väsen, men att sällskapslifvet, umgängeslifvet, på samma gång det kan blifva ett mäktigt vehikel för bildning, äfven kan neddraga människoanden i det låga och simpla. Att skapa ett sundt sällskapslif, höja anden och tonen i detsamma och främja smaken för ädlare nöjen, blef därför nu på allvar hans uppgift. Med lif och lust egnade han sig åt denna föresats. Och ingen kunde härutinnan vara bättre danad än han, utrustad som han var med en fint odlad smak, stor musikalisk bildning, varm sympati för den ungdom, som stod under hans vård och för öfrigt själf af ett glädtigt och ungdomligt sinne, en sana mens in sano corpore. Och sedan han lyckats i dessa sina bemödanden — hvad rektor Schotte gjorde allvar med, misslyckades sällan — blef han allt framgent själen i de societé- och musikföreningar, som länge funnos till inom samhället.

Lektorn sedermera biskop Gustaf Nibelius, Västerås.

a) Av konsistorienotarien *J. W. Sjöqvist*, Västerås.

Vid sitt prof såsom sökande till den filosofiska lektionen hade Nibelius att genomgå ett latinskt scriptum. Detta var författadt af dåvarande Notarius Gymnasii Per Malmström. Efter att hafva genomläst Malmströms epos, yttrade Nibelius helt kort: »detta är så skrifvet, att det icke är något att ändra på», och dermed slog han igen boken och gaf den åter med en vänlig nick åt Malmström, som helt nackstyf återvände till sin plats. Han tog, att jag så må säga, dessa frisinnade, sjelfständighetsälskande djäknar genast vid sitt första uppträdande ej allenast genom det utmärkta sätt, hvarpå han aflade sitt prof, och den lärdom, han dervid röjde, den öfverlägsenhet och säkerhet, som genomgick det hela — ynglingar förstå rätt väl att bedöma detta — utan ock mycket genom det loford, som i sjelfva verket låg i de nyss anförda orden. Notarius Gymnasii var något helt annat då för tiden än nu. Han var Presidenten i djäknarnes republik, som ej var god att få bugt med, och utöfvade mycken myndighet bland kamraterna; och med Malmström i spetsen kände sig desse republikanare utgöra en verklig stormakt. Det vackra, och, som hela cœtus kände, välförtjenta vitsord, Nibelius tilldelat Malmströms scriptum, föll som ett återsken på hela ynglingaskaran, och de kände redan, att ett sådant vitsord var något värdt, var värdt att eftersträfva. De kände redan nu, att detta var en ande, under hvars öfverlägsenhet de måste böja sig; men de gjorde det gerna och villigt. Och likasom en modig stridshäst känner sig stolt över den ryttare, som förstått att tygla honom, och fördrager och lyder dennes sporre, och yfves öfver den smekning, som någon gång kommer honom till del, men kastar den rädde och oskicklige ryttaren ur sadeln, likaså kände de stolte, djerfve men i grunden ädle ynglingarne, att de nu skulle få sin öfverman, fått den, som kunde tygla och beherska dem. Kanske låg redan i detta Nibelii första uppträdande nyckeln till den underbara magt, hvarigenom han, utan att veta eller ana det, utöfvade ett oinskränkt herravälde öfver dessa ibland rätt bångstyriga pojkar, för hvilka ett allvarligt ord af honom betydde mera än alla skollagens paragrafer. Så ingicks mellan honom och hans lärjungar redan från början likasom ett tyst förbund, som med åren växte i styrka, ett förbund, som å lärarens sida hvilade på kärlek och förtroende till ungdomen, denna frihetsälskande ungdom, med hvilken hans egen sjelfständiga ande sympatiserade, och å lärjungarnas sida på högaktning och tillgifvenhet för läraren.

Ungdomen, som eger stor skarpsinnighet, då det gäller att uppdaga ej mindre fel än äfven förtjenster hos läraren, upptäckte med denna slagruta helt snart, att under den sträfva ytan klappade ett varmt och ädelt hjerta, att i det stränga ordet, den allvarliga bestraffningen liksom genomskimrade det varma hjertats glöd, och sedan denna upptäckt en gång var gjord, rådde äfven alltid ett godt och kärleksfullt förhållande mellan honom och ungdomen. Det var ett förhållande, som emellan far och son, när detta är sådant, som det bör vara. Så älska barn mera och lyda hellre den far, som med allvar och äfven stränghet parar godhet och kärlek, än den, som genom klemighet och eftergifter söker vinna den tillgifvenhet, den förre utan något sitt bemödande af barnen gerna erhåller . . .

När vi djäknar mötte lektor Nibelius på gatan och helsade, gjorde han sig icke besvär med att lyfta på hatten utan nickade blott, men denna nick var oss mera värd än någon hattaftagning. Detta kunde gå an för Nibelius, men jag ville icke hafva rådt någon annan lärare att göra på samma sätt, ty det skulle säkert hafva haft till följd, att all helsning uteblifvit.

b) Av Professor *W. E. Svedelius*, Uppsala.

Filosofi, d. ä. logik, psykologi och moral, läste jag för lektor *Gustaf Nibelius*, som var en lärare af yppersta slag. Hans person gjorde hos mig ett oförgängligt intryck, och der fans i hans sätt att meddela undervisning en klarhet, redighet, bestämdhet, som gjorde det omöjligt att icke förstå det som sades, i fall man hade någon gnista förstånd. Jag betraktade honom med en känsla af verklig kärlek, vördnad och beundran, blandad med en viss känsla af blyghet. Af Nibelius såsom lärare hade jag stor nytta. Han lärde mig med sin logik att bruka mitt förstånd; med sin moral satte han reda och klarhet i mina sedliga begrepp, med sin psykologi gaf han mig en åskådning af det menskliga väsendet, och slutligen införde han mig i ett annat nytt läroämne, ty han gaf enskilda lektioner i engelska språket, utan betalning, och tillträdet stod öppet för hvar och en, som hade lust. Visserligen var undervisningen endast kursivläsning, men denna var tillräcklig för mig att öppna vägen till den engelska litteraturen. Dessa engelska lektioner i Mobergs krestomati roade mig mycket och lika så elementen af filosofien på det sätt, de af Nibelius framställdes.

Rektor A. L. Mossberg, Västerås.

Av Domkyrkosyssloman *Aug. Johansson*, Västerås.

Minnet af framlidne rektorn *Aron Ludvig Mossbergs* ädla person och verksamhet är kärt för hvar och en, som med honom kommit i beröring. Kärast är hans minne dock för de lärjungaskaror, som kommo och gingo vid denna stads läroverk under de år han var dess styresman. Detta är icke underligt. Få lärare hafva såsom han kunnat för lifvet vid sig fästa lärjungars hjertan. Af hvad makt kunde han detta? Det var icke och kunde icke vara någon annan än kärlekens makt. En lärare må nämligen ega än så framstående egenskaper, fattas honom en rättsinnig kärlek till lärjungarna, aldrig vinner han då deras hjertan. Men denna kärlek egde rektor Mossberg i rikt mått. När en lärjunge trädde inför honom, kände han snart, att han stod inför en faderlig vän, som ville honom väl, och jag vet icke, huru den yngling skulle varit danad, som icke känt sig dragen till honom. Derför kunde också lärjungarne i brydsamma lägen förtro sig till honom, vissa om deltagande, ett deltagande, som genom hans inflytande kunde blifva till stöd och hjelp för den nödstälde. Och vid andra ogynsamma tillfällen, såsom när resultatet af arbetet icke ville stämma väl överens med närda förhoppningar, då trädde han, ädel och storslagen som han var, hjelpande emellan, så vitt det var honom möjligt, och han uttalade sedan sin stora glädje öfver att han kunnat det. Med ett sådant kärlekens sinne var det naturligt, att han skulle känna det påkostande och motbjudande, när han någon gång på embetets vägnar måste offentligen bestraffa. Bättre då var det för honom att få kalla till sig den felande och i enrum tala med honom; samtalet slutade mer än en gång med tårar både hos den förmanande och felande.

Detta och mycket annat förklarar, hvarför rektor Mossberg blef omfattad af lärjungarne med en sådan hängifven kärlek. Denna var dock städse förenad med den djupaste vördnad. Under hans lärotimmar förekom ej ett ord, ej en åtbörd, som kunde tydas såsom tecken till missaktning; sådant förbjöd redan hans vördnadsbjudande yttre gestalt och uppträdande. Hans lektioner voro tvärtom verkliga högtidsstunder, efterlängtade, innan ännu de klasser voro hunna, der han undervisade. Och när slutligen efter mödor och försakelser det efterlängtade målet hunnits och afskedets stund var inne, då kändes det påkostande att skiljas från den afhållne och vördade läraren men så mycket kärare var det att framdeles få träffa samman med honom, och hade än tiotal af år gått, var han densamme vänlige och kärleksfulle.

Lektor Daniel Anton Sundén, Västerås.

a) Av *Alex.*

Namnet D. A. Sundén var stort och vida omtaladt. Det lästes på ett betydligt antal läroböcker, ur hvilka skolbarn hämtade sina kunskaper om svenskt språk och svensk litteratur. Men namnets bärare hade sedan 21 år [före sin död] varit försvunnen från allmänna rörelsen, icke deltagit i lifvet utomhus och i verksamheten i det läroverk, där han i femton år lärt filosofi och svenskt språk i skolans högre klasser. Instängd bland sina böcker och sitt skrifarbete, förblef han snart en främling för den ungdom, hvilken han älskade varmt och hvilken på hans läraretid ägnade honom en djup tillgifvenhet, starkare än den som vanligtvis kommer en lärare till del.

De som för många år sedan lämnat skolan, hafva i allmänhet skaffat sig tillräckligt många nya intressen för att endast känna ett obetydligt deltagande för dem, hvilka en gång i tiden pluggade i dem de första elementen till kunskaper. Några få kunna ännu många decennier efteråt, då någon händelse återför dem i minnet, framkalla den obeskrifliga och så sällsynta känslan af på en gång deltagande och tacksamhet. Kort sagdt: de höra till dem, hvilkas äfven aflägsna hågkomst har förmågan att göra sina forna lärjungar varma om hjärtat. Till dessa sistnämnda undantag hörde Daniel Anton Sundén.

Han hade alla förutsättningar för att kunna göra intryck på ett ungdomligt sinne, frimodighet, hänförelse, förståelse. Han uppställde höga ideal, och han förfäktade dem med kraft i stämman och eld i sinnet. Han hade den ovanliga egenskapen att på en gång vara öfverlägsen och förtrolig. Han språkade med sina lärjungar med en märklig uppriktighet utan att skrida öfver den gräns, där respekten upphör. Det föll aldrig någon in att »skoja» för honom, att ge honom öknamn eller att uppfinna åt honom något af dessa löjeväckande förvrängningar, med hvilka lärjungar ofta utstoffera namnen på lärare, hvilka på ett eller annat sätt inbjuda till gyckel. Redan på den tiden, d.v.s. 1860—1870-talet — var han i Västerås ansedd som ett framstående snille. — Åh, hvilket geni — utropade damerna, då man talade om lektor Sundén. Ett dylikt utrop skulle vara förvånande, då det gällde en läroboksförfattare, ett område, hvilket kräfver kunskaper, förstånd och tankereda mer än geni.

Det var hans personliga uppträdande, höjden, flykten i hans ord och tankar, hvilka öfverraskade och gåfvo intrycket af en man, som höjer sig öfver hvardagligheten. När han uttalade en sanning eller inpreglade en moralisk lärdom, fäste den sig djupt. Den blev ofta en lärdom för lifvet.

En lärjunge hade vid skrifvandet af ett svenskt tema alltför oförsiktigt begagnat en vetenskaplig källskrift, som han kommit öfver. Lärjungens tema förrådde så mycken visdom, att lektorn själf knappast mäktat åstadkomma så mycket. Sveket kom snart i dagen. Lektorn hittade källskriften samt konstaterade att den egentlige författaren till temat hunnit blifva både professor och död innan han fått lämna sitt bidrag till temaskrifningen i Västerås. Lektorn inträdde som ett åskmoln i klassen. Men den fuskande lärjungen, hvilken anade upptäckten, lyckades före lektionen erhålla ett privat samtal med lektorn och afväpna hans vrede. Nu inskränkte sig hela afstraffningen till ett dånande: »Kom ihåg att ärlighet varar längst», hvilket lektorn slungade tvärs öfver klassen till syndaren. Denne syndare mins dessa ord efter snart fyrtio år, och hvarje gång han känt en frestelse att fuska litet, ljuder lektor Sundéns ljungande röst i hans öron.

b) Av Teol. D:r *G. Ekström*, Falun.

Prästson född, och med en prästdotter till moder, utförde lektor Sundén sin läraregärning vid Västerås högre elementarläroverk, medan bandet mellan kyrka och skola ännu var fast knutet. Till sin död beboende den gamla lektorsgården i katedralens och domkapitlets skugga, fortfor han ock under ännu 19 år, sedan ett slaganfall stängt honom från läroverkstjänstgöringen, att såsom en intresserad och sakkunnig ledamot deltaga i domkapitlets förhandlingar, där hans förtrogenhet med stiftet och nära bekantskap med flertalet af dess äldre präster var till mycket gagn.

Få svenska namn ha varit så kända öfver hela vårt land, som namnet D. A. Sundén — ehuru visserligen mannen, som bar det namnet, var för de flesta personligen okänd. Men med det namnet var kunskapen i svenska språket förknippad. Det var såsom författare af läroböcker i modersmålet, som Sundén gjort sitt namn så kändt. Första upplagan af »Svensk språklära för elementarläroverken» utkom år 1869. Den var fullkomligt epokgörande för undervisningen i modersmålet. Snart följdes denna större lärobok af en mindre, en »Svensk språklära i sammandrag», och snart utkom äfven en »Svensk språklära för folkskolan». Under loppet af 41 år fick Sundén ägna sig åt ständigt fortgående omarbetning och förbättring (med tillhörande korrekturläsning) af nya upplagor af alla de nämnda tre språklärorna samt af en fjärde, Kort lärokurs i modersmålet, som utgick i 13, och af Ny svensk rättskrifningslära, som utgick i 11 upplagor. Ingen svensk läroboksförfattare, utom möjligen Odhner, torde någonsin ha rönt en framgång, jämförlig med Sundéns. Han kunde icke i lifvet undanträngas från sin dominerande ställning på det område, han gjort till sitt. De stora kunskaperna, som lågo under framställningen, men framför allt enkelheten och klarheten i denna, gjorde Sundéns läroböcker i moders-

målet till icke blott banbrytande utan äfven för mer än en mansålder oöfverträffade. Under författarens lifstid utgick språkläran för folkskolan i icke mindre än *tjuguålta* upplagor. Och ett par månader före sin död korrekturläste den då 82-årige författaren den 19:de upplagan af Svensk språklära i sammandrag, Det uppgifves, att Sundéns samtliga läroböcker utgått i tillhopa inemot en million exemplar. Till läroböckerna räknas naturligtvis då äfven de af honom författade Ordbok öfver svenska språket, Svensk litteraturhistoria, Nordisk mytologi, Svensk stillära och Svensk läsebok — de båda sistnämnda utgifna gemensamt med hans medlektor rektor J. E. Modin.

Såsom lektor fick han verka endast den jämförelsevis korta tiden af 15 år (1864—1879), innan hans läraregärning af nyss nämnd anledning afbröts. Men djupa spår efter sig satte undervisningen och framför allt personligheten.

Ty lektor Sundén var en personlighet, och en personlighet som få. När han steg in i klassen, kände lärjungarna, att de hade framför sig en man, olik alla andra, ja, i vissa afseenden hufvudet högre än alla andra. Det förefaller nästan, som om intet af uttrycken vördnad, beundran, fruktan, kärlek, tacksamhet riktigt passade för att beteckna de känslor, som Sundén ingaf sina lärjungar. Kanske är det därför, att alla dessa känslor tillsammans af honom väcktes.

Kanske äro intrycken just af hans ärlighet och sanningskärlek de allra starkaste intryck, som de forna lärjungarna bevarat af lektor Sundén. Om det någon gång hände, att någon hviskade i klassen under Sundéns lektion, kom vreden, vulkanartadt, explosivt, öfver honom. Det blef ett utbrott med afbrott i lektionen, ett utbrott så våldsamt, att man kan säga, att hela klassen skakades. Lektorn stod där likblek, och hans ord åskade så, att de hördes in äfven i de angränsande klassrummen. Men det var icke någon köttslig vrede, allraminst en vrede, som kunde förlöjligas. Klassen kände, att det var rättskänslans afsky för bedrägeriet, som inspirerade orden. Han ställde hviskningen i blixtklar belysning af hvad den verkligen var: ett bedrägeri mot läraren och en förolämpning mot kamraten. Det torde knappast ha händt, att det hviskades någon mera gång i den klassen under lektor Sundéns lektioner.

En gång under vårterminen 1877 hade »sjätte lägre real» i lexa konjunktionerna enligt Sundéns större språklära, både de samordnande och de öfver- och underordnande. Det var ingen lätt uppgift. Alla konjunktionerna skulle kunna räknas upp utantill. När klassen samlades, befanns det, att ingen kunde lexan mer än ordningsmannen. Denne bestormades nu af klassen med böner: »Du måste be Sundén, att vi få deklamera. Du *måste*, för då glömmer han, att vi ha konjunktionerna». Nu var det inte alls ovanligt, att klassen vid Sundéns inträde bad honom om att få »deklamera». Och när Sundén var på riktigt godt humör, hände det, att han själf vid inträdet i klassen med åsidosättande af grammatiklexan kunde hälsa med ett dånande: »här ska deklameras!», då ett par af lärjungarna under lektorns och klassens feststämning skyndade efter Herman Bjurstens eller Sundéns och Modins läsebok. (Annars kunde det nog också hända, att lektionen inleddes med ett lika ljudligt: »här ska grammatiseras!».) Ordningsmannen befann sig nu i ett svårt dilemma. Det var hans plikt att vid lärarens inträde anmäla lexan för dagen. Men kamraterna kunde ju inte lexan. Och han själf kunde den. Och det hade ju händt förr, att man bedt att få deklamera. I detsamma inträdde lektorn. Ordningsmannen teg med lexan, under det att klassen enträget och bevekande bad om att få deklamera, hvilket beviljades. Men sedan deklamationen pågått en stund, afbröts den af frågan: »Hade vi inte konjunktionerna i dag?» Frågan besvarades naturligtvis genast af ordningsmannen jakande, hvarpå lektorn gaf denne en genomträngande blick med orden: »Det hade jag inte väntat mig af herr —». Orden etsade sig in i lärjungens själ och sitta där än efter 35 år. Ett ögonblick tänkte han, inför misstanken att själf ha velat undkomma lexans uppläsning, säga: Herr Lektor, jag anhåller att få läsa upp konjunktionerna». Men — kamraterna kunde dem ju inte! Han teg, och deklamationen fortsattes. Men djupt kände han förlusten — som han trodde: för lifvet — af en sådan lärares förtroende. Examen kom omsider. Den medförde en stor öfverraskning: högsta betyget i svenska språket, gifvet af lektor Sundén, och Tegnérs Samlade skrifter som premium. Premiet tillkännagafs af rektor Mossberg och öfverräcktes af magister Wulff, i de gröna banden, utan omslagen. Men ute i tamburen stod lektor Sundén med omslagen och orden: »Jag tyckte, att du borde få dem, så banden syntes, men här har du omslagen, om du vill sätta på dem.» Så villigt och nobelt godtgjorde lektor Sundén, hvad han själf börjat känna såsom orättvisan i en ogrundad misstanke. Och sådan var han alltid. Att erkänna ett begånget misstag, att riktigt godtgöra en ofrivillig oförrätt, det var ett behof för hans ärliga natur, för hans ridderliga sinne.

Under åren 1874—76 var Sundén äfven folkskoleinspektör. Sålunda tillfördes domkapitlet en värdefull fond af personlig förtrogenhet med folkskoleväsendet, och Sundén själf vann, utom annat, äfven erfarenhet af modersmålsundervisningen i folkskolan, dess ståndpunkt och behof, och huru detta behof borde och kunde genom en för folkskolan afsedd språklära fyllas. Vid sina inspektioner öfvertog Sundén i regeln själf undervisningen i modersmålet. Det blef en lektion lika intressant och lärorik för läraren som för barnen.

Att man äfven i folkskolan skulle få starka intryck af lektor Sundéns imponerande personlighet, var gifvet. I en skola lästes det bekanta stycket Georg Washington. Den unge Georg hade fått en yxa af sin far. I sin tanklöshet hade han huggit med den i de nysatta äpple- och päronträden. När fadern om kvällen kom hem från sitt arbete, fann han hela sin trädgård förstörd. Han sammankallade allt sitt husfolk och frågade, hvem som huggit i träden. Det var nu detta, som lästes i den västmanländska folkskolan vid lektor Sundéns inspektion. Gossen, som läste, läste med djup öfvertygelse: »jag *kan* inte ljuga, det är jag, som gjort det med min yxa», då folkskoleinspektören rusade upp och med en röst, som kom huset att skaka, ropade: »ja, *så* skall det läsas: jag *kan* inte ljuga!» Ännu efter 38 år säger sig den forne skolgossen, numera präst i stiftet, höra Sundéns genom märg och ben trängande ord: »jag *kan* inte ljuga.» —

Humorn bidrog till att göra honom afhållen bland lärjungarna. Hans fullkomliga frihet från pedanteri, småaktighet och humbug verkade i samma riktning. Som exempel på hur långt han kunde gå i impulsivitet, kan nämnas, att han en gång på en examen i Västerås med den gamle biskop Björling i censorsstolen och en stor mängd åhörare inne i klassen, då entusiasmen plötsligt kom öfver honom, tog af sig rocken, kastade den på en bänk och, glömsk af tillfällets högtidlighet, började gå af och an i skjortärmarne mellan biskopen och klassen, demonstrerande det ämne, som fyllde hans själ.

Det skulle ha varit en förfärlig pröfning för en man med Sundéns liflighet och verksamhetslust, ifall det slaganfall, som, då han ännu knappast fyllt 51 år, gjorde honom nära nog lam i ena sidan och nödgade honom till tjänstledighet från lektoratet, också hade beröfvat honom arbetsförmåga och arbete. Nu hade han till all lycka fortfarande arbetet med sina läroböcker. Detta arbete fyllde nu de mer än 30 återstående åren af hans lif. Det var ett populärvetenskapligt arbete, den lärde mannen fullt värdigt. Det öfverensstämde med hans håg. Och till arbetsglädjen såsom sådan kom glädjen öfver framgången, då nya upplagor alltjämt kräfdes, och öfver den sålunda också förbättrade ekonomien, som gjorde hans ålderdom i motsats till ungdomen ekonomiskt bekymmerfri.

Till Sundéns glädjeämnen under hans långa isolering hörde besöken af forna kamrater och lärjungar.

Det var något upplifvande att träda in i den till sinnet alltjämt ungdomliga, ehuru till kroppen nästan fastkedjade åldringens arbetsrum och mötas af hans glada, med ljudlig röst uttalade trofasta välkomsthälsning.

c) Vid bären. Av Domprosten *F. Fåhræus*, Västerås.

»Lofvad vare Guds namn från evighet till evighet! Ty vishet och makt höra honom till. Han låter tider och stunder omskifta, han gifver åt de visa deras vishet och åt de förståndiga deras förstånd. Han uppenbarar det, som är djupt och förborgadt, han vet, hvad i mörkret är, och hos honom bor ljuset. Dig, mina fäders Gud, tackar och prisar jag!» Så lyssna vi i det andra kap. af den heliga skrift, som kallas *Danielsboken*, till bekännelsen af en rikt utrustad ande, som vet, att stora tankar och goda gärningar af människor icke djupast lända dem till ära, utan äro den allvises och allsmäktiges gåfvor till dem. Och det klingar i de orden ett jublande *tack* därför, att det *finnes* så mycket godt på jorden genom Guds nåd. Ljus blir den syn på tingen, som i dem ser Guds kraft och härlighet uppenbarad, varm den blick på människan, som i henne skådar icke en stundens eller stundernas hemlighetsfullt försvinnande varelse, utan ett högre väsen, åt hvilken evighetens Gud själf meddelar sig. Bland alla ofvan efter komna gåfvor är dock den bästa den förvissningen att vi *tro* något för Gud, att hur han än låter våra tider skifta, hur på dagens timmar säkert följer natten, dödens natt, vi hos honom äga vårt *ljus*, som vägleder genom djupaste mörker, att det rätta Guds lof icke skall förstummas med det sista ordet från den döendes läppar, utan än rikare förkunnas i evigheten!

Den tacksamma Danielsrösten må ljuda i dag i detta tempel, fylldt af unga och gamla under vemodigt allvarsfull stämning, fylldt af andakt och frid och blomsterdoft. Det är en sorgefest, som firas, men den manar främst till tack. När budet nådde oss, att åldringen med det kända namnet lagt sitt hufvud ned till den sista hvilan, då höjdes väl från många hjärtan ett tack för ett långt, verksamt, fruktbringande lif, för en stilla död nästan vid arbetsbordet. Det var en minnesvärd lefnadsdag, som med den vördade hänsofnes sista förtonande kväll sjönk från den jordiska synkretsen, vida ingripande var det då lyktade arbetet, som mäktigt skall verka, långt efter det handen domnat och tanken icke mer bildar orden på det gamla modermålet — ja här finnes icke många bland oss, icke många i hela vårt fädernesland, som icke kunna räkna sig till den hädangångnes lärjungar. En stor gåfva fick han att så i en viktig del af fosterländsk odling vägleda generationer — vishet och förstånd kräfdes i sanning för en sådan lifsgärning. Den kräfde *välsignelse* från den, som gifver mödan lön, men också en offrande *hängifvenhet* hos den trogne, tålige arbetaren. Han, som säges uppenbara det djupa och förborgade, gifver icke gåfvan att varaktigt upplysa och förklara åt en annan än den, som under tysta timmar, dem ingen kan räkna, med ihärdig flit samlar och utskiftar de kunskapens skatter, med hvilka människorna skola tjänas. En heros i de bokliga

mödorna blef den bortgångne läraren, men vi vörda honom icke blott som sådan. En intressant personlighet, en vänsäll man som få, hur hade *han* icke fått förmågan att med sympatiens band fängsla så mångas sinnen vid sig! Det glimmande solskenet i hans öga, klangen af manlig kraft i hans röst, de klara tankarna, det varma lättrörda hjärtat, det lifliga ungdomslynnet ännu hos åttioåringen — hela detta ljusa minne fyller oss med tacksamhet. Det förefaller mig som med honom ett helt tidehvarf sagt oss farväl, liksom en bok slagits igen af vår stads häfder, det är forna dagars Västerås, som var ett centrum för den humanistiska kulturen i vårt fädernesland, det är den siste veteranen, som flyttat från den sista gamla lektorsgården. Innerlig saknad följer den hädangångne från de närmaste, han ägde i världen, de som troget vårdade honom intill slutet; saknad lämnar han åt vännernas talrika led, ty fastän hans egna ungdomsvänner gått före honom, lefde han ej som en främling bland ett yngre släkte: han förstod en nyare tid och fick nåden att icke öfverlefva sig själf och sitt vakna sinnes friskhet. *Tack* vare då grundstämningen på denna högtidsdag, då det trötta stoftet viges till hvila i fosterjorden; tack för allt, hvad den vördnadsvärde varit och verkat, men först och sist tack och lof till *Gud* för all hans nåd under ett långt människolif! »Han låter tider och stunder omskifta», det fick äfven den nu förevigade rikt erfara, dagar af ljus lycka växlade med tunga pröfningar, men det var icke det minst storslagna hos honom, att han böjde sig under dem utan omanlig klagan. Jag minnes såväl och så gärna en af de sista gångerna, jag besökte honom, invaliden, som satt nästan fastkedjad under årtiönden, hur han öppet och ärligt, såsom alltid hans tal föll sig, bekände: »är det någon, som har skäl att tacka Gud, så är det jag.»

Rektor Jakob Quensel, Malmö.

Av Rektor *G. R. Ahlman*, Malmö.

Bland denna Skolas Lärare var, såsom Konrektor och Rektor, Magister Jacob Quensel af en utmärkt och sällsynt förtjenst. Då jag i tanken flyttat mig tillbaka till försvunna tider, och tyckt mig se fordna berömda Lärares allvar och nit, måladt i deras ansigte och uttryckt i hela deras väsen; har min föreställning ofta stadnat vid denna man, om hvilken jag hört mycket, och af hvilkens verksamhet jag sett många spår.

Han blef så nyttig . . . genom ungdoms handledning. För detta yrke voro hos honom naturs-gåfvor, studier och håg i en sällsynt förening. Denna kännedom har jag inhämtat af flera, som varit hans lärjungar, och bland dem af 2:ne, som voro de grundligaste kännare af Uppfostrings- och Undervisningsväsendet, framlidne Professorn och Riddaren Matthæus Fremling och framlidne Akademi-Räntemästaren O. C. Wåhlin. Af dem hörde jag ofta, att Malmö Skola i Salig Quensel ägt en både Styresman och Lärare, med hvilken få kunde jemföras, och att han, i en tid, då Uppfostrings- och Undervisningsvettenskapen icke var så mycket upparbetad, utöfvat det förnämsta af hvad de bästa författare sedermera föreskrifvit. De och flera hans förra lärjungar hafva omtalat, att hans undervisning, utan att vara för Skol-ynglingar allt för lärd, ägde den grundlighet, som är en följd af lärdom: att den gjordes intressant genom tydlighet och klarhet och genom det af Läraren alltid ådagalagde intresset för undervisnings-föremålen och för de lärandes framsteg; samt att den städse meddelades under sinnes-ledighet och munterhet. Och likväl hade han så träget arbete, att han ägde föga ledighet till hvila och vederqvickelse. Ty han ej blott skötte med största flit och ordentlighet den offenteliga undervisningen i de dertill bestämde timmar, egnade åt Dissiplinen bland Skolungdomen all dertill erforderlig tid, och använde på Skolans ekonomiska angelägenheter en omsorg, hvaraf flera spår ännu finnas; men sysselsatte sig äfven utom de föreskrifna timmarna med sina Skol-Dissiplar, till att undervisa och öfva dem i sådant, hvartill af den offenteliga lärotiden allt för liten eller ingen var anslagen, i synnerhet i Matematiska ämnen och lefvande språk. Dessutom var han, såsom han i en egenhändig anteckning för 1754 uttryckt sig, detta och följande åren belastad med privat undervisning för åtskilliga Studenter och Adelsmän.

Då det, som Rektor Quensel uppgaf till öfversättning på främmande språk, alltid var af lärorikt innehåll, och antingen inskärpte någon vigtig sanning, eller återkallade något minnesvärdt från forntiden,

eller underrättade om någon ny märkvärdig händelse, eller om någon af samtidens stora Män, eller om någon nyligen gjord upptäckt eller uppfinning; så finner man deraf, att han förstod att vid undervisningen förena flera ändamål, så vidt det utan skada kan ske, och att han, under det han förde sina lärjungar till bekantskap med fordna tider och deras minnesmärken, icke underlät att rikta deras uppmärksamhet på deras egen tid och dess märkvärdigheter.

Emot skolungdomen var han sträng, så att han icke lemnade utan rättelse någon öfverträdelse af lag och fastställd ordning; men så skild ifrån hårdhet, att han högst sällan använde kropps-aga. Ett tilltal eller en förebrående blick var hans vanliga bestraffningssätt, och detta fruktades från honom äfven af dem, som icke voro de sedigaste eller böjligaste, och som annars kunde göra sig hårda för kroppslig smärta. Till att tukta fel, i synnerhet inbilskhet och fåfänga, plägade han ofta använda Satiren, hvilken alltid fanns vara riktad mot fel och ej mot person.

Genom en sådan Man kunde Skolans flor ej annat än befrämjas. Skol-Ungdomens antal, som Höst-terminen 1753 var knappt 40, befanns Höst-terminen 1758 ökadt till öfver 70, hvarvid det i flera år förblef. Men icke är ungdomens antal en säker måttstock för en Läroanstalts florerande tillstånd, icke eller är detta tillstånd följden af en Lärares bemödande. Alla Lärarne måste bidraga dertill, och äfven Föräldrar och Målsmän. Ehuru Föräldrars inflytelse på ett Läroverks tillstånd är ej allena samverkande med Lärarnes, men i icke mindre mån förberedande, genom den vana vid lydnad och ordning de låta dem medföra vid sin första ankomst till Skolan; och ehuru flera andra, till en del tillfälliga, omständigheter inverka derpå; är det otvifvelaktigt, att Skolans flor under Quensels tjenstetid var till en betydlig del hans verk. Detta flor, som visade sig deruti, att många dugliga, och deribland åtskilliga utmärkta, ämnen under denna tid här danades, var den ljufvaste belöningen för hans mödor och för den embetstrohet hvarom han sjelf, vid sin afflyttning härifrån, så sant och blygsamt antecknat, att han haft mycken lust att arbeta med barnen, och hjerteligen älskat dem alla.

Rektorn Professor G. R. Ahlman, Malmö.

Av biskop *H. Reuterdahl*, Lund.

Malmö skola har förlorat sin styresman och förste lärare, Malmö samhälle en af sina bästa prydnader, Lunds stifts underwisningswerk, hela landets underwisningswerk en af sina wärdigaste seniorer, det stora borgliga samhället en länge werksam och nyttig medborgare, det ännu större menskliga samhället en förträfflig och ädel medlem. Wid en sådan mans bortgång böra de efterlefwande icke wara stumme. Herren gaf oss ordet, på det wi dermed både skulle beprisa gifwaren och tacksamt erkänna hans werk och wälgerningar. En förträfflig menniska, en man som wäl utförer ett wigtigt åliggande, är Guds skönaste werk, Guds bästa wälgerning mot den öfriga menskligheten. Ty må wi erkänna ett sådant werk.

Här behöfwes ingen snillrik teckning, ingen glänsande färgläggning. Här behöfwes intet annat än den enkla, klara, osminkade sanningen.

Hans uppfostran war af det gammaldagsslaget, from, allwarlig, tarflig, utan prål och fåfänglighet, men i hög grad tjenlig att gifwa tanken klarhet och reda, wiljan allwar och fasthet, hela sinnet ordning, undergifwenhet, förnöjdhet.

Den underwisning Ahlman i de österländska språken meddelade, ansågs wara af stort wärde och war mycket eftersökt.

För beprófwade skollärares rundliga bergning kunde det offentliga och enskilta samhället något bättre hafwa sörjt, och i sådant fall wore det wäl ock möjligt att finna män, som med afgjord fallenhet för underwisningsarbetet betraktade detta som en skön och ädel konst, på hwilken ett helt lifs krafter wäl förtjente att anwändas. Har en ort antingen genom gamla stiftelser eller nyare omtanka och wälgörenhet platsar att bjuda lärarne för sin ungdom, med hwilka dessa kunna för lifstiden wara någorlunda belåtne, så är en sådan ort i besittning af en stor herrlighet; och finner tillika denna ort män, som åtnöja sig med den bergning och den wäl icke mycket lysande, men så mycket mer gagnande ställning, som der erbjudes dem, män som af kärlek till ungdom och nit för dess rätta handledande drifwas till underwisarekallet, och således betrakta detta, icke som ett dags- eller årsarbete, för hwilket den timliga lönen hufwudsakligen afses, utan som en hel lefnads glädje, hwilken belönar sig sjelf och genom sin outsägliga ljufhet bringar all den bitterhet i glömska, som oundwikligen mången gång också deri måste inblanda sig, så har en sådan ort funnit en stor wälsignelse, för hwilken den icke kan wara nog erkänsam. Att Malmö fann en sådan, när det fann sin Ahlman, är klart för en hwar som betraktar hans lif och werksamhet derstädes.

Ahlman hade om den konst, hwilken han war kallad att i Malmö utöfwa, de skönaste, de ädlaste begrepp. Han uttalade dem icke ofta (han werkade heldre än han talade, och han war wida skild från den fåfängligheten att föra stora, mången gång litet betydande ord på tungan), men han utsade dem en gång — redan för 30 år tillbaka — i ett

tal wid en skolhögtidlighet »Om det intressanta i skollärarens yrke». Underwisningskonsten war för honom mer »än konsten att låta eftersäga». Den war för honom icke en »mekanisk konst, som blott öfwade tålamodet». Den war en fri och ädel konst, som bildade ägarens förstånd, derigenom att han bildade andras, som förädlade innehafwaren, derigenom att han bidrog till andras förädling, som tog hela den bättre menniskans intresse i anspråk, derigenom att den sysselsatte sig med det bästa, det ädlaste, det mest menskliga hos menskligheten. Den war swår, men den war lärorik. Den fordrade mycket, men den gaf ock mycket; den fordrade ej blott tålamod och ihärdighet, utan ock en alltid lefwande tanka, ett waket och muntert sinne, ett skarpt öga, en aldrig hwilande forskning; men den gaf ock spänstighet och kraft åt förstånd och hjerta. Den gjorde förståndet klarare, hjertat renare. Den ökade kunskapsförrådet, skärpte omdömet, förädlade werlds- och lefnadsåsigterna, och uppehöll och befästade tron på det gudomligas närwaro bland menniskorna.

Det är lätt att, åtminstone i orden, antaga wackra grundsatser. Det är swårare att följa dem, att under en hel lång lefnad noggrant och troget tillämpa dem. Ahlman gjorde detta, och det är just häri som hans stora förträfflighet wisar sig. Antingen wi betrakta honom som blott underwisare, eller tillika såsom styresman, såsom anordnare af underwisningen i sin class och i hela den skola, som åt honom war anförtrodd, så se wi en herrlig, en fullkomligt exemplarisk skolman framför oss. Till den egentliga underwisningen hade han en owanligt stor skicklighet. Hans kunskaper woro rika, hans grundlighet stor. Han ökade de förra och den senare genom ständigt fortsatta studier, icke just genom studier af det slag, som tillhöra den egentligt lärde, således icke genom det noggrannare undersökandet af någon wiss särskilthet, hwarigenom öfwersigten af större fält ofta inskränkes eller alldeles förhindras, utan genom de studier som för skolläraren äro de wigtigaste, således genom allmänna linguistiska, historiska, geographiska, philosophiska forskningar, genom inhämtande af sådant, hwarigenom det förut inhämtade blifwer redigare, säkrare, klarare och fullständigare. Ingen såg honom, åtminstone i hans friskare dagar, någonsin sysslolös, och näppeligen såg honom sysselsatt med annat än det som angick hans skola. Antingen hade han det pensum för sig, som under nästa timmar skulle genomgås i skolan, eller genomsåg han ynglingarnes skrifprof, eller upptogs han af de ärender han såsom skolans styresman skulle besörja, eller studerade han sina Greker och Romare, sina historiker och geographer. Ännu låg Cicero uppslagen på det bord, som stod icke långt ifrån hans dödsbädd, och på samma bord qwarlågo ännu historiska och geographiska anteckningar, hwilka han fortfor att under sin läsning werkställa, ehuru han icke längre i sin skola behöfde dem. Sålunda grundligt förberedd war sjelfwa underwisningen ock grundlig. Ahlman gick långsamt, men säkert tillwäga. Han war ingen älskare af långa pensa, af widt utsträckta curser. Han gick åt djupet, icke åt widden. Han fordrade att hwad som lästes, skulle läsas wäl. Han öfwerhoppade intet förr än det war förklaradt. Men han fasthängde icke wid småsakerna med småaktigt sinne; han trodde sig icke hafwa wunnit det hela, för det att han wunnit en mängd små delar; han afsåg det hela så wäl som delarne. Han underwisade icke blott med noggrann utförlighet, utan ock med öfwerskådande klarhet, med lifgifwande wärma och med ett allwar som fängslade lärjungarnes hela uppmärksamhet. Och dessutom med en alldeles beundranswärd jemnhet, med ett lugn som aldrig lät rubba sig, med en afmätthet, som man lätt skulle hafwa tagit för liflöshet, om man icke sett ynglingarnas wakna ögon och spända öron. Jag wet icke, hwilket jag i Ahlmans skola bör sätta främst, det stilla, sedesamma lugnet, eller den lifliga, rörliga werksamheten. De genomträngde hwarandra, de förädlade hwarandra. Hwad den egentliga underwisningsmethoden beträffar, så band sig Ahlman icke wid någon wiss, trodde icke att någon wiss war antingen helt och hållet förkastlig eller, anwänd af hwem som helst, fullkomligt tillförlitlig. En method blef först tjenlig, när den wäl anwändes. Och under förutsättning af ett skickligt anwändande kunde en gammal wara god såwäl som en ny. Han bibehöll således gerna det gamla, ehuru han derföre ingalunda hatade eller försmådde det nya. Han fruktade endast detta, då det bjöds honom af nyhetsförsäljare, af sådana som utbasunade det blott för nyhetens skuld, som knappt wille se det anwändt förrän det åter skulle afskaffas och ersättas af något ännu nyare. Åt sådana lemnade han ingen afsättning, intet förtroende.

Så högt Ahlman stod som underwisare, så skulle jag nästan wilja sätta honom ännu högre såsom styresman i sin class och i sin skola. Han hade en alldeles oinskränkt undergifwenhet af lärjungarne. Han behöfde blott wisa sig, jag är färdig att säga, man behöfde blott höra hans namn, man behöfde blott tänka på honom, så war allt oljud stilladt, all oordning förswunnen, sedighet och stillhet åter herrskande. Och detta hade han wunnit, blott genom sitt lugn, sitt milda men fasta allwar. Han behöfde sällan eller aldrig att aga. Under de 8 år jag tillbragte i skolan, af hwilka fyra anwändes i Ahlmans class, minnes jag icke, att aga mer än en enda gång af Ahlman utdelades. Lika sällsynt war äfwen sedermera den kroppsliga bestraffningen. Och aldraminst förifrade sig Ahlman eller lemnade wrede och häftighet något utbrott. Lugnet satt orubbligt på hans panna, men hans öga spelade omkring

i rummet, lemnade ingen obemärkt, och höll en hwar i tukt, ty en hwar wisste att han ingenstädes war säker, att lärarens blick inträngde i hwarje wrå, och att der den fann något orätt, något oskickligt, der fick icke detta wara oanmärkt. Anmärkningen skedde blott med en min, en wink, ett lågt uttalande af den felandes namn; men härföre war denne likaså rädd som för en lång förebråelse, ett swall af stränga och tillrättawisande ord. Äfwen utom skolan woro ynglingarne följde af Ahlmans skarpa uppmärksamhet. Han wisste allt, han wisste åtminstone det mesta som med dem försiggick. Han inrättade sitt förhållande derefter. Han war en alldeles oöfwerträfflig ransakare liksom en sinnrik och eftertrycklig bestraffare af begångna förseelser. Derföre hade också alla undseende för honom, utan att hata honom. Man war rädd før honom, såsom man är rädd för sitt samwete, icke såsom man är rädd för en wåldsam och orättfärdig tuktomästare. Man war rädd för honom, emedan man wisste att han såg allting och bedömde allting strängt och rättfärdigt.

Ahlman war rättfärdigt sträng mot sin skola, men han war ock mild och kärleksfull. Saktmodigt och med det största tålamod kunde han bearbeta en hardt nära oduglig yngling och behålla honom under sina händer till dess han utan skam kunde låta honom gå ut ur skolan. Jag skulle kunna för detta slag af förträfflighet, wisserligen icke den minsta, som en skollärare kan äga, anföra mer än ett exempel. De ynglingar deremot, som wisade en bättre art, saknade icke uppmuntran. Dock iakttog Ahlman äfwen härwid det wanliga lugnet, den för honom egna besinningen. Genom smicker och smekningar blef ingen bortskämd. Hans beröm war ännu fåordigare än hans klander. En godkännande nick, ett »godt», eller »riktigt», war nästan det enda man hade att wänta; men såsom den felande icke behöfde mer än en warnande min eller en enstafwig bestraffning för att låta rätta sig, så behöfde den påpasslige och skicklige till sin uppmuntran icke mer än ett enstafwigt godkännande. Glädjen öfwer det goda och wackra som Ahlman i sin skola förnam, liksom sorgen öfwer det släta och wanartiga, höll sig nästan helt och hållet fördold i hans sinnes djup; endast lätt krusades deraf ytan. Nästan alltid war denna glatt och spegelklar. Ett såkalladt godt eller elakt lynne såg man hos honom aldrig. Endast när den gode, den kärleksfulle läraren skulle skiljas från ynglingar, hwilkas bättre del han en längre tid wårdat, och om hwilkas goda art han war förwissad, endast då skaffade sig elden i hans hjerta luft. Ännu i dimisionsexamen war han den allwarlige skolläraren, den lugne, noggranne, nästan kalle förhöraren; men i det slutliga tilltalet och afskedet uppenbarade sig den faderlige wännen, och man förstod att man länge warit hans hjerta kär, ehuru detta hjerta förut hållit sig tillsamman och bemödat sig att klappa lika warmt för alla, på det att ingen genom en för stark kyla eller för stark wärma skulle taga någon skada.

Ahlmans ordning inom sin class werkade förträffligt på hela skolan. Der den förste läraren, der skolans styresman war påpasslig, punktlig, sin pligt på hårsmånen trogen, der skulle de öfriga ock blifwa det. Han behöfde härom icke tillsäga. Det följde af sig sjelf. Der han styrde, der styrde den säkra ordningen, den oförryckbara lagen. Hans ur och skoluret gingo alltid rätt, och båda gingo, för lärare såsom för lärjungar, lika med werldsuret. Afwikelse, förwirring kunde icke äga rum. Och såsom Ahlman war sina lärjungars faderlige wän, så war han ock sina medlärares. Han mottog helst sådana, som gått i hans egen skola. Han wisste bäst hwilka medarbetare han i dem ägde. Men äfwen andra blefwo af honom icke bortstötte. I skolan war han mot alla jemn, höflig, afmätt, men ingenting mera. I hans kammare kunde en hwar uttala sig, fick, efter behof, råd, hjelp, en grannlaga och mild erindran eller en godkännande uppmuntran, allt med uppriktighet, med saktmod och med det wärdiga lugn, som är grunddraget i Ahlmans hela wäsende.

Wi inse lätt huru Ahlman med denna skicklighet, detta nit, denna sällsynta förträfflighet skulle wara en mycket aktad skollärare. Han war detta icke blott i sin stad, utan i hela stiftet, jag kan gerna säga, i hela landet. Det förstås af sig sjelf, att liksom skollärarens werksamhet icke intresserar hwar man, så kunna icke heller hans förtjenster, hans beröm wara på hwar mans läppar; men så många som fästade någon större uppmärksamhet wid det offentliga underwisningswerket i landet, wisste att Ahlman i Malmö war en ypperlig rector och att hans skola war en af de bästa som Swerige ägde. Således hördes ock Ahlmans ord gerna i alla skolfrågor. Wid hans mening fästade lägre och högre förmän med nöje sin uppmärksamhet. De wisste att hans yttranden woro erfarenhetens, besinningens, det oförställda och uppriktiga nitets. Han war en gång kallad till ledamot i en comité, som skulle öfwerse lagarna för rikets offentliga underwisningswerk. Han deltog i förslagen till den nya skolordning, som ansågs behöflig. Han waldes af stiftets skollärare att deltaga i den skolrevision som enligt nu gällande skolordning inom bestämda tider skall hållas. En tillfällighet gjorde, att revisionen blef inställd och således äfwen att Ahlman icke deri kom att deltaga. Då något senare revisionen skulle hållas, kände sig Ahlman för gammal och för swag att låta sig wäljas till dess ledamot. Hade han kunnat och welat blifwa det, så hade skollärarne icke warit willrådige, hwem deras wal skolat träffa.

Men Ahlman war icke blott i allmänhet en nitisk och högt förtjent skollärare; han omfattade särskilt det skolwerk, wid hwilket han war

satt att werka, med den warmaste, den innerligaste kärlek. Han war för detsamma en förträfflig målsman, när dess rättigheter bestriddes. Ägande en noggrann kännedom om alla dess förhållanden, kunde han med skicklighet förswara de urgamla, wäl grundade förmåner, af hwilka det war i åtnjutande; och sjelf ingen wän af den regel, till följe af hwilken man tillåter sig att taga hwar der finnes för att fylla hwar der saknas, twekade han aldrig att med eftertryck bestrida tillämpandet af en sådan regel. Jag wet knappt någon enda sak, som försatte honom i werklig ifwer, utom den uppkomna frågan att beröfva Malmö skola hwad den ägde. Att widröra denna punkt war att widröra Ahlmans ömtåligaste sida. Endast såwida Malmö skola fick förblifwa hwad den war och behålla hwad den längesedan bekommit, wille han åt densamma förära en del af sin boksamling. Hwem önskar icke, att hans goda wilja i detta fall uppfylles? Hwem hoppas icke att ett skolwerk, för hwilket gamla och nya tiders frikostighet gjort så mycket, och hwilket redan äger en fast och utbildad gestalt, må förblifwa orubbadt? Går icke detta hopp i fullbordan, så är jag nästan glad att Ahlman gått hädan. Jag skulle icke welat träffa honom den dag, på hwilken han wisste att inskränkningar blifwit beslutade för Malmö skola. — För öfrigt war det icke endast Malmö lärdomsskola, som Ahlman omfattade med sin kärlek. Äfwen till stadens öfriga skolwerk sträckte sig hans omsorger. Redan tidigt medwerkade han till bildande af en aftonskola för barnen på den stora Suellska tobaksfabriken. Något längre fram deltog han i inrättandet af en söndagsskola för lärgossar. Saknande det nödiga understödet måste denna anstalt efter ett par år upphöra. Men senare kom den åter i gång och numera synes den icke behöfwa frukta något förfall. Med insigt och oförtrutenhet, med uppoffringar af mer än ett slag biträdde Ahlman de wältänkande medlemmar af detta samhälle, hwilka denna skola har att tacka för sin ändamålsenliga förnyelse.

Jag har försökt att skildra Ahlman såsom skollärare och skolwän. Hurudan han war såsom enskilt menniska behöfwer jag icke säga. I känden honom alla. I känden alla hans bergfasta redlighet, hans pålitlighet i ord och handling, hans samwetsgranna uppmärksamhet på pligtens och hederns lagar. I känden alla hans jemna, lugna, alltid sansade, i intet hänseende öfwerdrifna wäsen. Och i känden äfwen huru han med detta lugn, med denna besinning förenade liflighet och drift, huru hans besinning ingalunda war liknöjdhet eller hans lugn tröghet. I känden huru grannlaga han war, men tillika huru uppriktig, huru frisinnad. Han sårade ingen, men han fördolde aldrig sanning och rätt. Han förswarade den, icke med buller och bång, icke med det oljud, som gör den misstänkt äfwen för dess uppriktigaste wänner, utan med en

finhet, en ädelhet, som gjorde det skönaste, det kraftigaste intryck på alla bättre sinnen. Till denna måtta i sättet fördes han af sitt sinne för det wackra, det anständiga, det städade. Han war en fin man . . . För mitt sinne stod han . . . alltid som ordningen och regelrättheten sjelf, den jag ock, ju närmare jag med honom blef bekant, aldrig fann af honom wara öfwerträdd. Med allt detta ordningssinne, all denna benägenhet för det wackra, det sedesamma, det högtidliga, war Ahlman dock alldeles icke styf eller tung i sitt umgänge. Twertom kunde han ledigt röra sig, fryntligt skämta, isynnerhet bland några få goda wänner, och muntert deltaga i den förnöjelse som goda sällskap erbjödo. Derföre såg man honom ock gerna i sällskap. Men icke blott derföre, utan förnämligast för den aktning och heder, som man wisste sig wara honom skyldig. Ty hade Malmö heder och wälsignelse af sin Ahlman, så war ock Ahlman aktad och hedrad af sitt Malmö. Hwar han kom emottogs han med den wälwilligaste uppmärksamhet. Hwar han kom, wisade sig för honom tillgifwenhet och wördnad. Han war i hwarje hus en af de mest wälkomne gästerna, en de äldres ärade wän, en de yngres wördade lärare och fader. Han war en bland de mycket få som icke hafwa någon owän, som äro fria icke blott från det offentliga klandret utan ock från det hemliga missnöjet och det tysta knotet; han war en af lycklige, som i hwarje öga kunna läsa glad belåtenhet, djup högaktning och innerlig kärlek.

Och härmed har jag slutat mina ord om Dig, Du herrlige man, Du trogne och gode lärare, Du säkre wägwisare på odlingens, sanningens och dygdens wäg. Mottag till slut min och mångas tacksägelse för allt hwad Du warit, allt hwad Du gjort. Jag tackar Dig för mig sjelf, för hwad jag i andligt hänseende är och blifwer. Du införde mig i kunskapernas, i ljusets, i sanningens land. Du underhöll och styrkte den gnista till andligt lif, som kunde finnas hos den i armod och sorg uppvuxne ynglingen, liksom denna goda stad underhöll och styrkte hans lekamliga lif. Du lärde honom ordning och skick, sanning och dygd, undergifwenhet och trohet. Det lilla goda han hafwer, det hafwer han af Dig; det myckna som han saknar, det saknar han derföre, att han icke war en Dig nog wärdig lärjunge. Jag tackar Dig äfwen för de hundrade och hundrade, som lika med mig utgingo ur Din skola. Om de icke alla följde den wäg, som Du anwisade dem, om några — många woro de icke — gingo sina egna wägar och derigenom i mer eller mindre mån gingo förlorade, så erinrade de sig dock alltid, äfwen i sitt fall, Din allwarliga, rena, kärleksfulla stämma, och beklagade att de icke bättre åtlydt densamma. Men många, ganska många åtlydde den, och befunno sig derwid wäl, och blefwo aktade och lyckliga män i stat eller kyrka, eller äro på wäg att blifwa det. För alla dessa, för alla Dina goda och trogna

lärjungar, unga och gamla, närwarande och frånwarande, är jag i dag en erkänsam tolk. Genom mig nedlägga de alla i dag wid din likkista sina warma tacksägelser, sina hjertliga wälsignelser. Jag tackar dig för denna goda, wälwilliga stad, hwilken Du alltid älskade, efter dess bästa ägodelar, dess ungdom, woro anförtrodde åt Dig och af Dig älskades, men hwilken ock ömt och trofast älskade Dig, efter Du troget wårdade de Dig anförtrodda skatterna och återgaf dem förkofrade och förädlade.

Jag tackar Dig för de män, hwilka hafwa inseendet öfwer skolwerket i denna ort, och aldrig kunde se klarare än när de sågo genom Ditt öga eller werka säkrare än när de werkade genom Din hand. Jag tackar Dig äntligen för alla goda och rättsinnade medborgare i landet, för landet sjelf, hwars späda, ömtåliga, men förhoppningsfulla och dyrbara telningar i Dig hade en ömsint och omsorgsfull örtagårdsmästare.

Läroverksadjunkt Esaias Laurentius Palm, Lund.

Av Lektor *Ingvar Olsson* Jönköping.

Vid midsommartiden 1895 innehöllo de större tidningarne en kort notis att förre läroverksadj. Palm aflidit. På hans många hundrade forna lärjungar, till hvilka tidningsnotisen nådde, gjorde den i all sin kyla ett mäktigt intryck. Den kallade för en stund tankarne tillbaka från hvardagslifvets slit och släp och frammanade en liten här af minnen från den för länge sedan flydda skoltiden samt framställde för erinringen bilden af en man hvilken såsom lärare har få sina likar.

D:r Palm besatt nämligen den sällsporda förmågan att icke blott vara en ovanligt dugande undervisare, utan derjemte att uppväcka intresse för ämnet (latin) t.o.m. hos de svagt begåfvade samt oblandad kärlek och tillgifvenhet för sig sjelf. Denna kärlek väckte han äfven hos dem han icke kunde ge betyg och detta, ehuru han aldrig skulle kunnat förmå sig att lägga två strån i kors i medveten afsigt att förvärfva sig popularitet, utan tvärt om i sitt uppträdande föreföll barsk och bister. Man kände, att bakom den buttra minen bodde kärlek till lärjungarne, hvilket hos dem födde genkärlek.

Palm var och ansågs vara en sträng lärare. Ve den, som infann sig i skolan utan att hafva ordentligt lärt lexan. Han blef behandlad af Palm så, att han merendels miste lusten att göra det om. Någon förseelse mot ordning och skick under lektionerna var icke tänkbar och inträffade aldrig. Ehuru större delen af hans läraretid inträffade under det prygelsystemet ännu florerade och oaktadt han mestadels undervisade i småklasserna, inträffade det dock nästan aldrig, att han handgripligen tillrättavisade någon. Han beherskade den mycket stora klassen med blicken, hvilken hos honom hade en sällspord förmåga att upptäcka den ouppmärksamme. Om den späda tanken hos någon lärjunge under ett ögonblick ville förirra sig ur den latinska strömfåran till områden, som för tillfället voro mera behagliga och mindre tröttande, vips slog frågan ned på honom som en bomb. Om Palm egde förmåga att läsa andra människors tankar eller om han hade hemliga för andra dödliga förborgade kännetecken på ouppmärksamhet, derom voro meningarne delade, men det ansågs vara omöjligt att ens för en sekund vara ouppmärksam under hans lektioner.

Palms undervisning utmärkte sig för stor logisk klarhet och reda. Samma egenskaper fordrade han ock hos lärjungarne. Det dunkelt sagda ansåg han vara det dunkelt tänkta. Det gick icke att svänga sig eller bemantla sin okunnighet med sådana mer eller mindre fyndiga svar, genom hvilka lärjungen ämnade kringgå själfva saken. Så snart läraren misstänkte, att brist på sakkunskap bodde bakom de skenfagra orden, svängde han, i likhet med pedagogen Sokrates, obarmhertigt satirens och ironiens vapen, tills han drifvit frasmakaren att medgifva sin okunnighet. Var det åter någon, om hvilken Palm visste, att han var samvetsgrann i sitt arbete men hade svårt att uttrycka sig, använde han med stor tålmodighet den sokratiska majeutiken för att medelst frågor och svar ur medvetandets djup framlocka kunskapen samt reda och klara begreppen. Han var ingalunda den, som föraktade svagt begåfvade, men ärligt sträfvande lärjungar. Tvärt om lemnade han intet oförsökt för att få äfven de svagaste att följa med. Då han slutligen underkände, var merendels, ovanligt nog, den improberade sjelf den förste att medgifva det rättvisa däri. Deremot föll det af sig sjelft, att lata och försumliga (hvilka dock i hans ämne just genom hans behandlingssätt voro ytterst få) utan barmhertighet slopades och detta i precis samma mån, om de voro torparesöner eller blifvande höggrefliga skånska fideikommissarier. För partiskhet har veterligen ingen ens misstänkt honom.

Grundlighet var hvad som framför allt karakteriserade Palms metod. Innötandet af de språkliga formerna bedrefs med sådan kraft och virtuositet, att om hans forna lärjungar, hvilka nu äro förströdda kring verldens fyra hörn i olika lefnadsställningar såsom vetenskapsmän, lärare, guldgräfvare i Californien, gränssoldater mot Indianterritoriet, fåraherdar i Australien o.s.v. — om, säger jag, alla dessa en vacker dag sammankallades till generalförhör, skulle dessa, som på trettio år icke haft en latinsk bok i sin hand, näppeligen staka sig på vanliga latinska böjningsformer. Då studiet framskridit till Cicero och Vergilius, förbigick han icke utan nöjaktig utredning någon viktigare historisk, antik-

varisk, mytologisk eller metrisk fråga i samband med texten. Obegripligt var, huru allt kunde medhinnas. Men det skedde genom ett vist begagnande af tiden.

Genom allt detta innebar studiet under hans ledning en uppfostran i sann mening icke för skolan utan för lifvet. Derigenom inplantades rättrådighet, plikttrohet, grundlighet, samvetsgrannhet och arbetsamhet mycket säkrare och bättre än genom långa moralpredikningar. Man fann, att den, som vinnlade sig om dessa egenskaper, hade framgång, och att den som saknade dem, misslyckades i skolan liksom det plägar gå i lifvet.

Genom sin tankeklarhet, energi och disciplinariska förmåga var han andligen befryndad med det folk, hvars språk han så mästerligt lärde.

Då han vardt latinlärare, blef rätt man ställd på rätt plats. Skada blott att befattningen icke födde mannen. Såsom ordinarie åtnjöt denne af alla erkändt dugande lärare under en följd af år en lön af 1,000 kr. Enär han, som blifvit tidigt gift med biskop Faxes dotterdotter, på denna summa icke kunde underhålla sin familj, nödgades han söka sin bergning genom kommunala sysslor, hvilka visserligen renderade betydligt större inkomster än adjunktsbefattningen, men togo hans krafter till den grad i anspråk, att han ibland blef sjuk af öfveransträngning.

Den, som skrifver detta, har aldrig stått till Palm i annat förhållande än som lärjunge till en lärare. Efter slutad skoltid har jag knappast vexlat tio ord med honom. Men såsom lärare har han för mig varit af epokgörande betydelse. Han visade en andligen imponerande personlighets stora betydelse vid uppfostran; han ådagalade att det behöfves *män* för att uppfostra till *män*. Han lade den fasta grundval, på hvilken jag sedan med glädje kunde bygga mina studier. Hans undervisningsmetod har jag, så godt i min ringa förmåga stått, sökt tillegna mig, och den framgång jag sjelf såsom lärare möjligen kan hafva haft tillskrifver jag i väsentlig mån honom.

I lifstiden brydde sig Palm föga om menniskors vare sig klander eller beröm. Men jag har känt ett inre behof att nu vid hans öppnade graf inför andra i anspråkslöshet erkänna min tacksamhetsskuld till honom.

Till sist vill jag med den romerske skalden tillönska hans stoft:

tenuem et sine pondere terram
Spirantesque crocos et in urna perpetuum ver.

På hans ande kunna utan tvekan tillämpas profeten Daniels ord: *De, som hafva undervisat många till rättfärdighet, skola lysa som stjernor i evighet.*

Rektor Hans Fredrik Hult, Halmstad.

Av Chefredaktören *V. Larsson*, Halmstad.

Det var en lång och ärlig arbetsdag, som slöt med rektor Hults bortgång, en arbetsdag dock icke av det tunga slaget, utan en sällsynt rik och ljus sådan. Med och under honom var skolarbetet en fest och en högtid. Man må säga vad man vill om de klassiska studiernas reala bildningsvärde — där deras rätta anda trängde in, där var dock luften så ren och hög, där höllo idealiteten och humanismen hov i de stolta pelargångarne. Det är med klassikerna som det, enligt de troendes påstående, är med bibeln: de måste studeras med det rätta sinnelaget för att kunna helt och fullt tillägnas. Och få av klassikens målsmän vid våra skolor och universitet hava varit i besittning av en så osviklig huvudnyckel till dess skattkammare som rektor Hult.

Han var kanske mera språkkonstnären än språkforskaren i detta epitets strängt vetenskapliga bemärkelse; i vart fall lade han ingalunda i likhet med de flesta av sina kolleger på detta område huvudvikten på det grammatikaliska. Han vande först och sist örat vid språkets härliga rytmer och färgklang, han väckte »gehöret» och skönhetssinnet till liv och ympade på denna väg in dess *själ* på de unga kulturplantorna. Därför kunde också hans undervisningstimmar, när han riktigt var à son aise, bliva högtidsstunder av verklig konstnjutning och skönhetsglädje för dem, som voro mottagliga för hans inspiration. Till och med de latinska stilövningarne blevo under rektor Hults konstförfarna hand vida mindre en träning i det grammatikaliska än det estetiska. Och hur lyste inte den vanligen så barska blicken bakom glasögonen, när den fick syn på en fint svarvad ciceroniansk vändning i någon stilbok. Den, som skriver detta, rönte någon gång den äran att bli framkallad till katedern och få sitt stilprov uppläst inför klassen, men det kunde ock någon gång hända, att den gamle tuvsade till ens lärdomshögfärd, när man tyckte sig ha gjort det riktigt bra, med ett: »Hör du, min gosse, du skall inte försöka vara mera ciceroniansk än Cicero själv.» Han tålde inte några snirklar på de enkla rena linierna, det skulle vara det äkta klassiska jämnmåttet och harmonien i proportionerna överallt. »Auctoritas dignitasque formæ» stämplade såväl den lille mannens yttre som hela hans undervisning.

Men bäst och starkast framträdde kanske ändå denna sida av hans pedagogiska förmåga vid undervisning i Homeros. Med mästarhand, enkelt, brett och naivt som eposet självt, gav rektor Hult kött och blod åt de gamle sagohjältarne, fyllde deras gestalter med mänskligt liv och lidelse, trollade fram i underbar åskådlighet och bjert realism hela

den antika sagovärlden, så att man tyckte sig leva med däruti med ögon, öron och alla sinnen. Den, som den tiden mäktade följa den värdade läraren på hans stolta glada vandring på kulturens heligaste mark, han kan nog säga med skalden, att »skuggornas jämnade skönhetsrike» bundit hans själ med oslitliga fjättrar.

Men det var också något annat som satte höghetens prägel på rektor Hults undervisningstimmar, det var makten av en *personlighet*. Han var en äkta romare i pliktkänsla och pliktkrav, han tålde därvidlag ingen prutmån varken hos sig själv eller andra.

Därföre blev ock Halmstads läroverk under hans krafts dagar en mönsterskola, vars anseende stod mycket högt vid universiteten, särskilt på det klassiska området. Att ha varit en av rektor Hults gullgossar var den bästa rekommendation man kunde föra med sig till akademien.

Den som tecknar dessa enkla minnesrader har rektor Hult att tacka för mycket, kanske mycket mera än den gamle läraren skulle velat kännas vid. Gud vete nämligen, om inte en god del av antikens frihetsanda och tyrannhat för undertecknads vidkommande följde med på köpet i hans undervisning. Kanske hade jag aldrig blivit den urbota rabulist jag är, om inte min själ druckit så djupt av just denna frihetens gudadryck i de gamla klassikerna.

Vilken flod av minnen välver icke förbi mig nu vid den gamles bår. Hur visionärt klart ser jag icke hela klassen med den bistra fysionomien och de forskande ögonen i katedern, hur tydligt hör jag inte versens härliga kadenser ljuda från hans läppar, hur ser jag honom inte rulla upp den ena bilden efter den andra från den skimrande sagovärlden — det är som om det varit i går, fast det ligger ett fjärdedels sekel eller mera i fjärran. Och det är det vackraste med denna minnessamling från rektor Hults lärareverksamhet, att där icke finnes en enda mörk fläck, icke hågkomsten av en enda orättvisa, icke av någon som hälst småsinthet. Och sådant biter sig dock djupast fast i barnasjälen . . .

Den gamle kunde gå bort i det vissa medvetandet, att den klassiska andan är renässansens anda och därför aldrig kan dö inom andens fria republik, att så länge skönheten och friheten äro något mera än tomma ord, skola Roma och Hellas leva upp på nytt i kommande släkten.

T. f. Lektorn sedan Professor V. Norström, Göteborg.

Av Skriftställaren Kapten *E. Liljedahl*, Sommen.

Jag satt på skolbänken i klass 7 : 1 (numera »tredje ringen»), då Norström höstterminen 1888 gjorde sitt inträde vid Göteborgs reallläroverk. I den klass jag tillhörde undervisade han i kristendom två timmar i veckan och en timma i filosofi, varjämte han förrättade de dagliga morgonbönerna för hela skolan. Hösten 1886 hade vi från »annexet» ute vid exercisleden inflyttat i den nya, storslagna läroverksbyggnad, som nu reser sig strax intill Göteborgs högskolas något yngre byggnad. Några dagar efter inflyttningen hade vi besök av landets konung och kronprins, och den 6 juni 1887 skedde den högtidliga invigningen av den med nära 500 elever befolkade byggnaden.

Men av alla högtidsstunder från min skoltid vid Göteborgs reallläroverk stå inga så outplånligt kvar i minne och sinne som de, vilka ett lyckligt öde lät mig få uppleva med Vitalis Norström i katedern. Det blev oförglömliga lektioner genom den rika andlighet, som tycktes innebo i hans väsen och som ungdomssinnet har intuition nog att förnimma hos en lärare. Undervisningen meddelades av en starkt koncentrerad personlighet, som icke behövde åtbörder och konstgrepp för att fängsla och övertyga. Det var andan i orden, som grep oss unga, och det majestätiska huvudet med den breda tänkarepannan symboliserade för oss hans stora kunskaper. Orden kommo lika anspråkslösa som gedigna rakt ur hans inre, men jag minnes ej många ord, som han lade till läxornas pensum, utan vad mer är: personligheten bakom orden. Han blev aldrig het i sin undervisning, men den hade en djup klang av upplevad övertygelse. Tempelstillheten över hans väsen och den mildhet, som sken ur hans ögon, gjorde, att den stålskarpa blicken aldrig på oss skolpojkar verkade som det svärd, den kunde sänka i själar och ting, utan blott som värmekälla. Han behövde aldrig säga ett strängt ord till oss. Klassrummet blev till en kyrka, när han trädde in, katedern ett altare, när han började tala med denna lugna, vägande stämma, som tog upp problemen från deras och talarens egen botten. Ett uttryck av hög andakt låg över hela lektionen. Det mottogs därför som ett smärtsamt slag, då vi fingo veta, att Norströms lektionstimmar måste inställas på grund av sjukdom.

Adjunkten Wilhelm Åkermark, Göteborg.

Av Folkskolläraren *Stig Hamfors*, Åsaka.

Med sitt skägg, de blå ögonen och den raka, kraftiga nacken, som sköt upp ovan de breda skuldrorna, kunde man taga honom för en frände till Gustav Vasa. Det passade honom, historieläraren. — Som jag nu, i minnet, ser honom vandra fram genom korridoren, med rocken löst hängande likt en toga över axlarna, blir han en ättling av de vise i peripatetiska skolan, vis i sin fostrargärning, stor i sitt hjärtas godhet: en människa och en lärare i *en* gestalt, icke en dubbelfigur som långt innanför västen har hjärtevärmen reserverad för hemmabruk och vännerna, samt i det yttre träaktigheten, god nog i professionen.

Det var icke svårt för adjunkten Åkermark att med sin pedagogiska metod, humaniteten helt enkelt, bli avhållen av alla elever, inga undantagna. Att, under krigs- och krisårens irriterade och enerverande tid, i veckoschemat ha ett par timmar, då man fick känna värmen från en människa och icke endast höra klippkläppet från en läxmetronom, det var såsom för frontsoldaten att undkomma trumelden och hamna i skyddsrummets lugna lä.

Adjunkten Åkermark hade intet öknamn. Detta var något enastående. Men det hade tydligen aldrig varit möjligt ens för den illvilligaste glosmakare att åstadkomma något klatschigt och smädande åt denne lärare. I det fallet var han Balder i gudaskaran. Nej, denne fysiskt imponerande, genomgymnastiserade och andligt vida *man* ville ingen komma åt.

Goda lärare! Lärare som icke endast skänkt kunskapens bitterljuva frukter utan också anden, lärare som kommit det att röra på sig långt inne i adeptens innersta, lärare med vinddraget, som framstått såsom identifikation av ett ideal, lärare som haft stil och originalitet samt förmått »lossa på bindlarna». Ja, de ha varit få! Snälla, beskedliga läxmatare äro många, men den gode läraren är den, inför vars manande förebildlighet man tacksamt och ödmjukt säger: »Jag ville vara som du i min gärning!»

Det är en vansklig sak att söka orsakerna till det, som gör att man i psykologisk mening »bindes» till en lärare, så att sanningen levandegöres i det Heidenstamska uttrycket: »Vi växa aldrig ifrån våra lärare.» – Om pedagogiken är en konst, så blir man inte konstnär därför, att man sätter sig i en kateder: man *är* det eller är det *inte*, beroende på om man själv står i förbund med de föryngringens makter, som heta andlig hälsa, idealitet och mänsklighet.

I Å:s klass visste man, att en lärare regerade med oväld och ärligt nit, en *karl*, som förstod sig på maskorna i ett pojködes väv. Aldrig behövde han vädja till örfilens argument. Under hans timmar var det ordning, arbete, trivsel.

Exempel. För att åtminstone under ett par minuter undgå lektionernas enformighet hade vanan, här som annorstädes, att »gå på gården» utvecklat sig till epidemi, värre än rödsot. Frånsett lektionerna hos de mest fruktade utnyttjades denna oförytterliga mänskliga rättighet i alla klasser och under alla timmar. Under de första timmarna hos Åkermark kom samma begäran. Raskt och diskret kom uttrycket: »Varsågod!» Inte en misstänksam min, ingen oförsynt anmärkning. Han *var ju en gentleman!* Vi skämdes för vår dumhets skull och nöjet måste förläggas till annan timma.

Att ge presenter åt lärare, som avgingo eller erhållit transport, var en inrotad sed.

Ljus. Stor katt, jättekatt. In stiger Åkermark med rocken löst över axlarna, atenaren. »Det här var trevligt! Nu ska vi ha fest! Vem har en kniv?» Ingen vill låna ut sin dolk. Man äter väl inte upp sin egen, av hjärtat skänkta gåva! Först när läraren med sin egen pennkniv går till angrepp mot den sköna vetemassan, och vi finna att denna far illa av massakern, falla vi till föga och gå med på utlånandet. — Timman blev en blandning av salighet och grov materialism, fröjd och mumsande. Åkermark läste dikter och förmådde festens ande att under några snabba minuter sväva under krittaket. Om vi vågat, hade vi burit honom på våra armar. — Vi ville hungerstrejka, men Å. visste huru välkommen en god tugga var i en pojkgom under dessa storstadens rotmosår.

En lärare kan undervisa ett helt liv och förbliva i elevernas tacksamhet för meddelad kunskap, utan att han dock någon gång för dem uppenbarat sitt väsens egenart, värmt dem med sin själ eller riktat in deras själar mot det skönas och godas oförgängliga idé. Varför minns jag just ett par av adjunkten Åkermarks historielektioner i 3:e och 4:e klasserna bättre än några andra av de tusentals timmar, jag före och efteråt tillbragt på skolbänken? — En lektion i 3:e. Vi ha läst om Nederländernas historia. I dag har läraren släpat med sig till skolan några väldiga konsthistoriska verk, och nu låter han den flamländska konstens bländande färgspel draga förbi våra ögon. Det ligger ingenting särskilt märkvärdigt i att en lärare tar med sig åskådningsmateriell till skolan, men varför lysa Rubens tavlor så intensivt i mitt minnes album, om inte just därför, att jag, vi, kände på oss, att nu var det ingen vanlig planschdemonstration? Vi grepos av det förtroende, som låg i de innerliga och enkla orden, då han talade om sina kära mäs-

tare; han ställde oss på ett högre plan än våra övriga lärare, utgick ifrån att även vi, ungträn på 12—13 år, kunde förnimma vingsus från skönhetens genier. Han stimulerade vår förkättrade självkänsla och vidrörde anlagen, ur vilka det goda växer fram. Vi voro jämbördiga i konstens värld, som också äger det enklas och lättförståeligas evangelium. — Vi, den annars stimmande pojkskaran, stodo stumma inför de skimrande bladen och lyssnade till hans varma röst.

Religiösa problemställningar tillhöra icke de tidiga tonåren. Det är som Pappa sagt — och kristendomsläraren. — Åkermark hade den underbara vanan att någon gång på terminen ge sig och oss permission från allt vad till läxan hörde och endast berätta något inom ämnets ram. En gång berättade han om Antwerpens belägring med en brio, som gjorde, att indianböckernas spänning därefter aldrig kunde uppta tävlan med vad den lektionen bjöd. Så en dag nämner han, att han skulle läsa något ur »Den siste atenaren» för oss. Det ryckte till i mig. »Den siste atenaren!» Det var ju litteratur, inom vars riglar en äldre broder vistades och med övermagans förakt såg ned på indianbokspojken. Omedvetet förnam jag, att Å. betraktade oss som ett slags gelikar, till vilka han kunde utlämna även finare värden än årtal och krig. Och med förklarande avbrott gestaltade han så bilden av den ädle Krysanteus, hedningen, som var större än de kristna, skönare och renare i anden. Var inte — — — alla hedningar och hade de inte alltid varit ett andligen förmörkat pack?! Genom 13-åringens föreställningsvärld, där toleransens begrepp för första gången sköts in, vandrade nu denne Krysanteus med papyrusrullen under armen och togan draperad över axlarna, alldeles som Åkermark själv plägade vandra fram i korridoren. Synbild och föreställningsbild sammanblandades, och dunkelt förnam jag, vad jag först långt senare förmådde gestalta i ord: att Å. själv var en av de ytterst få, vilkas själ verkligen fostrats vid *Akademeia*.

Många lärare satte betyg över varje lektions prestationer. De skrevo de ödesdigra tecknen och sköto efter slutad timma ned den gröna boken i innerfickans oåtkomlighet. Två undantag mot den senare regeln funnos. En läste efteråt upp betygen; med särskilt eftertryck de svagaste numrens. Hans betyg ägde en sådan specificerandets grundlighet, att de kunna intressera en eftervärlds betygssättare. Exempel: AB plus, minus, inom parentes, understruket. — Adjunkt Åkermark hade däremot sin metod. På små betygslistor skrev han ned betygen och lade dem därefter — i en olåst katederlåda. Vad var naturligare, än att vi efter slutad lektion rusade fram och drog ut lådan: Johansson B, Svensson B— . . . . . Det dröjde en tid, innan vi hunnit fatta denna säregna form av förtroende från hans sida. Det klarnade. Han

räknade med vår renhårighet, vädjade till den, stumt. »Det ligger ett öppet brev på bordet. Nå, vill du smygläsa det, eller skäms du?!» Ungefär så lät det inom oss. Han litade på oss. Skulle vi komma denna hans tilltro på skam? — Vi slutade upp med trafiken. Endast ett par omöjliga framhärdade.

En solig majsöndag stodo en skolkamrat och jag i djurparken och tittade på tranornas piruetter. Då och då kom en sparv inom skotthåll för slangbågarnas blykulor. Vi voro båda intensiva naturvildar med zoologi såsom favoritämne och forstmästareexamen som livsmål. Djuren voro våra vänner, vilkas liv vi väl kände genom studier och självsyn. Men sparvarna voro den personifierade ondskan inom djurens värld. Alltnog, i ett obevakat ögonblick dyker Å:s bror med det isgrå skägget upp på vägen till vänster. Vi göra oss beredda för en snabb men lugn reträtt åt höger — och komma rakt i famnen på adjunkten Åkermark.

Det blev en sprakande scen. Nu fanns ingen tolerans, ingen mildhet. Ögonen gnistrade, skäggkvasten stormvispade, och händerna skakade hotande över våra darrande ben och blossande kinder. Det var ingen spelad åska, som i Viktor Rydbergs upplevelse på fästningsvallen inför den dundrande landshövdingen. Det var ett raseri på kokpunkten, ett himmelns oväder, som brast lös hos naturvännen och friluftsmannen. »Lymlar! Nidingar! Skjuter ni på tranorna!! Tag hit slangbågarna! Nu ska ni få med polisen att göra, och i skolan vill vi heller inte ha sådana som Ni». — Cyklonen drog förbi, det fanns icke andrum för ursäktande upplysningar, och avväpnade lomade vi vår väg, beredda på det värsta. Vår skola brukade aldrig ha några fingrar att lägga emellan.

Måndagen var Den Stora Rädslans dag. Sista timmen skulle vi ha Åkermark. Himlen vare lovad, man avlade realskoleexamen, och Åkermark var upptagen. Fritt. Men det kom också en onsdag, andra timman. Mellan pojkryggarna ser jag Å., min profoss, träda in. Jag viftar diskret inför läxfrågorna och söker för övrigt göra mig obefintlig . . . Nu så . . . Nej! Med samma fasta vänlighet kommer frågan: »Du, Stig!» . . . och jag svarar något om tåget över Bält . . . Inte någon sky av vrede över hans drag vid konfrontationen, ingen fientlig eller äcklad uppsyn inför åsynen av den lille missdådaren, som kom söndagens händelse att repeteras i hans hjärna. Själv stod jag upp i raden och talade om Karl X:s kanoner men tänkte på slangbågar, polis och möjligheten av relegation. Timman gick, Läraren gick, och jag stod där med frågan: »Har han verkligen glömt hela historien?» — Bemötande, betyg, allt gick i det gamlas tecken.

Några månader in på följande termin sysslar adjunkten Åkermark

efter en lektion ovanligt länge framme vid katedern. Klassrummet tömmes, och av någon anledning blir jag en av de sista. Sakta och småleende kommer han ned emot mig i bänkraden. Jag har mitt sjuka samvete. »Ja, Stig, nu har du naturligtvis slutat upp med att skjuta på fåglar!» Jag framstötte ett generat: »Ja.» »Hör du, jag har ju din slangbåge liggande hemma. Kom hem till mig en eftermiddag och hämta den! Så får vi pratas vid.» Återigen lyckades jag få ur mig något slags förläget: »Ha — ja!» innan han med en nick gick ut ur salen. — Det blev aldrig något av med ett besök. Min skolpojksblyghet var för stor. Jag skulle ändå bara ha stått där som ett litet ordlöst kräk med små stickningar i samvetet. Först långt senare kom jag att bittert ångra att jag icke gick. Det hade icke blivit en strimma av moralkaka, men det hade blivit, bland mycket annat, några synpunkter på förhållandet mellan oss själva och den sjungande och blommande värld, vi leva i, synpunkter, som kunde ha haft genomgripande betydelse för mig under kommande år. Sist, vid dörren, skulle han ha hejdat sig och utbrustit: »Visst, det var ju en slangbåge också. Det hade jag nästan glömt!»

I minnet kan jag frammana bilden av besöket, som icke blev av, men just så, som det hade gestaltat sig, *om* det blivit av. — I minnenas pelarhall vandrar han också fram, med togan över skuldrorna, rak, fast, vis, en ädling, en atenare.

Lektor W. M. Carlgren, Härnösand.

Tal vid statyavtäckning av Kyrkoherden och Prosten *Georg Bergfors*, Gideå (numera i Sollefteå).

Doktor Carlgren var till sin yttre gestalt ingen rese, och hans röst var ej heller imponerande. Men hans kortväxte landsman, hövitsmannen Engelbrekt Engelbrektsson, behövde, som känt, ej heller den resliga växten för att av eftervärlden kallas stor; och vad rösten beträffar, hörde lektor Carlgren till dem som endast i en viskning kunde inlägga lystringsord, dem inga stormar i världen förmått överrösta. Jag vet över huvud taget icke någon, som varit så herre över sin röst och så förmått göra den till ett känsligt instrument för återgivande av de finaste skiftningar i själslivet som lektor

Carlgren. Denna hans i bästa mening skådespelarmässiga bemästring av talrösten — något som säkerligen icke vunnits utan mycken och målmedveten möda — var väl också, jämte hans inlevelse i och djupa förståelse av vad han föredrog, förklaringen till att hans publik aldrig tröttnade att höra honom som deklamatör, uppläsare och sagoberättare vid de flitigt besökta aftonunderhållningarna i läroverkets högtidssal. I endast några få ord, t.ex. slutorden i en saga, kunde han med sin underbara förmåga att rätt legera allvar och skämt till fullödig humor inrymma en hel, djup livssanning, som oförglömmeligt inetsats i åhörarnas sinne. Kanske finns någon mer än jag, som minnes den gamle blide gubben med det grå böljande håret just här på denna plats avsluta en av sina bästa sagor med ett förbluffat barns ansiktsuttryck och med ett oefterhärmligt tonfall i slutorden: »Världens lyckligaste människa hade ingen skjorta!»

Och på samma sätt gick det till i hans historieundervisning. Denna utgjordes icke av någon krönika, torrt uppräknande av data och fakta — sådant skulle nog eleverna också kunna, men det förutsattes vara undanstökat genom hemarbetet och berördes endast liksom i förbigående — utan av ständigt skiftande scener på historiens skådebana, handlande människor, vilkas hjärtan och njurar genomlystes av en obarmhärtig strålkastare från någon dold plats bakom kulisserna; den handlade om kamp och strid mellan ljus och mörker, rättfärdighet och orättfärdighet. Läraren själv deltog däri och ryckte oss med ända fram till främsta frontlinjen.

Vi minnas honom, hur han satt och såg rätt ned i — eller vi tyckte genom bordet. Ibland höll han ögonen slutna, ibland blickade han ut i rymden och såg bortom nuets och rummets gränser. I rösten lika mycket som i de alltid väl funna, med omsorg valda, aldrig banala orden avspeglade sig hans gillande eller ogillande av de historiska gestalternas handlingar. Världshändelser och historiska personligheter behandlades alltid i klarläggande sammanhang inbördes och med föregående tidsskeden. Mästerlig var han att karakterisera historiska förgrundsfigurer, strömningar och strävanden i tiden, att ge överblickar, sammanhang och förklaringar åt det som sker i vad som sker, att hyfsa de mest invecklade ekvationer och, sedan alla biomständigheter voro avlägsnade, överraska med de allra enklaste välkända mänskliga drag och bevekelsegrunder. En sats som han ofta underströk var denna: Historia doctrina vitæ. Och ur Predikareboken citerade han ej sällan: »Intet nytt sker under solen.» Historiens lärdomar framhöllos ständigt med en följdriktighet, som icke sällan kom oss att häpna över de skarpsinniga konklusionerna. Detta och annat gjorde, att lektor Carlgren för oss blev något mer än en vanlig dödlig, Han blev något av profet,

som visionärt skådade in i framtiden och siade om händelser, som skulle stunda. I själva verket var han så förtrogen med människans natur och historiens lagar, att han ganska tydligt förutsade sammanstötningar ytterst i Östern, förvecklingar i »Europas oroliga hörn», ja, t.o.m. världskriget, långt innan telegraf och tidningar förmälde om strider på alla dessa håll. Men aldrig släppte han ur sikte, att alla historiens trådar sammanlöpa i den Allsmäktiges hand och att människosläktets räddning och utveckling ligger i detta: »Härintill men icke längre!» Hans sätt att sub specie æternitatis betrakta hela världens styrelse syntes oss innebära något av gammaltestamentlig trygghetsingivande teokrati, och hela framställningen med dess etiska allvar och stränga rättfärdighetskrav vid bedömandet av enskilda personer och hela tidsriktningar blev för oss en i historiens och folkens liv omsatt undervisning i kristlig åskådning — en undervisning som för oss blev av oförgätligt värde; allt detta utan att vare sig Guds och Kristi namn behövde nämnas eller vanligt teologiskt språkbruk komma till användning.

Det hos hans elever långt in i deras ålders höst kvardröjande intrycket från historieläraren Carlgren kan efter de många vittnesbörd, som i brev eller annorledes inströmmat till mig detta år, sammanfattas så: han utfyllde genom sitt ämnes universella egenart och räckvidd mycket, där skolan i övrigt lämnade tomrum i ungdomens uppfostran till djup i karaktären och till det väsen, som pryder en »anä'r kalós kagathós» — för att på klassiskt tungomål uttrycka, vad vi i dag kalla för gentleman — och detta i främsta rummet beroende på lärarens egen personlighet.

Lektor Carlgrens undervisning och historiska författarskap lågo i linje med varandra. Båda präglas av fantasimänniskans spekulation och benägenhet att kombinera och systematisera. Vi lyssnade till honom med den yttersta spänning. Vi beundrade hans språk såväl vid den muntliga framställningen som i synnerhet i hans historiska arbeten. Han var ju även latinlärare och därtill i mångt och mycket poeta et arbiter artium, varför Cicero och dennes gelikar för vältalaren lektor Carlgren kunde bli i svensk prosa uppnåeliga föredömen.

Det ena med det andra gjorde, att vad man brukar kalla disciplin icke existerade för honom. Han behövde ingen sådan. Han spred omkring sig en aura, som förvisade allt skoj ut i korridoren, och självsvåld var helt enkelt otänkbart i den lärosal, där lektor Carlgren undervisade. Över huvud föreföll det oss, som om han icke kunde eller ville tro oss pojkar om något dåligt. En sådan tilltro väcker ambition. Högst ogärna avbröt han sin lektion för en tillsägelse eller tillrättavisning. Fanns där någon discipel, som svarade ur den uppslagna läxboken,

fick han på ett försynt sätt veta det vid terminens slut, då betyg sattes. Han glömde aldrig den läxan.

Samvetsgrann som få förberedde sig lektor Carlgren tydligen för varje lektion och visste på ordet när skillnaden i uttryck och innehåll i de olika upplagor av läroboken, som användes. Punktlig var han som ett urverk, och aldrig förekom något utbyte av hans timmar med någon annan lärares. En gång under min skoltid minns jag, att han — inte glömde bort en aftonlektion, men råkade förväxla den dag, då den skulle hållas, med en annan. Då han uteblev, trodde vi, att han insjuknat helt plötsligt, varför ordningsmannen skyndade till hans hem för att höra efter, vad som hänt. Jag skall aldrig glömma den ödmjukhet, med vilken den gamle lektorn bad oss unga pojkar om förlåtelse för detta förbiseende, som för honom tedde sig såsom något alldeles oerhört.

Att han höll av oss, det visste vi, fast aldrig ett ord fälldes, vari han tolkade sina känslor i det stycket. Det förhöll sig nog med lektor Carlgren så, att huru imponerade vi än voro av honom, förstodo vi honom icke mer än delvis under vår skoltid. Han har växt för oss med åren och blivit oss kärare, i den mån våra erfarenheter av världen ökats.

På ett område tog han oss dock redan som pojkar med storm. Han var — liksom vi, förstås — patriot, och han älskade sitt land nästan religiöst. Särskilt drömde och trodde han stort om Norrland och dess framtid. Han har efterlämnat en ståtlig och högstämd dikt, Norrland, som bär vittne ej blott om hans skaldeförmåga utan även om hans vidsynthet och siarblick.

Gammaldags var han, av en typ, som inte mera ges. Hans liv förflöt inom en mycket liten och anspråkslös ram, men med själ och intellekt pejlade han tidevarv och mänsklighetens öden från forntidens gråaste dunkel till dag, som var inne, ja, han skymtade även något av vad morgondagen skulle bära i sitt sköte.

Wilhelm Mauritz Carlgren har hos sina lärjungar och hos eftervärlden rest sig ett monumentum ære perennius. Och från den synpunkten kunde en minnesvård av brons på denna plats vara obehövlig. Men det har varit ett behov för hans lärjungar att få ge ett uttryck åt den tacksamhet de hysa för sin vördade lärare och den kärlek de ägna hans minne.

Lektor A. T. Malmberg, Härnösand.

Av Läroverksadjunkten *Jean Berglund*, Sundsvall.

En skildring av härnösandslektorn A. T. Malmberg och hans gärning såsom lärare skulle vara ofullständig och icke ge möjlighet till rätt värdesättning, om den icke också ger en skisserad bild av den miljö, i vilken han arbetade, samt framför allt av Malmberg såsom människa och personlighet. Ty att enbart genom virtuositet såsom språklärare nå de resultat bland lärjungarna och det erkännande från överordnade, som kom honom till del, är icke tänkbart.

I själva verket kom Alexander Teodor Malmberg vid sin utnämning till lektor i Härnösand år 1878 såsom en representant för en ny epok. Han hade fått sin utbildning såsom språkman genom kontakt med den skola av romanister, vars främsta namn voro Paul Passy och Gaston Paris, banbrytare och nygestaltare på den romanska filologiens område, och under studieår i Paris hade hans rörliga intellekt tillägnat sig det bästa av fransk förfining och den säkerhet i uppfattningen av mänskligt psyke, som är utmärkande för galliskt kynne. Vilken tillgång, som ligger i denna förmåga för en ung och energisk pedagog, behöver ju inte särskilt poängteras.

Det Härnösand, som tog emot den unge läraren, var kanske inte den vanliga småstaden i en rätt avlägsen landsända. Dels var Härnösand ju stiftsstad, dels hade den andliga odlingen och sällskapskulturen av ålder hållit sig på ett relativt högt plan. Den som vill övertyga sig härom, hänvisas till Lotten Dahlgrens finkänsligt skrivna »Norrlandsprofiler», där traditionerna från den åldrande Franzéns tid och borgarsläkternas sammanhållning och ansvar inför varandra skildras levande och påtagligt. Särskilt musiken har alltid varit omhuldad i staden, och Härnösands Musiksällskap, stiftat 1842, slöt inom sig största delen av den bildade överklassen och disponerade dessutom flera eminenta musikbegåvningar, som med sina prestationer höjde sällskapets konserter till en nivå långt över medelmåttan.

Den läroverksbyggnad, där Malmberg började sin verksamhet, var den för alla härnösandsbor och många andra norrlänningar välbekanta byggnaden med pelarrotunda i hörnet av Storgatan och Nybrogatan. Den hade redan vid hans ankomst överlevat sig själv och tedde sig säkerligen även för dåtidens lärare såsom rätt skrämmande. Härom kan man för övrigt läsa dels i ett föredrag om Härnösands allm. läroverks historia, skrivet av Malmbergs kollega historikern W. M. Carlgren och infört i årsredogörelsen för läsåret 1899—1900, dels i rektor Gösta Buchts något utförligare skildring av äldre och nyare läroverksbyggnader i Härnösand i årsredogörelsen 1931—1932. Men eftersom läroverket lyckligtvis redan fyra år efter Malmbergs tillträde fick inflytta i helt nya lokaler, i stort sett de samma, som ännu användas, kan jag förbigå dess roll i miljön. Det nya läroverkshuset, som invigdes i augusti 1882, var givetvis ett skolpalats för sin tid, och i läroverkets redogörelse för läsåret 1882—1883 avspeglar sig också den stolthet rektor och kollegium kände. Där talas om den verkligt ståtliga anblick, som den monumentala byggnaden erbjuder, om tornet över mittelpartiet, som bidrager till att höja husets imposanta utseende, och att övre våningen inrymmer en storartad högtidssal med läktare längs ena långsidan. Som ett särskilt framsteg poängteras, att ordentlig uppvärmning kan ske i alla rum, tack vare kaminer i korridorerna och kakelugnar i varje läsrum, och värmen uppges vara så behaglig, att både lärare och lärjungar nu kunna hänga upp sina överplagg i korridorerna. Vattenledning fanns dock ej i den nya byggnaden. Rummen upplystes under den mörka årstiden med fotogenlampor. För att förstå värdet av de två sista uppgifterna bör man komma ihåg, vad Bucht (a.a.) omtalar, nämligen att ännu på 1830-talet synes gymnasieungdomen fått svara för belysningen genom att för egna medel inköpa talgljus, och att man före 1882 måst låta ungdomen lägga av alla ytterplagg, mössor och vantar i själva klassrummet, där nog en och annan matsäck också måste förvaras.

Den ungdom, som befolkade dessa salar, var ett robust och ganska självsäkert släkte. Och medelåldern i gymnasiet var betydligt högre då än nu. Ännu omkring 1900 fanns det ett flertal gymnasister i 6: 2 (= nuv. ring II), som mönstrade och på sommaren fullgjorde första årets värnplikt, 68 dagar. En omständighet av intresse i detta sammanhang är också, att så stor del av lärjungeantalet hade sin hemort på landsbygden. Årsredogörelsen 1894—1895 uppger, att av läroverkets 209 lärjungar endast 100 voro från Härnösand, och — för att ta ett stickprov till — år 1899—1900 voro motsvarande siffror 230 och 120. I regel var det just de äldre gymnasisterna, som voro landsbor.

Att inte alltid allmän kultur och hygien bland ungdomen var helt tillfredsställande, kan man sluta av det faktum, att läkarrapporterna från dessa årtionden, ända fram till 1890, upptaga ett rätt stort antal fall av skabb i läroverket (läsåret 1885—1886 t.ex. 10 fall, alla på vårterminen). Sinnessjukdom omnämnes också, och ett fall därav föranledde remittering till hospital. Det torde icke vara orimligt att anta, att åtskilligt av detta stod i samband med undermåliga inackorderingsförhållanden.

Men om sålunda härnösandsgymnasisten i flertalet fall ter sig rustik, så fanns det också en urban minoritet med högre anspråk på livsföringen. De gamla borgarfamiljerna i staden sände sina pojkar — och då för tiden var ju ännu begreppet barnskara en realitet — till »storskolan» i tur och ordning. Och sågverksaristokratien uppefter »ån» (d.v.s. Ångermanälven) hade inte då internatskolornas exklusivare möjligheter att tillgå, utan dess söner ryckte undan för undan in och blevo på det viset fastare rotade i den bygd, där deras existens hade sitt materiella

underlag. Det var dessa grupper, som bildade stommen i det livaktiga gymnasiiförbundet, grundat någon gång på 1850-talet och arbetande efter ett program, som otvivelaktigt angav, att det strävade till sina medlemmars kultivering i smak, uppträdande och vanor. När detta gymnasiiförbund hade sina årligen förekommande baler, gällde detta därför som ett stort evenemang, och de äldre gymnasisterna voro obestritt stadens flottaste balkavaljerer.

Jag lämnar nu bakgrunden och återkommer till huvudfiguren för denna uppsats.

När den nyutnämnde lektorn i franska och engelska endast 26-årig tillträdde sin post, hade han alltså en snabbt avverkad studietid bakom sig, och han hade haft erbjudande att som docent kvarstanna vid universitetet. Men hans intressen lågo mera åt den praktiska verksamheten bland ungdomen, och så valde han vägen tillbaka till hemstaden. Ty Malmberg var själv ångermanlänning och hade genomgått Härnösands gymnasium, men hans fader var värmlänning och inflyttade till Wäija vid Ångermanälven. Redan från början synes familjen ha blivit rotfast i den nya hembygden, och det förtjänar nämnas, att en bror till lektor Malmberg år 1875 publicerade »Bidrag till en beskrivning över Ytterlännäs socken», ett arbete, som vittnar om verklig förtrogenhet med hembygden. Likaså blev lektor Malmberg under uppväxtåren grundligt hemma i ångermanländskt folkmål, sådant det talas vid Ångermanälven. Jag kan av egen erfarenhet försäkra, att en sådan förtrogenhet med folkmålet i trakten kring det läroverk, där man arbetar, är en verklig tillgång för en språklärare, och Malmberg visste också att göra ett flitigt och nyttigt bruk därav till undervisningens fromma.

Man kan således säga, att Malmberg var fullt förtrogen med landskapskynnet inom kretsen för hans verksamhet, och ungefär samma omdöme gäller om hans inställning till Härnösands gymnasium. Han hade ju själv genomgått detta och redan i första gymnasieklassen vunnit en för kommande skolgenerationer betydelsefull ryktbarhet genom att sätta sig i spetsen för en aktion, varigenom den vid läroverket synnerligen kännbara pennalismen, den s.k. kalvtjänsten, helt avskaffades. Malmberg har f.ö. lämnat en livfull skildring härav i »Hågkomster av svenska män och kvinnor», del VII, till vilken jag hänvisar.

Denna kännedom om miljön, som jag här antytt, utnyttjade Malmberg på många sätt och främst till att på verkligt personligt sätt intressera sig för lärjungarna. Då han började i en ny klass på höstterminen, hade han alltid förra årets katalog med och gick igenom namnen. Därvid visade sig, att han kände fäderna till en hel del, eftersom han själv varit skolkamrat till dem; ibland kände han också till namnet syskon i familjen, och nybörjaren i franska språket fick genast klart

för sig, att han hade framför sig en av dem som umgåtts i hans hem, och som gott kunde träda i fars ställe, om så kom i fråga. Ibland fick Malmberg ju också ta emot lärjungar från andra delar av landet; då visste han, vilken lärare nykomlingen förut haft och vilken lärobok han använt, och så knöts bekantskapen på den vägen. Ingen enda i klassen blev förbigången — var man hemma i en sådan vildmarkssocken som Tåsjö eller Anundsjö, kunde man ändå få tala om, hur det stod till med någon studiekamrat till Malmberg, som hamnat såsom präst eller läkare där uppe. Detta samtal förde han i en hjärtlig och naturlig samtalston, som så avvek från allt vad man eljest mötte i skolan, att man smått glömde bort, att det egentligen var lektion. Det familjära intrycket underströks ytterligare därav, att Malmberg alltid tog plats omedelbart intill lärjungarna vid de främsta bänkarna, dit därför katederstolen flyttades vid hans lektioner.

Sedan katalogen var genomgången, lades den undan — och kom aldrig fram igen. Men det briljanta minne, som Malmberg hade, var det en lätt sak att redan från första lektionen behålla alla namn, ofta jämte födelseår. Och än mera: ännu i sena år hörde jag honom utan tvekan tala om, när den eller den kom in i skolan, räkna upp alla hans förnamn och ange födelseår samt sedan styrka uppgifterna ur läroverkskatalogerna, av vilka han hade en komplett uppsättning.

När så småningom den egentliga lektionen skulle börja, inledde han den med en deklaration, som är typisk för hans uppfattning av lärarens inställning till arbetet: »Och så ska vi komma överens om en sak — vi äro alla vänner här inne, och vi ska hjälpas åt på alla sätt. Ni vet, var ni har mig!» Detta tal var inget tomt ord. Hela skolan igenom tilltalade han sina klasser »Mes amis», och man blev alltid behandlad *en ami*.

Detta märkte man även utom skolan, där han gärna slog sig i språk med gymnasisterna och förde en livlig konversation om saker, som verkligen voro av intresse för dem — något helt annat än det stereotypa, som eljest lätt får utgöra samtalsämne mellan lärare och lärjungar, och man fick alltid en synpynkt att ta vara på. Denna varmhjärtade inställning till ungdomen behöll han även vid läroverkets kollegiesammanträden, vilket rätt snart dunstade ut och givetvis förskaffade honom ytterligare sympatier. Det var därför rätt naturligt, att en och annan gymnasist, som begått någon förlöpning, gick upp just till Malmberg för att visa, att han kommit på bättre tankar och för att få tillfälle att lägga fram eventuella förmildrande omständigheter. Detta hindrar icke, att Malmberg höll klart och bestämt på den fastställda ordningen och att ingen som helst avprutning på disciplinen skulle ha tolererats. Sådant förekom helt enkelt icke, därför att vi skulle uppfattat varje

sådant försök som ett sårande av hans känslor och ett brott mot den atmosfär av otvungen hjärtlighet, som rådde vid lektionerna.

Det skulle vara orätt, om jag i detta sammanhang förbiginge en detalj, som också verkade till hans favör, nämligen Malmbergs yttre apparition. Redan de markerade dragen med det spetsiga, välklippta skägget à la française tilldrog sig alltid uppmärksamhet, och hans jaquettekostym med byxor i den färg, som fransmännen kalla *poivre et sel*, var dag för dag lika oklanderligt pressad. Hans kravatt hade det upplivande färgstänk, som tycktes passa med hans livliga temperament, och genom sitt minspel och sin rörlighet i gester verkade han mera sydländsk än svensk och fascinerade också på det sättet den nyblivne gymnasisten. Givetvis kom denna livlighet i det yttre också undervisningen till godo i allra högsta grad, då man såsom Malmberg rörde sig med endast det främmande språket vid undervisningen.

Och därmed är jag inne på en för Malmberg fundamental princip för hans undervisning: språkundervisning på språket självt. Då han tillträdde sin post som lärare, var denna idé tämligen ny i vårt land och mest känd under beteckningen Berlitz-metoden, uppkallad efter uppfinnaren, tysk-amerikanen M. D. Berlitz. Uppfinnarens läroböcker hade då utgivits på alla kulturspråk, och Malmberg förstod genast deras värde. Under många år fingo därför hans nybörjarklasser starta med den lilla blågröna »Lärobok i franska, enligt Berlitz' metod», som då publicerats, med nätta och till en del färglagda illustrationer, utförda av Jenny Nyström-Stoopendal.

Den i nämnda lärobok skisserade lärogången följde Malmberg strikt och förmådde göra verklighet därav. Med mimik och gester gjorde han alltid klart, vad de franska uttrycken betydde, och jag minns ännu, hur han någon av de första dagarna fick oss att förstå, att »virgule» betyder *komma* genom en signifikativ gest med fingret till den pojke, som stod vid svarta tavlan. Säkert hade det gått *fortare* att tala om ordets betydelse, men på vilket annat sätt fastnade icke ordet, då man själv empiriskt kom underfund med betydelsen!

I ett viktigt avseende skilde sig Berlitz' lärobok från den nu gängse typen av läroböcker — det fanns inget tilläggshäfte med extemporalier för skriftlig inträning av grammatiken. Allt vad boken bjöd i den vägen var några i samband med texten tryckta meningar med ifyllningsuppgifter och konjugationsövningar, uppställda såsom hela satser. Malmberg behövde heller icke mera, ty det var också en av hans principer, att en sammanhängande inläsning av grammatiken icke skulle ske förrän på relativt sent stadium, då eleverna redan hade tillägnat sig ord- och frasmaterial i så stor utsträckning, att de hade något *eget* att

öva sig med och då sålunda deras öra reagerade för formuleringen. Att mekaniskt sammansätta meningarna med grammatiken som huvudsaklig ledning var honom främmande.

Vi behövde likväl icke sakna träning i franskans skriftliga användning — tvärtom, redan då första läxan hördes upp, fick man börja, och på det sättet, att alla som haft frågan, omedelbart efteråt fingo vandra fram till svarta tavlan och ur minnet skriva upp så många som möjligt av de franska satser de nyss använt. Tavlan blev så småningom full på detta sätt, och då vändes den, eventuellt fortsatte man på en annan väggfast, som fanns i reserv. Åt detta skrivande skulle ingen av de övriga eleverna ägna någon uppmärksamhet, förrän lektionen närmade sig sitt slut, då Malmberg själv vände sig mot tavlan och med sitt »Corrigeons le tableau» koncentrerade intresset på den. Då fick någon A-karl framme vid tavlan på ett par tre minuter gå igenom allt det skrivna, vilket betraktades såsom ett särskilt förtroendeuppdrag, som man var särdeles angelägen att sköta med heder. Och när den sista rättningen var gjord, var också lektionen till ända — man kunde vara säker att klockan ringde ögonblicket därpå, ty Malmberg var även i så måtto en modern pedagog, att han slutade i rätt tid, vilket andra lärare på den tiden ansågo som onödigt fjäsk.

Allt eftersom man kom högre upp i klasserna, ändrades naturligtvis metoderna. Lärjungarnas aktivitet måste helt naturligt bli större högre upp, och lärarens egen medverkan vid den på franska förda undervisningen i motsvarande mån reduceras. Den Berlitzska nybörjarboken efterträddes av de norska språkpedagogerna A. T. Bödtkers och S. Hösts lärobok i franska, av Malmberg apterad för svenska förhållanden, och i denna fick han ett utmärkt verktyg för sitt arbetsprogram. Det utkom 1897 i första upplagan och blev snart synnerligen populär både i Härnösands och andra läroverk, så att den ena nya upplagan snabbt avlöste den andra, och under långa tider var denna bok fullkomligt dominerande i vårt land. Ännu år 1931 betygar ett offentligt betänkande angående sättet för införande av nya läroböcker vid våra allmänna läroverk, att »Bödtker & Höst» utan jämförelse var den allmännast använda nybörjarboken i franska vid läroverken och flickskolorna.

Ett uppenbart framsteg i denna bok i jämförelse med äldre läroboksliteratur var uttalsbeteckningen, som var given enligt det av Paul Passy skapade systemet och som ju sedan slagit fullständigt igenom i alla kulturländer. Malmberg var en ivrig förespråkare för detta system, och i den av Passy stiftade »Association du Maître Phonétique» var han medlem med engångsavgift, »pour la vie». Först genom detta system blev det lärjungen möjligt att vid prepareringen få en riktig uppfatt-

ning om bl.a. vokalernas kvantitet och ordens gruppering i fraser. Men å andra sidan ville han icke göra denna fonetiska text till ett särskilt studium i skolan, och läsövningar i den transskriberade texten förekommo aldrig. På denna punkt överensstämde hans ståndpunkt med vad som uttalas i förordet till den av Malmberg mest använda franska grammatikan. Dess författare, lektor H. Borg, säger där i förordet: »Jag utgår nämligen från den grundsatsen, att levande ljud måste läras genom ljud och ej genom beskrivningar på ljud. Örat måste först uppfatta ljudet. Först när talorganen ej kunna instinktmässigt efterhärma ljudet, behöver man tillgripa anvisningar huru talorganen arbeta. Men dessa meddelanden lämnas bäst av läraren själv på sätt, som ofta äro mera praktiska och påtagliga än vad i en beskrivning kan åstadkommas.» Denna princip, som säkert blivit allmänt erkänd av senare generationer, tillämpades också, och det så vitt jag kan förstå, med bästa resultat.

Redan i första gymnasieringen tillkom sedan ett moment i undervisningen eller snarare ett plus i arbetet, som med ens lyfte upp resultaten på en helt annan nivå. Det var Malmbergs system med »bredvidläsning» av franska texter. Han uppmuntrade sina »bättre» elever till att läsa en och annan lättare fransk text utom skolkursen, och hans bibliotek stod alltid tillgängligt för dem som följde hans uppmaning. På en tid, då begreppet enskilt arbete ännu var okänt, skapade Malmberg ett specialintresse utöver det vardagliga läxplugget, som onekligen gav en smula flykt åt skolarbetet.

Detta myckna extraläsande återverkade sedan på undervisningen i klassen: vilken text som helst kunde ju kursivläsas av den bättre hälften av klassen, utan egentliga pauser. Däri ligger förklaringen till de imponerande kurser, som enligt Härnösands läroverks årsredogörelser medhunnits i gymnasiet på denna tid. Som ett exempel ur högen kan anföras, att läsåret 1885—1886 lästes i 7 : 1 A, som hade 3 veckotimmar, Thiers, Expédition de Bonaparte en Egypte (en skolupplaga om c:a 100 sidor) samt sedan ur Daudet, Contes choisis: La dernière classe, Le porte-drapeau, Les mères, Le siège de Berlin, Le Turco de la Commune, Les petits pâtés, Les émotions d'un perdreau rouge, Les trois corbeaux, Salvette et Bernadon, Les douaniers, La chèvre de M. Seguin och La fuite. Därjämte medhunnos skrivövningar på svarta tavlan samt frasövningar, varjämte i grammatiken syntaxen avslutades och repeterades. I hemmet utfördes också varannan vecka »ett hemtema», som måste ha tagit en timme då och då att genomgå. Allt som allt ett arbetsprogram, om vilket man med häpnad måste utbrista: Hur i all världen kunde detta medhinnas?

I någon mån kan man möjligen finna svaret däri, att grammatikundervisningen gick ganska raskt. De för franskan typiska kapitlen däri voro redan förut genom praktisk belysning klarlagda och krävde endast kontrollerande sammanfattning, ej inläsning. Sålunda kan jag icke minnas, att vi någonsin *läste* kapitlet om personliga pronomina eller om partitiva artikeln. Den dryga franska grammatiken gjorde Malmberg för övrigt på allt sätt kortfattad genom att formulera om reglerna, till lättnad för oss, varvid hans pedagogiska fyndighet riktigt kom fram. Men reglerna blevo sällan det väsentliga i grammatikundervisningen; i stället höll han på att ett fåtal korta, ytterst enkelt formulerade exempel skulle bli så ingraverade i minnet, att de när som helst skulle kunna ge vägledning direktare än en regel, som för honom innebar en omväg för språktänkandet.

När sedan skolskrivningarna började i 7 : 1, presterades verkligt vackra saker. Givetvis inte av absolut alla i en klass; ensidigt begåvade med svagt språksinne kommo också här på efterkälken. Men i allmänhet fanns det i varje årgång någon gymnasist, som permanent uppträdde med stort A på skrivningarna, trots att dessa utfördes på det enda sätt, som Malmberg egentligen gillade, d.v.s. utan lexika eller grammatik. — Det var också tacksamt att utföra franska skrivningar för Malmberg, ty man kunde vara säker på att få tillbaka skrivböckerna vid första möjliga tillfälle, även om detta inföll dagen efter. Genomgången kom således att ske, medan intresset var aktuellt, och detta beredde en extra stimulans åt arbetet.

Jag har försökt ange huvuddragen av Malmbergs undervisning så som jag tror, att den i stort sett utövades. Oss lärjungar föreföll den också driven till en hög grad av exakthet och perfektion, men Malmberg själv ansåg aldrig sina metoder slutgiltigt utformade utan arbetade ständigt på att göra dem effektivare. Årsredogörelserna vittna om att han prövat sig fram genom ett otroligt stort antal läroböcker, både grammatikor, texter och extemporalieböcker, och vad de förstnämnda beträffar, blev han knappast riktigt nöjd med någon. Hans recensioner i Pedagogisk Tidskrift av den dåtida grammatiklitteraturen vittna också om att hans filologiska skolning gjorde honom till en i hög grad kompetent domare över dylika arbeten. Själv gjorde han under årens lopp omfattande samlingar till underlag för en grammatik, som dock aldrig kom ut; hans verksamhet låg en gång för alla mera för det praktiska, för uppfostraregärningen bland ungdomen, och för den kammarlärdes teoretiserande mödor var hans livliga natur icke inställd.

Vad skoltexterna beträffar, stannade han dock på det högre stadiet så småningom vid ett par texter, som föreföllo honom att ge den största möjliga behållning. Den ena var skådespelet» Jean Baudry» av A. Vacquerie, utgivet i skolupplaga av honom själv, och den andra

prof. J. Storms mästerliga och innehållsrika »Dialogues français». Att i den sistnämnda boken, som är en fraseologisk övningskurs, muntligt översätta från svenska till franska är ett kraftprov för en gymnasist; jag tror icke, att man nu för tiden kan göra om det.

Det säger sig självt, att en gymnasist, som fått göra bekantskap med franska språket på detta effektiva och medryckande sätt, skulle önska begagna sina kunskaper till litteraturläsning på egen hand. Därtill stimulerade ju också Malmberg själv. Och hade man väl kommit igenom en eller ett par böcker, var aptiten retad, och det var minsann inte småsmulor, som elitgrupperna i hans klasser expedierade. Många av dem läste tusentals sidor god fransk litteratur före studentexamen och hade före ankomsten till universitetet undangjort en god del av litteraturkursen.

Då man betänker, att i en skolklass vanligen medhinnas något hundratal sidor, förstår man, att standarden hos de utgående studenterna måste bli hög under sådana förhållanden. Ett ovedersägligt bevis härpå har man i prestationerna vid det skriftliga provet i den dåtida mogenhetsexamen. Det utfördes gång på gång på otroligt korta tider och med högsta betyget som resultat. Rekordet torde väl vara vad som hände två gånger under min gymnasietid, att abiturienter utförde skrivningen utan att ens skriva kladd, så att provet inlämnades strax efter kl. 8 — och felfritt! Och ett om möjligt ännu mera imponerande vittnesbörd föreligger från Uppsala universitet, där det förekom, att en student, som på våren utgått från Härnösands läroverk, hösten samma år gått upp i tentamensskrivningen för kandidatexamen och skrivit sig till högsta betyget. Vilken läroanstalt kan slå det rekordet?

Efter kvartssekellång verksamhet vid Härnösands gymnasium avgick Malmberg med slutet av vårterminen 1903 för att tillträda befattningen såsom lektor i franska vid Högre lärarinneseminariet, till vilket han erhållit kallelse. Han uppgav, att han var högst tveksam, om han skulle lämna ett samhälle och skola, där han blivit så rotfast, men genom kallelsen erbjöds honom en uppgift, som måste tilltala honom i hög grad, nämligen möjligheten att som handledare för de blivande lärarinnorna verka för en förbättrad språkundervisning i ännu vidare kretsar än förut, och denna uppgift blev för honom det bestämmande. Då han med ångbåt en vacker höstdag lämnade Härnösands hamn, myllrade det på kajen av äldre och yngre stadsbor, som sade honom farväl. Det hurrades och viftades, tal höllos och blommor överlämnades. Något vemod låg säkert också i hyllningarna, ty säkerligen kände alla, vilken förlust staden och läroverket gjorde.

Det är erkänt och omvittnat, att Malmberg även vid lärarinneseminariet visat sig kunna utöva samma entusiasmerande verkan på sin elevkrets till ernående av framstående studieresultat i franska språket. Skildringen därav faller dock utom dessa rader. Endast så mycket kan jag påpeka, att hans framgångsrika verksamhet fick officiellt erkännande även från *franska* statens sida, som genom sin legation i Stockholm överlämnade en mycket smickrande skrivelse — en säkerligen sällsynt utmärkelse till en svensk lärare.

Den 20 augusti 1934 var hans livsmått rågat. Han gick bort i den höga åldern av 83 år, efter att ha tillbragt de sista åren i Mariefred. Ända in i det sista var han föremål för trogen uppmärksamhet av många förutvarande lärjungar, och på hans 80-årsdag företogs bland dem en insamling, som lämnade mycket gott resultat och enligt Malmbergs önskan överlämnades till Härnösands läroverk för att under hans namn utgöra en stipendiefond med syfte att gagna studiet av franska språket vid hans gamla skola.

I den dödsruna, som en av hans akademiska vänner skrev vid hans bortgång, säges med all rätt följande, som visar, hur han även utom lärjungekretsen var varmt uppskattad: »Han är både som lärare och vän oförgätlig. Han var lärare med liv och själ. För sitt ämne — det franska språket — hyste han en lidelsefull kärlek, och han nådde både i egen användning av detta språk och i sin undervisning däri mästerskapet. — Var M:s skicklighet som undervisare utomordentlig, så var hans intresse för eleverna icke mindre, alltid förbundet med en osviklig respekt för individualiteten. Också möttes han från deras sida med den varmaste tillgivenhet och tacksamhet. Även som vän var han oemotståndlig. Hans ridderliga natur, hans fint kultiverade väsen, hans ädla svenskmannasinne kunde icke annat än vinna hjärtan.»

Det har ej sällan anmärkts, att vår svenska lärarekår alltför starkt färgas av det byråkratiska system, vari den är insnörd. Den förlorar intresset för sina lärjungar såsom spirande och växande individer, den förlorar tidigt hågen för att genom studier och andra former för fortbildning uppehålla kontakten med utvecklingen, och endast få ha krafter över till en påtaglig insats i det kulturella framåtskridandet utanför klassrummet. Omdömet må gälla för vad det kan, och säkert är statsmakternas inställning till lärarnas arbetsförhållanden skuld till mycket av detta. Men om man vill finna ett exempel på en man, som *icke* följde strömmen i dessa avseenden, utan som driven av en rik personlighet utförde en för långa tider värdefull kulturgärning och därtill fann hjärtats väg till människorna omkring sig, då är Teodor Malmberg rätte mannen att ställa fram såsom läraren i sin prydno och med hjärtat på rätta stället.

E. o. Lektor Johan Martin Hansson, Sundsvall.

Av f. d. Rektor *Arvid Liander*, Söderhamn.

Går jag igenom minnets museum, avdelning Lärare, ser jag alla mina forna doctores för mig. Jag minns den barske herrn, som röt och slog näven i katedern men lät udda vara jämt, då det gällde. Jag minns den veke och försynte ynglingen, som var ute för första gången och ännu inte fått katedervana och lärarelater. Där finner jag också honom, som var den fordrande läraren, han som med lock och pock drev oss över lärokursernas gärdsel. Där är även den älskade och vördade läraren med professorskunskaper och forskarehåg. Han behövde aldrig driva på utan gick likasom före i kunskapernas värld och lockade oss att följa efter. Dessa och många andra typer har jag framför mig. Jag tänker, att man skulle kunna ordna in dem i olika fack och förse dem med etiketter: stränga lärare, snälla lärare, fordrande lärare, kunskapsrika lärare o.s.v. Det är många arter och variationer, mer eller mindre svåra att klassificera. Bland dessa många grupper finns det också en som upptager många namn på goda lärare. Jag skulle tro att man här finner de rikaste variationerna. Det torde också, när det gäller dem, vara svårast att med ord gestalta de olika individerna. Det individuella innehållet är allt för rikt differentierat och allt för svårtydbart för att kunna gripas med ord och stängas in med begrepp. Så som jag ser saken, är det sålunda svårt att beskriva en god lärare. Men jag kan välja ett exempel och berätta om honom.

M. H—n tjänstgjorde som lektor vid Sundsvalls läroverk åren 1909—1913. Vi som 1909 gingo i realskolan, betraktade såväl honom som de andra gymnasielärarna med största respekt. Men fast han inte kände någon av oss realskoliter personligen, besvarade han alltid vår vördsamma hälsning med stor accuratesse. För vilken liten parvel som helst nötte han lika artigt sitt hattbrätte som för gymnasiets herrar gymnasister. Sådant imponerade på oss och gav en förhandskänsla av både välvilja och korrekthet. Man var åtminstone vid den tiden ganska van vid slarviga och vårdslösa nickningar såsom svar på en ofta med möda tillrättalagd hälsning med skärmmössan ända ned till knäet.

När vi kommit upp till gymnasiets andra latinring, träffade vi honom första gången i katedern. Han mötte oss med den bästa förhandsreklam. Det sades av kamraterna i de båda översta ringarna, att han var en ovanligt kunnig lärare. Han visste allting, som hörde till hans ämnen. Pojkarna kunde ibland be honom att få ordna en frågetimme på svenska ords härledning. Det imponerade kolossalt, när han snabbt gav förklaring på nästan allt som de frågade om. En gång visste han inte

besked, hur man skulle härleda ordet skorsten. Det blev jubel, men hans auktoritet växte, då han utan omsvep sade, att han senare skulle ta reda på den bästa lösningen av problemet. Pojkar ha knappast någon större förutsättning att bedöma sin lärares kunskaper, men det betyder givetvis oerhört för hans auktoritet att reklameras såsom »styv» och kunnig.

Den första lektionstimmen begynte. Läraren granskades ingående redan vid inträdet. Gymnasister ha nu en gång för alla en utpräglad känsla för det gentlemannamässiga. Detta gäller också kläder. Han befanns vara ytterst korrekt och vårdad utan snobbig elegans; man såg och gillade — han var en gentleman. Han gick upp i katedern utan några effektfulla choser, läste på namnliggaren och slog upp sin Viri illustres. Han pratade inte onödigt om kurser och sådant utan kastade sig mitt in i uppgiften att förbereda läxan. Han penetrerade fraser och glosor och återgav slutligen varje mening på god, märgfull svenska. Ofta gav han hänvisning till lexikon eller till grammatiken. Man kunde redan från början ganska tydligt skönja en ledstjärna för arbetet: logisk och grammatisk förståelse av texten. Förutsättningen var enligt hans mening absolut säkerhet i ordformerna och därför exercerade han energiskt med verbens temaformer och överhuvud taget med formläran högt upp på gymnasiet. Likaså övades kasusläran flitigt. I lexikon och grammatik gjorde han oss hemmastadda och lärde oss på egen hand använda dessa böcker bättre.

Han var, som synes, ytterst noggrann vid preparation av nya läxor och besparade oss härigenom mycket hemarbete. Lika noggrann och fordrande var han under läxförhöret. Alla detaljer och elementa skulle vara inhämtade men i fråga om utformandet av de svenska vändningarna godtog han gärna elevens egna förslag. Vi värderade därvid det humana sätt, på vilket han lät oss komma till tals under en diskussion. Man hörde aldrig en sarkasm eller märkte någon ironi vid en otymplig eller olycklig ordvändning. Hans rättelser kommo lugnt och vänligt, så att man alltid hade känslan av stor välvilja och en ytterlig tålmodighet. Den ljusa spelande humorn gav ofta en väl beräknad point åt någon liten lapsus. Det kändes som en befrielse att få hjärtligt skratta ut, utan att udden riktades mot någon av kamraterna.

Realia behandlades vanligen i ett sammanhang, då vi i texten kommit in på någon särskild sida av de romerska antikviteterna. Därvid förde läraren själv ordet och undervisningen formade sig till en föreläsning, illustrerad av teckningar och bilder. Han ägde stor förmåga att tala på ett medryckande sätt, vilket väl sammanhängde med hans egna intressen för hithörande frågor. Man glömmer ej lätt hans behandling av republikens författning och av de romerska ämbetena. Och

jag minns hur levande och åskådlig miljön i Horatius' dikter blev, när han förde oss in däri.

Så stadgade sig ganska snart vårt omdöme om honom, och det var enstämmigt. Han var en »bussig» lärare. Ett bättre betyg kunde han i själva verket aldrig ha fått. Ty var och en, som känner till skolynglingens karakteristiska sätt att uttrycka sig, vet, att en bussig lärare är inbegreppet av alla fullkomligheter. Det utsäger hela det komplex av egenskaper, som konstituera en god lärare: rättvisa och välvilja, humor och fasthet, kunnighet och skicklighet och vad det nu allt kan vara, som en skolpojke värderar hos sin lärare.

Då man efteråt reflekterar över lärargärningen, visar det sig, om skolpojkens omdöme rörande magistern hade fog för sig eller ej. När det gäller vår latinlärare, har jag ingen anledning att ändra åsikt vid mognare år.

Den lärare, jag här berättat om, ägde framför allt förmågan att intressera. Det stod kring hans lektioner ett romantiskt skimmer som lånat sin färg både av pompan vid Cæsarernas triumftåg och den catonska enkelheten vid rostra. Mest tjusades vi av Augustus' tidsålder; dit öppnade han portarna på vid gavel. Man imponerades av imperiets storhet och glans, och vi tjusades av den horatianska versens behag och sorglösa livsbejakelse. Om det romerska folket och dess kultur ville man veta mera. Dess språk blev kärt, dess mark blev klassisk. Jag började förstå, vad som gömde sig bakom renässansens svärmeri för klassiciteten, ty jag kände själv samma dragning till klassiskt språk och klassisk kultur.

Den intressebildning, som en god lärare utövar under några studieår, då sinnet är synnerligen mottagligt, kan knappast överskattas. Mycket ofta ger den en varaktig inriktning för den kommande livsgärningen. Denna personliga påverkan är nog från hans sida ofta omedveten; han trodde, att han blott gjorde sitt arbete, såsom han var stadd. Men under den dagliga utmyntningen av vetandets småslantar gav han kanske ynglingen början till ett andligt kapital, som denne sedan kunde förmera. Då har skolan lärt icke för sig själv utan för livet.

Rektor C. J. L. Almqvist, Stockholm.

Av Professor *N. J. Andersson*, Stockholm.

Gåfvan att sätta sig in i de personers föreställningssätt, hvilka han hade för sig, och förmågan att fatta barnet som ett bildbart föremål voro hos honom lika underbara: äfven när han talade om det hvardagligaste, hade orden i hans mun en sådan klang och färg, att saken

fick en särskild betydelse; huru mycket djupare skulle då ej hans röst tränga, när hon höjdes i mål af öppendagad vigt? När han läste de vanliga bönerna eller ett kapitel ur bibeln eller någon af våra härliga psalmer, var det, om än man kunde det utantill, något alldeles nytt, förut ohördt: då först tyckte man sig fatta det soliga och upphöjda deri. — För en och annan stund plägade han afbryta lektionerna, samla oss kring sig, och med enkla, liffulla skildringar af naturen eller målande berättelser om rörande, ädla drag (helst af fosterländskt syfte) elda våra unga sinnen: vi lyftes derunder till hänryckning öfver ämnena; vi grepos på samma gång af beundran för läraren. — Han hade i sitt hus några af kamraterne inackorderade; och dit älskade han ock att samla hela klungan af oss andre. Sjelf deltog han då i våra glada lekar, och berättade till slut något för oss: det var minnesvärda högtider. — Under de egentliga lärostunderna var han alltid lika tilldragande för gossarne genom vänligheten i sitt sätt, fyndigheten att uttrycka sig kort och klart samt det tålamod, hvarmed han sträfvade att förverkliga sin stora pädagogiska uppgift att icke lägga något egentligen nytt in hos barnet, utan snarare med kärleksfull vishet likasom härfva ut och reda hvad naturen sjelf lagt in i sinnet och eftertanken. Som lärare sökte han aldrig att dogmatiskt inplugga något. Från det bord, hvarvid han vanligtvis satt, besvarade han frågor af den, som kom till honom; och detta skedde merendels så, att den frågande sjelf hittade svaren efter en med några få ord mera antydd än gifven ledning. Sådan var han under sin bästa tid.

Almqvist stod alltid kvar i sina lärjungars minne såsom den ojemförlige, städse välvillige, stundom hänförande läraren.

Läroverksadjunkten E. F. Frodin, Stockholm.

Av Fil. lic. *Nils Forssell*, Stockholm.

De första, grundläggande skolåren bilda naturligtvis härden för många skiftande livserfarenheter och minnen alltefter elevernas olika temperament och alltefter de anspråk och den grad av ömtålighet och mottaglighet, som de medföra från sina hem. Alltefter olika synpunkter te sig dessa år antingen som ett oförtjänt martyrium, ett våldförande av en i och för sig välartad läggning eller en stålsättande utdaning för livet. Kanske det rentav stundom inträffar, att denna första konfrontation med tillvarons krav och uppgifter ter sig rätt och slätt som en självfallen pliktuppfyllelse. De memoarer, som på senare tid så ymnigt utgivits, lämna rikliga prov på alla dessa varianter och nyanser i barndomsminnena. Här och var skymtar då också Öster-

malms gamla femklassiga läroverk i Stockholm, ofta i en typiskt gammaldags belysning, såsom ett pedagogiskt mellanting mellan långt driven släpphänthet och lika överdriven hårdhänt disciplin. Några lärargestalter från denna skola, sådan den framstod vid sekelskiftet, skola här beröras, främst en av dem, som torde ha spelat en betydande roll i många elevers personliga utvecklingshistoria.

Gustaf Edvard Eliæson, Hjalmar August Wallberger, Sven August Stalin och Karl Erik Thorssell utgjorde en fyrväppling av läroverkets kolleger, som tillsammans representerade något av det allra bästa inom svensk lärartradition. Humanitet, saklighet och pliktkänsla utgjorde tvivelsutan kärnpunkten i dessa pedagogers livsgärning, hur personligt färgad den än var efter deras olika temperament. Eliæsons sangviniska, impulsiva och friska lynne, Wallbergers väl avvägda, stilla och uppfordrande grepp om eleverna, Stalins sakrika och jämna pedagogiska ledning samt Thorssells noggranna och omutliga kunskapskontroll garanterade med olika metoder, att skolarbetet bar riklig och god frukt. Så invigde de ungdomen i arbetets hemligheter, praktiskt och effektivt. Ingen av dem var något original i ordets hävdvunna, smått ironiska betydelse, men samtliga voro de personligheter, som stodo öppna för sin omgivning.

I raden av mina lärare från gamla Östermalm skymtar också en annan utpräglad personlighet — Emil Filip Frodin, vida bekant bland eleverna ej mindre för sin strikta, om så krävdes eftertryckligt hävdade disciplin än för sitt skarpt markerade väsen. Det var Frodin, som dirigerade de två små fylkingar av fjärde- och femteklassister, vilka allvarligt inriktades mot det stora, avlägset hägrande latingymnasiet »på Norr». Dit vette nämligen utsikten från Östermalm i enlighet med bostadsförhållandena. Det var Frodins point d'honneur, att hans Östermalmsgossar med vig träning skulle storma dessa kunskapens bistra positioner bakom gallergrindarna vid Drottninggatan. Därför svängde han med minen av en kyrassiär sitt beprövade spanska rör, när han med taktfasta steg ackompagnerade de latinska paradigmen, vilka i en aldrig sinande ström skulle ljuda från bänkraderna.

Frodins latinundervisning bedrevs överhuvud efter den intensiva metoden. Översättning, ordförråd och grammatik kontrollerades till punkt och pricka, var för sig och i sitt inbördes samband. Formläran inpräglades ordentligt och korrekt. Fyrtio år efteråt reproducerar jag sålunda deklinationer och konjugationer, om jag så väcktes mitt i natten. Vilken stomme för all grammatik skapades ej därmed! Mina senare studier i tyska och franska byggdes smärtfritt därpå utan någon som helst svårighet. Men också den latinska syntaxen inhämtades under reproduktion av exempel, som perfekt måste redovisas. Den sista och

avgörande, aldrig försummade och parallellt med studiet förlöpande kontrollen voro de svensk-latinska skrivningarna. Hade några luckor uppstått vid genomgången av läxornas pensa eller några missförstånd uppkommit ifråga om reglerna, avslöjades de obönhörligt, när det »kom till kritan».

Två moraliska kvalifikationer av förblivande värde bevarade man från Frodins latinundervisning: insikten om att svårigheterna existerade och ej kunde kringgås samt insikten om att svårigheternas övervinnande utgör det mest eggande och stimulerande momentet i en lärjunges utveckling. Därvid hade Frodin den ovanskliga förtjänsten, att han icke etiketterade eleverna en gång för alla utan rättvist erkände framsteg och arbetsresultat. Värvet att lära var hårt, men det var icke hopplöst. Ett underbetyg vid ett terminsslut kunde ersättas med ett överbetyg vid nästa. Hoppet utplånades aldrig i onödan. Hans betyg voro visserligen icke pedagogiska i den meningen, att de sattes i överkant för att stimulera till sådana prestationer, som framdeles kunde komma att motivera det avgivna vitsordet, men de voro ej heller stereotypa.

Det är min övertygelse, att Frodins undervisning i latin var idealisk som en inledning till språkets studium. Formkunskapen var dess mål, och är det överhuvud någon mening med ett latinstudium, som ej förutsätter en sådan kunskap? Andra pedagogiska metoder hävdas numera med starka skäl beträffande de moderna språken, och det är givetvis icke min ambition att uttala någon mening ifråga om dem. Men det vill synas, som om just latinets skolstudium borde vara oupplösligt förbundet med kravet på formell, grammatisk träning med fixa och fasta resultat. Ju ivrigare det fordras, att de levande språken skola inläras på konkret, praktisk grund, dess mer trängande synes det vara, att latinstudiet garanterar en grammatisk insikt, som analogivis kan utnyttjas vid de moderna språkens inlärande. Jag skyndar att till förekommande av varje missförstånd understryka, att en sådan formalkunskap bör vara en visserligen ofrånkomlig inledning till latinstudiet, vilken fullföljes med omväxlande textstudier.

Håglösheten hade inga sötebrödsdagar i Frodins klass.

Emil Frodins latinundervisning inrymde alltnog en gnista från den heliga elden i gammal svensk lärdomstradition. Den innebar ett bildningselement, som kanske var ensidigt men som förträffligt lämpade sig som stomme för ett konkret intresse för klassisk kultur.

Rektor Carl Lundberg, Stockholm.

Av Redaktören Fil. Lic. *Ivar Norberg*, Stockholm.

Skulle strängheten varit den allt övervägande och överskuggande egenskap, man tyckte sig få känning av vid det första sammanträffandet med rektor Lundberg, torde uppfattningen ganska snart under den fortsatta skolgången ha underkastats en betydelsefull revidering och rättelse. Man kunde nämligen småningom konstatera, att det stränga och befallande sättet i vardagslag trivdes mycket gott ihop med en stor hjärtats mildhet och framför allt en faderlig månhet om läroverkets och lärjungarnas bästa. De av oss som hade äldre bröder i gymnasiet införde redan i småklasserna benämningen »Caput». Så kallades rektor Lundberg av generation efter generation, och om vi visserligen inte i början fattade ordets härledning och innebörd, begrepo vi dock instinktivt, att det inte gärna kunde vara något öknamn. De som sade »Caput» inlade däri — kanske omedvetet, men ändå uppriktigt — en känsla av vördnad inför skolans styresman och betonade samtidigt ett signifikativt drag hos rektor Lundberg.

Vi pojkar vande oss att i rektor Lundberg se den omutlige uppehållaren av ordning, värdighet och disciplin i alla skolans angelägenheter. Hans blotta närvaro var gemenligen tillräcklig för att avlägsna alla störande moment.

Respekten för honom syntes bland ungdomen allmän och självfallen. Några exempel på vanvördnad torde man knappt kunna erinra sig.

Bland det mest framträdande i rektorns förhållande till den stora lärjungaskaran var utan tvivel hans skicklighet att skaffa sig kännedom om var och en och att omfatta var och en med intresse. Därom kan månget vittnesbörd avläggas från vitt skilda håll. Många stötte händelsevis tillsammans med rektor Lundberg decennier sedan de slutat skolan och förvånade sig med rätta över hur väl han kom ihåg och hade reda på dem. Naturligtvis finnas i rektorssysslans utövning allehanda orsaker och tillfällen att närmare befatta sig med enskilda elever. Utom det egentliga området för studier och undervisning är det ju i synnerhet i disciplinära frågor som skolans föreståndare mera omedelbart och personligt får att göra med alumnerna. Det var delvis mycket allvarliga förseelser som rektor Lundberg måste beivra. I en liten 1919 tryckt (privat) broschyr med titeln »Några hågkomster från min rektorstid» har han berört även detta kapitel. »Då jag med flit», säger han »aldrig drog dessa ärenden inför läroverkskollegiet, i vilket fall formlig dom måst fällas, övertog jag ansvaret att på egen hand i samråd med vederbörande klassföreståndare avgiva dom, och detta mitt förfaringssätt ångrar jag icke.» Man torde kunna anse en sådan metod i hög grad betecknande för rektorns praktiska sinne så väl som för hans hjärtelag och samvetsömhet. Han ville hjälpa hällre än stjälpa, och utan att kränka rättvisan valde han i dessa svåra och påkostande fall den väg som lände till mesta möjliga gagn och minsta skada.

Skolannalerna ha sina mörka sidor, men lyckligtvis ännu flera ljusa. Rektor äger icke blott att straffa, utan även att belöna. Och det var ett värv som rektor Lundberg långt ifrån försummade. Även härvidlag kunde hans hjälpsamhet ta sig uttryck. Han var nitisk i att uppsöka fliten och begåvningen, varhelst de voro till finnandes. På ett lika grannlaga som effektivt sätt förstod han att bereda ekonomisk lättnad, där sådan behövdes för att en lärjunges studieanlag skulle komma till sin rätt. I dylika fall ingrep Lundberg säkerligen desto hellre som han själv under sin skoltid fått pröva fattigdomens hinder och betryck. Han sparade inte på uppmuntran vare sig i ord eller gärning. Den naturliga och höga uppskattning som han ägnade läroverkets mönstergossar hindrade honom inte från att med vänlig och stödjande sympati bemöta mindre framstående elever, ja, t.o.m. dem vilkas syndaregister företedde en avsevärd längd. Förmodligen såg han då bakom den något grumliga ytan en god grund att bygga på. Hans mening missförstods inte, hans diagnos pekade oftast rätt och hans förhoppningar slogo merendels in.

I sin nyssnämnda skrift, som befordrades till trycket tre år före hans död, berättar Carl Lundberg vid återblicken på sin rektorsverksamhet att särskilt en handling tillfredsställt hans samvete, nämligen den genom vilken han »lyckades rädda en fattig yngling, som genom en sällsam förening av omständigheter var starkt misstänkt för fusk vid en studentskrivning». Den i flera avseenden märkliga historien om detta ärende skall ej här återges. Själva faktum sådant det omtalas i de citerade raderna utgör emellertid ett viktigt och belysande bidrag till rektor Lundbergs karakteristik.

Inte heller på skolbänken undgick man det intrycket att Carl Lundbergs lysande framgång, då det gällde att på olika punkter höja och hävda läroverkets anseende och krav inför myndigheter och enskilda, i sin mån berodde av hans lyckliga och vinnande egenskaper som chef och kollega i lärarkretsen. Initierade skildrare av hans gärning ha betygat, att hans pedagogiska ledning och anvisningar, evad de avsågo provårsuppgifter eller undervisningen i övrigt, voro sällsport eggande och eldande. De varmt erkännande ordalag, i vilka Lundberg muntligen och skriftligen värdesatte sina medarbetare i Norra Latin, ägde

alla kriterier på uppriktighet; och förtroendet mellan lärarkåren och rektorn var ömsesidigt. Om lynnets impulsivitet och häftighet någon gång kunde leda till missförstånd, blev saken vanligen mycket snart uppklarad och glömd. Ej minst Lundbergs humoristiska läggning, hans gästfrihet och öppna sinne för kamratlig samvaro och sällskapsglädje bidrogo att mellan rektorn och kollegiet knyta band av trofast tillgivenhet och vänskap.

För en gammal norralatinare av genomsnittet, som i första rummet tänker på rektor Lundberg såsom »Caput», ligger det emellertid kanske närmast till hands att nu bifoga en liten erinran om mannen sådan han framstod utanför skolans väggar och skolgångens staket, såsom medmänniska, »känd stockholmare» och en bland dem man mötte. Det har redan antytts vilket livligt och vaket intresse rektor Lundberg hyste för forna elever, och det var ej sällan då man råkade honom ute på promenad som han kunde lägga detta i dagen. I det han hälsade på någon, stannade han ofta på trottoaren och grep under animerat samtal fatt i en rockknapp på sin interlokutör — ungefär som general Sven hade för sed på sin dagliga stråt. Vad som kom till uttryck i detta umgängessätt var en allmänt expansiv och sällskaplig natur, men därjämte för visso något djupare. Rektor Lundberg var klassisk humanist och idealist ej blott i sin vetenskapliga utrustning och bildning, utan även i sin livsåskådning och sin övertygelse om det personligas betydelse i tillvaron. Denna grundton i hans väsen tycktes äga harmonisk samklang med en stor praktisk begåvning, med härskaregenskaper och med ett ofta skämtsamt spelande humör. Här kan man väl också söka förklaringen till att han blev mer och mer uppskattad och avhållen av många bland sina disciplar, i den mån dessa vunno en rikare erfarenhet av livet.

Hans bild hägrar nu i minnets klärobskyr. Den ter sig inte lika för alla. Men många torde se den omfluten av det ljusa skimmer, som Carl Larsson förlänat sin stora väggmålning i Norra Latin, scenen från skolynglingarnas korum, där man också möter Carl Lundbergs centralgestalt bland samtida medlemmar av hans kollegium. I denna tavlas ämne och innehåll fanns mycket som särskilt tilltalade vår rektor — det ungdomligt ideella, det fosterländska, det soligt festliga. Tavlan har visserligen i motiv och utförande något starkt tidsbestämt, men den synes också kunna säga något till eftervärlden och till sena tiders barn, ej minst om Carl Lundberg som rektor och människa.

Läroverksrådet lektor Tom Moll, Stockholm.

Av Lektor *L. G. Starck*, Stockholm.

Moll såsom pedagogisk nydanare.

Lektor Moll var fysiker, och hans intresse gällde tidigast undervisningen i fysik; kemien följer metodiskt samma banor som fysiken, och vad som kommer denna senare till godo i fråga om förbättrad organisation, kommer därefter också kemien till godo. Molls insats i fråga om den naturvetenskapliga undervisningens reformerande har så nyligen på ett förträffligt sätt blivit belyst av S. Åstrand (Fysikundervisningen i realskolan förr och nu, Elementa 1939, årg. 22, sid. 81), att det torde vara överflödigt att här än en gång taga upp den till behandling. Överflödigt torde också vara att taga upp till diskussion frågorna om prioritetsrätt på detta område. Säkerligen var tiden vid Molls inträde på lararbanan mogen för en reform. S. von Friesen har klart fattat problemet, då han 1886 skriver, att en utvidgning av de rättigheter, som medfölja en på reallinjen avlagd studentexamen, skulle medföra, att »rikare och starkare krafter komme att ägna sig åt de reala ämnenas bearbetande och åt fullkomnande av deras metodiska behandling». Det blev åt denna uppgift, som Moll kom att ägna sig. Och han var utan tvekan den rätte att genomföra ett reformprogram. Av alla dåtida fysiker inom skolan hade han den största auktoriteten, och hans namn nämndes även inom akademiska kretsar med stor aktning — ett gott testimonium givet av Moll visade sig vara en trollformel.

Som taktiker var Moll strängt saklig och i formen försiktig, ja så försiktig, att hans skriftliga inlägg ej så litet påminna om ämbetsskrivelser med deras »torde få anses». Ett anmärkningsvärt undantag, som också väckte indignation på åsyftat håll, utgöra vissa delar av broschyren »Nyare synpunkter för undervisningen i naturvetenskap etc.» och alldeles särskilt den långa noten på sid. 22, där han går till rätta med folkskolans kristendomsundervisning.

Molls kvantitativt sett sparsamma pedagogiska författarskap (från läroböckerna bortses härvid) faller, med ett undantag, till tiden före 1905; såsom läroverksråd hade han en annan platform att tala från, och uppgiften var nu en annan och lättare, att organisera det som vunnits genom 1904 års skolordning. Såsom en hjälpreda vid tillämpningen av den kursplan i fysik för realskolan, som utkom den 13 april 1905, får man betrakta broschyren »Om planläggningen av undervisningen i fysik i realskolans fjärde klass», som utgavs samma år i god tid före höstterminens början.

Moll såsom experimentator och läroboksförfattare.

I den gymnasieklass jag tillhörde (6 : 1 c, med lärjungar från Östermalms 5-klassiga skola) började lektor Molls första lektion i fysik med hänvisning till en bägare med något vattenliknande i på bordet. Han frågade mig, vad jag trodde, att det var i bägaren, och såsom säkerligen alla andra i min situation svarade jag, att det var vatten. »Hur vet du det?» Härpå kunde givetvis inte ges något vettigt svar. Efter någon diskussion om saken lutade Moll på bägaren, och till allmän förvåning ställde sig »vätskeytan» snett även den; det var gelatin. En vätskas lättrörlighet och en fast kropps relativa formbeständighet (för ej alltför stora krafter) blev på detta sätt åskådliggjord. Numera skulle man mot detta försök kunna anmärka, att gelatin ingalunda är en fast kropp, men jag medger, att denna invändning på det stadiet av fysikundervisning inte väger särskilt tungt.

I allmänhet har nog Moll hämtat de nya försök, han infört, ur utländsk litteratur, först tysk, sedan alltmer engelsk. Genom att upptaga dem i sina läroböcker har han införlivat dem med svensk experimentell praxis, dit de eljest inte hade kommit, åtminstone inte så tidigt.

Molls läroböcker i fysik kommo på sin tid såsom friska vindar in i fysikundervisningen. Allt tycktes vara nytt i dem, innehåll, uppställning, stil, bilder, allt var friskt och levande.

År 1912 infördes Molls lärobok i kemi för gymnasiet i form av korrekturavdrag, 1915—1916 användes den i hela gymnasiet. Att Moll dock inte var kemist, kan man nog läsa mellan raderna i hans lärobok, och dock betecknar den ett storartat kraftprov författad som den är vid 59 års ålder av en man, som utan att vara kemist till professionen, genom flera års erfarenhet såsom lärare i kemi och med förvånande friska kunskaper i ämnet, livligt kände det trängande behovet av en lärobok, som kunde avlösa de både i fråga om innehåll och uppställning absolut föråldrade, som då begagnades, nämligen Kempes och Berwalds. Ett undantag må göras för Abenius' lärobok, som var modern men författad med tanke på de tekniska skolorna och främst avsedd för deras behov. Abenius var nytt vin på gamla läglar, nytt innehåll i traditionsbunden stil, en moderniserad Rosenberg i förminskad skala. Moll hade tagit starka intryck av Ostwalds författarskap och ville göra en lärobok, följdriktigt uppbyggd, så att teoretiska generalisationer inte, såsom dittills varit vanligt, utgjorde lärobokens inledning, utan infördes på den plats, som ett naturligt samband med ökad empirisk kunskap hänvisade till. Vidare hade Moll bevittnat Arrhenius' kamp i Uppsala för den elektrolytiska dissociationsteorien; han var genom sin andra studietid i Uppsala så att säga årsbarn med dissociationsteorien och levde med i dess genombrott. Han måste ha känt det plågsamt att ej få basera sin undervisning på denna nya grund, och det var säkert inte hans fel, att Arrhenius' stolta profetia 1887: »Om 10 år kommer man att läsa dissociationsteorien i skolorna», inte gick i uppfyllelse. Säkert är, att vi, 1898 års studenter, inte hade en aning om teorien.

Karakteristisk för Molls läroböcker är mängden av noter under texten, innehållande reservationer, tillägg eller utvikningar. En mera temperamentsfull än objektiv kritiker ansåg, att det viktigaste i Molls läroböcker stod i noterna. Det var en påtaglig överdrift; noterna voro i verkligheten ett offer åt Molls samvetsgrannhet och ett medgivande, att en elementär lärobok inte kan ge hela sanningen.

Moll såsom institutionsföreståndare.

Såsom institutionsföreståndare var Moll i yngre år livligt verksam, särskilt för den fysiska institutionens ändamålsenliga utrustning, och hans läroverk stod också länge i främsta ledet, kanske främst i fråga om experimentella resurser för undervisningen i fysik och kemi. Gehör för sina krav beträffande anslag till institutionerna kunde Moll givetvis alltid påräkna hos S. von Friesen och S. Almquist, men även den senares efterträdare, språkmannen Svedelius, visade under hela sin rektorstid full förståelse för den naturvetenskapliga undervisningens behov, en förståelse, som visst inte berodde enbart på aktningen för Molls lärargärning utan syntes bottna i en uppskattning av den naturvetenskapliga bildningen som sådan.

Man får komma ihåg, att fysikerna före sekelskiftet hade stora svårigheter att kämpa mot, särskilt i fråga om elektricitetsläran. Man får en intressant inblick i den apparativa utrustningen av Norra reallläroverkets fysiska och kemiska institutioner under Molls tid genom den översikt, som i 1900 års redogörelse ges av nyförvärven under de närmast föregående 10 åren, d.v.s. under tiden efter läroverkets flyttning. Redan 1890 hade läroverket en ganska rikhaltig samling apparater för undervisningen i fysik, förklaras det, särskilt i fråga om mekanik, värmelära och akustik. Under 1890-talet kompletterades utrustningen för elektricitetslära och optik. Såsom exempel nämnas influensmaskin, elektrometer, ampère- och voltmeter, system av linser, prismer, gitter, porte-lumière för solljus m.m. Intressant är också förteckningen över vad institutionen saknade: främst anknytning till stadens elektriska ledningsnät. Då det gällde försök, som krävde starkström, bl.a. driften av en 600 normalljus båglampa, fick man sätta i gång en

gasmotor på en hästkraft, vilken i sin tur drev en likströmsgenerator, som lämnade 70 volt. För svagströmsförsöken hade man ett kromsyrebatteri (»doppbatteri») om cirka 20 volt eller enkla kromsyreelement. Vidare saknades ackumulatorbatteri, gnistinduktor för röntgen, elektriska vågor och trådlös telegrafi. I fråga om kemiundervisningen förklaras utrymme, inredning och utrustning vara tillfredsställande och voro det också säkert för den tiden.

Då man bedömer denna utrustning, som nu skulle förefalla ganska otillräcklig och antikverad, får man inte glömma, att nära ett halvt sekel, kännetecknat av en fast otrolig utveckling av vetenskaplig och teknisk fysik och kemi, ligger mellan vår tid och Molls starkaste verksamhetsår. Norra reallläroverkets fysiska och kemiska institutioner stodo länge främst beträffande ändamålsenlighet och utrustning; sedan dess ha många nya institutioner tillkommit, som överträffa urbilden i båda dessa hänseenden. Detta är endast bra i den meningen, att det frö, som Moll var med om att så, har på många ställen burit frukt och rik frukt. Det går tillbaka till hans insats och ökar hans berömmelse. Det kan också förtjäna framhållas, att nya institutioner ha det lättare än gamla så till vida, som de inte behöva släpa på en traditionsmättad uppsättning av apparater, som det fordras stor själsstyrka att förvisa till deras rätta plats.

På det hela taget bevarar man från skoltiden det intrycket, att äldre tiders fysiker mest arbetade med färdigköpta apparater, dela apparater »ad hoc», utfunderade för att demonstrera vissa satser och inte användbara för något annat ändamål, dels sådana med praktisk användning. De förra voro enligt sakens natur i verklig eller överflyttad betydelse genomskinliga, i de senare var mekanismen ofta väl dold och förblev så, eftersom man inte fick peta sönder dem. Såsom exempel på den förra typen må tagas apparaten för demonstration av satserna om det hydrostatiska trycket, en typisk salongsapparat, som aldrig verkade riktigt övertygande. Den andra typen exemplifieras av induktoriet, vars konstruktion tvärtom var omsorgsfullt dold av ebonithöljet och mahognifoten.

Att hålla sig till huvudsaken och tränga in till kärnan var ju Molls signum; bisaker och utanverk ägnade han intet onödigt intresse.

Stor förtjänst inlade Moll om sitt läroverks mineralsamling, som i fråga om både arter och dubletter är vacker och rikhaltig. För bergarterna hade han mindre intresse; här torde F. M. Nilson ha varit den verksamme.

Provårshandledaren.

Stockholms reallläroverk var provårsläroverk, och Moll ägnade sin uppgift såsom provårshandledare ett mycket livligt intresse. Provårets organisation vid läroverket var också ägnad att göra provåret till ett verkligt lärarutbildningsår, mera kanske än som nu av flera skäl är fallet. Utmärkande för provårsarbetet på den tiden var bl.a., att lärarkandidaternas lektioner i regeln åhördes av de övriga lärarkandidaterna i samma ämne. Vidare hölls varje vecka en gemensam konferens i ämnet, varvid huvudtemat var genomgången av de lektioner, som lärarkandidaterna hållit sedan närmast föregående konferens. Diskussionen avslutades av huvudhandledaren, i fysik och kemi Moll, som i denna egenskap åhörde de flesta lektioner, även sådana där han ej själv var handledare. Denna del av konferensen var utan tvekan den mest givande. Molls minne var utomordentligt; med hjälp av några hastigt nedkastade anteckningar kunde han i detalj reproducera lektionerna, och man fick också det intrycket, att han gick till konferenserna efter att ha noga genomtänkt vad han skulle säga.

Dessa provårskonferenser voro utomordentligt intressanta och för lärarkandidaternas utbildning värdefulla. Genom att alla lärarkandidaterna åhört den kritiserade lektionen fick handledarens och ännu mer huvudhandledarens kritik en räckvidd och en betydelse, som en diskussion mellan fyra ögon aldrig kunde uppnå.

Genom sin verksamhet som handledare i provåret har Moll gjort en utomordentlig insats i det svenska skolväsendets utveckling, måhända sin största. Det är en oräknad skara av lärare, spridd över hela landet, som tillämpat hans lärdomar, och det var därför inga överord, som fälldes, då vid hans avgång H. Petrini om honom framhöll, att han var mycket mer än en skicklig lärare och en lycklig läroboksförfattare, nämligen en svensk kulturfaktor av betydande mått.

Hur eleverna sågo Moll.

I »Gunnar Wennerberg och hans tid» indelar S. Almquist de lärare, som höja sig över mängden, i två klasser, den aktade eller i högre potens vördade läraren, och den omtyckte eller i högre potens älskade läraren. Det är inte svårt att etikettera Moll enligt detta system. Han bör utan tvekan räknas till eliten av de aktade lärarna, m.a.o. till de vördade lärarna.

Redan hans yttre var ägnat att inge respekt, och han saknade alldeles de icke alltid så behagliga egenheter, som utmärkte en del lärare.

I sitt yttre var han oföränderligt välvårdad utan överdrift; hans elegans var av det äkta slag, som inte märks. Hans kläder voro alltid av ett och samma snitt men passade så väl den smärta gestalten och buros med ett så naturligt behag, att man aldrig fick intryck av gammalmodighet; han behövde inte följa modet, han skapade sitt eget mod. Man kände instinktivt, att man hade framför sig en fin man, en person ur samhällets översta skikt.

Mot sina elever var Moll oföränderligt vänlig, ehuru på ett något opersonligt sätt; den vördnad han ingav var nog blandad med en smula fruktan, fruktan för att inte nå upp till den standard, som han begärde och väntade. Det starkaste intrycket han gav sina elever var, enligt ett yttrande av Jakob Beskow, sedermera ingenjör, statsråd och domänverkschef, att han var ofantligt »noga». Han var sträng i den meningen, att han höll på sina fordringar och inte tillät några friheter av något slag.

Följande episod visar på sitt sätt en helgjuten personlighets inflytande på ungdomen. Efter att ha delgivit problemen under en fysikskrivning i klassrummet meddelade Moll, som var enda vaktande, att han måste avlägsna sig för att läsa upp skrivningsuppgifter i en annan klass. Sade och försvann men under den ganska långa stund, som förflöt, innan han återkom, härskade bland oss en obruten tystnad. Var och en i denna klass, som moraliskt sett sannolikt varken var bättre eller sämre än genomsnittet, arbetade denna gång för sig själv utan tanke på att illegalt utnyttja en för problemens lösning betydelsefull halvtimme. Och detta på en tid, då skrivningar utan vakt var en okänd företeelse.

I kemi, som inte är något skrivämne, är det ganska svårt att hålla reda på varje lärjunges kunskapsnivå. I en klass på bortåt 30 elever kunna de omfattande frågorna inte bli många per elev och termin, så mycket mer som oftast större delen av lektionen upptages av demonstrationer och experiment. Moll, i vars lärarkodex också ingick fordran på sträng rättvisa vid betygssättning, skaffade sig underlaget härför genom att omedelbart efter varje lektion göra anteckningar om de tillfrågade elevernas prestationer. Detta låter mycket enkelt, men om man besinnar, att fysik- och kemilärarens raster upptagas av arbetet med en nödvändigtvis ganska brådskande omdukning av föreläsningsbordet, så måste man i själva verket beundra den till vana drivna plikttrohet, som detta drag vittnar om.

Mot många av sina lärjungar visade han en ganska storartad pekuniär hjälpsamhet, varvid han i de fall jag känner, inte begärde annan återbetalning än att vederbörande i framtiden skulle i mån av förmåga följa hans exempel.

Lektor Erik Staaff, Stockholm.

Av Lektor *Erik Tidner*, Stockholm.

Lektor Staaff ägde mångsidiga intressen och hade även på områden utanför sina undervisningsämnen en omfattande bildning, som vitsordas också av forna kolleger till honom. Härigenom kunde han nå kontakt med elever av mycket skilda intressen, när han visade beröringspunkter mellan antiken och den moderna tiden. En verklig humanist och filolog i vidsträckt bemärkelse var han som få ägnad att bland skolans alumner sprida kännedom om och förståelse för den klassiska kulturen. Utan drill och jäkt, lugnt och värdigt bibragte han sina elever säkra och omfattande kunskaper.

Vad som framför allt gjorde intryck på Staaffs lärjungar, var hans egen personlighet. I denne lärare såg man en värdig representant för den antika kulturen och kände djup respekt för honom, oaktat eller kanske rättare på grund av att han aldrig var ond och alltid hade ett vänligt och glatt uppträdande. Många forna norralatinare tänka ännu med tacksamhet på honom. Sant och vackert har en lärjunge från tidigare år, Georg Branting (i »Norra latin 50 år, 1880—1930» sid. 194) hyllat honom såsom en av skolans »mest förtjusande lärare». »Vilken skatt vi fått i hågkomsten av dessa timmar! Särskilt grekiskan minns man med leende glädje. — Staaff kom in med raska, små steg, alltid nyter, fin, klassiskt kultiverad, liksom medförande något av Athens esprit i det morgongråa klassrummet. Han lyckades verkligen med sin lätt läspande, leende, lite ironiska röst förläna finess och behag åt den grekiska grammatikens böjningsmönster . . . Och hur trasslig än Odyssén kunde vara» (ett dylikt epitet får visserligen Odyssén icke ofta), »lyste under dessa timmar antikens gyllne sol över det oroliga, saltglittrande havet, de talföra skuggorna på Arkipelagens öar fingo liv, och i ynglingarnas sinnen grundlades kärleken till den mest strålande epoken i mänsklighetens historia.» Säkert vann lektor Staaff alla lärjungars tillgivenhet, och att en blivande klassiker med ofantlig beundran såg upp på läraren och kände saknad efter denne vid sin avgång från skolan, är lätt förståeligt.

Mest intresseväckande voro givetvis de timmar, då en text behandlades. Gången av en sådan lektion var i allmänhet följande. Den föregående läxan översattes, varpå man gick till dagens läxa, vars text upplästes på latin, återgavs på svenska och kommenterades period efter period i språkligt och sakligt avseende. När allt behandlats, översatte läraren mången gång själv läxan i dess helhet, varvid han särskilt

vinnlade sig om en icke endast riktig utan också naturlig och vacker svensk språkdräkt. Ett så genomgånget parti borde vi följande gång oklanderligt kunna. I regel följde till slut en preparation av en ny läxa till nästa timme. Vid tolkandet av svårare meningar brukade han hjälpa till genom att själv plocka ihop samhörande ord, som därpå led efter led översattes av en lärjunge. Emellanåt fingo vi till uppgift att försöka oss på att utarbeta vår översättning på egen hand.

I sin kommentar till läxan kunde Staaff fördjupa sig på en eller annan punkt. Man minnes honom gärna, där han stod och utredde något litteraturhistoriskt, filosofiskt eller politiskt-historiskt ämne. Dylika framställningar beredde synbarligen honom själv nöje, och sina elever skänkte han därmed sannskyldiga högtidsstunder. De av oss lästa författarnas liv och verksamhet eller andra litterära ämnen, vartill texten gav anledning belystes härvid, och på ett mer underhållande sätt, än om vi läste därom i någon lärobok, inhämtades av oss kunskaper även i mytologi, antikviteter och kulturhistoria. Främst intresserade sig Staaff för litterära ämnen, och hithörande frågor tycktes han bedöma med självständig smak.

Ehuru Staaff, som nämnt, aldrig förföll till något jäkt och ehuru hans kulturhistoriska intressen gjorde sig gällande i hög grad, var det likväl ej obetydliga pensa, som han medhann, och tanken på läsningen av de klassiska verken och utvecklandet av den språkliga färdigheten kom i första rummet. Hans förmåga såsom kommentator betygas av hans utmärkta upplaga av förklaringar till Caesars De bello Gallico, böckerna IV—VI.

Vad grekiskan vidkommer, inhämtade vi på en höstermin formläran till Mellén och Lundqvists elementarbok och hunno sedan utan svårighet med gott 50 sidor ur Xenofons Anabasis, Odysséns 6:e och 7:e sånger och 5:e sången kursivt samt dessutom Platons Kriton.

Vad åter den latinska litteraturen under vår skolgång beträffar, förgylldes redan första ringens kurs i Liljeblads rätt omfångsrika läsebok av några lättare dikter, som vår lärare ej förbigick. Från andra ringen minns jag, hur lätt Caesars skildring av striderna mot helvetierna och germanhövdingen Ariovistus blev, tack vare Staaffs omsorgsfulla preparation. Ännu verkningsfullare voro nog Ovidius' Metamorfoser och ett par självbiografiska dikter, som funnos i Hallströms Anthologia Latina, tvenne stämningsfulla elegier av Tibullus och i tredje ringen Vergilius' imponerande skildring av Roms blivande storhet, »die Heldenschau», i Aeneidens sjätte sång. Men för latinets vidkommande uppnåddes nog höjdpunkten vid läsningen av Ciceros De senectute och Horatius' oden under Staaffs skickliga ledning.

De senectute gav många anledningar till intressanta och lärorika

framställningar ur Roms historia och om de viktigare antika filosofskolorna samt till utblickar i den tidigare litteraturen i Grekland och Rom. På grund av ett citat ur Terentius' Adelphoe hörde vi exempelvis en karakteristik av de båda brödraparen i denna komedi och fingo en föreställning om det romerska lustspelet.

Vid läsningen av Horatius betonade Staaff den konstnärliga fulländningen och den till ytterlighet drivna avslipningen av formen. Ingen av vårt lands lärare i klassiska språk torde varit mer ägnad att klargöra Horatius' skaldekonst och hans förhållande till sina förebilder. Staaffs förmåga i detta hänseende ådagalägges av hans skrift Om den horatianska odediktningen. Och efter sin avgång har han fortsatt dessa sina studier.

Från skolkursen i Horatius minnes jag främst Horatius' mäktiga ode *Pindarum quisquis studet aemulari*, till vilket Staaff bemödade sig att giva oss en uppfattning om den grekiska körlyriken och om Pindaros' kraft och mångsidighet. Kanske var det också lärarens kongenialitet både med den grekiske kördiktaren och den latinske skalden, som slog mig vid läsningen. — Under poesitimmarna var det mycket vanligt, att Staaff anförde prov ur svensk diktning för att visa motsvarigheter till de antika verken i fråga om versmått och stilmedel.

Från grekiska lektioner kommer jag bland annat ihåg jämförelsen mellan Homeros och Vergilius jämte detaljen om rikedomen och prakten i de av dessa beskrivna furstepalatsen. Vidare minns jag t.ex. vår lärares redogörelse för innehållet i Aiskylos' trilogi Orestien och hans kritik av de attiska folkdomstolarna, där varje domares känsla av ansvar var mycket ringa på grund av det stora antalet bisittare, vilket exempelvis tydligt syntes vid rättegången mot Sokrates. Icke litet intresserade mig en redogörelse för grekiskans ställning bland de indoeuropeiska språken. Det var ej underligt, att med en sådan lärare grekiskan blev skolans mest intressanta ämne.

Staaffs kulturhistoriska intressen förefalla snarare ha ökat än minskat med åren. När jag gick provår, lät han t.ex. sina disciplar i grekiska läsa Aristofanes' Molnen i översättning. Han framhöll vid samma tid önskvärdheten av att en översikt av den grekiska konsten ingick i undervisningen i detta språk. Vid den tiden hörde jag honom även i samband med genomgången av Aeneidens andra sång utreda, hur Vergilius' skildring av ormarnas överfall på Laokoon och hans söner avviker från framställningen i den kända skulpturgruppen.

Anledning till utredningar av kulturhistoriskt eller språkhistoriskt intresse gavs ej sällan av någon glosa, som ansågs tarva en förklaring. Ofta påpekades svenska lånord från de klassiska språken, och gärna utreddes ordens etymologi, när detta låg nära till hands och glosan

därigenom lättare kunde bevaras i minnet, särskilt vid undervisningen i grekiska. Staaff påtalade t.ex. latinets mindre lyckade användning av ordet *ludus* (eg. »lek») vid sidan av det grekiska lånordet *schola*, som egentligen användes för att beteckna den av idrottsövningar icke upptagna tiden vid grekiska gymnasier.

Vad grammatikstudiet angår, såg vår lärare noga till, att vi behärskade elementerna, ehuru jag ej kan erinra mig något tragglande med böjningar, vilket tyvärr många gånger är nödvändigt. Enär Liljeblads läsebok saknade svenska översättningsstycken, framsade han själv efter läxgenomgången meningar ur texten på svenska och lät oss översätta dem tillbaka till latin. Han lade ingen vikt vid oväsentligheter och förbigick sådana former, som ej förekommo i skoltexterna.

Såsom redan är antytt, vårdade sig Staaff vid översättning från de klassiska språken noga om den svenska formen. Sitt mästerskap i konsten att översätta hade han tidigare visat genom sin berömda tolkning av Sofokles' drama Konung Oidipus. Det var därför naturligt, att han vid sin undervisning fäste stort avseende vid goda svenska uttryck. Såsom provårshandledare framhöll han, att det antika litteraturverket borde göra desto starkare intryck på de unga, ju bättre det återgavs på modersmålet. Mycken omsorg nedlade han också på svenska språket vid rättandet och genomgången av våra skriftliga översättningar. När en sådan uppgift genomgicks, brukade han till slut lämna en mönstergill tolkning i sin helhet av den förelagda texten.

Genom sin gärning såsom lärare och uppfostrare har lektor Staaff visat sig besjälad av antikens bästa anda: *humanitas, doctrina, urbanitas*.

Lektor Henning Wijkmark, Stockholm.

Av Lektor *Gustaf Jacobson*, Stockholm.

Om Henning Wijkmarks egenskaper och gåvor som lärare äro omdömena enstämmiga: han var oförliknelig, han var en gudabenådad lärare, han var en som man aldrig glömmer. Var två eller tre av hans lärjungar äro församlade, där talas det om Wijkmark — och så kommer länge att ske. Den sorg och bestörtning, som budskapet om hans död väckte, talade sitt tydliga språk. De unga, som bildade fanvakt kring hans bår, gåvo med sitt gripande allvar vittnesbörd om att de visste vad de förlorat.

Vari låg då hemligheten i den beundran och tillgivenhet Wijkmark vann och det inflytande han utövade hos sina lärjungar? Till en del var det nog kunskapsrikedomen, lärdomen, som aldrig förfelar att imponera på unga, sunda sinnen. Men det var icke en lärdom, som

enligt Stiernhielm »flödar latin över öronen ned uppå skägget». Wijkmark kunde behärska sitt ämne men även begränsa det. Non multa sed multum — det hade han tagit i arv av sin store läromästare domprosten Pehr Eklund i Lund. Om kristendomsämnet gäller mer än om något annat, att det personliga är det högsta i undervisningen. Och Henning Wijkmark var en personlighet av sällsynt slag, en levande personlighet. Det föll aldrig ett dammkorn över hans tal och undervisning, allt var friskt, flödande, fyllt av sälta och humor. Allt grönskade under hans hand. Väl åsyftade han liksom varje lärare med självaktning att bibringa sina lärjungar kunskaper, och han skulle inte varit den människa han var, om han inte någon gång fann, att alltför mycket av sådden fallit på hälleberget. Om den religiösa bildningen i vårt land hyste han inte alltför höga tankar. »Ni får ursäkta, att jag behandlar er som om Ni vore bildade människor», sade han en gång till en klass pojkar, som tydligen visat en påfallande oförmåga att anamma hans lärdomar. Men man kan vara säker på att mitt under de barska orden satt glimten i ögat hos läraren.

Främsta målet för och främsta resultatet av Wijkmarks undervisning var emellertid att bilda och uppfostra, att väcka intresse och respekt för de andliga värden hans undervisning gällde. Han utförde, har det sagts, konststycket att år efter år, vecka efter vecka hålla lärjungarnas intresse fånget under morgonbönerna. Han hade förmågan att vid ett stort, starkt sportbetonat reallärоverk göra kristendomskunskap till ett av skolans mest omtyckta och respekterade ämnen.

Men det var icke blott det personliga i Henning Wijkmarks undervisning som fängslade, det var även och kanske främst personligheten själv. Hans originella framträdande, hans överdådiga humor, hans slagfärdighet, hans äkta väsen och hans frispråkighet kunde inte undgå att tilltala unga sinnen. Men mest var det nog välviljan och det personliga intresset, som band Henning Wijkmark vid ungdomen. Han smickrade aldrig de unga, men han vann dem genom att visa förtroende. Han inskränkte sig icke till att tala till dem ex cathedra, han umgicks med dem som vän och kamrat nedanför katedern, utanför skolan och efter skolan. Om man promenerade tillsammans med Wijkmark, behövde man inte gå många steg, förrän han stötte på någon äldre eller yngre lärjunge, som han fattade under armen och följde några varv. Att det var med återseendets glädje de möttes, kunde man inte ta miste på. Besökte man Wijkmark i hans hem, kunde man ibland plötsligt befinna sig i ett sokratiskt colloquium, samlat kring den avhållne läraren. Och det var intet passivt intresse från lärarens sida. Många äro de unga människor, som i sin gamle lärare Henning Wijkmark haft en rådgivare och ett stöd under vandringen genom livet.

Under många år var Wijkmarks hem ett centrum för ungdomar, som anförtrotts i hans vård, för att han skulle göra »folk» av dem och lotsa dem igenom studentexamen. I de allra flesta fall lyckades han också förträffligt i denna uppfostrande verksamhet.

Utan tvivel har hans genom hela livet bibehållna *forskarhåg* och *forskarglädje* i hög grad bidragit till att göra hans undervisning levande, att förse honom med ständigt färskt lärostoff och att hålla hans humör friskt även under vardagsmödans enahanda. Att samtidigt med maktpåliggande och omfattande skolarbete åstadkomma högt kvalificerade resultat på forskningens fält — det är en sällsynt vacker bragd.

Han hade en förträfflig slagruta, då det gällde att upptäcka nya källor, och han förstod också att med stor grundlighet utnyttja dem. Ej sällan lät han framställningen smidigt och verkningsfullt anpassa sig efter källornas ordalag. Han hade stor förmåga att ge intima och konkreta närbilder av de personer han skildrade. När han talar om Samuel Ödmann, är det som om han personligen känt honom sedan urminnes tid; rätt som det är faller han in i Ödmanns karakteristiska sätt att uttrycka sig. Liksom Ödmann själv var en ovanligt mångsidig människa, så spänner Wijkmarks bok om honom över en mängd olika forskningsområden. Man måste beundra den skicklighet och säkerhet, varmed Wijkmark behandlar så skilda ting som läkekonst, botanik, teologi, psalmdiktning, pedagogik, universitetsväsen, politiska och sociala förhållanden. På varje punkt insättes föremålet i sin miljö, och framställningen får karaktär av bred kulturskildring. Starkast är Wijkmark dock här såsom alltid i personteckningen: den gäller Ödmanns samtida i skolan, vid universitetet, i psalmbokskommittén o.s.v. men främst naturligtvis Ödmann själv.

Bakom allt vad Henning Wijkmark talade och skrev, tänkte och verkade låg innerst det äkta, det enkla, det sant mänskliga. Partiman och dogmatiker kunde han aldrig bli — vare sig politiskt, religiöst eller pedagogiskt. Han tog aldrig del i gräl och tvister. Politiker i vanlig mening var han icke, men i fosterlandets ödestimma 1914 var det för honom en självklar plikt att ge sig ut och »predika försvar». Hans religiösa vidsynthet och tolerans är från alla håll på det mest otvetydiga sätt omvittnad. Men även den hade sina gränser; han tolererade icke gäckeri med det heliga, intet övermod, intet oäkta, ingen humbug i religiösa ting. I pedagogiska debatter kunde han väl någon gång i yngre år ge skarpa hugg, men därunder låg aldrig personligt agg, och polemiken inställdes ögonblickligen, då det personliga kom emellan.

Saknaden efter en sådan människa räcker livet ut.

Lektorn Privatskolerektor Gösta Göransson, Stockholm.

Av f. Rektor *Nils Lundqvist*, Stockholm.

En duktig bonde lär en gång med en ton av resignation ha sagt om en av sina söner, att denne inte dög till något annat än att läsa. Att han därvid pekade på en kännbar brist i sonens utrustning får ej betvivlas. Säges det, att någon passar till lärare och nättopp det, torde omdömet få fattas som ett medgivande, att naturen i ett farligt vågspel råkat göra en lyckträff. I något enstaka fall kan det däremot på goda grunder sägas om en man, att han skulle passa till vilket maktpåliggande kall som helst men till ingen av alla tänkbara livsuppgifter så bra som till lärarens. Enligt mitt förmenande ett lika vackert som sällsynt vitsord. Om min högt skattade förman och vän Gösta Göransson skulle jag nästan våga detta hedrande omdöme.

G. hade pedagogiskt påbrå. Fadern, lektor Z. Göransson, som dog redan 1881, tjänstgjorde på sin tid såsom »föreståndare för den teoretiska provårskursen i Stockholm». Framstående praktisk begåvning åter torde ha kommit från moderns sida. Hon var född Tham av den gren, som gjort en erkänt betydande insats för Husqvarna-företagets industriellt ekonomiska utveckling. En yngre bror till Gösta G. verkade f.ö. åren 1911—1937 såsom verkställande direktör för Husqvarna-verken. Gösta G. själv röjde en ovanligt klar, klok och omdömesgill tankegång vid handläggningen av de mest skiftande praktiska angelägenheter, men jag har dock skäl att tro, att han redan tidigt för egen del tagit sikte på pedagogens kall. Om hans studiebana finnes intet särskilt märkligt att förmäla: efter skolår i Beskowska skolan och studentexamen där år 1884 följde studieår i Uppsala, vilka år 1892 avslutades med fil. licentiatexamen i latin och grekiska. Först hösten 1897 disputerade han på en tämligen ordinär gradualavhandling i latin (syntax). Året 1893—1894 genomgick han emellertid med glänsande betyg vitsordad provårskurs vid högre allmänna läroverket i Uppsala. Härmed hade han växlat in på den levnadsbana, för vilken naturen alldeles särskilt utrustat honom. Åren 1894—1904 tjänstgjorde han under sin gamle vördade förre rektor och lärare i klassiska språk Ludvig Lindroth vid Beskowska skolan, därav halva tiden jämväl i egenskap av biträdande föreståndare. Adjunktur vid N. latin erhöll han 1904, den 31/12 1920 lektorat vid samma läroverk (efter Hugo Bergstedts avgång). Några år tjänstgjorde han som latinlärare i Åhlinska skolan; i Wallinska skolan tjänstgjorde han som lärare i latin (någon gång också i grekiska) åren 1898—1904 och 1908—1931 samt såsom studierektor från år 1909 till sin död i april 1931. Åren 1904—1909 måste han alltjämt giva gästroller i sitt gamla kära läroverk, Beskowska skolan.

Av de givna data framgår tydligt, huru eftersökt G. var såsom lärare. Hans arbetsbörda var under årtionden enorm, men han verkade ingen gång jäktad eller uttröttad. Men så var han också utrustad med mycket gott minne, hade klart och sunt förstånd med skarp blick för plan-

mässighet i arbetet, och han hade ett lynne, som besparade honom enerverande slitningar och möjliggjorde ett harmoniskt och givande samarbete med omgivningen. Den myndige rektor Carl Lundberg vid Norra latin kom snart underfund med dessa hans förträffliga egenskaper, alltigenom gynnsamma förutsättningar för chefsställning, och han lär — ehuru förgäves — ha bestämt lancerat honom såsom sin specielle kandidat till rektorstjänsten vid det förnämliga läroverket efter hans egen avgång.

Att giva en konturskarp och talande teckning av Gösta Göransson som människa, pedagog och chef faller sig inte lätt redan av det skälet, att han hade så ytterst få och så föga framträdande kantigheter och egenheter, att han med andra ord var så harmonisk. Sina förnäma andliga egenskaper bar han nu visserligen inte som en etikett utanpå. Man kunde lätt taga miste på honom vid alltför hastigt påseende. Dragen voro icke vackra, hans gestalt var visserligen tämligen reslig men snarare gänglig än imponerande, den utmärktes mer av seg uthållighet än av styrka. Hans gång, samtidigt stadig och raskt snärtig, vittnade emellertid om en målmedveten och energisk läggning. Rösten hade utpräglad bastimbre, var klar, stadig och välljudande och hade en kraftig volym i betraktande av den smärta kropp, som tjänade som resonansbotten. Den lämpade sig också utmärkt väl för sång, även utförd som solo. Sådan talets klang var, sådant var också innehållet; det vittnade om klarhet i tankegången, om omutlig saklighet och vederhäftighet; mannen bakom orden var samtidigt en klarsynt motståndare till all humbug och fylld av human hänsyn för medmänniskornas egenart och därav betingade svårigheter. Fasthet och godhet på religiös grund voro hans signatur.

Om hög uppskattning av G:s gärning som lärare för kvinnlig ungdom vittnar följande citat ur Wallinska skolans jubileumsskrift till hundraårsfesten (1931): »Generationer av hans elever vittna om det fint kultiverade sinne för det distinkta och riktiga i ordval och stil, l e m o t p r o p r e, som behärskade hans latinlektioner.... Med fast och säker hand ledde han sina elever och gav dem gedigna kunskaper, med sin glänsande undervisning väckte han deras intresse, med sin rättrådighet och sin manliga helgjutna personlighet ingav han respekt, beundran och högaktning, med sitt nobla, försynta, vänliga och taktfulla väsen vann han allas tillgivenhet och förtroende.»

Om G:s insats och egenskaper som flickskolerektor har samma jubileumsskrift följande att säga: »Då han plötsligt avled påskaftonen den 4 april 1931 hade han i 22 år förvaltat sitt ämbete, den längsta rektorstid hittills i vår skolas annaler. Rättvisa och humanitet bildade de två kärnpunkterna i Gösta Göranssons väsen; i sin harmoniska växelverkan präglade de hans gärning. Det var en rättrådighet, som aldrig urartade till rigorösa anspråk på hans omgivning, och som just genom att taga hänsyn till var och en efter dennes art och läggning förstod att i lika mån leda allas krafter till fruktbar pliktutövning. Denna hans strävan underlättades därav, att han städse ställde de största anspråken på sig själv.» Av elvaårigt arbete vid Wallinum under hans rektorsspira vet jag och betygar det utan tvekan, att de nyss citerade vitsorden om G. ej äro några av dödsrunehänsyn betingade floskler; de teckna honom ej endast i hans ansatser och i hans bästa stunder utan sådan, som han städse och undantagslöst verkligen var.

Gösta Göranssons klarsynthet och grannlagenhet gjorde honom till en högt skattad och ofta anlitad rådgivare för ovissa och oroliga målsmän. Måste någon enstaka gång en allvarlig admonition givas åt någon elev, kunde ingen bättre än han med sitt lugna allvar ge tillrättavisningen positiv effekt.

Den som kände G:s anspråkslöshet kunde lätt få den föreställningen, att den rent representativa uppgiften skulle legat minst väl till för honom eller i varje fall intresserat honom i mindre grad. Skadan skulle i så fall ha varit jämförelsevis ringa, eftersom lättheten att finna vackra ord och höga synpunkter veterligen synes för mången det offentliga ordets man innebära en frestelse att dispensera sig själv från kravet på gärning bakom orden. En nära anförvant till minnestecknaren hade under sin skoltid många tillfällen att vid början av läsåret höra G. tala till ungdomen. Orden, säger hon, voro aldrig många eller granna, de rörde sig ej heller någonsin om höga eller utsökta ämnen, de handlade helt enkelt om det, som var hans eget livs program: arbetets nödvändighet, ära och glädje. Han var f.ö. så vördad och älskad, att hans ord skulle redan därför ha gjort verkan, även om inte tonfallet och rösten haft en sådan äkthet och charm.

Jag har bett en av de numera erfarna gråhårsmän, som under G:s kraftigaste lärarår hade förmånen att som ung lärarkandidat vid N. latin höra honom och åtnjuta hans handledning, att meddela några intryck från denna period. Läroverksadjunkten F. G. Blom skriver på följande sätt.

»Den svåra konsten att undervisa i latinsk grammatik gjorde doktor Göransson till en skön konst. Då det gällde att förklara en företeelse i det latinska språket och ställa den i belysning i vårt eget språkbruk, torde hans metodik få anses oantastlig. Och intresset fångade han. Den smärta, spänstiga gestalten och den sonora stämman dominerade fullständigt i klassen, och det föreföll, som om ingen av pojkarna hade haft en tanke på något annat än att ösa ur de vetandets rika brunnar, som deras lärare öppnade för dem. Att »gräla» låg inte för honom.

Hände det någon gång, att en pojke blottade alltför stor okunnighet, kunde man få se läraren sträcka på sig, så att ryggen nästan bildade en båge bakåt, under det att han höll blicken fäst på syndaren med ett halvt förvånat, halvt förebrående uttryck och lät höra ett nästan förläget litet skratt. Mera behövdes i regeln inte heller. Underligt skapad skulle den pojke ha varit, som med vett och vilja hade utsatt sig för detta mer än en gång.

Även i grekiska var Göransson en högt skattad lärare, och svenska uppsatser rättade han på ett sätt, som röjde en fint skolad smak vid sidan av klassikerns stränga krav på logiskt sammanhang. Men nog fick man det intrycket, att latinet låg hans hjärta närmast, att Livius och Cicero, Vergilius och Horatius bäst motsvarade hans manliga, formstränga men också skönhetsträngtande kynne.

Gösta Göransson var en föredömlig handledare, därom torde alla de provårskandidater, som han har handlett, vara ense. Outtröttlig i att meddela goda råd och anvisningar, noggrann och skarp i kritiken, kamratlig och älskvärd i det personliga umgänget, gjorde han allt, för att provåret skulle bli en verklig förberedelse för lärarens uppgift. Klarhet och reda krävde han, och var han fann någon osäkerhet eller bristande följdriktighet i framställningen, där slog han obevekligt ner. Men han sparade ej heller på erkännande, då anledning gavs, och ingen kunde taga miste på hans ärliga strävan att hjälpa den unge, oerfarne läraren till rätta. Många äro säkerligen de, som med glädje och tacksamhet tänka tillbaka på denne benådade lärare och handledare. Bakom sitt ytterst korrekta yttre dolde han ett levande intresse för kallet och ett varmt hjärta för de unga människor, bland vilka han verkade.»

I det privata umgänget med nära vänner var Gösta Göransson öppen, gladlynt och samtidigt grannlaga. Vid besök i hans hem var det en glädje att se honom i familjekretsen, där han på ett stilla älskvärt sätt var medelpunkten. Hans spänstighet syntes länge vara fullt obruten. Överallt där han var med, var han välkommen, och hans närvaro räknades som en förmån i varje krets. Trots sin strängt upptagna tid unnade han sig under många år nöjet och vederkvickelsen att spela tennis. Hans bortgång kom överraskande året efter avgången ur statstjänsten, men medan han ännu var mitt uppe i arbetet som lärare och rektor i Wallinska skolan. Det kändes som en tung förlust att ej längre få möta den ädle mannen i livet, att ej längre få lyssna till klangen av den manliga stämman. Dock redan att äga minnet av en personlighet av hans ädla halt och rena uppsåt är en behållning för oss, som i livet kände honom, älskade honom och njöto förmånen av hans vänskap.

Lektor Vilhelm Vessberg, Stockholm.

Av Rektor *Nils Lundqvist*, Stockholm.

Då jag här frestar försöket att återge dragen av Vilhelm Vessbergs lärarepersonlighet, kan jag som förklaring till min dristighet icke åberopa något på frändskap eller lång förtrolig vänskap grundat pietetsförhållande. Vad som satt pennan i min hand, är allenast min höga uppskattning av hans läraregärning i förening med vetskapen därom, att kretsen av dem, som haft förmånen att verkligen känna honom, snart skall ha gått all världens väg och att inom kort icke någon skall finnas kvar, som vare sig vill eller kan teckna hans bild. Att ge ett porträtt, som gör honom full rättvisa, är nämligen även i bästa fall ganska svårt; varje försök åter att teckna honom huvudsakligen efter hörsagor synes mig hopplöst.

Sannolikt är jag icke ensam om det intrycket av Vilhelm Vessberg, att han tidigare än de flesta funnit sin personliga stil och det som både människa och pedagog. Särskilt i hans undervisning märktes inga spår av oroligt experimenterande, han hade tydligen inte länge behövt grubbla över, vilka pedagogiska domäner han skulle underlägga sig, han kände instinktivt, huru högt han kunde spänna bågen; vad han genom outtröttligt arbete strävade att vinna, var allenast ytterligare fullkomnad träffsäkerhet.

Rent personligen synes han redan tidigt ha präglats av två egenskaper, som inte alltid gå i par: å ena sidan intresse för den vidare kretsen av medmänniskor jämte utpräglad förmåga av samarbete, å andra sidan behovet att personligen ha en smula luft emellan sig och omgivningen för bevarande av ömsesidig rörelse- och valfrihet. Kanske kom denna läggning att odlas redan genom åldersförhållandena i hans egen syskonkrets, där tre bröder växte upp med en inbördes ålderskillnad av hela sex år. Två systrar, näst äldst och näst yngst, hade nämligen dött i späd ålder. Skoltiden tillbragte han först i Katarina elementarläroverk[1]), sedan i Stockholms gymnasiums södra avdelning och slutligen i Södra Latinläroverket, sedan detta år 1879 bildats genom sammanslagning av Maria elementarläroverk med södra gymnasieavdelningen. Han var en mönstergillt arbetsam och stilla skolyngling, lojal som kamrat men i umgänget reserverad. Han hade veterligen en enda intim vän under gymnasieåren, men med den trofasthet, som livet igenom utmärkte honom, höll han så mycket trognare ihop med denne under åren. Det den 18 maj 1881 förvärvade mogenhetsbetyget avger sitt vittnesbörd om studieintressets huvudriktning: Vessberg hade däri jämte en av kamraterna att uppvisa betyget A i ämnet historia och geografi, dessutom hade han AB i tyska, engelska och filosofi. I studentskrivningarna hade han B i latinet, B (enligt protokollet

[1]) Sin allra tidigaste skolundervisning fick han i den Claessonska skolan på Söder. Denna ansedda gamla förberedande skola har Vessberg på gamla dagar ägnat en mycket tilldragande skildring.

Ba, om detta betyg fått utdelas) i den franska skrivningen och AB för den svenska skrivningen. Uppsatsen i fråga, som behandlade det historiska ämnet Köpenhamns belägring av Karl X Gustaf, hade den rättande läraren, lektor Magnus Höjer (tillika historielärare i klassen), ansett förtjäna Ba, varemot medbedömaren, lektor Carl von Friesen, bedömde den med betyget AB, varpå rektor Törnebladh vid hänskjutning fällde utslag till förmån för det högre betyget. Uppsatsens beskaffenhet ger stöd åt båda uppfattningarna: Magnus Höjer med sitt eldiga och flödande temperament måste ha funnit den alltigenom felfria uppsatsen vara till uppläggningen typiskt traditionell och till språkdräkten något färglös, varemot von Friesen torde ha tilltalats av den väl proportionerade dispositionen, av de måttfulla och väl motiverade omdömena samt av språkets korrekthet och oklanderliga rytm. Vitsordet för mogenhet blev B; endast två av de 18 studentkamraterna hade AB som allmänt vitsord. Vitsordet för flit var AB; blott en av de avgående, sedermera teologie lektorn Herman Levin, hade flitbetyget A, tydligen ett mycket sällsynt vitsord. Över huvud får man vid studiet av examenshandlingarna det intrycket, att betygskalan var rätt snäv.

Höstterminen 1881 inskrevs V. som studerande vid Uppsala universitet. Filosofie kandidat blev han redan efter fem terminer, januari 1884, filosofie licentiat v.t. 1889; i december samma år disputerade han för filosofisk doktorsgrad på en avhandling över ämnet »Svenska riksdagen, dess sammansättning och verksamhetsformer 1772—1809». Inte mindre än två hela år hade han då legat borta från universitetet, nämligen läsåret 1887—1888, då han genomgick provårskurs vid Södra Latin, och läsåret 1888—1889, då han med Hugo Hernlund till förman tjänstgjorde som vik. lektor vid Nya Elementarskolan. Hans studieprestationer fram till den akademiska kursens avslutning med graden måste betraktas såsom i varje fall mycket imponerande om än ej rekordartade, helst som han medhunnit att skaffa sig en både kvalitativt och kvantitativt aktningsbjudande fond av vetande; han hade bl.a., därtill föranledd av Hjärnes råd, skaffat sig åtminstone elementära kunskaper i ryska. Därtill kom, att han under Uppsala-tiden ingalunda var någon ständigt innesittande tungus utan levde med bland sina studiekamrater och sin nation, vid festliga tillfällen glad bland de glada. Av föreningslivet, särskilt det fackliga, synes han ha varit livligt intresserad, ett drag som han bevarade livet ut. Av den radikala föreningen Verdandi, stiftad år 1882, var han medlem, väl kanske mera som åhörare och iakttagare än som barrikadkämpe. Så den beryktade sedlighetsdiskussionen hösten 1887 ägde rum i Uppsala, befann han sig av allt att döma i Stockholm, alltför upptagen av den pedagogiska frågans praktiska lösning för egen räkning för att ägna aktivt intresse åt sedlighetsfrågans teoretiska lösning för samhällets räkning. V. genomgick nämligen hösten 1887 den första provårsterminens eklut, helt visst dock utan skada för vare sig prestige eller nerver. Av Vilhelm Vessbergs alltigenom försiktigt övervägande lynne att döma torde han aldrig ha känt någon hetsig lust att sätta torpedo under arken. De visserligen mycket fåtaliga yttranden, som jag under årens lopp hörde honom fälla i politiska och sociala frågor, karakteriserade honom avgjort som en humanitärt färgad traditionalist. Våldsam likriktning i åsiktsvägen

synes han ha avskytt, till att driva politisk propaganda vid undervisningen var han för förnämt reserverad; å andra sidan röjde han en efter sina förhållanden rätt påfallande irritation, om någon elev i en uppsats alltför temperamentfullt gav uttryck åt politisk eller religiös radikalism, likaså om ohövisk kritik skriftligen framfördes mot hans älskade Södra Latin, dess lärare och undervisning.

Innan vi avklippa bandet mellan Vilhelm Vessberg och universitetstiden, torde vi böra låta honom själv få meddela ett minne av betydelsefulla personliga livsintryck från åren i Uppsala. Han har i serien Hågkomster och livsintryck, band XIII, 1932, talat om personliga minnen av Harald Hjärne, vars bekantskap han säger sig ha gjort på Historiska föreningen en höstkväll 1882. Han blev från första stunden imponerad av dennes sprudlande intellektuella vitalitet, av den mindre vanliga föreningen av fördomsfri, skarpsynt analys av de historiska förloppen och förmågan av vittfamnande totalsyn. Sin personliga bikt avslutar han med orden: »Ingen personlighet har haft större inflytande på min andliga utveckling än Harald Hjärne, och jag är djupt tacksam för att under många år, först som student och sedan som mogen man, ha fått tillfälle till umgänge med honom.» Betecknande för V:s egen inställning till livsproblemen är en passus i hans nyssnämnda Hjärneuppsats, visserligen av honom nedskriven i livets höst: »Som äldre lärde Hjärne högt uppskatta det religiösa momentet i historien, som han tidigare enligt eget erkännande, i ett yttrande på festen på hans sextioårsdag 1908, ej haft tillräcklig blick för. Detta drag framträder på ett gripande sätt i hans senare produktion.»

Då V. efter disputationen icke omedelbart fann någon lämplig anställning som lärare i sin hemstad, ägnade han de åtta första månaderna av året 1890 Statistiska Centralbyrån sina tjänster som e.o., därav tiden juni—augusti i befattning som t.f. aktuarie. Åren 1890—1898 tjänstgjorde han som e.o. lärare vid sitt kära Södra Latin, där Carl von Friesen år 1884 övertagit chefskapet efter Ragnar Törnebladh. Så gott som samtliga sommarferier tillbragte V. utomlands (bl.a. i Tyskland, Italien och Grekland) för att tillgodogöra sig kortare eller längre universitetskurser i geografi, konsthistoria och arkeologi. Våren 1898 utnämndes han till adjunkt vid Södra Latin i ämnena kristendom, modersmålet, historia och geografi. Under årens lopp utgav han ett flertal större eller mindre historiska avhandlingar, ägnade dels svensk krigshistoria, dels svensk riksdagshistoria (jfr gradualavhandlingen): »Bidrag till historien om Sveriges krig med Danmark, I. Gust. Horns fälttåg» (1895); »II. Kriget på norska gränsen» (1900); »Stockholms stads riksdagsmannaval under frihetstiden. Bidrag till ståndsrepresentationens historia» (1905). Den 15 juni 1906 utnämndes han vid Södra Latin till lektor i historia och geografi som efterträdare till sin gamle lärare Magnus Höjer.

Vilhelm Vessbergs bekantskap gjorde jag som lärarekandidat vid Södra Latin år 1904, alltså ett par år innan han vunnit befordran till lektorat. Från första stunden gav han ett starkt intryck av inre och yttre behärskning och kultur. Att han var skolkarl, kunde man inte direkt se utanpå honom, endast att han var en högt kultiverad man, tillhörande samhällets ledande skikt. Från hans extralärarretid finnes i

läroverkets ägo en gruppbild av läroverkskollegiet, där V. gör det mest avgjort eleganta intrycket. Det enda, som för en sentida betraktare bryter mot den vårdade elegansen är de väldiga mustascherna. Så som jag från många års samvaro med Vilhelm Vessberg minnes honom, ser jag honom för mig iklädd en ytterst välsittande kostym i diskret mörkt tyg med redingoteskuren långrock; den bländvita uppstående kragen sekunderades av en välknuten, kråsnålsprydd halsduk i en med kostymen väl samstämd färg. Gestalten var lång och mycket smärt.

Då han i vårdat ledig placering i katedern med lugn, naturlig värdighet ledde lektionen, då och då med en diskret rörelse av de smala, vackra händerna understrykande något viktigt eller målande moment i undervisningen, såg han verkligt förnäm ut. Hans minspel var utomordentligt behärskat: om under lektionen något berörde honom obehagligt, t.ex. något undantagsvis inträffade fall av pliktförsummelse hos någon elev, steg färgen en aning i det eljest rätt bleka ansiktet, och en blixtsnabbt försvinnande glimt av otålig överraskning lyste i de närsynta ögonen bakom sina glas. Rösten höjdes dock aldrig för att ge uttryck åt någon förtrytelse, endast en lätt ton av förvånat ogillande förspordes, trots sin stillsamhet mer än väl i stånd att åstadkomma rättelse. I sitt umgående med eleverna hade han tydligen definitivt nått behärskning av sitt lynne, som kanske ursprungligen varit rätt känsligt men säkerligen aldrig hetsigt. Då han rörde sig ute, var uttrycket av behärskat, elegant lugn knappast lika framträdande: hans gång var närmast en smula slängigt rastlös. Han gick med långa steg och högt uppdragna axlar samt något stel hals, vilket senare kom huvudet att synas väl högt uppburet och hakan att skjuta fram på ett rätt markerat sätt. Mycket närsynt, som han var, tycktes han inte uppfatta mycket av vad som tilldrog sig på andra sidan gatan och kom så att i det yttre verka mera inåtvänt frånvarande, än han egentligen var. I själva verket var han en vaken och road iakttagare, åtminstone då det gällde medmänniskornas psykiska egenart; därom vittna många diskret träffsäkra omdömen, av honom fällda i stilla, giftfri *en-passant*-ton. Hans omdöme var sällsynt sakligt, lugnt och säkert, hans karaktärs vederhäftighet var inför alla, som det allra minsta kände honom, höjd över diskussion, och allt under det han själv syntes föredraga att stå i bakgrunden, var hans centrala ställning i varje krets av jämlikar oomtvistlig, oftast självklar. Det tedde sig därför som helt naturligt, att då den gamle vördade skolveteranen doktor Fredrik Rutger Aulin frånträdde det i 22 år beklädda studierektoratet vid Södermalms läroanstalt. för flickor, Vilhelm Vessberg efterträdde honom i befattningen, den han sedan i över ett kvartsekel med mycken klokhet, takt och duglighet beklädde. Av såväl lärarinnorna som de kvinnliga

eleverna var V. mycket omtyckt och uppburen samt med sitt lugna, grannlaga väsen mycket respekterad. Han var fint ridderlig utan att vara i egentlig mening chevaleresk. En uppvaktande och fjäskig kavaljer var han inte i damsällskap. Som »trofast ungkarl» gick han också sin väg genom livet.

Måhända var Vilhelm Vessberg allra mest på sin rätta plats som *undervisare* bland manliga stockholmsgymnasister. I den uppgiften var han som mest aktiv. Inte så att förstå, som skulle han ha saknat sinne och gåvor för *uppfostrarens* kall. Främst verkade han dock här med det exempel han gav genom sitt ädla skick, sitt lugn, sin hänsynsfullhet och sin stilla myndighet. Även brutala och klumpiga naturer undveko att komma i direkt konflikt med honom. Jag vet inte rätt, om han skulle ha varit mannen att betvinga och omforma rent asociala individer, men vem kan väl göra anspråk på att besitta en sådan omskapande trollmakt? Fanns det däremot någon mänsklig gemenskapskänsla att vädja till, var han rätte mannen att med ett enkelt, stilla grepp locka fram de ungas bättre sidor. En av V:s f.d. gossar har i mogna år, själv vorden omdömesgill lärare, berättat mig om klassföreståndarens stilla tillrättavisning, då han av en nitisk lärare anmälts för att på en automatrestaurang i läroverkets närhet ha brutit mot rökförbudet. När den anklagade började svänga sig genom att framhålla, att han brukade få röka hemma, fick han endast den stilla repliken: »Du får inte glömma, att du tillhör en *kår*.» Dessa ord, som påminde om skolans krav på att hedras av sina alumner, träffade mål och ha av den så tillrättavisade aldrig glömts bort. Man torde kunna säga, att eleverna i förstone betraktade ett belevat och anständigt uppförande som en ringa tribut till en överlägsen och samtidigt hänsynsfull lärarepersonlighet, men att så småningom denna goda ton för dem blev en hederssak, vittnande om nedärvd god Stockholmsborgerlig tradition, som deras klassföreståndare var den främste bäraren av.

Vilhelm Vessberg fostrade inte minst genom sitt sätt att bibringa kunskaper och kräva kunskap av sina lärjungar. Klarast framträdde hans krav och hans undervisningsmetod i hans huvud- och älsklingsämne, historia. Lätt nog upprätthåller väl läraren sina ämnesfordringar genom att utan tvekan brännmärka med underbetyg de kunskapsprestationer, som synes honom svaga eller rent av undermåliga. En annan sak är, att ämnets studium — taget i ordets bästa bemärkelse — icke främjas av hänsynslös stränghet vid betygsättningen och att ämnet blir än mer lidande, om utöver de stränga fordringarna kommer tungt eller våldsamt lynne hos läraren eller oförmåga att göra ämnet intressant. Att V. inte genom svårt lynne spred skräckstämning under lektionstimmarna, torde ovan ha ådagalagts, att han därtill hade en

ovanlig förmåga och verklig vilja att göra sin undervisning intressant och givande, hoppas jag nedan kunna bevisa.

Repetition gäller ju med rätta som en oeftergivlig förutsättning för vinnande av säkra och bestående kunskaper. Romarna formulerade satsen: »*Repetitio est mater studiorum.*» Dock lider denna regel en betydelsefull inskränkning: lika visst som en förnuftigt anordnad repetition är att betrakta som studiekunskapernas moder, lika visst torde man nödgas medgiva, att en själlös och uttråkande repetition är deras styvmoder. Vessberg kunde konsten att så ordna historierepetitionerna, att de blevo både tankeövande och intressanta samt därtill inneburo en verklig kunskapskontroll. Lektionerna inleddes så gott som alltid med ett »kort och stramt» repetitionsförhör, upptagande 6—7 minuter. Därvid kom först ett fåtal detaljfrågor, som skulle raskt och kortfattat besvaras. Därpå följde frågor, som avsågo kontroll av att eleverna så riktigt som möjligt uppfattat de historiska förlopp, vilkas innebörd och inbördes sammanhang närmast föregående lektionstimme klargjorts. Som svar på dessa senare frågor krävdes en knapp men sammanhängande och språkligt vårdad framställning. Sedan ett större historiskt skede under loppet av några veckor läxvis genomgåtts, skred man till sammanhängande repetition, där de enstaka detaljerna fingo något träda tillbaka för allmänna synpunkter och där grupperande rubriker vid läxgivningen angåvo hemarbetsuppgifternas innebörd och omfattning. En sådan repetitionsmetod medförde tvång till urval bland väsentliga och mindre väsentliga fakta ävensom koncentration kring genomgående likheter och motsatser; resultatet blev också i genomsnitt mycket gott.

Som krönande avslutning på det hela kom så efter varje sådan repetition det mest fruktade momentet, den så kallade lappskrivningen. Dessa skrivningar annonserades av V. aldrig i förväg, men de voro förutsedda och väntade om också inte efterlängtade. Frågorna, som det då gällde att besvara, voro av samma blandade innehåll, som eleverna voro vana vid från de dagliga lektionernas smårepetitioner, de voro sådana, att de av en normalt begåvad och ordentligt förberedd elev gott kunde besvaras, och dessutom inte flera, än att deras besvarande kunde någorlunda medhinnas, om den därtill anslagna tiden väl användes. *Om* det arbetades under dessa vessbergska lappskrivningar?!

Terminsbetygen i ämnet gåvos aldrig med slösande hand, men om ett underbetyg gavs, kunde dess rättvisa inte jävas av den därav drabbade. Att V. trots all omutlighet i kraven inte ansågs för en orimligt fordrande lärare, framgår bl.a. av ett helt spontant yttrande av en gammal södralatinstudent, fällt 29 år efter den tidpunkt, då han av V. fick sitt sista betyg i historia: »Ja se, historia det fick vi då lära oss

ordentligt av honom, för resten närapå utan vår egen förskyllan och värdighet. Och inte var lektionerna tråkiga minsann.»

Jag skulle vara mer än nöjd, om jag i det följande lyckades ge påtaglighet åt påståendet, att all tråkighet var fjärran under Vessbergs historielektioner. Jag vill då bekänna, att jag av inga åhörda lektioner haft för min egen lärargärning så mycket att lära som av Vilhelm Vessbergs lektioner i historia, och samtidigt vidgå, att jag ändå hört ganska få lektioner av honom. Min andra provårstermin, då jag hade honom till handledare i klass L 6 : 2b i såväl modersmålet som historia, borde ju eljest ha bjudit mig mer än rika tillfällen att som lyssnare njuta och lära. Verkligheten tedde sig helt annorlunda: hela läsåret 1904—1905 hade jag 9 veckotimmars tjänstgöring i Beskowska skolan, då som nu belägen i motsatta ändan av staden men med hästspårvagn såsom bästa kommunikationsmedel, och i februari 1905 åstadkom ett vid Södra Latin timat dödsfall inom lärarkåren, att jag för återstoden av läsåret fastnade för ytterligare 13 timmars vikariatstjänstgöring. Att jag med en så beskaffad tjänstgöring och fyra ämnen i provåret hade svårt att få de lediga timmarna att räcka till och passa för en anständig auskultering, kan ej förvåna. Trots god vilja kunde jag endast helt obetydligt auskultera mitt höga föredöme, något som också obestridligt kom till synes i min gymnasialserie i historia, vilken lämnade mycket övrigt att önska ifråga om innehållets fullviktighet liksom ock beträffande framställningens översiktlighet och elegans, i varje fall mätt med den vessbergska lektionsstandarden som måttstock.

Sedan jag 1920 av ett vänligt ironiskt öde satts som Vilhelm Vessbergs chef, skulle väl tiden möjligen räckt till för mig att höra på den beundrade historieläraren, men här ställde sig ursäktliga förhinder i vägen: numera undervisade jag inte längre i historia, därtill gåvo mig plikten att åhöra lärarekandidaterna och övriga med rektoratet följande plikter fullt upp att göra. Vilhelm Vessberg fick undervisa i fred för mig, och först under hans sista lektion vid läroverket (vid våravslutningen år 1928) hade jag glädjen att än en gång lyssna till hans historieundervisning och därvid övertyga mig om att hans mästerskap ej mattats.

Så pass mycket hörde jag emellertid V. under min provårstid, att jag fick en rätt klar föreställning om kvaliteten av hans undervisning och även om de pedagogisk-psykologiska faktorer, den byggde på. En gammal retorisk regel säger: »De starkaste momenten i början och vid slutet av framställningen! Mittpartiets eventuella svagheter höljas snart av glömskan.» Det korta, ovan karakteriserade förhör, som inledde V:s historielektioner, gjorde effekt inte blott genom sin kontrol-

lerande och inskärpande verkan, genom det tydliga utpekandet av vad som var det väsentligaste: den uppmuntrande känsla av säkerhet, som tack vare resumeringens i regel raska och gynnsamma förlopp spred sig i klassen, återverkade underlättande på hela lektionen. Efter denna väl utspelade första akt hade man alltså de bästa förutsättningar att framgångsrikt avverka dagens egentliga förhör, som även det bjöd på en omväxling av kortare och längre frågor. Vessberg låtsade aldrig om att han hade bråttom. I sina metodiska råd till lärarekandidater gjorde han gällande, att det inte var nödvändigt att förhöra rubb och stubb, att det inte ens var önskvärt att förhöra ängsligt fullständigt och »jämntjockt»; ett förhör av de viktigaste delarna av läxan efter principiella linjer och med kvalitativ grundlighet vore, menade han, långt mera respektingivande och effektivt än alltsammans förhört, om denna fullständighet genomfördes principlöst, mekaniskt och ytligt. Efter förhöret följde de korrigeringar, som visat sig nödvändiga på grund av eventuella onöjaktigheter i svaren på långfrågorna. Sedan gav läraren en fördjupning av viktiga och invecklade historiska förlopp och företeelser, han sökte få eleverna att ana, vad som skett i det, som syntes ske: paralleller drogos, proportioner ändrades, traditionella värdesättningar granskades. Hjärnes metod gick här igen!

Kom så den av nästan alla efterlängtade stund, då läraren själv *berättade*. Kanske är *skildrade* här det riktigare uttrycket. Hade lektionen gått flytande, så att läraren var i stämning och tid stod till förfogande, som ej lämpligare kunde användas till läsning av samtida urkunder, ägnade V. 5—10 minuter åt en konturskarp, träffsäker och i färgerna diskret teckning av någon för kulturepoken karakteristisk situation, miljö eller personlighet. Bland pedagoger vet jag mig inte ha hört någon så konstnärligt som V. muntligen behärska den historiska miniatyren. Som strålande prov av hans stillsamma och träffsäkra skildringskonst skall jag länge minnas teckningen av Gustav Vasas personliga regeringssätt, belysningen av Filip den andres personlighet, exempelsamlingen till Velazquez' sätt att återge sin tids spanjorer (infanter och infantinnor, härförare, folkliga typer). Velasquezkarakteristiken underlättades genom den hjälp läraren hade av medtagna konstnärliga reproduktioner i svart och vitt, som i vardagslag prydde väggarna i läroverkets korridorer. Särskilt dröjde V. vid den bild målaren ger av den specifikt spanska egenskapen grandezza, sådan denna tagit gestalt i bilden av markisen Spinola å målningen *Las lanzas*, alias Överlämnandet av fästningen Breda. Grandezzan, framhöll Vessberg, innebure inte egentligen en stel, än mindre en dryg förnämhet, utan fastmer en artig hänsynsfullhet, som osökt tillvaratog den förnäma linjen och den egna värdigheten. En definition

av grandezzan, som inte illa karakteriserade hans egen personliga stil, den borne gentlemannens.

Det var innehållets träffande urval och säkra avvägning, språkformens målande naturlighet och lugna finess, intrycket av upplevt, icke inlärt, som gjorde dessa små föredrag så charmerande.

In summa: Vilhelm Vessberg var en utomordentlig historielärare, vars undervisning avsatte gedigna och bestående kunskapsresultat. Att den också hade karaktärsdanande värde för de blivande medborgarna, är säkert. Storsvenskar avsåg han ej att med sin historieundervisning dana men väl män, som kände sitt ansvar för sitt lands framtid och därför voro beredda att under samfällt ansvar taga vid, då tiden därtill var inne.

V. som geografilärare var, enligt enstämmiga vittnesbörd av lärjungar och lärarekandidater, både klar, rivande och fängslande. Även för den geografiska bildens återgivande hade han en utmärkt fin skildringsgåva. Att han hade allmänt anseende som insiktsfull och omdömesgill geografilärare, torde framgå därav, stt han h.t. 1908 var inkallad som sakkunnig vid utarbetande av förslag till kursplan i geografi för gymnasiet.

För undervisning i modersmålet ägde Vessberg stora naturliga förutsättningar. Det förefaller mig, som om hans utrustning i första hand predestinerat honom till mästerskap som ledare av de äldre elevernas uppsatsskrivning. Hans lugnt logiska tankegång, hans starkt utvecklade sinne för väsentligheter, hans sobra stilistiska måttfullhet, hans förmåga att vägleda med en kort, koncentrerad anvisning och sist, men inte minst viktigt, hans fina tolerans gentemot det subjektivt personliga hos andra människor — och han glömde aldrig, att också gymnasisten hade rangen av medmänniska — gjorde honom till en uppsatsrättare som få, helst han i sitt rättningsarbete var sällsynt noggrann. De av honom ledda lärjungediskussionerna angående de givna uppsatsämnenas innebörd och de olika dispositionsmöjligheternas effekt med hänsyn till undvikande av oreda och onödiga upprepningar i framställningen voro ytterst givande. De skarpsynta och grannlaga råd, han på överstadiet gav eleverna till tuktande och utvecklande av det personliga skrivsättet, måste ha varit ytterst värdefulla.

Vid litteraturläsningen gick han fram med mycken urskillning. Han skilde strängt på väsentligt och oväsentligt, på mer och mindre givande. Möjligen kunde man också i hans urval av skollitteratur se spåren av hans egna personliga smakreaktioner.

För våra svenska klassiker hyste han uppenbar förkärlek. Dalins juste milieu-satir hade hans höggradiga gillande, något som jag kom under fund med under min svenska serie för honom i L 6 : 2b, vilken

från början till slut rörde sig kring denne författare: han tycktes sätta värde på att jag vid kommenterandet av »Aprilverk om vår härliga tid» visade mig tillbörligen värdesätta denna dikt. Han höll vidare mycket styvt på söderskalden framför andra, Carl Mikael Bellman. Dennes träffsäkra, genuina skildringar av stockholmsnatur, stockholmskt småborgerligt nöjesliv och utpräglat originella passagerare på fallrepet tycktes helt ha betagit honom, de chockerande grovheterna till trots. Då han inte själv ansåg sig orka med en värdig deklamation, var han i stället mycket angelägen att lämna uppdraget åt elever, som med sonort organ och vårdat uttal (alltså fritt från stötande söderamerikanismer) ansågos förena kulturellt och kulturhistoriskt intresse. En av dessa betrodda Bellman-deklamatörer förmenar blygsamt, att hans eget litterära intresse grundlades genom det förtroendevotum den beundrade läraren skänkte honom i och med ett dylikt recitationsuppdrag. En gustaviansk författare, som V. mycket beundrade, var Kellgren, en svaghet, om vilken han ej är ensam. Tegnér ägde hans hjärta obetingat. Geijer och Runeberg uppenbarligen likaså. Vad han tyckte om en senare litteraturepoks författare, en Viktor Rydberg, en Snoilsky, en Fröding vet jag inte genom yttranden av honom själv, lika litet som jag hört honom behandla dessa skalders verk med en skolklass.

Vad han såsom svensklärare ville bibringa sina elever och även verkligen gav dem, var respekt för svenskt språk och ansvarskänsla för dess rätta användning och vård samt hög tanke om svensk skönlitteratur som uttryck för svenskt väsen och som både vittnesbörd om och redskap för svenskt kulturliv.

Som lärare i filosofi (på den tiden psykologi och logik) var Vessberg både respekterad och högt värderad av sina elever. Reda och exakt formulering bl.a. präglade här hans undervisning. Samma egenskaper, som gjorde hans verksamhet som lärare i svensk uppsatsskrivning så givande, gåvo mening och liv åt hans logikundervisning. Hans skarpsyn som människokännare och hans talang som pedagog gåvo stort praktiskt värde åt hans utläggningar av psykologin.

Som en sammanfattning skulle jag våga det påståendet, att efter Carl von Friesens bortgång Vilhelm Vessberg på grund av levnadsgång, bildningsart och väsen tedde sig som den förnämligaste bäraren av Södra Latins traditioner. Det var därför en skyldig hyllning åt södralatinaren Vessberg, när åt honom gavs uppdraget att vid läroverkets halvsekelfest år 1929 giva en återblick över den tillryggalagda epoken. Att han på ett lika kärleksfullt som i sak förnämligt sätt löste historiografens grannlaga uppgift, därom äro alla de fullt ense, som läst teckningen i årsredogörelsen för läsåret 1929—1930.

Vid sin avgång från läroverket våren 1928 såsom pensionerad lämnade Vilhelm Vessberg ett stort tomrum efter sig. En stilfull och värdefull epok tycktes därmed vara gången till ända. Själv yttrade han mycket blygsamma ord i sitt korta avskedstal: han betygade, att det gamla läroverket med dess tradition varit honom mycket kärt [1]), att han med vemod skildes från dess ungdom och att han med tacksamhet mindes det goda kamratskapet med ämbetsbröderna, bland vilka han inte kunde minnas sig någonsin ha haft någon ovän. Banden, som knöto honom till Södra Latin och de gamla kamraterna där, avskar han aldrig utan var flitigt med oss i den mån som hälsa och krafter det tilläto.

Vilhelm Vessberg hade aldrig haft någon kroppslig styrka; då en svår sjukdom våren 1940 hemsökte sjuttiosjuåringen, kom också slutet hastigt. Den 30 maj 1940 gick han bort, bort från ett ädelt och verksamt liv, bort från en ond tid.

---

[1]) Om Vilhelm Vessbergs kärlek till Södra Latin och dess ungdom skall en av honom gjord testamentarisk stipendiedonation på 10,000 kr. bära bestående vittnesbörd.

Nils Lundqvist.

Rektor Nils Lundqvist, Stockholm.

a) Av Lektor *Ragnar Jirlow*, Västerås.

Av Nils Lundqvist såsom pedagogen-latinläraren hösten 1910 — vårterminen 1913 har jag icke så skarpt konturerade minnesbilder som av honom såsom människa. Så mycket står dock klart för mig, att han icke hörde till dem som älska drillen. Han betraktade icke felsägningar på formläran nära nog såsom uttryck för moraliska brister hos eleven, utan han rättade misstag med största själslugn; endast när någon särskilt svårt trampade i klaveret, flög ett moln över hans drag, ibland ersatt av en spefull glimt i ögat, vilken kunde övergå i ett stilla leende över så mycken mänsklig ofullkomlighet. Aldrig kan jag erinra mig något utbrott av dåligt lynne. Undervisningen bestod i ett lugnt utredande av textens svårigheter. I lättfattliga ord tolkades Törneblads paragrafer, bland vilka dessutom företogs en välbehövlig gallring. Gärna gick han i anslutning till texten in på realia. Omsorgsfullt undvek han att genom alltför energisk grammatisk analys fördärva de konstnärliga värdena i de gamla romerska mästarnas verk. Ännu återklinga i mitt inre någon stilla stund Horatius' tjusande rytmer om Bandusias källa eller Soractes snötäckta topp:

O fons Bandusiae splendidior vitro — — —
Vides, ut alta stet nive candidum Soracte — — —

Ofta brukar man anmärka på vår nuvarande skolordning, att den alltför litet synes främja den karaktärens fostran, som kanske borde vara skolans yppersta mål; säkerligen kunde man säga något liknande på 1910-talet, men måhända beror denna brist på att man i detta hänseende vinner så litet med paragrafer. När det gäller karaktärsdaningen, är det nog på lärarens egen personlighet det kommer an; frågan är, om han själv är i stånd att vara en förebild för andra. I detta avseende var Lundqvist ideallläraren; när jag konstaterar detta, tror jag mig vara en talesman för en enhällig uppfattning bland mina kamrater.

Mången lärare blir berömd för sina goda examensresultat, även när dessa nåtts under ständigt hot från lärarens sida och med oändlig möda från elevens, som dessutom fått föga tid över att befatta sig med skolans övriga bildningsområden. En kollega till mig — en utomordentlig lärare i moderna språk i Göteborg — gav en gång uttryck åt sin kritik av sådana lärartyper med orden: Endast den är en skicklig lärare, för vilken eleven når mesta möjliga resultat med minsta möjliga arbete. Enligt en sådan synpunkt var Lundqvist en förträfflig lärare. Den arbetsbörda, som lades på våra skuldror, var väl avvägd, och för den som arbetade ordentligt, var det ingen svårighet att följa med. När Lundqvist vid preparationen av nya läxan gick fram och tillbaka efter första bänkraden och då och då gav någon bänk en dunk med handen, var han ingen slavdrivare med piska utan endast en välvillig ledare mot målet: studentexamen.

Trots att han var en övertygad representant för sitt förnämliga ämne, innebar detta dock aldrig att hans blick skymdes för andra vetenskapers och livsområdens värde. Emellanåt skymtade hos honom också en sällsynt vidsträckt beläsenhet långt utanför latinets råmärken. Det tycktes åtminstone mig, som om han med en alldeles särskild betoning dröjde vid det gamla romarord, som inskärper, att intet mänskligt bör vara en människa främmande. En älskvärd, livsbejakande, förstående humanism på svensk botten verkade att vara själva livsnerven i hans väsen. Hur skulle en sådan man ha kunnat bli annat än en beundrad förebild bland oss pojkar!

b) Av Lektor *Carl O. Koch*, Stockholm.

En av Södra Latins nyutnämnda lärare, som tillträdde sin tjänst hösten 1940, hälsades av en av sina nya kollegor med ungefär följande ord: »Det är synd om dig, att du så kort tid får ha Nils Lundqvist som chef». Dessa ord ge i koncentrerad form uttryck åt den allmänna värdesättningen av läroverkets dåvarande rektor.

Enligt vad som uppgivits, var det på kollegiekamraters uppmaning som dåvarande läroverksadjunkten därstädes Nils Lundqvist sökte det vid Olof Örtenblads avgång lediga rektoratet. Under ärendets behandling uppvaktades sedermera vederbörande myndighet av ett par av läroverkets lärare, vilka framburo kollegiemajoritetens önskningar. Helt säkert var det för den nye rektorn en styrka, att han på detta sätt kunde känna sig buren av sina f.d. kamraters sympati, men samtidigt skulle det kanske även för en mindre självständig karaktär ibland ha kunnat kännas som ett besvärande servitut.

Det var en pampig rektor, som vid början av höstterminen 1920 hälsade läroverkets lärarstab och elever. Rask och spänstig trädde han upp i talarstolen, och de som då lyssnade till honom, förstodo, att så skall en rektor tala, klart, varmt och samtidigt kraftigt. Det svenska språket har av honom alltid behandlats med mästerskap, form och innehåll täcka varandra, så att man måste säga sig, att intet är att taga bort eller lägga till. Helt säkert ha få talare i Södra Latins aulas kateder haft så uppmärksamma lyssnare som han bland såväl yngre som äldre. Men Nils Lundqvist har även visat sig vara en mästare i att hjärtligt eller skämtsamt apostrofera olika personer eller föra läroverkets talan

vid de många tillfällen, som livet vid ett stort läroverk i rikt mått erbjuder.

Kollegiets sammanträden, som ju ej i allmänhet höra till de ljusa stunderna i en läroverkslärares liv, har skötts på ett mönstergillt sätt, säkert och rappt, ty rektor L. har suveränt behärskat de former, som ge stadga och styrsel åt ett sammanträde. Har vid något sällsynt tillfälle ett misstag begåtts, har Doktor Lundqvist alltid varit färdig att med ett beredvilligt erkännande av misstaget avväpna en eventuell kritik. — I släkt med denna älskvärda beredvillighet att erkänna egna misstag har stått hans stora objektivitet vid bedömandet av personer och förhållanden. Om det än är välgörande att bevittna, hurusom en varmhjärtad man sjunger ut sina innersta tankar angående det som synes honom lumpet eller småaktigt, så är det ej mindre välgörande att iakttaga, hur en man i chefsställning lugnt och objektivt bedömer personer och förhållanden. Ehuru rektor Lundqvist visat sig kunna båda delarna, har han dock legat mest för det senare, och mången som kanske högljutt givit sina upprörda känslor luft, har efter hans saktmodiga men kloka ord måst medge sanningen av det gamla ordet: audiatur et altera pars.

De överhandtagande expeditionsgöromålen, vilka ju av många rektorer endast med nöd kunna fördragas, tyckas ej ha vållat Nils Lundqvist alltför stort lidande. Tvärtom, allt har gått så lugnt och jämnt, att den oinvigde rent av kunnat tro, att det kan ha sitt intresse att avfatta eller besvara de otaliga skrivelser, vilka som en vävskyttel gå emellan olika myndigheter och läroverken, och där myndigheternas varp och rektorsämbetenas väft bilda en gångmatta, mindre färgglad än långdragen. — Till en rektors mindre angenäma åligganden hör också uppgiften att under sommarferierna uppgöra schemat för följande läsår. Till följd av den komplicerade skolorganisationen med olika linjer, med det brokiga ämnesvalet i de högsta ringarna och därav följande sammanslagning härs och tvärs av många klassavdelningar är detta en sak, som betänkligt stört friden på många rektorers sommarnöjen. Resultatet är också ibland sådant, att en eller annan lärare vid höstterminens början muttrar fula ord vid anblicken av sin tjänstgöring under det instundande året. Detta gäller emellertid på intet vis Södra Latins lärare, som samtliga alltid fått bästa möjliga schema.

Förhållandet mellan rektor och läroverkets lärare har varit mycket gott, och hur skulle det kunna vara annorlunda, då rektor alltid velat se de goda sidorna hos var och en av sina underordnade, då han med aldrig svikande välvilja bemött dem och sökt tillfredsställa deras mer eller mindre befogade önskningar? I gengäld har han förvärvat lärarnas varma tillgivenhet och obegränsade förtroende, och de ha också med

ytterst få undantag visat sin lojalitet såväl i sin undervisning som i sitt personliga förhållande till chef och kamrater. Även den lärarekategori, som får sin avslutande utbildning vid läroverket och vars lott allt emellanåt beklagas, nämligen provårskandidaterna, har säkerligen prisat sin lycka att ha fått en så välvillig högste ledare för provåret. Vid de konferenser, som allt emellanåt hållas efter avslutade undervisningsserier, har Nils Lundqvist alltid varit närvarande; han har då ständigt varit benägen att se de goda sidorna hos provkandidaterna, och när han kritiserat, har han gjort det på ett sådant sätt, att kritiken ej slagit ner utan tvärtom sporrat till nya ansträngningar.

Skolungdomens hjärta har Nils Lundqvist vunnit fullt och helt. De unga ha känt på sig, att deras rektor ville deras bästa och förfäktade deras rätt, så långt som skäligt var, men att han också, när så behövdes, kunnat ta en syndare i kragen. Tack vare sitt utomordentliga minne har han haft väl reda på sina pojkar, deras svagheter och förtjänster, deras familjeförhållanden o.d. Många av dem har han också hjälpt i olika avseenden både under och efter skoltiden.

Vid ett läroverk, som samtidigt fått sig anförtrodd utbildningen av lärarkandidater och vars lärjungeantal närmar sig tusentalet, är det en övermänsklig uppgift att i detalj vaka över den fulla efterlevnaden av alla ordningsföreskrifter. En rektor skall egentligen även vara ett slags polis, som har ett öga på allt och alla. En chef med medfödd hänsynsfullhet och tilltro till pojknaturens goda sidor vill ej gärna vara polis. Trevande försök till införande av självstyrelse på gymnasiet ha gjorts, och även om denna ännu ej funnit sin riktiga form, få vi hoppas, att man så småningom kommer därhän, att denna rena vakthållning och tillsyn av ordningen under raster o.d. på ett tillfredsställande sätt kan skötas av pojkarna själva.

Nils Lundqvist har i hög grad behjärtat den sida av skolans verksamhet, som syftar till danandet av goda svenska medborgare. Särskilt har försvarsrörelsen i honom haft en varm gynnare. När skolungdomens militära övningar i ovist fredsnit avskaffades av riksdagen våren 1917, var han en av dem, som startade den frivilliga landstormsrörelsen bland landets skolungdom, och han har sedan dess under lång tid — med uppoffrande av dyrbar tid och personlig bekvämlighet — deltagit i ledningen av dessa övningar. Dessutom har han länge skött denna rörelses tidskrift, och i varje nummer läsas alltjämt på första sidan några av honom nedskrivna kloka ord med syftning på det aktuella läget ute i världen och vårt land.

När en rektors förhållande till skolungdomen blivit karakteriserat, är därmed också förhållandet till den tredje parten i triangelmatchen: lärare—elever—föräldrar klarlagt. Har rektor god hand med pojkarna

och är omtyckt av dem, så är han därigenom även omtyckt av pappor och mammor, ty deras syn på skolan och dess personal blir självfallet i regeln densamma som deras barns. — Av särskilt värde för en rektor i umgänget med föräldrar och målsmän är det att ha goda nerver, att kunna låta många onödiga klagomål och jeremiader rinna av sig. Att Nils Lundqvist i hög grad visat sig hava denna förmåga, beror naturligtvis delvis på en utmärkt fysik. I forna dagar, då ej sällan rena busfrön förekommo i vissa klassavdelningar, skulle hans kroppsstyrka ensam ha ingivit en hälsosam respekt, men även i våra dagar har den sin betydelse och har i hög grad hjälpt honom att uthärda dagarnas mångahanda skolbestyr och kvällarnas aldrig sinande rad av föreningssammanträden och talrika uppdrag, som lagts på hans breda skuldror. Hans kraftiga och varma handslag är berömt, och hans fasta och klara blick ser en rakt i ansiktet, som en redbar mans bör göra.

I hans sällskap känner man att man andas ren och hög luft.

Södra Latins lärare och elever komma länge att bevara sin nyligen avgångne rektor i kärt minne, och de glädja sig åt att den förre chefen nu blivit Inspector, varigenom, såsom de hoppas, en livlig kontakt kommer att vidmakthållas ännu många år framåt.

c) Av Studenterna *Johannes Olde* och *Kurt Samuelsson*, Stockholm.

I den återblick på sin samvaro med Söderpojkarna som Rektor Lundqvist skrev vid sin 60-årsdag, berättar han, hur en »fin herre» från en Östermalmsskola en gång för honom utmålat eleverna i Södra Latin såsom slangbågsförsedda, »gräsliga och farliga individer», de där all kultur och hyfsning saknade. Omvänt vågar man nog säga: att många Södra Latinare vid tiden för sitt inträde såsom elever i skolan också funnit ordet »rektor» verka synnerligen avskräckande för unga män i elva- à tolvårsåldern. Men i båda fallen har det visat sig att faran långt ifrån var så hotande. Doktor Lundqvist fick såsom Rektor lära känna sina Södra Latinare såsom något väsentligt annat än en skara samhällsvådliga ligistämnen, och för generationer av Södra Latinare blev Rektor Lundqvist något av skolans och alla skolpojkars mycket goda skyddspatron, ty han förstod att »ta» sina pojkar och att för dem framträda såsom en äldre vän och icke såsom det vidunder da oben, de först i många fall väntat sig få att göra med.

Redan vid sin första höstermins allmänna upprop anade nog de flesta elever bakom den manfasta stämma, som lät skolstadgans »rigorösa» bestämmelser genljuda i den förnäma aulan, en man fylld av kärlek till och förståelse för den ungdom, som danas inom skolans ärevördiga murar. Och mycket riktigt: de flesta mer eller mindre förhoppningsfulla

förstagluttarna fick snart nog sin aning besannad och kunde spontant uttrycka sin hänförelse i ett »alla tiders rektor».

Genom att ge några glimtar av det vi lärt känna och lärt hålla av hos Doktor Lundqvist från aula, expedition och lärorum, hoppas vi kunna ge en någorlunda god föreställning om denne utmärkte chef, lärare och fostrare.

Kanske kan det synas onödigt att påpeka, att vad som först och sist skapar den goda läraren är den goda människan, men tyvärr torde det på sina håll finnas lärare som tro att tillknäpptheten, avkopplingen från allt mänskligt skapar dugligheten i lärarekallet. De blir pluggmaskiner. Och det är vad Rektor Lundqvist aldrig ett ögonblick lät förleda sig till att bli. Tvärtom: bildligt talat bar ha alltid sitt hjärta på rockuppslaget; det lyste igenom av varm och djup mänsklighet. Man behövde aldrig se en K. Maj:ts och Kronans ämbetsman med ty åtföljande Nordstjärneorden framför sig utan en människa, en man, en ungdomsledare. Man kände sig stå inför en rik och ädel personlighet, en pojkvän och något av pojkidol, när man var i tillfälle att höra antingen hans glada, hjärtliga stämma, då han efter en morgonbön gratulerade ett segrande skollag i idrottskamp, eller ock att höra de vredgade tonfallen vid ett bestraffningstal, där in i tusentalet pojksjälar pränttade sig de drastiska ordvändningarna och en humor, som ur de klargrå ögonen blickade fram sida vid sida med vreden.

Såsom ett tecken på hur Rektor Lundqvist alltid höll banden med sina ungdomar obrutna, må nämnas hans aktiva medlemskap i skilda ungdomsorganisationer (landstorms- och idrottsförbund m. fl.), i vilket arbete han städse synes ha tagit en synnerligen uppskattad del. Detta personliga förhållande till eleverna även i deras fritidsintressen bidrog naturligtvis i hög grad såväl till att ytterligare göra honom omtyckt av ungdomen som till att frambringa de ofta enastående resultat hans läroverk mäktat uppnå på de idrottsliga vädjobanorna.

Men där man mest lärde känna Rektor Lundqvist såsom lärare och människa, var naturligtvis i lärorummen. Och för dem som hade förmånen — ty en förmån måste det kallas — att åtnjuta hans undervisning, framstod han såsom inkarnationen av begreppet god lärare. Genom sin åskådliga berättarkonst och sitt nästan drastiskt uttrycksrika, goda berättarhumör förstod han alltid i en inledning till årets kommande studier i ett ämne giva eleverna ett verkligt intresse för ämnet i fråga och en lust att penetrera det, och under arbetets mer forcerade gång väcktes detta intresse städse på nytt till liv genom hans ständigt återkommande friska inslag och impulsbetonade inpass. Likväl åsidosatte han aldrig inskärpningen av elementa, något som kan vara nog så svårt, utan genom tydlighet och pregnans sökte han alltid med

eldskrift inskärpa alla de former och ändelser, vilka ju utgöra de klassiska språkens stötestenar, om de icke från början bli fast inpräntade medelst en klar och otvetydig minnesbild.

Och dock var det ej främst i sådana detaljer Doktor Lundqvist visade sig vara en framstående lärare utan speciellt när det gällde att planlägga arbetet för terminen. Detta lades så, att han tog upp de svåraste partierna av kursen under terminens början, då ju eleverna i allmänhet voro jämförelsevis utvilade, för att sedermera under vårterminen föra undervisningen i ett mera lugnt tempo då arbetstakten brukade betydligt uppdrivas i övriga läroämnen.

Också bidrogo hans enastående mångsidighet och vitt omfattande allmänbildning i högsta grad till att göra lektionerna synnerligen fängslande; — han var en polyhistor, »Rektorn som vet allt». Också kunde han, när så visade sig nödvändigt, på stående fot överta undervisningen i så gott som vilket ämne som helst, från grekiska till matematik, från kristendom till geografi.

Som vi redan velat betona, är det till sist hans personlighet, man minns från lektioner, morgonböner och avslutningar. Kort sagt, den ståtliga hållningen, den vänliga blicken, det manfasta handslaget.

Kanske ger man den bästa tolkningen av vad man erfarit inför Rektor Lundqvist, genom att citera en av våra lärares, skalden Bengt E. Nyströms, ord just om och till honom:

Han ska tro på vår vilja och ge oss mod,
en man som allt ungt förstår.
Blott den som själv har ett susande blod Är vår.

Karl ska han vara framför allt,
bestämd och säker och klar,
ett litet stycke av jordens salt,
som har sin sälta kvar.
Som stannar lugnt på den plats där han står,
om så livet slog allt itu.
Och ung ska han gå med gråa hår Som Du.

LÄRD PRIVATSKOLE- OCH PRIVATUNDERVISNING.

A. I utlandet.

Rektor C. G. Salzmann, Schnepfenthal.

Av Konrektor *C. U. Broocman*, Stockholm.

Kort efter första philanthropinens anläggning såg man på flera ställen nya Instituter öppnas, som togo det Dessauiskas grundinrättning till mönster. Alla dessa Instituter hafva redan upphört, och endast Salzmann, som med ren enthusiasm förenat tålamod och ihärdighet, har under mer än tjugu års hvälfningar kunnat bibehålla sin stiftelse i Schnepfenthal vid dess en gång vunna anseende och förtroende. Detta var således det enda philanthropiska Institut jag under min resa (1805) kunde besöka.

Salzmann med alla lärare samt lärmästarinnor och elever utgöra ännu en enda stor familj, som delad i smärre, anser honom såsom allas gemensamma fader. Alla hinder för en god uppfostran äro undanröjda, inga sedlösa, förderfliga personer omgifva barnen och kunna på dem få något inflytande; alla elaka efterdömen äro utestängda, alla skadliga böckers läsning omöjlig, all sysslolöshet försiktigt förekommen, och Ungdomen jemt arbetande eller lekande under kunniga vårdares tillsyn.

För kroppens helsa, härdande och bildning bäres all möjlig omsorg. En sund, tarflig men tillräcklig och närande föda, en tunn och fri klädsel, mycken rörelse i fria luften, ofta anställda promenader i den närliggande Thüringerskogen och årligen företagna små resor till fot äro allt medel att utestänga nästan alla sjukdomar ifrån denna lyckliga koloni, där under tjugu år intet enda exempel finnes af en elevs död. Ett friskt, muntert och kraftfullt utseende utmärker de flesta, hvartill ock utan tvifvel de täta gymnastiska öfningarne och det dagliga handarbetet mycket måste bidraga. Ty här i Schnepfenthal har gymnastiken sitt förnämsta, ja nästan sitt enda hemvist i Tyskland och i Guts Muths (f. 1759), som återgifvit denna förgätna konst åt pedagogiken, en lika så lycklig practisk som theoretisk lärare. Likasom han i sitt förträffliga verk (Gymnastik für die Jugend, sista Ed. 1804) insigtsfullt och systematiskt uppställt lärorna, ser man honom här muntert och methodiskt med barnen anställa en mängd öfningar i simning, klättring, kapprånning och andra till musklernas stärkande uttänkta kroppsrörelser.

Handarbetet (särdeles i papp och trä) har under Blasche, som med mycken kännedom och omtanke de sista åren skrifvit i detta ämne, vunnit en ny fullkomlighet och äfven fått inflytande på sjelfva förståndets bildning. I den stora trädgård, som endast genom lärarnes och elevernas arbete blifvit upptagen och odlad, har hvarje gosse sitt stycke att sköta såsom sin egendom, den han genom flit kan utvidga och hvaraf han måste vara omtänkt att draga all möjlig nytta, emedan förtjensten för den till familjen sålda afkastningen blifver hans enda handpenningar. Flera i Institutet dagligen förefallande sysslor äro fördelta emellan Ungdomen, likasom andra sörja för åtskilliga alltid nödvändiga sakers anskaffande, såsom pennor, papper, grifflar m.m. och åt vissa är äfven tillåtit att dermed drifva en liten handel, — allt i det ändamål att vänja till noggrannhet och förbereda på det borgerliga samfundets olika värf, hvaruti åter den philanthropiska syftningen igenkännes.

Den moraliska uppfostran består särdeles uti bibringandet af förnuftiga föreställningar och goda vanor. Från flärd, fåfänga och modlystnad vill man vänja ungdomen genom den röda uniform, som likadan bäres af alla; högmod och inbillning hoppas man att kväfva genom de tjenaresysslor, som äfven de förnämaste i sin ordning måste förrätta. Familjekänslorna utvecklas så väl genom den huslighet, hvilken råder i hela Institutet, som genom egna familjefester; en daglig morgonandakt och muntrande sånger efter middagsmåltiden, Söndagens samvetspröfningar, vinterconcerter och egna frukthögtider om sommaren hafva till ändamål att värma hjertat för allt ädelt och godt, vänja det till vördnad och tacksamhet mot Gud och ett humant sinnelag mot alla likar. Kroppsstraff äro ej vanliga; Ungdomen måste i stället plikta för sina fel med egna förvärfvade penningar. För öfrigt sammankomma lärarne (12 till 14) stundom att rådpläga om barnens olika uppförande, och deras fällda omdömen göras bekanta. För visad flit lemna de vissa biljetter, af hvilka femtio berättiga till en gyllene spiks inslående uti merittaflan, och femtio sådana tecken belönas med Flitens Orden. Klockan 5 om sommarn, kl. 6 om vintern, börjar arbetet och slutar dermed, att gossarne i egna böcker uppskrifva hvad de dagen igenom hafva lärt.

Vid hvarje halft års början pröfvas alla gossars olika framsteg och för hvarje särskilt bestämmes i hvilka kunskaper han behöfver undervisning, samt uti hvilken mån och vidd, och då några sammanträffa i lika behof utgöra de en klass tillsammans och få en för ämnet skicklig lärare. Således är klassernas antal högst föränderligt och bestämmes endast af elevernas olika framsteg och behof.

Ifrån första elementerna intill de högsta vetenskaperna kunna de här inhämta; tvenne gamla och trenne, stundom fem, nya språk läras, så

mycket möjligt är, efter den angenäma Basedowska Conversationsmethoden. I naturen eller på kopparstick sedda föremål gifva anledningar till hvarjehanda samtal, beskrifningar, berättelser, frågor och svar, så af barnen, som af läraren; men de senare åren har man dock, för grundlighetens skull, funnit nödigt att härmed förena grammatiska öfningar, och Auctorernas läsning. Dock anses sakkunskaperna såsom vigtigast, emedan de, som man hoppas, skola lära ungdomen att rätt betrakta verlden och gifva den bästa lefnadsvishet. Religion och Sedelära framställas under berättelser och exempel, stundom på fria fältet och under Naturens betraktande, aldrig med tvång och ledsnad. Så väl om menniskans kropp, som om helsans vård bibringas en utför-lig kunskap, och uti Physik, Zoologi, Botanik, Mineralogi följes en method, som förer till egen åskådning och egna försök, men äfven stundom till lek. För att få technologiska kunskaper, och åskådliga begrepp om de förnämsta handtverk och borgerliga näringar, föras eleverna af herr Blasche uti flera slags verkstäder i en närbelägen liten stad. Undervisningen i Geographien har genom Hofrådet Guts Muths fått både methodiskt sammanhang och grundlighet. Den utgår från de första förberedande begreppen om land, haf, flod o.s.v. och slutar med att gifva eleverna en bestämd och klar föreställning om vårt Jordklots verkliga utseende och dess innevånares olika tillstånd. Vid Elementar-undervisningen uti Arithmetik och Geometri har herr Märcker de sista åren infört den Pestalozziska methoden, som dock icke följes vid dessa vetenskapers fortsättning i högre klasser. Den tid, som denna mängd af läroämnen ej upptager, skrifves, ritas, dansas eller spelas, till hvilka öfningar särdeles sådana timmar äro bestämda, då en elev efter sina framsteg icke uti någon klass kan finna fullt tjenlig själsföda.

Rektor Th. Arnold och andan i Rugby skola.

Hughes: Tom Browns skollif refererad av O. S.

Skolgossarne i Rugby voro ett rätt sjelfsvåldigt, ostyrigt slägte, som vid flere tillfällen tog sig rätt betänkliga oråd före, och här florerade ännu i full kraft den pennalism, som vid våra läroverk i allmänhet blifvit fullständigt bruten. Genom skolans föråldrade organisation gick dock en lifskraftig ande, renad genom den sedligt stålsättande inflytelsen från skolans vördnadsvärde rektor, hvilken utan att mycket synas, dock mäktigt beherskade det hela och hvilken gjort till sitt ögonmärke att utveckla sina ynglingar till m ä n i detta ords vackraste mening.

Arnold var ej en »objektiv» natur, hvars personliga själslif, så att säga, absorberas af vetenskapens innehåll; för honom var tvärtom detta innehåll ett näringsmedel, som skulle befordra det personliga och medborgerliga lifvets kraftiga utveckling. Så väl i sin Thucydides som i sin romerska historia uppsöker han de lärdomar, som för den sedliga människan äro att hämta af hedendomens lif och

resultaten af den rika undervisning, som forntidens republiker erbjuda åt det fria moderna samhället.

I slutet af år 1827 utnämndes Arnold, föredragen framför 30 medsökande, till rektor vid skolan i Rugby. Vid första påseendet kunde tyckas, som om han, den forskande vetenskapsmannen, här kastat sig in på en alldeles främmande bana; men så var ingalunda fallet. I närmaste sammanhang med det intresse, som han fordom egnat åt de frågor, som hörde till ett folks religiösa och sedliga utveckling, stod i sjelfva verket den omsorg, som han hädanefter med hela styrkan af sin energi egnade åt utbildningen af den sedliga personligheten hos uppväxande individer.

Den lilla staden Rugby, belägen i grefskapet Warwich vid Avon icke långt från Birmingham, har egentligen genom den där förlagda skolan vunnit sin ryktbarhet. Skolhuset var en gammal götisk byggnad med runda torn, från hvilkas högsta spets under lästerminerna en flagga svajade; nära därintill låg ett litet kapell, i hvilket gudstjänst plägade hållas för skolungdomen. Framför dessa byggnader utbredde sig en rymlig, med höga åldriga almar bevuxen lekplats. En del af skolans lärjungar bodde i skolhuset, där de bildade så att säga, en liten pennalistisk republik; det var i denna krets som Tom Brown, skildringens hjälte, uppväxte.

Helt visst var det kamratlif, som [här] utvecklade sig, en smula vildt och saknade icke sina betänkliga lyten. Öfversitteriet följde som pennalismens skugga; åtskilliga oseder hade i skolan vunnit burskap, och några af de äldre lärjungarne förde en just icke föredömlig vandel. Så inleddes en gång en stor del af gossarne i ett större lotterispel med thy åtföljande vadhållning, och då Tom ej ville till en af öfversittarne för ett rampris afstå den häst, som han vunnit, blef han med våld hållen intill en brinnande eld och så stekt, att han afsvimmade. Och sådant kunde försiggå, utan att lärarne fingo minsta nys därom. Under sådana förhållanden låg den faran nära till hands, att en lärjunge kunde komma alldeles på villovägar i sitt uppförande. Så blef äfven fallet med Tom och [hans kamrat] East under en del af deras skoltid, då de gjorde sig skyldiga till rätt betydliga snedsprång.

Lärjungarnes skarpt utpräglade, kraftigt och något burleskt danade individualiteter öppnade ett fritt spelrum både för goda och onda krafters inflytande. I målande drag skildras skolans mest framstående karaktärer. »Om det bland dem uppträdde någon kraftfull kamrat med goda grundsatser, med öppet och frimodigt väsen, hvilken förstod att vinna de andras förtroende, så kunde han ingifva hela skolan en bättre anda; men om däremot en yngling med dålig karaktär blef den ledande i skolan, så bidrog han i hög grad till att förderfva skolans öfriga lärjungar.» De i allmänhet sundt utvecklade, för bättre intryck mottagliga naturerna erbjödo dock många vägar för de sedliga impulser, hvilka under rektorns ledning började genomströmma skolan och till slut bestämde hennes hela karaktär.

Arnolds ögonmärke var lärjungarnes utveckling till sjelfständiga, efter goda grundsatser tänkande och handlande män. Väl aktade han sig för att genom småpetigt administrerande kufva deras friska om än ibland något bångstyriga individualiteter och sålunda äfventyra att

bryta den stam, kring hvilken en stark, sedlig karaktärs frukter en gång skulle kunna mogna. Med varsam hand afskaffade han de mera skadliga missbruken inom skolan men undvek att med någon reformerande våldsamhet ingripa i lärjungarnes hurtiga, fria kamratlif eller att med dekreter och personligt öfvervakande »ordna» deras ystra lekar. Han riktade emellertid åt detta område en synnerlig uppmärksamhet. För de lekar, som utvecklade mod och härdighet, hade han en varm sympati. Lärjungarne visste väl, att rektorn från sitt fönster med bifall stundom åskådade deras täflingar i fotbollspel, ja, äfven att han visste af deras märkligare bragder i kapplöpning och boxning.

Det var egentligen med sjette klassens, »rektorsklassens», lärjungar, som Arnold stod i omedelbar beröring, och han underhöll med denna klass, ur hvilken kustoderna togos, en nära förbindelse. Kustoderna, liksom klassens lärjungar i allmänhet, utgjorde ett slags »fags» [biträden] åt rektor i de angelägenheter, som rörde skolan. I gångarne, i sofrummen och på lekplatserna hade de att afstyra slagsmål och större oordningar, de hade att beifra skälmstycken och oskick, hvarhälst sådana föreföllo. Under fullgörandet af dessa uppdrag stodo de i liflig kommunikation med rektor, af hvilken de ofta erhöllo råd och anvisningar, liksom de äfven lämnade honom upplysningar om gossarnes böjelser och sinnesart. Och de mötte i honom ingalunda en stel formkarl, som blott hade instruktionens paragrafer för ögat. Arnold hade en beundransvärd förmåga att sätta sig in i lärjungarnes tankegång och åskådningssätt, ja, så att säga lefva deras lif. Med blicken stadigt riktad på uppfostrans ändamål, sådant han fattat det, handlade han skonsamt med yttringarna af hurtighet och ungdomsmod men beifrade, ofta ganska strängt, gryende karaktärsfel.

Arnold [ansåg], att allt skulle göras genom gossarne men intet för dem — motsatsen till den grundsats, som den tidens reaktionära styrelser följde i afseende på folken. — Med en lycklig förening af finkänslig takt och manligt allvar behandlade han sina gossar som gentlemen och tänkande varelser, dem han lärde att fatta mera sjelfaktning genom den aktning och tillit han sjelf satte till dem. Till en gosses uppgifter satte han från början alltid obetingad tro; men upptäcktes osanning däri, straffades den strängt, och upprepades den följde till och med förvisning från skolan. Gossarne yttrade också: »Det är skamligt att säga inför Arnold en osanning; han tror oss ju alltid.»

Med lärjungarnes föräldrar och målsmän stod Arnold i liflig brefväxling, synnerligen om sina iakttagelser rörande gossarnes sedliga utveckling. Brefven voro korta och knapphändiga, då intet var att anmärka hos gossen, i annat fall synnerligen utförliga. För att ingjuta en bättre sinnesriktning hos vilseförda ynglingar begagnade han alle-

handa utvägar. Det älskligaste stycket i skildringen af »Tom Browns skollif» är berättelsen om den förändring till det bättre, hvilken hos Tom småningom försiggick genom inflytelsen från den lille finkänslige, väluppfostrade nykomlingen Arthur, för hvilken rektorn satte honom till mentor och rumskamrat. Genom uppgiften att sjelf i viss mån vara ledare och föresyn drefs Tom till större uppmärksamhet äfven på sig sjelf och under stigande tillgifvenhet för sin lille kamrat tog han äfven intryck af dennes barnafromma väsen och renare tänkesätt.

En varm religiös tro utgjorde innersta grundtonen i Arnolds väsen; ur den och i förening med den framvällde den varma kärlek, hvarmed han omfattade sin skola och sina lärjungar. Religionsundervisningen var för honom icke blott ett inpräglande af läran, utan hon var i främsta rummet ett medel att bringa kristlig tro och därpå grundad sedlighet till användning i lifvet. Vid skolans andaktsstunder fäste han mycken vigt. Gudstjänst hölls icke blott hvar söndag i skolans kapell utan äfven hvar morgon i samlingsrummet, innan lektionerna började. Arnold var därvid alltid predikanten, och predikningarna, framgångna ur en hjärtevarm själ, voro afpassade just för ungdomens ståndpunkt och behof, hvarför de i synnerhet på de äldre ynglingarne gjorde ett djupt intryck. Af religionens anda var hela den undervisning, som han meddelade, genomträngd. Explikationen af de fornklassiska författarne skedde lika mycket med afseende på innehållet som på språket. Han kunde då börja lektionen med att tala om den sedeslöshet, som följer med en civilisation utan religiös tro och sedan tillägga: »Nu skola vi se ett exempel därpå», hvarefter man tog ihop med timmens pensum, som då utgjorde t.ex. någon af Horatii slipprigare oden eller satirer. I historien såg han alltjämt en akt af Guds lagskipande rättfärdighet. Cæsar var för honom snillet med stora tankar och framtidsdigra syften, hvilken dock faller genom sin egen brist på sedlighet och förakt för de sedliga grundsatser, som upprätthålla samhället. I Napoleon såg han en väldig typ af sjelfviskheten, som med storartad vilje- och förståndskraft dock fruktlöst reser sig mot de gudomliga lagar, som regera verlden. Sextanerna genomströmmades sålunda äfven vid undervisningen af den ande, som innebodde hos rektorn; de togo djupa intryck däraf och öfvade i sin ordning under den dagliga beröringen med de yngre lärjungarne en renande inflytelse på dessa.

Skolans öfriga lärare samarbetade troget med Arnold och delade den hänförelse, som genomströmmade honom. En gång hvar tredje vecka höllos sammanträden, vid hvilka i synnerhet öfverlades om lärjungarnes uppförande och om de åtgärder, som med anledning däraf vore att vidtaga. Det var just på förslag af en yngre lärare, som den då något vanartige Tom Brown vid början af en termin skildes från sin förre rumskamrat och inlogerades tillsammans med unge Arthur, hvilken syntes vara den mest välartade bland de nykomne lärjungarne.

Det kan göra godt i en tid, då man är hardt när öfvermätt på abstrakta teorier, pedagogiska konstprodukter och reglementariska stadgar, att påminnas om, hvad betydelse också en konkret, helgjuten lärarepersonlighet äger för skolan och hvilken makt det ligger därpå, att lärjungarne, hurudan då än »undervisningsmetoden» må vara, först och främst må utvecklas till sedliga, lifskraftiga, sjelfständiga, sjelfverksamma och ädelt danade personligheter, eller, för att använda ett af Arnolds älsklingsuttryck, till »christians and gentlemen».

Skolföreståndarinnan Natalie Zahle, København.

Av Professor *Edv. Lehmann*, Lund.

Som *Lærer* havde Natalie Zahle den Fordel — hvad hun selv ansaa for en Mangel — at være utilstrækkeligt oplært i sin tidlige Ungdom. Hun blev derved tvungen til selv at erhverve sig nødvendig Kundskab og finde sine egne Veje. Thi hvad der gælder for Jævnmaalet af en Lærerstand, at en omhyggelig Oplæring og Indøvelse er den uundværlige Betingelse for en heldig Undervisning, det gælder ikke for den banebrydende Natur. Den ægges snarere af de Mangler, den føler ved sine Forudsætninger; den tvinges til større Selvstændighed og til Brud med den herskende Tradition. Fra Klagen over sit eget til Kritikken over de andre — alle de store Pædagoger har maattet træde denne Smertens Vej, fra Comenius til Rousseau, Pestalozzi og Grundtvig.

Disse første Lærerindeaar, hvor den unge Natalie hemmeligt maatte lære sine Lektier om Aftenen, førend hun kunde undervise i dem om Morgenen, grundlagde den Forberedelsens Alvor i hende, som hun bevarede til det sidste. Hun erfarede derunder, at til en virkelig levende Undervisning hører en bestandigt fornyet Sagkundskab, en stadig Fordybelse i Emnet. Hun adskilte sig derved heldigt fra den lærde Faglærerstand, som gennem en langvarig og yderst møjsommelig Universitetsuddannelse er blevet saa overudrustede med Kundskab, at de betragter sig som forsynede for Livstid; men hun hævede sig endnu højere over de Lærere, der slaar sig til Ro med et Minimum og mener, de kan klare sig Livet igennem med Dilettantisme.

Hun var altid en grundig Læser, fordybet i sin Læsning og bearbejdende det Stof, hun tog ind. Man kan se det paa hendes Bøger, indstregede som de er og kommenterede; selv i sin høje Alder læste hun med Blyanten i Haanden. Hun gjorde flittige Excerpter, mest af det, hun vilde anvende i Undervisningen; blandt hendes Papirer findes et

udførligt Referat af Walter Scotts »Heart of Midlothian», som hun havde lagt Grund for en Foredragsrække paa Skolen.

Fra Tid til anden kunde hun kaste sig over en enkelt Interesse og lade sig optage fuldt af denne: »Frams» Ishavsfærd f. Eks. Hun læste da alt optænkeligt derom, havde Billeder og Kort deraf paa Væggene, talte med alle derom og bragte Emnet paa Bane i Undervisningen paa tværs af alle Pensa. Det var Fornyelsestrangen, der rørte sig i hende; Virkelighedssansen vilde mættes, Grundigheden øves.

Ikke mindst mærker man denne Tilegnelsens Grundighed og Stoffets Bearbejdelse ved at blade i hendes Bibel og de Bibelværker, hvori hun søgte Oplysning. De vidner om, i hvilken Grad hendes Religionsundervisning er grundlagt paa en Bibelrealisme, der søger at gøre alting virkeligt og haandgribeligt. Hennes Indstregninger og Marginalnoter er aldeles overvejende historiske og geografiske, stundom med en Detailsans, der røber Autodidakten, men som dog tillige vidner om den bestandige Trang til at beherske Stoffet. Den Kristendomsforklaring og -Forkyndelse, som udgjorde Hovedindholdet af hendes Religionsundervisning, antog derved en vis Karakter af, hvad man vilde kalde »Bibellæsning». Der skulde være Stof deri; det skulde handle om noget, og der skulde læres ordentligt. Men dette Stof var organisk optaget i hendes Personlighed, og Undervisningen fik sin Betydning og virkelige Magt, ikke blot ved den Varme, hvormed den blev givet, men ogsaa ved den Opfattelse og Erfaring, som laa bag. Saare skøn skal ogsaa hendes Brug af den danske Psalmeskat have været. Alt lykkedes, saalænge hun var i Kontakt med sine Elever og kunde fornemme deres indre Deltagelse. Stødte hun paa Kulde eller Tvivl hos enkelte, hemmede dette hendes Frimodighed ved denne hjertelige og plastiske Fremlæggelse af det kristelige Livsindhold. Som et egentligt »Skolefag» behandlede hun ikke Religionen, og hun satte efterhaanden igennem, at den ved Aarsprøverne ikke blev gjort til Genstand for den sædvanlige Eksamination . . .

Sit egentlige Undervisningsfelt havde hun fundet i Modersmaalet. Alle Vidnesbyrd forener sig om at fremhæve hendes Betydning paa dette Omraade, det lykkelige Greb, hun havde paa at gøre Emnet paa een Gang sagligt og personligt. Blandt disse Lovord er der særlig Grund til at fremhæve, hvad tidligere Elever, som har indlagt sig stor Fortjeneste af Modersmaalets Røgt og Studium, udtaler om denne deres Ungdoms Undervisning. »Hun var en Dansklærer uden Lige», siger Frøken Ida Falbe-Hansen, »det sander enhver, som har været hendes Elev. Jeg føler Trang til at aflægge det Vidnesbyrd, at har jeg udrettet noget ved min Undervisning, da skyldes det hende.» (»Bog og Naal» Jan. 1914.) Og Fru Lis Jacobsen har i sin Skildring af Undervisningen

givet følgende Billede: »Hun underviste os i Dansk, og i de tre Aar, vi var hendes Elever, lærte hun os den vanskelige Kunst, som kun faa tilegner sig: at læse og forstaa. For første Gang opløste Sprogets kompakte Glosemasse sig i Enkeltheder. Man saa, at hvert Ord havde en Mening. Jeg husker hendes Gennemgang af et Digt om Foraarets Komme . . . Var det ikke, som Blomsterne spirede frem af Sneen for ens Øje? Saa man ikke Solen skinne og Knopperne briste? Mærkede man ikke Vaarbruddet? Nye Tanker, nye Følelser vældede frem. Man forstod, at et Digt er mere end en nøgen Beretning. Saaledes fremelskede hun i os — uden at vi vidste det — Beundring for dansk Sprog og Digtning . . . Men gennem denne helt nye Maade at læse paa, kunde det ikke undgaas, at man opdagede, at der var Ord, der var tomme, intet gav en. Saaledes vakte Frøken Zahle ikke blot Beundringsfølelse hos Eleven, men ogsaa kritisk Sans.» (»Tilskueren» 1913.)

Man merker . . ., att Hovedvægten her — som i Religionsundervisningen — blev lagt paa selve det litterære Værk, paa Forstaaelsen, Optagelsen af, hvad der stod deri, for da at lade Forfatteren selv fremstige deraf.

Og mange var de store skikkelser i vor Digtning, som paa denne Vis steg frem. Det var Indholds- og Personlighedspædagogik. Men ikke i vag Entusiasme. Det var grundig Gennemgang, hvor ogsaa den litterære Form kom til sin Ret.

Hun brugte ikke stærke Ord og fremtrædende Virkemidler. Hendes »levende Ord» var ikke først og fremmest Enetalens, som let gaar Ørene forbi, men netop det, man har Taleevnen til: Samtalen. »Hendes Evne til at samtale var enestaaende», siger en anden taknæmlig Lærling (Elisabeth Bondesen, »Tilskueren» 1913). »Hun ejede Redskabet dertil i en sjælden smuk Stemme og i noget, der er endnu sjældnere: en udmærket Behandling af Modersmaalet, klare, rammende Udtryk for det, hun vilde sige, skønt hun talte fuldkommen naturligt.»

Den egentlige Aktivitet fra Børnenes Side kom dog naturligt i dette Fag til at ligge paa den danske Stil. Om denne udtalte Frøken Zahle sig smukt i en Artikel, (»Bog og Naal» 1901) hvor hun særlig skildrer sin Undervisning i de 3 Skoleaar fra 12—15 (»mine personlige Yndlingsundervisningsaare») og beretter enkelte Episoder fra sine egne Oplevelser, som har Interesse som Karakteristik. »I min grønne Ungdom», skriver hun, »havde jeg i en Vidnesbyrdbog nok saa flot og selvsikker skrevet om et Barn: »Hun har meget svært ved at udtrykke sig, saavel mundtligt som skriftligt.» En Tid efter kom Moderen venlig op til mig og talte om sit Barns Vidnesbyrd i Almindelighed og mit i Særdeleshed. »De tager fejl med Hensyn til hendes Evne til at udtrykke sig mundtligt», sagde Moderen. »De skulde høre, hvordan hun kan

fortælle Kokkepigen, hvad De har fortalt eller hvad hun ellers har lært, medens denne vasker op. Og de skulde høre, hvor Kokkepigen kan fortælle igen.» Jeg sad som fastnaglet i Forbavselse og Eftertanke. En anden Gang viste en Moder mig et Brev, som et Barn havde skrevet til sin Fader, der var paa Rejse, et Barn, der netop blev udpeget som fattig paa Tanker og uden Lyst til at gøre sig Umage med sin Stil. Brevet var yderst fornøjeligt, men noget springende og med en Del Stavefejl. Man havde paa Skolen øjensynligt gjort for meget ud af begge Dele ved Stilen og derved betaget Barnet sin Frimodighed. Disse og lignende Tildragelser blev mig Tugtemestre til den *Varsomhed*, hvormed det gælder at omgaas Børn, særlig i denne Alder, naar det angaar »mundtlig eller skriftlig Meddelelse» . . . Det gælder at *vente*. En Mund, der længe har været lukket, kan pludselig, ligesom ved et Trylleslag, blive veltalende. Nu er Tiden der. En Pen, der har været kejtet, dum, kan pludselig blive væver og flink. Der er gaaet noget op for den lille . . . Men ogsaa her gælder det om den største Varsomhed. Ingen utidig Paaskynden, intet utidigt Pilleri. Det gælder om Sjælens stille Vækst i Fred. Fra hin Lektion om »Barnet med Kokkepigen» er jeg kommen til at se opmærksommere end før paa Børnenes Holdning og Øjne under Fortællinger. Jeg er kommen til at forstaa det »lyttende» Øje, der trængte til større Fylde for Hjertet, før Læben kunde tale, forstaa det stille, spørgende og undrende Blik, der maatte have Tid for at komme paa det rene med sig selv.» »Dom med usigelig Varsomhed alt, hvad der af blødt og fint er kommet til Syne, som, Barnet uafvidende, er kommet ind i Stilen. Men vis forsigtig tilbage, hvad der synes at ville »blære sig», »vise sig», *gøre* sig rørende. Her gælder det!»

Det er ikke Skolelæreren, det er Moderen, der sidder her med sine Børn, — og af hende vokser Lærerinden frem. Treffende siger hun ogsaa paa det samme Sted, at alt saadant bedre gøres i »Privatundervisning» end i Skolen. —

Et Lærertalent af denne Art og Rang kan ogsaa findes andre Steder i Verden, men sjældent har det været saa harmonisk forbundet med *Styrelsens* Naadegave som hos Natalie Zahle. Hun var født med denne Evne, eller hun tog den i Arv fra det Fædrenehjem, hvor Orden var Arbejdets Løftestang, og alt blev umærkeligt retvendt ved en Kvindes stille Haand. Sagligt og personligt ogsaa her, som det blev det i den store Skole. Alting indenfra og dog sikkert og nemt realiseret i det ydre.

Grundlaget var den faste Ordenssans, som Frøken Zahle skattede saa højt, at hun helst havde sat den ved Siden af Kærligheden som sin Skoles Løsen. Den fulgte hende selv i smaat og stort, hvad alle hendes Biografer ved at fortælle om; den gav hende den Evne til at lægge alting

til Rette og holde Styr paa det hele, uden hvilken hendes vidtforgrenede Virksomhed var blevet et Vildkrat, og dens fremadskridende Vækst havde været umulig . . .

Bag alt, hvad der hed Orden og Disciplin, stod hun selv som det hun ønskede at være: en aandelig Moder for Børnene.

f. d. Rektor F. M. Bugge, Bergen.

Av Professor *Lorentz Dietrichson*, Kristiania.

Det gik . . . meget maadeligt med mine Skolestudier, da mine Interesser vare alle andre Steder end paa Skolen, og det saa en Tid ud, som om jeg aldrig skulde opnaa at blive Student, end sige Student med *Laudabilis*.

Da kom redningen og med den et helt Omslag i min Tilværelse, og hvor takker jeg ham, som fremkaldte det!

Høsten 1851 tog Rektor *Fredrik Moltke Bugge* sin Bolig i Bergen, efterat have taget Afsked fra Trondhjems Skole. Da det stadig gik slettere og slettere, og jeg havde hørt B. omtale som en overordentlig dygtig Skolemand, en af dem, der efter gamle Heltbergs Ord kunde »sætte nyt Maskineri i En», bad jeg min Fader om Tilladelse til at gaa ud af Skolen og søge hans Undervisning. Da der ialfald intet var at tabe derved, eftersom jeg nu engang havde tabt al Lyst til Studierne ved Skolen, gav han mig sin Tilladelse dertil — og det er vist, Bugge satte nyt Maskineri i mig. Aldrig glemmer jeg min første Indtroduktion hos ham, og da den indeholder et Punkt, der kan være nyttigt for mange unge Mennesker at erindre, vil jeg i Korthed fortælle den. Min Fader havde henvendt sig til ham i Sagens Anledning, og Bugge havde sagt, at han fik sende Mester Urian ud til ham, saa han kunde se, hvad han duede til. Det var en vanskelig Gang, jeg gik den Dag.

Bugge boede i et Hus paa Hjørnet af Strandgaden og Kortpilsmuget, og Vinduerne i hans Arbeidsværelse vendte ud til dette trange Smug. Det var en mørk Decembereftermiddag, jeg gick derud. Skjønt Klokken neppe var meget over tre, var det mørkt i det store, dunkle Værelse, og det var, ligesom Dunkelheden blot framhævedes ved de to høie og som det syntes mig, meget høitidelige Lys, der brændte paa Skrivebordet midt i Stuen. Selv stod han der med sit alvorlige Richelieuansigt, med Armene lænet imod en Kamin eller noget lignende og vendte sit gjennemtrængende Blik mod mig, som om han vilde se mig tvers igjennem. Han var længe taus, ialfald forekom det den Ventende saa.

»Sæt dem og skriv en extemporal (latinsk) Stil!» sagde han. Jeg tog Plads og skrev min Stil, men der var saa stille i Værelset, at man havde

kunnet høre en Knappenaal falde. Omsider var jeg færdig. Bugge læste Stilen igjennem, og nu var det min Tur at fixere ham, medens han læste, for at opdage, om hans Mine kunde forraade mig, hvad han syntes om den. Ikke en Muskel rørte sig. Jeg havde en stærk Anelse om, at Stilen var meget feilfuld — og den var det vist ogsaa, skjønt det ikke skulde vise sig af, hvad der fulgte. Med et reiste han sig nemlig, indtog sin forrige Plads og sagde langsomt og roligt:

»Jeg lover Dem, at gjøre Dem ikke blot til Student, men til en *flink* Student om halvandet Aar.» Jeg var som falden fra Himlen — jeg skulde ellers brugt 2 ½. Der kom en Pause, men saa fortsatte han: »Notabene hvis De vil love mig en eneste Ting.» Spændt opmærksom taug jeg bomstille, og saa kom Betingelsen, fremsat saa alvorligt og langsomt, som var det et Pythias Visdomsord, hvad Livet siden ogsaa har vist mig, at det virkelig var.

»Lov mig», sagde han: »at De altid vil lære, hvad der bliver Dem foresat, *den første Gang,* De giver Dem i Kast dermed, *for ellers lærer De det aldrig.*»

Jeg lovede mig selv at følge hans Paabud, og jeg har aldrig angret det. Det er ganske vist al Lærens Hemmelighed, dens første og vigtigste Princip, Bugge her udtalte for mig, og enhevr Lærer burde indprente sine Elever det. Jeg kan endnu mærke, at der er Partier t. Ex. af Verdenshistorien som jeg icke kan blive helt Herre over, og jeg ved, at det er netop de Partier, som jeg ikke havde lært ordentlig den første Gang, vi havde dem som Lektie i Skolen — og jeg var ellers flink i *det* Fag, fordi det interesserede mig — netop disse Partier er siden altid blevne mig til en vis Grad uklare, selv om jeg i senere Aar tilfældigvis er kommen til at anvende ganske særegne Specialstudier paa dem.

Fra dette Udgangspunkt var det ogsaa ganske konsekvent, at medens andre sagde: »Nu skal Du læse *mindst* en halv Time paa den Lektie», sagde derimod Bugge: »De har icke Lov at læse *mere* end en halv Time paa den Lektie; kan De den ikke da, saa er det, fordi De har havt Deres Tanker andetsteds, og da kommer De aldrig til at lære den.»

Jeg ved ikke end et eneste Menneske, af hvem jeg har lært mere end af Bugge — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
Men om ham ved jeg ikke blot, *at* jeg lærte men ogsaa *hvad* jeg lærte. Han var jo, da jeg fik ham til Lærer, allerede nedbrudt og syg, og døde, inden jeg fik afsluttet mine Læretimer hos ham; men jeg siger som Kjerringen hos Phædrus, der lugtede til det tomme Vinfad og sagde: »Hvor liflig maa ikke den Vin have været som engang var i dette Fad, naar Resterne dufte saa herligt.»

Nu begyndte en Flidens og Arbeidets Tid: jeg var som forvandlet under min nye Lærer. Man har sagt om Bugge, at man lærte mere af ham i en Time end af Andre i tre: jeg ved at jeg lærte mera af ham i halvandet Aar, end jeg havde lært i min hele Skoletid — og vad mere er, der var en kvalitativ Forskjel mellem hans Undervisning og alle Andres.

At høre Bugge fortolke Sophokles f. Ex. var for mig en Fest, hvis Mage jeg ikke ofte har oplevet, saa gjennemsigtig klart, saa aandfuldt syntes mig Alt, og havde han, istedetfor det kuriøse Indfald at oversætte Iliadens første Sange i det ulykkelige Norsk-Norsk, kunnet — hvad han dog maaske neppe havde formaaet — skjænke os en *saadan* Udvikling til disse Sange, som den, hvormed han befrugtede mig, vilde han have gjort en langt større Ting.

Hvad Skolen ikke havde kunnet udrette i syv lange Aar — det udrettede han paa nogle Dage; med Et fik jeg en levende Glæde ved og en glødende Interesse for klassisk Literatur og Kunst, og jeg, der ikke havde kunnet fængsles af selve Digternes Fader, der ikke meddeltes mig saaledes, som jeg behøvede det (og det var jo ikke Lærerens Skyld), jeg læste nu med levende Interesse, ja med Begeistring Platon og Sophokles; ligesaa skruet Ovid havde forekommet mig, ligesaa fuld af Liv, Ynde og Munterhed fandt jeg under Bugges Fortolkning Horats.

Kun altfor kort nød jeg hans Ledning; kort før Udløbet af de halvandet Aar døde den Lærer, som var bleven Gjenstand ligefrem for mit Sværmeri, og jeg maatte før Artium endnu skrive nogle latinske Stile for at holde mig i Øvelse.

Jeg vendte mig da til en af mine gamle Lærere ved Skolen, som velvillig paatog sig at gjennemse dem. Da jeg forelagde ham mit første Opus, dyppede han sin Pen dybt i det røde Blæk; thi han vidste fra gammel Tid af, at han vilde faa Brug for mange røde Streger. Men — Blækket blev siddende paa Pennen, og da han endelig maatte lægge den saagodtsom urørt ned, saa han bebreidende paa mig og sagde: »Men kjære Mand, da! Hvorfor skrev De ikke slige Stile, da De gik i Skolen hos mig?»

Ja — derpaa var det ikke godt at svare ham i hans aabne Øine.

Men hvad jeg har lært fremfor Alt af Bugge, det var at *arbeide*, at arbeide methodisk og energisk, og har jeg i Livet eiet nogen Energi og præsteret Noget — Meget är det vel ikke — som kan have blivende Værd, saa er jeg vis paa, at det er ham, jeg skylder det; og derfor elsker og takker jeg ham endnu i den Grav, der saa længe har lukket sig over hans Støv.

Skolföreståndarinnan Elisabeth Blomqvist, Helsingfors.

Av Filosofie magister *Naima Jakobson*, Helsingfors.

Alla vänner af kvinnofrigörelsens idé — den sunda, icke ensidiga kvinnofrigörelsen — borde känna sig stå i tacksamhetsskuld till Elisabeth Blomqvist för den andel hon haft i skapandet af de nödvändiga villkoren för denna idés slutliga seger. Då hon för omkring ett halft sekel tillbaka började sin uppfostrareverksamhet, trodde hon fullt och fast på kvinnans möjlighet af en rikare intellektuell utveckling och en vidare och friare inre värld än de dittills bestående bildningsförhållandena varit ägnade att skapa. Hon insåg det otillfredsställande i den ytliga och konventionella »prydnadskunskap», hvilken då erbjöds de unga flickorna i vårt land. Och såsom föreståndarinna för Svenska fruntimmersskolan sträfvade hon att för dess elever öppna tillträdet till en djupare, allvarligare och mer mångsidig bildning än egentligen afsetts genom ifrågavarande läroinrättning, hvars föga tilltalande namn ännu innebär en erinran om gångna tiders ytliga syn på kvinnobildningen och dess ändamål. Att Elisabeth Blomqvist hade blicken öppen för otillräckligheten af de bildningsmedel tiden tillhandahöll de unga flickorna berodde väl till stor del på, att hon själf tack vare lyckliga hemförhållanden varit i tillfälle att ösa djupare ur vetandets källa än det varit de flesta af hennes medsystrar förunnadt.

Elisabeth Blomqvist föddes i Helsingfors den 17 februari 1827 — Pestalozzis dödsdatum. Hennes far, professor i lärdomshistoria vid Helsingfors universitet, intresserade sig lifligt för sina döttrars intellektuella utveckling och deltog i ledningen af deras studier. Äfven sörjde han för att de kommo i tillfälle att taga lektioner i en del ämnen för andra universitetslärare. För öfrigt utvidgades de unga flickornas andliga synkrets genom de bildande samtal, som fördes i hemmet och genom läsning af värdefull, äfven utländsk litteratur.

Tidigt drefs Elisabeth Blomqvist af omständigheterna och medfödda anlag in på den bana, som skulle bli hennes för lifvet.

Efter professor Blomqvists död år 1848 beslöt hans maka, tyska till börden och tidigare lärarinna, att jämte sin syster grundlägga en högre läroanstalt för flickor. I denna skola, som öppnades jan. 1850, fick Elisabeth Blomqvist tillfälle att göra sina första pedagogiska lärospån, och efter grundläggarinnornas död öfvertogo hon och hennes syster Alexandra själfva ledningen af anstalten. Denna läroinrättning — den s.k. Blomqvistska skolan — åtnjöt på sin tid ett synnerligen högt anseende och har bevarats i tacksam hågkomst af många kvinnor i

Finland, hvilka där kommo i åtnjutande af en mer gedigen och mångsidig bildning än i något annat samtida läroverk hade erbjudits dem. Redan i egenskap af föreståndarinna för ifrågavarande läroinrättning lade Elisabeth Blomqvist i dagen den framsynthet och fördomsfrihet, den oförskräckthet, då det gällde genomförandet af tidsenliga reformer, som i så hög grad utmärkte henne. Så t.ex. infördes under en tid, då kroppsrörelser af fördomen stämplades som i högsta grad okvinnliga, en ordnad gymnastikundervisning i den Blomqvistska skolan. Inom flere andra undervisningsgrenar infördes nya metoder.

År 1865 öfvertog Elisabeth Blomqvist ledningen af det läroverk, åt hvilket hon under mer än ett halft sekel skulle ägna sina bästa krafter. Detta år blef hon nämligen föreståndarinna för Svenska fruntimmersskolan i Helsingfors.

Utan förberedelse gick ej Elisabeth Blomqvist att öfvertaga detta nya ansvarsfulla värf. På uppdrag af styrelsen företog hon en resa till Tyskland och Schweiz för att stifta bekantskap med undervisningsväsendet i dessa länder. Äfven hade hon utbildat sig och utbildade sig fortfarande teoretiskt genom studier i pedagogik och psykologi.

Under hennes långa verksamhet vid Svenska fruntimmersskolan kom hennes ständigt vakna intresse för allt pedagogiskt nydaningsarbete skolan i rikt mått till godo. Genom en serie reformer utvidgades och modifierades under hennes tid läroplanen och infördes förbättrade metoder inom flere kunskapsgrenar, hvarjämte en del mer yttre anstalter vidtogos till fromma för skolarbetet. Så t.ex. utvidgades matematikkursen och geometri upptogs som undervisningsämne å skolans högsta klass; språkundervisningen ordnades så att parallellkurser i franska och tyska språken infördes; det ena hade eleverna att välja som huvudspråk och i det andra fingo de genomgå en kortare kurs å skolans högsta klasser. Tecknings- och handarbetsundervisningen reformerades. En fördjupad och utvidgad undervisning, tillgänglig för alla, var hennes lösen, och tack vare henne fingo äfven folkets döttrar tillträde till den högre bildning, hvilken betraktats som ett privilegium endast för unga flickor tillhörande ståndspersonsklassen. Då Elisabeth Blomqvist insåg, huru ofta ogynnsamma sanitära förhållanden i mindre bemedlade hem och däraf förorsakad fysisk svaghet hos barnen utgöra hinder för ett framgångsrikt skolarbete, vaknade hos henne tanken på de s.k. feriekolonierna på landet — en fruktbringande tanke, som helt naturligt väckt liflig genklang i pedagogiska kretsar.

Den ståtliga, vid Boulevardsgatan belägna lokal med luftiga korridorer och ljusa, rymliga lärosalar, som numera inrymmer Svenska fruntimmersskolan, utgör äfven den ett minnesmärke öfver Elisabeth Blomqvists arbete i denna skolas tjänst. Denna skolbyggnad, prakt-

full, ja palatslik i jämförelse med den lokal vid Alexandersgatan, öfver hvilken Svenska fruntimmersskolan tidigare förfogade, utgjorde det slutliga resultatet af iakttagelser och studier under en resa till flere europeiska kulturländer, hvilken skolans föreståndarinna såsom statsstipendiat företagit år 1873.

För mången tycktes det helt visst att Svenska fruntimmersskolans föreståndarinna, representativ och imponerande som hon var, fått en henne mer värdig infattning, tack vare denna nya lokal. Ingen af de hundratals elever, hvilka rörde sig i Svenska fruntimmersskolans korridorer och lärosalar, kunde undgå att påverkas af den imponerande värdigheten i föreståndarinnans sätt och uppträdande. Då hon på skolans högtidsdagar trädde upp i katedern på det för henne egendomliga långsamma sättet och hennes ej starka, men bärande stämma genombröt den ljudlösa stillheten, rönte alla de tillstädesvarande unga ett intryck af någonting högtidligt och betydelsefullt, ett intryck hvilket de nog aldrig komma att förgäta. Hon framstod för alla dessa unga, bland hvilka nog många rebelliska element förefunnos, som en auktoritet, för hvilken man hade att obetingadt böja sig. Ej ens den mest djärfva och upproriska vågade i hennes närvaro drömma om en motsägelse. Det var som hade skolans anda och lagar i hennes person trädt dess alumner, hvilka ännu föga förstodo laglydnadens betydelse, bjudande till mötes och kräft respekt för sin auktoritet.

Då Elisabeth Blomqvist ej själf meddelade undervisning i annat än pedagogik i skolans högsta klass, var det blott till ett fåtal af eleverna hon trädde i det säregna individuella förhållande de dagliga relationerna mellan lärare och elever bringa till stånd. Ett sådant förhållande förefanns däremot mellan henne och eleverna vid den med Svenska fruntimmersskolan förenade privata lärarinneklassen.

Privata lärarinneklassen, Elisabeth Blomqvists egen skapelse, omfattades af henne med den hängifvenhet man ägnar det, i hvilket man funnit ett uttryck för någon af sina älsklingsidéer. Också betecknar hennes nu antydda verksamhet något mer än ett vackert personligt initiativ; det var det första försöket att fylla ett helt och hållet oskrifvet blad i det finska undervisningsväsendets historia. För (den högre) lärarinneutbildningen hade före hennes tid ännu ingenting blifvit gjordt i Finland.

Med sin höga syn på lärarinnekallet och de fordringar detsamma ställer på sina utöfvare, insåg hon, att undervisningens konst ej är en självlärd sådan, att den som utan teoretisk underbyggnad och erfaren ledning går att lära andra, svårligen kan undgå att hemfalla åt själlös slentrian; men stora svårigheter hade hon att öfvervinna, innan den lärarinnebildningsanstalt hon drömde om blef en verklighet.

Ur ett anspråkslöst ursprung utvecklade den sig. Vintern 1863 anordnade hon en privat kurs i pedagogik med åtta unga elever. Härunder stadgade sig hos henne allt mer öfvertygelsen, att något borde göras för höjandet af lärarinnebildningen i landet. Men förhållandena voro föga gynnsamma. Betecknande för det rådande uppfattningssättet var, att man ansåg Svenska fruntimmersskolans högsta klass kunna tjänstgöra som ett slags lärarinneklass genom att pedagogik där infördes som undervisningsämne. Elisabeth Blomqvist, som i egenskap af föreståndarinna hade att meddela undervisning åt dessa omogna ungdomar på 15, 16 år, insåg huru föga den träffade anordningen motsvarade sitt ändamål. Och hon ville ej öfvergifva sin älsklingstanke: ett särskilt lärarinneseminarium, förenadt med Svenska fruntimmersskolan, en tanke som blef verklighet år 1868, då den privata lärarinneklassen öppnades. Afsedt var, att undervisningen, fördelad på tvenne årskurser, skulle inskränka sig endast till de pedagogiska disciplinerna, men därvid förblef det ej. Hon insåg, att den rent pedagogiska utbildningen ej var till fylles, att den som går att lära andra själf måste vara i besittning af gedigna kunskaper, vunna genom planmässigt ordnade studier. Och hvar skulle en lärarinnekandidat förvärfva sig dylika kunskaper under en tid, då kvinnor ej ännu begynt idka akademiska studier? — Redan under det första året af lärarinneklassens tillvaro kommo därför extra kurser inom särskilda vetenskapsgrenar till stånd, dels af eleverna själfva bekostade, dels afgiftsfritt anordnade af skolans lärare. Genom anslag ur allmänna medel möjliggjordes sedermera en regelbunden undervisning i åtskilliga läroämnen, hvarpå ifrån år 1882, då anslaget ökades, undervisningen äfven i dessa ämnen fördelades på tvenne årskurser.

Att privata lärarinneklassen tillgodosåg ett djupt kändt behof bevisas af den stora elevfrekvensen och det lifliga intresse, hvarmed undervisningen omfattades af såväl lärarinneelever som unga kvinnor, hvilka af rent intresse för studier tillgodogjorde sig undervisningen i en eller flere vetenskapsgrenar. Detta dubbla mål — förberedelse för lärarinnekallet och fördjupad allmän bildning — behölls fortfarande i sikte, då anstalten år 1886 öfvertogs af staten under namn af Svenska fortbildningsläroverket.

Naturligt var, att bland de unga kvinnor som besökte anstalten, det gafs sådana, för hvilka det tillfälle till studier, som härigenom erbjöds dem, endast utgjorde ett tillskott till lifvets lyx, men hvilka skydde arbete och möda. Men å andra sidan var det många — kanske de flesta — af eleverna vid privata lärarinneklassen, hvilka utan den sporre periodiska bedömanden utgöra, gåfvo sina fulla, friska krafter åt arbetet, och mången gång ägnade ej blott dagens utan äfven nattens tim-

mar åt förberedelse till de olika lektionerna. Och i fråga om arbetsallvar och hängifvet intresse var föreståndarinnan själf det bästa föredöme. All småaktig beräkning, all tanke på att gifva tid och krafter blott i proportion till den materiella valuta detta inbragte var henne fullkomligt främmande. Möttes hon blott af förstående intresse, var den trötthet, med hvilken hon stundom började lektionen, förgäten, och det fint danade, karaktärsfulla ansiktet, som kunde blicka nog så strängt på den försumliga, lyste upp af vänlig glädje, då något om eftertanke och insikt vittnande svar blef afgifvet. Hennes elever kunna helt visst ej utan rörelse och beundran erinra sig denna självförgätna hängifvenhet, detta stora, rena intresse för det ideella i lifvet, så sällsynt bland jäktande och inom sig söndrade nutidsmänniskor. Ej under att hon, grundlig i allt, sträng och fordringsfull mot sig själf, fordrade af sina elever noggrann pliktuppfyllelse. Veklighet och pjunk var henne motbjudande, och försökte någon gång hysteriska unga damer göra sig intressanta genom ett inbilladt lidande, bemöttes de med en kallblodig bestämdhet, som utöfvade en egendomligt lugnande inverkan på ett irritabelt nervsystem. Hennes elever kunna ej annat än hålla henne räkning för att de tack vare henne fått öfva sig i självbehärskningens konst, för att hon velat lära dem inse, att endast det som kostar något är af verkligt värde för individen.

Det fordringsfulla allvar, som kännetecknade Elisabeth Blomqvists förhållande till de unga, förmildrades genom det lefvande intresse hon hyste för deras väl och ve — ett intresse som följde dem ännu länge efter det de försvunnit ur hennes synkrets. Den minnesgodhet hon lade i dagen gentemot afgångna elever — t.ex. då det gällde att anskaffa dem lämpligt arbete — var förvånansvärd.

Det stål i viljan, som utmärkte Elisabeth Blomqvist, gaf henne kraft att i trots af en svag konstitution så länge stå kvar på den kräfvande och ansvarsfulla post hon innehade. Slutligen brötos likväl hennes krafter. År 1898 trädde hon definitivt tillbaka från den verksamhet, som för henne nästan varit lifvet självt.

Minnet af hennes vackra lifsgärning fortlefver. Medvetet eller omedvetet bära de flesta af Finlands bildade kvinnor i sin utveckling spår af hennes inflytande. Till tusendetal uppgår antalet af dem, hvilka det varit förunnadt att direkt träda i beröring med hennes sällsynta personlighet. Snart sagdt i alla bygder av Finland verka lärarinnor, som tack vare henne vunnit sin utbildning. Otaliga äro de kvinnor, som hafva henne att tacka för den rikare och vidare värld, som genom fördjupade studier blifvit deras. Men äfven sedan ingen mera finns, som direkt mottagit impulser af hennes starka ande, skola frukterna af denna andes verk i det tysta fortlefva.

Hierta d. ä., Tranæus, Dahl, Thorsander.

Av Redaktör *Lars Johan Hierta*, Stockholm.

Min barndomstid förflöt, såsom förhållandet vanligen är, temligen enformigt. Min far ansåg icke nödigt att vi (jag och min yngre broder) tidigt skulle börja att träget sysselsättas med vanliga skolstudier, hvilka den tiden för det mesta bestodo af utanlexor i latinska grammatikan, hvars inlärande gaf anledning till ett mycket gängse, förmodligen redan då, gammalt ordspråk: »grammatica latina, som kommer gossarna att grina». Deremot såg han gerna att vi lärde oss utantill valda stycken af svenska skaldér, bland hvilka Kellgren och Leopold då voro mest ansedda, jemte några psalmer af Dahl och Ödmann; äfvensom att räkna i hufvudet, hvilket allt dock skedde utan att vi märkte något tvång dervid. Derjemte fingo vi, för att läsa på lediga stunder, öfversatta arbeten af Campe, Guthsmuth, Berquin, »Ungdomens Plutarch» af Blanchard, och en liten bok i duodesformat, hvars titel jag nu ej påminner mig, som innehöll berättelser ur historien om storartade drag af mod och uppoffring, af dygd eller fosterlandskänsla hos barn och ynglingar; de, som mest rörde och uppskakade mig, så att jag grät af förtjusning och beundran, voro de kända berättelserna om Mucius Scævola och Coriolanus.

Emellanåt läste min far ock sjelf något med oss på de mellanstunder han hade lediga från en trägen sysselsättning för- och eftermiddag på »Räntkammaren». Han umgicks alltid som en vän och emellanåt nästan såsom lekkamrat med oss, så att han hade vårt oinskränkta förtroende och vi voro aldrig rädda för honom. Vi sofvo också om nätterna i samma rum som han, ända tills jag blef 14 år gammal. Stryk afskydde han att begagna, hvilket måhända äfven föranledt den starka vedervilja som jag alltid haft för detta slags förbättringsmedel och den öfvertygelsen, att det högst sällan behöfver begagnas och i allmänhet ingenting uträttar, i jemförelse med ett klokt användande af en foglig behandling.

Jag kan icke glömma min förbindelse till [min lärare under åren 1810—1812, sedermera] kyrkoherden i Skee, prosten A. P. Tranæus, dels för hans vänliga bemötande emot mig och min broder, och dels för det han enligt dertill gifven ledning af min far, egentligen sökte utveckla de reflekterande själsförmögenheterna och med den ringa tillgång som den tiden fanns på populära arbeten rörande verldskunskapen och naturläran — »Bastholms filosofi för olärda» och en liten brochyr af Klingvall om stjernhimmelen voro då nästan de enda för ungdomen passande att tillgå i dessa kunskapsgrenar — sökte väcka vårt intresse för naturens

åskådning, äfvensom jag ännu lifligt erinrar mig min lycksalighet, då jag under vårterminerna åren 1812 och 1813 fick följa med professor Liljeblad och hans privatister på deras botaniska excursioner. Professor Liljeblad hade utgifvit en Flora, som för sin tid gjorde mycken nytta; han var ock på sina excursioner omtyckt af studenterna och nära ett hundratal deltog ofta deri, ehuru dessa excursioner hörde till privatföreläsningarna och således betaltes serskildt. (Afgiften för privatlektionerna var då tre riksdaler banko i terminen.)

Mot hösten 1812 erhöll jag till lärare dåvarande magister docens, sedermera theologie professorn och domprosten Johan Thorsander. Hos denne man är min förbindelse oförgätlig ej blott för hvad jag lärde under de följande åren, utan ock för hans *undervisningsmethod*, hvilken på grund af egen erfarenhet öfvertygat mig om det stora behofvet af en reform i sättet för den allmänna elementarundervisningens meddelande och grundlagt de åsigter, hvilka jag sedermera, dels såsom tidningsutgifvare och riksdagsman, dels ock såsom ledamot i styrelsen öfver Stockholms stads undervisningsverk sökt göra gällande rörande detta ämne.

Några år förut hade professorn i grekiska språket Christoffer Dahl (äfven bekant såsom författare af flere sköna psalmer i den nya psalmboken) utgifvit en grekisk grammatika. Uti företalet till denna grammatika fästade han uppmärksamheten dervid, att förmågan att bibehålla i minnet hvad man inhemtat genom läsning hufvudsakligen beror på ett oftare upprepande deraf, hvarigenom intrycket förnyas och bilden, eller det man vill inhemta, slutligen fastnar, *samt att långa lexor icke befordra, utan snarare motverka förmågan att minnas*, emedan, när föremålen, som skola uppfattas, blifva för många på en gång, det ena utplånar eller försvagar intrycket af det andra. Om man antager, menar Dahl, att lärjungen lär sig utantill blott fem nya ord om dagen, men sedan repeterar dem, först hvarje dag, sedan hvarannan, så hvar tredje, derefter en gång i veckan o.s.v., med ett ord så ofta att han är säker att icke kunna glömma något, så skall han innan kort, vid dessa repetitioner, kunna genomgå långa stycken på några minuter, utan att denna minnesläsning skall förorsaka honom ringaste ansträngning. På ett år skall han på detta sätt lära 1,500 nya ord så säkert att de, med vanliga själsförmögenheter, ej gerna kunna glömmas, om han ej lägger språkets läsning helt och hållet å sido. Men under tiden följer läraren honom med grammatikalisk resolution och förklaring af meningarna, i hvilka dessa ord förekomma, meddelar synonymer och förklarar skiljaktigheten dem emellan m.m. Härigenom skall lärjungen efter ett år hafva inhemtat ej blott de förutnämnda 1,500 orden, utan sjelfmant andra, troligen ännu 1,500, nästan utan att han vet huru, samt

dessutom känna det som han lärt med en klarhet, som ger honom lust att lära mera; så att, med fortsättande af en sådan undervisning, ganska stora och säkra framsteg i ett språk inom ett par år skola vinnas. — Som jag icke har i behåll förenämnda bok, så är det icke Dahls egna ord, utan blott hufvudinnehållet af hans åsigt, som här blifvit återgifven.

Denna method att lära helt litet i sender, men detta fullkomligt och klart, hade Thorsander omfattat och tillämpade i undervisningen, såväl i fråga om de båda språken latin och grekiska, som äfven i räkning och mathematik. Ett bevis på ändamålsenligheten deraf var, att under de två år, som förflöto från det han började undervisa mig tilldess jag tog studentexamen, höstterminen 1814, hade jag aldrig behöft läsa mer än fyra timmar om dagen, lexläsningarne inberäknade, och likväl ej blott hunnit inhemta mera af latin, grekiska och mathematik än någon av de ynglingar, mellan 17 och 20 år, som till samma termin kommo upp ifrån Skara gymnasium, utan jag kunde äfven fullt säkert och såsom man plägar säga »som vatten» allt hvad jag hade lärt, samt af latin en icke ringa del utantill, såsom en mängd af Horatii oder och några stycken ur Dahls grekiska krestomati; äfven kunde jag göra väl reda för sex böcker i Euclides och två grader algebra o.s.v.

Det bästa af denna undervisningsmethod var måhända, att den förorsakade så ringa ansträngning, att vi aldrig kände oss plågade av skoltimmarna och stundom funno verkligt nöje deri, hvilket dock mycket bör tillskrifvas lärarens nit att göra allt fullkomligt begripligt.

Latinet hade jag derjemte genom skriföfningar och repeterade resolutioner af hvad som lästes — hvarvid Thorsander ådagalade ett beundransvärdt tålamod — vunnit temlig färdighet att tala och var grammatikaliskt sadelfast deri.

[*Dahl* yttrar aa sid. VIII-IX: Med 4 eller 6 ord om dagen i Två dagar, dessa 12 återläsna den Tredje, äro på veckan 24 ord lärde med mycken säkerhet och beqvämlighet: på Tre veckor 72 ord. återläsna den Fjerde; men dessa 72 ord på månaden utgöra på Elfva månader 792, återläsna den Tolfte: man har redan på första året (ännu en gång, med mycken säkerhet och beqvämlighet, sagdt), läsit, återläsit, det vill säga, verkligen lärt nära 1000 Grekiska Ord. I början kan, af Gramatiken, vara nog, att ett eller annat Lärostycke gifves i veckan- genom flera dagars upskof imellan hvarje, hinner detta så mycket bättre att stadgas i minnet, i synnerhet om Innehållet af hvart och ett, genom frågor, då och då, pröfvas. Författaren är af den fullkomliga öfvertygelse, att om ingen ting mer, än denna del af Grammatikan, som är sjelfva Inledningen eller Begynnarens Grammatika, uptog hela två, tre, fyra åren, skulle två andra år vara mer än tillräckliga för alt det öfriga af Grammatik].

Karolina Själander, Gävle, och den unga lärarinnan.

Av Fröken *Sigrid Paues*, Gävle.

När jag i dessa dagar i minnet går tillbaka genom åren och därvid följer huvudlinjen i mitt liv, min lärarinnebana, gör jag en upptäckt eller rättare, träffar på en icke oviktig detalj, som jag inte förr närmare tänkt över, nämligen mitt val av levnadsbana. Jag har upptäckt, att jag inte valde lärarekallet, det var så att säga kallet som valde mig. Kanske låter detta pretentiöst och alltför högstämt, jag vill därför uttrycka saken enklare. De två »stormakter», som vid den tiden regerade mitt unga liv, valde för min räkning: fröken Karolina Själander och min far. Båda hade var för sig trott sig finna, att jag ägde vissa förutsättningar för lärarinnekallet. Långt efteråt har jag förstått, varför jag under skoltiden fick hålla ett par lektioner, den ena gången i geografi i min egen klass, jag tror det var i »sexan». Resultatet av »prövningen» torde ha varit positivt. Min far hade oräkneliga tillfällen att från sitt skrivbord, där han satt böjd över sin rullföring och sina jordbruksstatistiska uppgifter, åhöra sin äldsta dotters bemödanden att handleda de yngre syskonen på läxläsningens knaggliga stigar. Vilken av de båda, som allra först meddelade mig, att jag skulle bli lärarinna, det minns jag inte, men som det vid den tidpunkten var otänkbart, att jag skulle ha vågat eller velat hysa en annan tanke om saken än »stormakterna», blev jag lärarinna, självfallet, utan opposition och utan entusiasm.

Två års påbyggnad på åttonde klass med studentexamen vid Högre allmänna läroverket som avslutning, ett års praktik vid min gamla skola och så ett års seminarieutbildning, och jag var färdig. Trodde jag. Och hur skulle jag kunna annat tro, när jag kom från Stockholm dekorerad med högsta betyget i undervisningsskicklighet? Och ovetande om att det återstod en »utbildningskurs», den inte minst viktiga och påfrestande, Fröken Karolina Själanders »femåriga». Jag hörde henne en gång säga, att en nybliven ung lärarinna behöver minst fem års praktiskt arbete i skolan, innan hon kan anses mogen för sitt kall. Det var denna kurs i praktisk pedagogik, som nu låg framför mig.

När en gammal Själandrare hör de sista dagarnas förkunnelse i fråga om utformningen av »den nya skolan» — den att karaktärens daning bör gå jämsides med kunskapsmeddelandet och båda i lika hög grad vara föremål för pedagogens intresse och mödor — då ler hon ett kanske vemodigt leende, ty hon tycker sig höra en välbekant röst ur det förflutna. Karolina Själanders ideal var just detta: hela den unga männi-

skans fostran till en karaktär, en helgjuten personlighet, och den innersta drivkraften i denna strävan var hennes fasta, levande gudstro. Mot detta mål, i denna anda ledde hon dem hon givit uppdraget att handleda hennes skolas elever och som därför själva behövde ledning, de yngre i hennes kollegium, »min unga liga», som hon en gång skämtsamt kallade oss. Själv var hon en fostrare av Guds nåde och hennes inflytande var starkt och har nått djupt och vida genom de många genera-

tioner som fostrats i hennes skola. En och annan gång har man hört ovederhäftiga kritici säga, att hon »stöpte alla sina lärarinnor i samma form». Intet misstag kan vara grundligare: hennes kollegium utgjorde sannerligen en samling av de mest olika människotyper, och inte var hon den, som velat ha det annorlunda. I hennes »system» voro tvång och frihet väl avvägda. »Tvånget» låg i hennes obönhörliga fordran på att vi skulle »hålla rätt kurs», ta sikte på slutmålet, de ungas fostran till goda, dugande människor, men inom den zonen hade vi stor frihet att välja vägar och medel. Småaktigt övervakande i detaljer var henne främmande. Vi hade också stor frihet att säga ut vårt hjärtas mening både privat och i kollegiet, som väl till skenet, sett på långt håll, var diktatur men i realiteten god och trivsam demokrati.

Men ansåg hon skolans bästa kräva det, kunde hon vara sträng, så sträng att det sved. Det fick jag erfara. När jag haft min första klass en termin in på det betydelsefulla femte året, avsatte hon mig resolut som klassföreståndarinna. I klassen fanns en klick begåvade flickor, begåvade både med goda huvuden och starka viljor (en av dem blev längre fram i tiden min kamrat), som understundom togo spjärn emot min. »Jag tror inte du lyckas få fason på din klass», förklarade chefen, »jag ska låta en annan försöka.» Så blev det, jag gick klasslös en vårtermin och kände mig bortkommen och hemlös. »Femårskursen» hade alltså slutat med klart underbetyg i ett ämne: disciplinär förmåga. Det smakade inte bra, men det gjorde gott. Och jag fick »komma upp»: vid höstterminens början fick jag en ny första klass. Det var en upprättelse som sporrade, och det blev en vändpunkt i mitt skolliv. Det var från den dagen jag blev »den stränga tant Paues», och efter ett par år fick jag min belöning i ett berömmande ord av fröken Själander för den goda disciplin, som utmärkte min klass. Den stunden växte jag allt litet, och det var nog behövligt.

Att sätta betyg var en ganska svår sak, att »diktera» dem mycket respektingivande och spännande. Varje betyg skulle av fröken Själander skrivas in i den stora, vördnadsbjudande Betygsboken efter diktamen av ämneslärarinnan. I synnerhet för en ung lärarinna var detta ett litet eldprov. Man dikterade sitt första underbetyg i t.ex. svensk rättskrivning. Ingen reaktion förmärktes. Det andra kom, och även detta skrevs in utan protest. Så framsades med något tveksam röst det tredje underbetyget. Fröken Själander skakade på huvudet, och ansiktet blev en nyans mörkare. Väl för henne som satt mitt emot, om det stannade här. Men så gjorde det inte alltid. Ett fjärde underbetyg var tänkbart, men då kom »stormen». Fröken Själander lade bort pennan, lyfte huvudet, och såg forskande och ogillande på en med sina vackra, intelligenta ögon. »Hur har du arbetat?» Ja, så var det, så skulle vi arbeta med

»de svaga», att underbetyg endast i nödfall fick förekomma. Och hur det arbetades! Vem kan räkna alla de kvarter och halvtimmar, då lärarinna och elev fingo »sitta kvar» och gemensamt reda ut någon hårdknut i ämnet, oftast i matematik och språk.

Fröken Själander ville inge oss en känsla av respekt inför våra elevers framtid. Det fanns ett ord, som var absolut bannlyst ur diskussionen om våra flickor, ordet dum. »Ni får inte säga, att en elev är dum. Hon är inte läsbegåvad, men hon kan ha god begåvning på något annat område.» Och jag måste säga, att ordet högst sällan användes, och i så fall mycket »privat». Och hur har jag inte sedan i livet sett hennes syn på problemet riktigt besannad! — Ett ord, som ofta, ofta hördes från hennes mun, särskilt när det blev fråga om betyg, var detta: »Ni *måste* vara barmhärtiga mot de svaga.»

Strängheten var endast en sida av hennes rika personlighet, en annan var generös förståelse och mildhet, inte allenast mot »de svaga» bland barnen utan också mot oss unga, hennes stora barn. Hon kunde erkänna våra bemödanden och belöna dem. En dag mot slutet av en vårtermin blevo en av mina kamrater och jag uppkallade till henne. Vi inställde oss med en liten bävan i hjärtat, och i trappan gjorde vi en blixtåterblick på det gångna läsåret. Vad kunde det vara fråga om? Nu stodo vi där inför den vördade och möttes av hennes allra vänligaste blick med den lilla humoristiska glimten i ögonvrån. Hon läste säkert i våra ansikten som i en uppslagen bok, hur det stod till med oss. »Ni trivs ju bra tillsammans, ni båda, eller hur?» Ja, det måste vi ju medge med en liten glad blick på varandra. »Ni ha haft ett drygt arbete det här året, och ni ha arbetat bra. Nu har jag tänkt att bjuda er på en semesterresa, och det ha ni väl ingenting emot? Skulle ni ha lust att resa t.ex. till Jämtland?» Om vi hade lust! Vi kunde knappast svara, förstummade av häpnad och förtjusning. En vecka senare sutto vi på tåget, som förde oss till fjällen, där vi njöto två oförgätligt ljuvliga veckor.

Åren kommo och gingo, den unga lärarinnan blev så småningom gammal och erfaren, och bland erfarenheterna gjorde hon en mycket viktig. Den tröstade henne vid tanken på hennes nederlag i den »femåriga»: hon kom nämligen underfund med att en uppfostrare aldrig blir »färdig», är det inte den dag hon håller sin sista lektion.

Om man finge börja om sitt liv! Helst med det lilla mått av visdom man samlat under första omgången. Då bleve jag lärarinna, valde själv och med entusiasm. Glädje i undervisningen och förtroendefullt samarbete med de unga, ett idealiskt kamratliv och en oförliknelig högsta ledning ha gjort mitt skolliv rikt och lyckligt. Med glädje och tacksamhet och med saknadens vemod ser jag tillbaka på mina 39 år i Fröken Karolina Själanders skola.

Skolföreståndarinnan Gerda Häggmark, Gävle.

Av Lektorskan *Fanny Lundberg*, Strängnäs.

Om någon av Gerda Häggmans elever redan vid slutad skolgång ombetts skriva om hennes personlighet och lärargärning, säkert hade då den ungdomliga entusiasmen friskt och levande tecknat en strålande bild av den så högt älskade lärarinnan. Ty just med varm känsla och vackra superlativ måste hennes liv, person och gärning tecknas för att bilden skall bli lik verkligheten. Nu, ännu efter snart 50 år, ser jag framför mig den 19-åriga lärarinnan, som trädde in i Franska skolan i Gävle någon gång i slutet av 1880-talet. Med sitt ljusa leende och sin mjuka kultiverade stämma blev hon genast föremål för vårt svärmeri. Vi älskade henne oförbehållsamt och hängivet, såsom barn göra. En glad blick, en gillande nick — och man var lycklig i veckor. Det stod från början en nimbus av mer än vanlig kunskap och lärdom omkring »tant Gerda», och så småningom upp genom klasserna förstodo vi, hur det ur denna begåvnings underbara källa östes in i våra själar och sinnen inte endast kunskaper och arbetshåg utan även ambition och ärelystnad. Hennes undervisningsförmåga var glänsande, tillvaron blev rik och intressant. Hon sökte fram våra bästa möjligheter och förmådde oss att utveckla dessa; man formades till en individ i hennes hand. Det betydde något, det man presterade; hennes glädje över våra framgångar var lika stor som vår; vi kände det och sporrades därav. Hon gav mer än hon fordrade, och vi gjorde vårt yttersta för att taga emot. Hennes lektioner stå för minnet som andakt och fest.

Hur mycket vi fingo utöver pensa och läxor och uppgifter, har först senare blivit oss uppenbart. Rörd berättade hon t.ex. dels att Roms alla kyrkklockor ringde, när Laokoongruppen fördes in i staden, dels vad Michelangelos och Rafaels konstverk betydde för mänskligheten. — I tyska undervisade hon på ett utmärkt sätt, och man kom betydligt längre än vad som var vanligt i ett åttaklassigt flicklläroverk. Redan i klass 7 lästes Wilhelm Tell; lektionerna blevo högtider och tycktes blott alltför korta. Och till den grad lyckades hon ingiva oss kärlek till de tyska klassikerna, att vi för sparade slantar köpte Faust, Wallenstein, Tasso, Hermann und Dorothea m.fl. Kan en pedagog komma längre än till att bibringa kärlek till studier?

Med levande intresse undervisade hon även i teckning. Med brinnande nit ritade vi efter de figurer hon tecknade för oss på svarta tavlan. Hennes vackra profiler nändes vi knappt sudda ut. Även här ägde hon en begåvning utöver vanliga mått; en lysande framtid var

henne förutspådd av en berömd konstnär, om hon velat ägna sig åt konstnärsbanan.

Oförglömliga äro även hennes klara lektioner i geometri och fysik. Vilken uppmuntran låg ej i det humoristiska leendet, när våra hjärnor vägrade att absorbera de självklara satserna, och såsom genom ett trolleri reddes de dunkla punkterna ut med några få, lugna ord. Vad hon alltid fordrade var tankens klarhet. Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta, hördes hon ofta säga.

Kanske nådde dock hennes pedagogiska konst högst i sättet att meddela litteraturhistoria och i att behandla svenska språket. Under hennes fängslande lektioner levde diktarna och de diktade gestalterna med ett intensivt liv. Aldrig behövde vi grubbla över vad »skalden menat» eller »bena upp» dikten tills den försvann såsom diktverk. Innehåll och form smälte samman till ett harmoniskt helt. Med glädje lärde vi oss långa dikter utantill, och deras rytm sjöng i själen, även om innehållet ej till fullo fattades av förståndet. Hennes uppsatsämnen voro ofta fria men alltid skrivbara och fängslande. Vid rättandet följde hon på ett överlägset sätt våra mer eller mindre klara eller oklara tankebanor och redde väl ut tanketrådens trassliga härva. Klander fattades inte, men det sparades ej heller på beröm; hur stolt blev man icke, då ett fint betyg förekom! Hon lärde oss att skriva klart och enkelt; svulst och överdrift i uttryckssättet bannlystes. Säkert har denna hennes undervisning och de råd som gåvos, lyst såsom en fyrbåk för hennes elever genom livet. Man kände att hennes omdöme var alltigenom riktigt. Hennes auktoritet diskuterades aldrig; geniets makt låg bakom hennes ord och godhet.

Gerda Häggmark hade stigit in i vår värld vid en tidpunkt, då livet var självklart. Med hennes död gick solen ned över barndomens och skoltidens ljusa, tindrande land. Men i det vackra återskenet lever hennes minne vördat och älskat i tacksamma hjärtan.

Fru *Elna Delin*, Stockholm, gör följande tillägg.

»Denna underbara lärarinna gjorde ett oförgätligt intryck på varje elev. Ingen kunde såsom hon väcka intresse för sina ämnen. Det behövdes bara, att hon undervisade, så vart ämnet intressant! — Och en sådan disciplin hon hade! Trots att hon var den försyntaste, mildaste, mest hänsynsfulla lilla varelse man kunde tänka sig, behövdes det bara en ogillande blick ur hennes vackra ögon för att varje försök till ouppmärksamhet i klassen ögonblickligen skulle nedslås och syndaren känna sig djupt skamsen! — Och en sådan gentlemannaanda, som utvecklades i klassen under hennes inflytande!»

Rektor Johannes Strömberg, Lund.

Av Professor *J. Forssman*, Lund.

Att gå rakt fram mot sitt mål enligt sin övertygelse utan att dagtinga till höger eller vänster, må det så bära eller brista, det är ett ungdomsdrag, som i regel, sorgligt nog, med åren utplånas allt för mycket, och ett drag som ungdomen liksom även de gamla beundra. Det draget var djupt mejslat i Strömbergs natur. Och tack vare det vann han många studenters hjärtan. Han bevarade det ock, när det gällde principfrågor, oförsvagat hela sitt liv. Att kompromissa var för honom främmande och jag skulle vilja rent av säga, förhatligt.

På skolväsendet synnerligen erfarna och framstående personer ha med en mun bekräftat, vilken eminent skolman Johannes Strömberg var.

För allmänheten framstod rektor Strömberg såsom den där mest av alla bidragit till att omskapa skolans anseende, så att denna under Strömbergs rektorat tillvunnit sig ett sådant förtroende, att den av flera censorer sagts vara en av de förnämsta skolorna i landet.

I skolfrågor var Strömberg, så vitt jag kan bedöma, en verkligt liberal man. Han var nemligen ej stelnad i de gamla formerna, utan med friskt sinne och öppen blick gjorde han försök att i skolan införa sådana nyheter på det pedagogiska området, som han med sin praktiska blick trodde bli till gagn för skolan. Därigenom blev skolan med Strömbergs tillträde till rektoratet i viss mån en pedagogisk försöksanstalt. Innan Strömberg övertog ledningen hade sålunda realskolans lärjungekår så gott som uteslutande rekryterats av sådana lärjungar, som av en eller annan anledning avbrutit sin skolgång vid statens skolor. Strömberg beslöt nu att lägga skolan på en bredare grund. Visserligen skulle allt fortfarande lärjungar från andra skolor mottagas, ehuru kanske med större urskillning än tidigare, men skolan organiserades nu, till en början givetvis försöksvis, som en överbyggnad på folkskolan och mottogos därför elever med godkänt avgångsbetyg från 4-klassig folkskola utan särskild prövning i realskolans nedersta avdelning, varifrån studentexamen normalt kunde avläggas på 5 år. Det var det första försöket i stor skala i vårt land med folkskolan som bottenskola för våra högre läroverk och för studentexamen. Och det försöket utföll så lyckligt, att man vid realskolan alltjämt fortgått på den vägen till stor båtnad både för skola och lärjungar. Strömberg blev ock på grund av sina här gjorda erfarenheter en bestämd anhängare av principen: folkskolan som bottenskola. Han införde vidare koncentrationsläsningen, vilken sedan fått plats på många andra skolors schemata, och för att

tillmötesgå folkskollärarnas strävanden mot studentexamen anordnade han sommarkurser vid realskolan, varigenom folkskollärarna på en relativt kort tid (tvenne feriekurser med någon läsning å mellantiderna och ett år vid skolan) kunde nå fram till studentexamen. När sedan frågan angående folkskollärarnas tillträde till universiteten blev aktuell, var det Strömberg, som kanske ensam i landet hade tillräckligt omfattande erfarenhet om folkskollärarnas genomsnittskunskaper i förhållande till studentexamen och möjligheten för dem att utan förut avlagd studentexamen bedriva universitetsstudier, vadan han av skolöverstyrelsen blev tillkallad för prövning av detta krav från folkskollärarnas sida. Ännu flera försök på det pedagogiska området ordnade Strömberg i sin skola.

Av de sidor i Strömbergs karaktär, vilka bildade grunden för hans framgångar på skolans område, torde tvivelsutan hans kärlek till ungdomen varit en av de viktigaste. Det var ingen klemig kärlek — klemighet låg honom fjärran — i stället var han en nog så sträng herre, som fordrade mycket både av andra och av sig själv. Men han var därjämte en stor psykolog med djup förståelse för mänskliga svagheter. För pojkar hade han därtill en blick som få och ett fenomenalt minne för de olika individerna. Så påstod en gång en hans kollega för mig, att Strömberg kände ej blott till namnet alla de 6 à 700 pojkarna i skolan utan även deras ställning i de olika skolämnena. Även om häri kanske låg någon överdrift, så hörde jag dock själv, hur vid ett par tillfällen personer helt oförberett kommo till honom i hans hem för att förfråga sig om pojkar, som, så vitt jag senare kunde förstå, ej på något sätt stodo honom närmare än kanske vilken annan skolpojke i realskolan som helst, och huru Strömberg strax ej blott visste, vilka pojkar det rörde sig om, då namnen nämndes, utan även var de bodde, hur de hade det på sina inackorderingsställen samt slutligen i vilka ämnen de voro bra och i vilka de voro klena och därför behövde hjälp.

Att själv på allt sätt befordra lärjungarnas väl, därpå hade han ständigt sin uppmärksamhet riktad. Därom vittnade kanske framförallt den omfattande hjälpverksamhet han utövade mot så många av dem. Hit hörde ock det arbete han nedlade för att för de fattigares räkning få till stånd elevhem, vilket resulterade i, att han själv fick den glädjen att inviga tvenne ännu bestående sådana inrättningar. —

Med honom bortgick en karl i ordets fullaste bemärkelse, en genomärlig och trofast kraftnatur med klar syn och praktiskt grepp om människor och på livet, en man som gick sin väg rakt fram mot de mål, som hans klara förstånd, hans varma känsla, hans impulsiva natur för honom angåvo som de riktiga, och som genom sitt oförtrutna, gedigna och initiativrika arbete förvärvat sig ett bestående, ärorikt minne.

Skolföreståndarinnan Maria Hult, Halmstad,

Av Ämneslärarinnan *Elsa Holm*, h.a. läroverket i Gävle.

»Det finns ej sinne så förslitet, som ej har barnaögat kärt.
Det finns ej barn, om än så litet, som ej är millioner värt.»

Orden ljuder i högtidssalen i Halmstads flickskola. Det är den 4 juni 1914. Ljusklädda barn — eleverna i de förberedande klasserna — sitter längst fram. Detta är deras högtidsstund. Stolta och ängsliga mödrar och fäder har tagit i besittning de bortre platserna och långbänkarna vid väggarna. I luften ligger den förunderliga stämning en skolavslutning för med sig. Kanske känner någon enda också ett stänk av vemod i högtiden, en föraning av att denna märkesdag var större, än de visste. Allas blickar riktas mot katedern. Den prydes av ett fång röda rosor, en hyllning till henne, som talar, fröken Maria Hult, skolans föreståndarinna sedan 25 år. Hög och ståtlig står hon där, så som många av dem har sett henne under de gångna åren, då de lyssnat till hennes morgonböner och julavslutningar. Klangfull och varm ljuder hennes stämma. Det är hon, som citerar de ovannämnda orden av hennes älsklingsförfattare, Strandberg.

»Så har en av våra svenska skalder sjungit», säger hon, »och när jag nu står här ganska försliten efter läsårets mödor och har Er alla barn inför mig, känner jag mig så värmd av kärlek till Er och så tacksam för att min livsgärning fått bliva den på en gång glada och ansvarsfulla att arbeta med och för just Er, att jag riktigt väl kan fatta skaldens [nyss återgivna] ord.»

Hon talar om »det vårliga, som ligger i barnablicken, de slumrande möjligheterna till det goda, om vilka den talar» och »tilliten, med vilken den kommer oss till mötes», om hennes och de övriga lärarinnornas arbete på att utveckla det goda hos var och en, ett arbete, varunder de måste vara stränga och fordrande. »Men glömmen aldrig, att där ligger kärlek också bakom strängheten och allvaret», tillägger hon innerligt. »Just därför att varenda en av Er är millioner värd, få vi uppfostrare inte släppa efter. Allvar, ordning, flit, sanning, ärlighet, lydnad i arbetet måste vi hålla på, annars blir det inte bra folk av Er.» Så går hon över till att tala allvarsord om det värde vart och ett barn har såsom skapat att bli medborgare i Guds rike. Till sist manar hon till gemensam bön till »vår fader i Himmelen, till Honom, som en gång skall fälla slutdomen över allas vårt arbete.»

Detta var den sista vårterminen Maria Hult höll avslutning i sin kära skola. Mänskligt att döma skulle hon då haft många år kvar att hängiva sig åt det arbete hon älskade, men när hon sade, att hon stod där »försliten efter läsårets mödor», var det inte ett talesätt. Endast hennes starka pliktkänsla och självbehärskning höll henne uppe vid denna tid, då hon angripits av den svåra sjukdom, som skulle rycka henne från en livsgärning rikare än de flestas.

Maria Hult föddes i Stockholm den 8 juni 1860. Hon var dotter till dåvarande lektorn vid Nya Elementarskolan Hans Hult och hans maka Maria Hedman. Sin skolgång började hon i Statens Normalskola för flickor, där hon var elev till våren 1871. Med den trofasthet, som var karakteristisk för henne bevarade hon genom livet minnet av lärare och kamrater från denna tid. Orsaken till att skolgången avbröts, var, att familjen Hult flyttade till Halmstad, där lektor Hult förordnats till rektor vid Högre allmänna läroverket. Så kom hon att växa upp i den vackra västkuststaden, där livet vid denna tid flöt i idyllisk ro på kullerstensbelagda gator och där segelskutorna utan alltför stor konkurrens av ångbåtar gled fram på Nissan förbi det minnesrika gamla slottet, i vars närhet rektorsbostaden låg. I det gammaldags enkla hemmet härskade trevnad och arbetsglädje, och musiken var hela familjens gemensamma intresse. Husfadern, den vördade rektorn med den stränga blicken och det varma hjärtat, inplantade hos sina barn aktning för gedigen klassisk bildning. Modern, den praktiska hustrun, som dessutom var en skicklig pianist, skötte sitt hem med sakkunskap och uppfostrade sin barnskara med ett allvar, som hade sina rötter i en djup, schartauanskt färgad gudsfruktan.

Storasyster Mia, som var den näst äldsta av sex syskon, hjälpte tidigt till med att ha hand om och sysselsätta de yngre barnen. Hon var den bästa syster man kunde ha, antingen det gällde att sy dockkläder åt småsyskonen eller trösta lillebror i bedrövelsens stund. Och respekt hade de för henne. Hade hon givit en befallning, så blev den åtlydd. Ett stöd blev hon för syskonen inte endast under barndomstiden utan genom hela livet. Behövde någon ett råd, så kunde ingen ge det bättre än hon; stod någon av bröderna hjälplös inför utsikten att avbryta de dyrbara studierna — ekonomisk hjälp kunde hemmet inte ge i någon högre grad — så gav hon sig ingen ro, förrän hon hade skapat möjligheter för honom att gå den väg, dit hans håg förde honom.

Skolåren vid Normalskolan fortsattes i Halmstad först av privatundervisning. År 1875 grundade emellertid rektor Hult tillsammans med några andra framsynta borgare ett »Högre Elementarläroverk i Halmstad för qvinnlig ungdom», som hyrde vid Storgatan fyra genomgångsrum. Här blev Maria Hult elev i *fjärde nedre*, som den näst högsta klassen kallades. Det var en vaken flicka med brinnande läshåg, som satt bland de andra lärjungarna vid ett av de stora avlånga borden, där man samlades under lektionerna och där det bl.a. pluggades latin. I flickskolans årsredogörelse för följande år nämnes hennes namn för första gången. Där står längst ner under kolumnen lärare: »Eleven Maria Hult har undervisat 4 t:r geografi och aritmetik i 2: 1, 2». För de lärjungar, som önskade »något tillfälle till öfning i undervisningskonsten», hade nämligen i den högsta klassen anordnats en provårskurs. De, som genomgick den, fick »under vederbörlig ledning och kontroll» hela läsåret undervisa i ett eller två ämnen i någon lägre klass och erhöll »såsom en uppmuntran» 75 öre i timmen. Maria Hult var en av de första, som genomgick denna kurs. Så kom hon tidigt att inriktas mot det kall,

som blev hennes. Att hon och de två andra, som studerade i *fjärde övre* detta år, för övrigt inte låg på latsidan, ser man av meddelandet om tiden för hemuppgifter. De har uppgivit i medeltal sju timmar hemarbete per dag.

Följande år fick hon en timlärartjänst i skolan med undervisningsskyldighet i aritmetik, historia, geografi och modersmålet. Sedan försvinner hennes namn för flera år ur flickskolans redogörelse. Säkerligen var det personliga upplevelser, som förde henne in i en av hennes livs kristider, vilka drev henne bort från hemstaden under den närmaste tiden. Hon fick år 1879 plats såsom lärarinna i Alunda flickpension i Skåne. Den tid, hon verkade där, hade säkerligen betydelse för hennes utveckling. Såsom pensionslärarinna kom hon också att få utföra en del praktiska arbeten. Ett av dem må nämnas, därför att det i blixtbelysning visar svalget mellan den anspråkslöshet, som förutsattes hos dåtidens skolungdom och de anspråk, som anses naturliga hos nutidens. Jämte en äldre lärarinna åkte hon en dag till det närbelägna Båstad. Då de återvände, hade de en mängd hattar med sig på skjutsen. De hade nämligen köpt huvudbonader till alla skolans elever. Sådant fjäsk som provning med hänsyn till vad som var klädsamt kom inte i fråga! Flickorna fick hålla till godo med de hattar fröknarna valt.

Hösten 1880 reste hon till Stockholm för att ingå såsom elev i Kungl. högre lararinneseminariet. Under studietiden där bodde hon ett år hos fru Helena Grafström, dotter till Frans Michael Franzén, och sedan hos fru Anna Alexanderson, f. Hildebrand, och kom på så sätt in i hem präglade av gammal kultur. Bland kamraterna blev hon avdelningens självskrivna ledare. Hon hade större mognad och erfarenhet än de flesta av dem, och de såg upp till henne med respektfull beundran. Själv talade hon ännu 30 år senare om gamla *Sem* med en rörelse och värme, som vittnade om att upplevelserna där hört till hennes ungdomsårs rikaste. Den anda av hängiven, arbetsglad kärlek till kallet, det intresse för djupa personliga värden, som då liksom under senare tider var karakteristiska för Högre lararinneseminarium, förde hon med sig till den skola hon kom att ge sitt livsverk.

Det var emellertid också från ett annat håll hon under utbildningstiden liksom under en tidigare period mottog livsavgörande intryck: från Ersta. I ett brev, skrivet under hennes sista lärarinneår till en f.d. elev, som på diakonissanstalten funnit sin livsuppgift, säger hon: »O vad jag älskar den fridlysta platsen däruppe! I min tidiga barndom mot slutet av 60-talet hade jag där mången stilla stund vid min älskade moders sida. Då fanns ej kapellet, utan andaktsstunderna firades i en stor sal, där den korsfästes bild syntes i fonden och den oförgätlige Doktor Bring talade. Sedan under seminarietiden skyndade jag ditut söndagar och, som jag vill minnas, onsdagskvällar, så ofta jag kunde . . . Kapellets varje vrå känner jag väl. Hur ofta såg jag ej där syster Lullu[1]), då (under min seminarietid) lärarinna vid Åhlinska skolan. Är det någon likhet i hennes och mitt sätt att leda vid bibelläsningen, så beror det kanske därpå, att vi båda tagit djupa intryck av Doktor Bring.»

Efter en hedrande lärarinneexamen anställdes Maria Hult 1883 såsom lärarinna i Halmstads flickskola med skyldighet att undervisa i kristendom, modersmålet, historia och geografi och att leda provelevernas praktiska övningar. År 1889 mottog hon föreståndarinnebefattningen vid Nya elementarläroverket för flickor i Göteborg. Denna skola befann sig då i en omdaningsperiod, och såväl grannlagenhet som kraft fick den unga föreståndarinnan tillfälle att visa prov på. Redan ett år senare blev hon emellertid kallad att träda i spetsen för sin kära

[1]) Louise Heimbürger, senare föreståndarinna vid Ersta diakonissanstalt.

hemstads skola, och det var med glädje hon återvände dit och åtog sig en uppgift, som gav stort ansvar men liten ekonomisk vinning. Lönen för skolans kvinnliga chef[1]) bestämdes till 2.000 kronor, vartill senare kom 300 kronor såsom bostadsersättning. Det var hösten 1890, då skolan just fått flytta in i eget hus (vid Syskonhamnsgatan), som Maria Hult började sin verksamhet såsom föreståndarinna. Under 25 år var hon ledare för Halmstads elementarläroverk för kvinnlig ungdom. Det var under denna tid, som skolan kom att få den organisation den sedan behöll (3 förberedande klasser, 8 elementarklasser) och erhöll rang och värdighet av skola med normalskolekompetens; det var under denna tid som dess traditioner skapades och som den fick sin särskilda karaktär. Elevantalet hade år 1890 varit 93. Då hon avgick såsom föreståndarinna, hade det mer än tredubblats. Några ord i ett brev under hennes sista verksamhetsår ger i all sin knapphet en skymt av den glada iver, med vilken hon såg och planerade för skolans utveckling och framtid, ännu då hennes krafter började svika: »I vår skola går allt sin gilla gång, 306 elever och ännu ingen nybyggnad, men flera lärarinnor.»

De, som tillhörde Halmstads flicklläroverk någon period av Maria Hults föreståndarinnetid och som nu i tankarna åter vandrar i den gamla skola, där hon i ord och gärning sökte lära dem att älska arbetet, finner där en atmosfär av ro. Denna berodde väl till en del på hennes förmåga att ordna och organisera, så att ingenting gnisslade, och på hennes blick för praktiska detaljer, en oskattbar gåva för en skolledare. Men ännu mer betydde kanske det goda förhållande, som ständigt rådde mellan henne och skolans lärarkår och som hindrade uppkomsten av de olyckliga oväderscentra, som splittring och split inom ett kollegium kan åstadkomma i skolans värld. Vackrare kan detta idealförhållande inte beskrivas, än det skildrats i ett minnestal, hållet den 17 april 1917 av fröken Ellen von Sydow, den mest framstående i den goda stamtrupp av lararinnor Maria Hult stod i spetsen för: »För oss, som arbetade tillsammans med henne, var hon den uppmuntrande stödjande vännen med klar uppfattning av vars och ens egenart. Hos var och en såg hon främst det goda, och med sitt förtroende lockade hon fram de bästa sidorna hos alla. Att på morgonen möta hennes blick och trycka hennes hand och lyssna till hennes röst i de välkända bönerna var att invigas till dagens arbete. Hennes blotta närvaro i skolan var nog att skänka en känsla av lugn och trygghet, känslan av ett hem, medan hennes humors glada solsken lyste upp vardagligheten.»

Hon sökte alltid ordna schemat så, att arbetet inte blev för betungande för lärarinnorna. Då det gällde de yngsta av dem, tillämpade hon principer, som gick stick i stäv med dem man nu tycks följa på sina håll: hon ansåg nämligen, att den unga och oerfarna borde ha färre tjänstgöringstimmar än den tränade. Den tidens friare bestämmelser angående tjänstgöringsskyldigheten gav henne också möjlighet

[1]) Vid hennes sida stod en manlig studierektor, till år 1901 rektor Hult.

att, där hon ansåg det behövas, avsevärt minska arbetsbördan, något som säkert var till fromma för undervisningen.

Då det gällde att upprätthålla disciplinen, var hon ett starkt stöd. Stod en ung vikarie förskräckt inför en orolig klass, som visade tendenser till anarki, så hände det, att dörren öppnades, en reslig gestalt steg in och — orons vågor lade sig som genom ett trollslag. Gick den unga lärarinnan sedan till sin chef, beredd att få höra domen över sitt misslyckande, så kunde hon hos henne, som av naturen tycktes ha den borna ledarens förmåga att suveränt behärska viljor, finna en förståelse för svårigheterna, som sökte visa vägen ut ur dem. Gällde det att få någon att inte tappa modet, så var Maria Hult i högre grad arbetskamrat än chef och drog sig inte för att till tröst och uppmuntran berätta om sina egna misstag och fel. Och den, som kommit till henne orolig och modlös, kunde gå tillbaka till arbetet, stärkt av det, som bäst gjorde henne skickad att ta upp kampen för sin egen utveckling: vissheten om att hennes föreståndarinna inte förlorat förtroendet för henne.

Men det var inte bara i stunder av särskild påfrestning skolans ledare stod redo att ställa till rätta och hjälpa. Då och då satt hon såsom åhörare under en lektion, och sedan gavs både stimulerande beröm och instruktiv kritik. Nog kände lärarinnorna, att hon hade stora krav på dem, men till den, som alltför ivrigt grävde ner sig i arbetets detaljer, kunde hon säga: »Man måste såsom lärarinna lära sig att slarva med förstånd.»

Hon lät dem också märka, att hon inte saknade sinne för den betydelse rent yttre ting kan ha. Själv klädde hon sig med förnäm enkelhet och stil, och en särskilt smakfull klänning i vacker färg, som någon lärarinna satt på sig, kunde avlocka henne erkännsamma ord om det lugna behagliga intryck den gjorde och hur väl den därför passade den, som skulle sitta i katedern framför eleverna.

Också till övningsämnena sträckte sig hennes intresse. Hon ivrade för att det skulle inrättas skolköksundervisning för flickorna, något som hon dock inte lyckades genomdriva.

Helt naturligt var det vanligen hennes kloka, genomtänkta förslag, som följdes i kollegiet. Men hon var ingen diktator och krävde icke tro på sin egen ofelbarhet. Inträffade det, att någon lärarinna kom med ett annat förslag, än det hon själv framfört, lyssnade hon lugnt på dennas motivering och resultatet kunde bli, att hon sade: »Du kanske har rätt.» Blev hon övertygad om att detta var fallet, övergav hon sin egen mening — och om den, som hävdat sina åsikter, var en ung lärarinna, var det nog med en viss bävande självrannsakan den oerfarna såg, att saken leddes in på det spår hon önskat i stället för det, som den klarsynta skolchefen till att börja med ansett vara det rätta.

Allt emellanåt samlade Maria Hult kollegiet till samkväm, som hennes goda humor och muntra skämt bidrog till att göra glada. Till det festliga inslaget i kollegielivet räknades också flickskolemötena, som med några års mellanrum hölls under sommarferierna. Det var tradition, att Maria Hult i spetsen för en skara av sina lärarinnor reste till dessa möten. På det viset gavs också möjlighet att få göra billiga gruppresor, något som livligt uppskattades under denna de låga lönernas tid.

Men det var ingalunda endast åt lärarkåren hon gav sitt personliga intresse och sin moderliga omsorg. För många generationer lärjungar blev hon *fröken Hult*. Det namnet har för dem en varm vördnadsbjudande klang, som ingen hög titel skulle kunna göra vackrare. Det manar fram hennes bild. De går i sin gamla skola uppför trappan med avsatsen, där det var plats för ringklockan, som åttorna hade förtroendet att handha, och sparbössan, som bad om julklappar åt fattiga barn, och där tavlan med Gustav Adolfs-orden: »Vårt fäderneslands majestät och Guds kyrka, som därutinnan vilar, äro väl värda, att man besvärligheter, ja, själva döden för dem lider», gav näring åt heroiska flickdrömmar. Så sneddar de över stora vestibulen och träder in i fröken Hults rum, det ljusa hörnrummet, som bar så litet av expeditionslokalens prägel men tycktes dem ha något av solig söndag över sig. De möter åter hennes ståtliga kraftfulla gestalt, som rör sig med okonstlad värdighet. De ser åter hennes uttrycksfulla, intelligenta ansikte med pannan, som välver sig tänkarhög, omramad av det släta håret, ögonen, som har ett kärleksfullt forskande uttryck bakom pincenén, munnen, som ibland ser ut som allvaret själv, ibland ler ett hjärtegott humoristiskt leende. — Hennes blick följde dem genom skolåren. Den vilade på dem, undrande, vad det en gång skulle bli av dem, redan när de som småbarn stojade på skolgården, där det var så spännande att leka jägare runt skolhuset; den tog del i glädjen, när de under regnvädersraster dansade »Sju glada flickor i en ring» och »Där gingo två gubbar i snöfall» i de präktiga vestibulerna, där grådagen blev ljus; den riktades mot

dem strängt förebrående, då de hade begått någon förseelse; den sökte dem i motgångens stund frågande och redo att hjälpa; den lyste varm och vemodsfull mot dem, då uppbrottstimmen slog vid skoltidens slut.

Fröken Hult var den sammanhållande kraften i skolan, som arbetade för att av varje lärjunges skoltid skapa något helgjutet. Man skulle önska, att vår splittrade tids flickor — och pojkar också — som alltför ofta kastas mellan olika skoltyper och olika lärare, kunde få del av det, som många Halmstadsflickor då tog emot såsom en naturlig gåva: den grundval av trygghet, de möjligheter till utveckling skollivet kan erbjuda en elev, som är nog lycklig att stå under en och samma goda fostrares ledning från den första dagen i skolan till den sista.

Det, som framför allt för eleverna gjorde fröken Hult till skolans centralgestalt, var hennes morgonböner. Under större delen av sin föreståndarinnetid höll hon morgonbön varje dag utan särdeles många undantag. Många år var det också tradition, att hon avslutade veckans arbete med en kort andaktsstund, då bön och psalmsång liksom ringde in lördagsfriden. —

Det var elever från 2:dra förberedande till och med 8:de klass, som var morgon i god ordning marscherade in i bönsalen. För lantbarn, som inte hann fram i rätt tid, öppnade hon sitt eget rum, vilket hade en dörr till bönsalen, och den lilla skaran där inne kände sig säkert inte mindre andaktsfullt stämd än de övriga. Fröken Hult kunde konsten att tala till de unga, så att de hörde, vad hon sade. Den, som senare såsom lärare under många stilla morgonstunder lyssnat till skolandakten, kan inte låta bli att reflektera över vad det är, som gör, att den ene talarens kloka och goda ord liksom faller döda ner framför honom eller glider fram över de unga åhörarnas huvud utan att nå dem, medan den andres griper tag i dem, rycker dem med sig och dröjer kvar hos dem långt efter det de förklingat. I sista hand kommer tanken väl då att stanna inför det ogripbara, som är den starka personlighetens hemlighet, den särbegåvning, som ger makten att komma i kontakt med människor, att öppna sinnen och hjärtan — och som ingen förmåga att finna vackra ord, ingen träning i talteknik kan ersätta.

Vanligen genomgick fröken Hult under sina morgonböner något parti ur bibeln, exempelvis Johannes evangelium eller Apostlagärningarna, på så sätt att några verser lästes för varje dag med undantag för lördagen, då söndagens predikotext var ämnet. Under läsningen hade var elev sin bibel öppen och följde med i den. Den, som satt där under skoltidens morgonböner, först på småklassernas bänkar längst fram, sedan längre och längre bort och slutligen på åttornas hedersamma platser vid ena långväggen fick en inte så liten bibelkunskap, om hon

uppmärksamt följde med. När läsningen slutat, kom en utläggning i enkla, klara ord, i vilken eleverna ibland fick ta aktiv del genom att besvara tankeväckande frågor. Bibelförklaringen ledde fram till spörsmålet: »Vad har du att lära av detta?» — Det, som främst gav hennes ord kraft var, att man kände, att de var *äkta*. Hon var i verklig mening kristen. Hennes religiositet hörde inte till det slaget, som liknar en påhängd klädnad eller yttrar sig i gudsnådliga miner och åtbörder; den vällde fram ur djupa källor, strömmade igenom hela hennes varelse och var ett med henne själv. Och hon hade det mod och den offervilja den måste äga, som ger ut sig själv. sitt eget innersta. Var enskild elev sökte hon på ett personligt sätt. Betecknande är, att hon, då hon under bibelförklaringen talade till elevskaran, inte sade ni utan *du*. Detta *du* kunde ställa en mot väggen med en enträgenhet och innerlighet, som inte lät en undkomma. Och den fråga, med vilken hon ibland avslutade sina morgonböner, kunde ljuda i mottagliga flicksinnen långt efter det den uttalats.

Att hennes betraktelser vid morgonbönerna gjorde ett så starkt intryck på eleverna, berodde väl till en del på den intresserade vakenhet och den starka intuition, med vilken hon följde livet inom skolan. Här skall berättas en händelse, som vittnar om hur hennes ord kunde verka. I en av skolans högsta klasser gick en gång en snäll och samvetsgrann flicka — låt oss kalla henne Adèle! Kamraterna ansåg henne för en rätt ledsam plugghäst, och det var inte utan en viss skadeglädje de märkte, att hennes intelligens trots all flit inte alltid räckte till, då det gällde att åstadkomma uppsatser med godkänt betyg. Skadeglädjen erkände de dock ingalunda för sig själva, ty detta var en klass med självaktning, som ansåg sig stå på en rätt hög moralisk ståndpunkt. När en gång uppsatsämnen gavs, som var helt andra än dem man gissat, förklarade Adèle, att hon mådde illa och bad att få gå hem. Lärarinnan, som vaktade, lät henne gå utan att göra några frågor. Men kamraterna, som satt kvar och skrev de oväntade ämnena, tyckte, att hon hade sluppit alltför lätt undan. Några av dem träffades samma eftermiddag och beslöt då att ge henne en läxa. Från olika håll i stan telefonerade de till Adèles hem och frågade, hur det stod till med henne. De sade sig själva, att dessa ironiska hälsningar borde verka uppfostrande på Adèle, som enligt deras tro hade simulerat illamåendet. — Det dröjde, innan Adèle kom tillbaka. Men en av de följande morgnarna — var det en tillfällighet? — talade fröken Hult över ämnet »Dömen icke, så skolen I icke varda dömde!» Inte kan de nu återge, vad hon sade, men det måste ha varit ord, som uppenbarade för dem något, som unga ögon inte så lätt varsnar: den mänskliga otillräckligheten, då det gäller att bedöma andras handlingar, de dolda makter, som dri-

ver sitt spel under händelsernas yta, den barmhärtiga levnadsvisdom, som endast en ödmjuk sökare finner. Vad de framför allt minns är, att deras egenrättfärdighet hade avklätts dem och att de sade till sig själva: »Detta var för oss.» Och när Adèle kom tillbaka, möttes hon inte av menande blickar och retsamma anspelningar, av allt detta, som inte är något att riktigt ta på men som kan göra kamratumgänge till tortyr. Luften i klassen var renad.

Något tvång ville fröken Hult inte öva, då det gällde att föra eleverna fram på religionens väg. Regelbundna kyrkobesök var inte påbjudna. Under någon period förekom det, att hela skolan en vardag under passionstiden deltog i en gudstjänst i kyrkan. Detta kyrkobesök, som medförde lov från några lektioner, räknades till de välkomna högtiderna och kunde bli ett stämningsfullt inslag i skollivet. — Naturligtvis var olika individer och olika klasser mer eller mindre mottagliga för vad hon i sin förkunnargärning gav, men om den allvarliga inriktning eleverna *kunde* få vittnar det, att en klass på eget initiativ och utan lärarinnors medverkan avslutade sin glada skolresa med en aftonbön.

Det fanns inte några skollagar, som lästes upp, då läsåret började, och inte heller förekom tryckta eller skrivna specialregler, som delgavs klasserna. Med kraft och skärpa inpräglade fröken Hult hedersbegreppen och gav anvisningar och tillsägelser. Ärlighet, disciplin och arbetsamhet, hänsyn och artighet fordrades. Fusk betraktades av eleverna som den stora synden. Då det gällde att visa artighet mot lärarinnorna hade en viss praxis utvecklat sig, som kanske inte alltid hade sitt upphov i bestämda förordningar. Att t.ex. på väg till skolan gå förbi en lärarinna utan att erbjuda sig att bära hennes böcker var otänkbart. Kom man till skolgrinden, gick man inte in, förrän man övertygat sig om att ingen lärarinna syntes vid horisonten, d.v.s. hade svängt om hörnet till Syskonhamnsgatan, en bra bit därifrån. Ibland var det en lång rad av flickor, som bildade häck, vilket nog kunde verka en smula komiskt för den, som inte var van vid det.

Oärlighet, disciplinupplösande tendenser och självsvåldigt uppförande bestraffades strängt. Hade flera elever i en klass gjort sig skyldiga till en och samma förseelse, nöjde sig fröken Hult inte med en allmän förmaning i klassen. En och en fick syndarna komma in till henne och ta emot hennes personliga påverkan. Och kanske kunde för dem den stunden bli ett minne, som de sedan gärna såg tillbaka på. Var förseelsen svår, följde samtal med föräldrarna och nedsatt sedebetyg. Sträng ansågs hon av eleverna, men hon straffade med en rakryggad rättvisa, som inte tog minsta hänsyn till vilken samhällsställning den ifrågavarande elevens föräldrar hade eller om de stod i vänskapsförhållande till henne. I något enstaka fall, då hon ansåg, att

de skyldiga genom sitt uppförande utanför skolan dragit skam över denna, kunde straffet ges med en svidande skärpa och få en viss skoloffentlighet. Men ännu mer än straffets art betyder det, hurudan straffaren är. Bland dem, som mottog hennes tuktan, fanns det väl en och annan, som förhärdade sitt hjärta, men straffet blev säkerligen till välsignelse för de flesta, vilka kände, att bakom den allvarliga strängheten stod en människa, som brinnande önskade deras väl. Det finns exempel på att den, som en gång i barndomen tungt känt hennes straffande hand, under hela livet kommit att höra till hennes mest hängivna vänner.

Ibland kom det bud till eleverna, att de skulle infinna sig i bönsalen, eller också hände det, att några klasser fick dröja kvar där efter morgonbönen. De visste, vad som då väntade: ett straff- och förmaningstal, och somliga stod där med hjärtat i halsgropen, medvetna om att det var de, som genom sitt uppförande föranlett kallelsen. Mindre om den botfärdighet dessa tal kunde åstadkomma, än om deras förmåga att rycka åhörarna med sig, vittnar en anteckning i en skolflicksdagbok: »Jag kan inte hjälpa, att jag tyckte det var en riktig fröjd att höra på, när fröken Hult höll straffpredikan. Jag minns särskilt en, som nästan hänförde mig.» Att dessa uppgörelsestunder kunde bli högtider för hennes elever, berodde väl framför allt på att hon under dem — ja, kanske då i högre grad än annars — hänsynslöst gav ut sig själv. De, som hunnit så långt upp i klasserna, att de börjat se något litet mer än det för ögonen är, kunde gripas av beundran inför en självuppoffrande tapperhet, vilken inte unnade sig någon ro i kampen om de människosjälar, som blivit skolan anförtrodda. Då hon stod där i bönsalskatedern bedrövad och upprörd över att hon inte sett mer frukt av sitt arbete, kunde också något annat lysa fram med sällspord glans: hennes ödmjukhet inför den stora uppgiften. Det är en upplevelse att se en sjudande kraftfull, ädelt stolt och överlägset begåvad människa böja sitt huvud i ödmjukhet.

Det var dock visst inte alltid hon grep till förmaningstal och straff, då hon ville uppfostra eller påverka sina elever. Och i allmänhet behövde hon inte använda utomordentliga åtgärder för att göra intryck på dem. Den, som hade fått en kort tillrättavisning av henne, kunde minnas den för alla tider; den som på sitt pulpetlock sett frågan: »Är Lisa Jansson en ordentlig flicka?» skriven i krita med hennes kraftiga stil, gjorde allvarliga föresatser att besvara den på bästa sätt; och den som fått förtroendet att ensam gå in i hennes rum på uppdrag av henne, kände en glädje och heder, som förpliktade. Hon behövde bara visa sig för att disciplinens ande skulle sväva över elevskaran. I förberedande avdelningen, som var samskola, fanns ibland rätt bångstyriga små-

pojkar, men inför hennes åsyn kunde de bli spaka som lamm. En liten bråkstake, som då han kom till skolan, våldsamt opponerade sig mot all ordnad undervisning, förklarade då han ställdes inför henne: »Om jag finge läsa för fröken Hult, så gick det väl an!»

Hon hade en förståelse för de små barnen och en förmåga att sätta sig in i deras tankeliv, som gjorde, att de drogs till henne. De djärvaste sökte hennes sällskap. En av småtöserna började en tid sin dag med att promenera in i hennes rum och anförtro henne sina upplevelser. Men också de blygare, som på längre avstånd beundrande såg upp till henne, kände samhörighet med henne.

En händelse ur skolans vardagsliv, som både har en del att säga om den moderliga omtanke hon ägnade eleverna och det sätt, på vilket hon tog i tu med barnsligt oförstånd, förtjänar att bevaras i minnet. En liten nykomling i en av de lägre klasserna hade upptäckt, att man under frukostrasten kunde ha mycket trevligare i skolan än på det trista, småsnåla inackorderingsstället. Men för att hon skulle få uppehålla sig i frukostrummet fordrades fröken Hults tillstånd. Hon gick till henne och bad så vackert om detta. Det gavs emellertid inte utan att fröken Hult tog reda på, om flickan hade matsäck med sig. Nej, matsäck hade hon inte men fem öre — enligt hennes åsikt en summa, som väl räckte att livnära sig på under frukostrasten. När hon med löfte att få stanna i skolan lämnade fröken Hult, kramade hon emellertid i sin hand en slant, som föreföll henne vara en förmögenhet. Glad i hågen kilade hon över gatan till *Pilla*, en av skolflickorna gärna besökt butik. Då hon strax därefter återkom, stod fröken Hult på skolans trappa. »Låt mig se i din påse!» sade hon. Bävande visade flickan fram den — den var full med *knäck* . . . Fast hon inte hade gått i skolan så länge, visste hon väl, då hon tänkte efter, att fröken Hult förde ett krig mot elevernas sötsaksätande. Det var ett förskrämt flickebarn, som med stora, runda ögon såg på sin stränga föreståndarinna och väntade domen. Vad skulle fröken Hult säga om en, som till godsaker använt hela den stora slanten hon själv givit bort? — Det kom inte ett ord av förebråelse, bara ett lugnt och bestämt: »Nu går du hem och äter.» Då flickan skyndat i väg — med den värdefulla påsen i behåll — log fröken Hult säkert ett humoristiskt leende åt tösen, som ansåg knäck vara den bästa frukosträtten. Och nog tyckte flickan, att det en tid efter spelade av munterhet i hennes föreståndarinnas ögon var gång hon mötte henne, något som alls inte minskade den vördnad och respekt hon kände för henne, men kanske förde henne ett stycke närmare den ouppnåeliga. —

När flickorna efter barndomens relativt lugna period trädde in i ungdomsårens första skede med dess frestelser och problem, följde hon

dem med en vaksamhet, som ingalunda alltid möttes med tacksamhet och uppskattning. En senare tid, som i mångt och mycket har en annan syn än sekelskiftets, kan kritisera hennes ansträngningar att kontrollera sina elevers privatliv och hennes oro för flickornas pojkumgänge. Den, som hon mötte på gatan i sällskap med en yngling, fick vara beredd på att bli inkallad till henne för att avge en förklaring och kanske mottaga en förmaning. Dock var det ingalunda hennes mening att helt neka flickor och pojkar att råkas. En frisk och kamratlig samvaro mellan ungdom av båda könen exempelvis på skridskobanan förbjöd hon inte, och inte heller anmärkte hon mot de pojkbekantskaper flickorna gjorde inom hemmens umgängeskrets. Men hon kände själv en mors ansvar, och hon ville skydda sina flickor för smygvägarna, för det slarviga gycklandet och lekandet med det, som för dem en gång kunde bli livets största allvar. — Själv hade hon som 18-åring stått redo att träda över äktenskapets tröskel och gå in i en prästfrus gärning. Vad de upplevelser, som ändrade vägens riktning än fört med sig för henne, bitter hade de inte gjort henne. Det var med en ljus och varm klang i stämman hon talade med sina stora flickor om det goda äktenskapets välsignelse.

Naturligt är, att den, som ingrep med hennes kraft och oräddhet, inte alltid undgick kritik av elevernas föräldrar. Det fanns de, som kunde komma med hårt klander och kränkande beskyllningar — åtminstone då de inte stod ansikte mot ansikte med henne. Nog kunde hon förefalla som en fast klippa, den där väl tålde vid stötar, men de, som stod henne närmast, visste, att onda ord kunde såra henne djupt. Under den första tiden hade hon, då det gällde att reda upp svåra härvor, ett starkt stöd i sin far, den kloke och lugne rektorn. Hon förstod emellertid också att sätta sig i respekt och hävdade med kraft och framgång skolans auktoritet. En flicka, vars uppförande hade varit sådant, att hon ansågs behöva sträng behandling, fick en gång varning i ordning med anledning av en mindre förseelse. Hennes fader, en officer i staden, undertecknade varningen men tillfogade inom parentes efter sitt namn: »som anser, att en så ringa förseelse ej kräver ett så strängt straff.» Då fröken Hult fått vetskap om detta, beslöt hon att inte tolerera denna föräldrakritik, som hotade att göra flickan trotsigare än förut. Hon kallade samman vederbörande lärarinnor. Fadern eftersändes för att stå till svars för sin olämpliga parentes och måste finna sig i att göra avbön inför dem.

De gemensamma intressena med dem, som hade barn i hennes skola, var för henne själv ett naturligt band. Hon strävade efter att komma i kontakt med elevernas föräldrar — inte endast med dem, som hade svåruppfostrade barn, utan också de övriga. Såg hon en *mamma* ute

i stan, hände det, att hon impulsivt gick tvärs över gatan för att tala om för henne, att hennes flicka skötte sig bra i skolan. — Den, som sökte henne för att få ett råd, visste också, att hon inte gav det lättvindigt utan att hon grundligt genomtänkte frågan för att kunna ge det bästa möjliga svar. Den aktning och beundran de flesta redan i början skänkt henne blev alltmer grundmurad under årens lopp. Ja, det hände, att en döende mor med större lugn slöt sina ögon, sedan hon sänt en hälsning till fröken Hult, vari hon bett henne hjälpa hennes dotter. Och fröken Hult var inte den, som svek ett sådant förtroende. —

Under sin föreståndarinnetid undervisade fröken Hult huvudsakligen i kristendom och historia. De flesta av hennes elever minns henne såsom kristendomslärarinnan, ty under större delen av hennes verksamhet var detta hennes enda ämne, och då hon alltid hade de högsta klasserna, kom alla, som gick igenom skolan, att få del av hennes undervisning. Hon kunde gjuta liv i det hon talade om, antingen det var längesedan svunna tider eller mer eller mindre svårfattliga kristna dogmer. I sin historieundervisning ägnade hon sig med förkärlek åt kulturhistoria, gav i de högre klasserna vida överblickar och var alltid mån om att inskärpa huvudsakerna. Om bibelstudiet har hon själv vid något tillfälle framhållit som sin åsikt, att det borde vara frivilligt. Hon gav inte bibelläxor, men gick igenom olika partier under timmen och nämnde vad följande lektion skulle behandla. Att lärjungarna genom hennes tillvägagångssätt kunde bli väl hemmastadda i bibeln, kan gamla elever vittna om. Den största behållningen av hennes undervisning i kyrkohistoria gav kanske den tolerans och vidsyn, som utmärkte lektionerna. Hon värdesatte det goda hos olika riktningar, och hon såg människan bakom åskådningen. Fasta kunskaper värderade hon högt. Ibland inträffade det, att klassen skriftligen fick redovisa för ett parti i kyrkohistorien.

Fröken Hult sökte i sin undervisning väcka elevernas eftertanke och omdöme. Utanläxor i katekesen och psalmboken gavs väl, men det hände, att en elev som vid ett sådant förhör bytte ut bokens ord mot sina egna, fann detta väcka hennes tillfredsställelse. Genom att visa att hon trodde högt om sina elevers intelligens, fick hon dem att prestera mer, än de annars skulle ha gjort.

Fröken Hults intresse både för ämnet och eleverna var för stort för att någonting av slentrian skulle smyga sig in i hennes undervisning. Och den måttfullhet och harmoni, som utmärkte hennes väsen, gjorde, att hon aldrig verkade läraroriginal.

Hon gav sig tid att tala med sina elever. Därvid hade hon förmåga, att — fastän det naturligtvis var hon, som var den givande — komma

dem att känna sig medverkande. Utan att de, som påverkades, riktigt visste, hur det gick till, kunde deras syn på tillvaron fördjupas och berikas och nya perspektiv öppnas. I ett samtal, som föreföll sakna karaktären av pedagogisk avsiktlighet, kunde hon exempelvis genom några ord sagda i förbigående få elever, som förut betraktat någon av lärarinnorna som en torr, rätt ledsam pedant, att bakom det yttre skalet se skymten av en kämpande människa med något vackert rörande över sig.

Med vaken blick spejade hon efter sina elevers anlag, och därvid nöjde hon sig inte med vad hon såg under sina egna lektioner. Hade en uppsats lyckats riktigt bra, så var det en naturlig sak, att hon skulle läsa upp den. Och den uppmuntran hon gav verkade eggande. Ansåg hon en elev särbegåvad, så använde hon påpassligt tillfällena att visa sin tro på henne, liksom tog hon det till sin uppgift att göra flickan medveten om att hon hade ett rike att ta i besittning. Hon gjorde det på ett sätt, som inte lockade till självförhävelse men som väl ställde krav, vilka framtiden borde infria. Mer än en Halmstadsflicka har nog, då hon slutat skolan, fattat det beslut, som står att läsa i flickanteckningar av år 1912 med titeln *På väg ut i livet*. »Jag skall arbeta så, att fröken Hult inte blir besviken på mig.» Och när motgång och misstroende mötte och missmodets och tvivlets förlamande makter låg på lur, kunde den tanken stiga upp som en stark räddare: »Hon trodde på dig. Då *måste* du duga något till.»

Om elevernas uppskattning av fröken Hults undervisning och om deras tro på hennes karaktärsdanande makt vittnar det, att en gammal elev trohjärtat yttrat om en av de egna barnens lärarinnor: »Hon är nog bra. Hon har gått i Halmstads flickskola, i fröken Hults skola.»

Men inte endast de, som dagligen stod under hennes ledning, utan också de, som kom såsom tillfälliga besökare till skolan, fick starka intryck av hennes levande framställningskonst och pedagogiska skicklighet. För *föräldrar och målsmän* blev julavslutningarna efterlängtade högtidsstunder. — Biskop Rodhe d.ä. yttrade en gång, att hennes morgonböner kunde hedra den bäste präst. Och då en av den tidens förgrundsgestalter i svensk pedagogik, kanslirådet Gustrin, under en inspektion åhört en lektion av henne, uttryckte han sin beundran i ord, som enligt traditionen hade följande typiskt maskulina formulering: »Det var den styvaste pedagog i kjolar jag har hört!»

I särskilt hög grad togs hennes pedagogiska intresse och kunnighet i anspråk av den s.k. provårskursen vid skolan. Om dess begynnelse har redan nämnts i det föregående. Under fröken Hults föreståndarinneskap upplevde den sin blomstringstid. Då hade den emellertid delvis ändrat karaktär, och det förekom inte längre avlönad undervisning av provelever. Kursen, som var avsedd för åttonde klassens

elever, var valfri. Ett par veckotimmar anslogs åt den, till att börja med i 2:dra och 3:dje klassen, senare endast i den förstnämnda. I avgångsbetyget vitsordades resultatet. Fröken Hult planlade arbetet i samråd med ämneslärarinnan i klassen och höll själv mönsterlektioner. Därefter delade två provelever varje lektion; den som hade senare hälften av en timme och då gick igenom läxan, fick följande gång höra upp den. Det var olika ämnen denna provundervisning under årets lopp omfattade: kristendom, modersmålet, tyska, historia, geografi och räkning. Då och då hölls en *stor provlektion* med skolans studierektor som åhörare. I vardagslag var fröken Hult och alla deltagarna i kursen närvarande under lektionerna. Någon gång fick eleverna förtroendet att ensamma ha hand om klassen.

När den, som gjorde sin debut i katedern, steg upp i den, var hon mindre orolig för att blindskären och bränningarna på pedagogikens hav skulle åstadkomma skeppsbrott, än för att blodets vågor skulle rusa upp i ansiktet och förråda, att tonåringen inte var så ogenerad, som hon ville verka. Fröken Hult ingav trygghet, där hon satt vid ena långväggen och intresserat följde med lektionen. Man hade en känsla av att hon satt där inte så mycket för att hitta fel som för att upptäcka ens lärarinneanlag. Hennes uppmuntran sporrade det nyvaknade intresset. Hon riktade aldrig kritikens udd mot den tafatthet i uppträdandet, som är naturlig för nybörjaren, men hon tog väl tillfällena i akt att framhålla en begynnande säkerhet i katedern. Sade hon efter en lektion: »Tyckte ni inte de var som riktiga lärarinnor i dag!» fick de lyckliga, som hade varit i elden, ett självförtroende, ägnat att göra deras fortsatta steg på undervisarens bana stadigare. Ja, de kunde med frejdigt mod gå till en lektion också om — som det någon gång hände — ett gråskäggigt läroverksråd satt såsom åhörare.

Ingen bör dock tro, att eleverna undslapp kritik eller att fröken Hult inte gjorde klart för dem, att provårskursens utbildning ingalunda var tillräcklig, om de skulle ägna sig åt lärarinnans kall. Före lektionen gavs anvisningar och lämnades källmaterial, och efter den följde en granskning. Under den sistnämnda fick de åhörande kamraterna först komma med sina iakttagelser; sedan följde fröken Hults kommentarer. Därvid lämnade hon grundläggande metodiska anvisningar och gav lärdomar, som hennes elever långt senare haft god nytta av. Till det hon ansåg särskilt betydelsefullt hörde lektionens början: det gällde att undvika att poängtera, att det skulle bli läxförhör, och i stället på ett naturligt sätt glida in på det ämne, som skulle behandlas. Med en bestämdhet, som vittnade om hennes egna samvetsgranna arbetsmetoder, underströk hon även vikten av att också den tränade läraren förberedde sig för sina lektioner.

För dem, som deltog i provårskursen, blev detta arbete något, som förmedlade övergången till de vuxnas krets, väckte eller åtminstone gav näring åt deras intresse för barn och undervisning och skänkte dem tillfredsställelsen att sysselsätta sig med något, som inte endast gällde deras egen utbildning. Den, som senare kom att ägna sig åt lärarens uppgift, torde inte kunna vara nog tacksam för att de stapplande nybörjarstegen på lärarinnebanan inte jäktades av tanken på någon konkurrens om platser och att den första färden in i pedagogikens rike — fast det för visso arbetades på rama allvaret — hade något av lekens tjusning över sig.

Provårskursen gav fröken Hult tillfällen att komma i närmare personlig kontakt med eleverna, något som hon ständigt strävade efter. I sitt sätt mot *åttorna* kunde hon ha något visst aktningsfullt, som lyfte upp dem till de vuxna, och stundom vädjade hon till någon av dem, som om hon tänkte sig, att flickan kunde veta mer i något avseende än hon själv. I samvaron med eleverna antog hon dock aldrig någon ansträngd och konstlad kamratlighet, som kan äventyra den rikedom och charm umgänget med en äldre erfaren människa förmår skänka den, som är ung. I hennes elevers känslor för henne ingick alltid *vördnaden*, som ibland kunde kännas så stark, att den ville spränga bröstet. Men fast hon stod så högt över dem, kunde hon komma dem nära därigenom att hennes intresse sökte sig in i deras värld och hennes förståelse räckte dem handen. Hon glömde inte, då hon delade med sig av sin kunskap om livet, att man inte kan begära, att en ung människa helt skall kunna tillägna sig den klokskap, som blott år och erfarenhet ger. »När man har hunnit min ålder, har man lärt sig förstå, att även motgången kan vara något att tacka för», skriver hon en gång till en elev, som snart efter skolans slut fått pröva på missräkning, och hon tillägger, inte som en förebråelse utan som ett förstående konstaterande: »men då man är ung som Du, är det ej lätt att inse det.»

Detta att hon visste, att det finns åtskilligt, som »inte är lätt att inse, då man är ung», men som kanske skall klarna med åren, var väl något, som hjälpte henne att bevara sin ljusa optimism, också då hon ibland tyckte sig så på hälleberget.

Vad hon betydde för sina lärjungar, kände de särskilt, då de hade kommit till det viktiga vägskäl, där de stod redo att lämna skolan.

En högtidsstund må återkallas i minnet! Det är en junidag år 1912 i Halmstads flickskola. I det ljusa klassrummet bredvid bönsalen är ett tjugotal flickor samlade. De sitter där gripna av avskedstimmens vemodsmängda stämning, undrande inför det, som de skall gå ut i och som människor kallar *livet*. De sista skoldagarna har gått; de har fått var och en sina individuella praktiska råd av fröken Hult; de har

haft en avskedsbjudning för sina lärarinnor och lärare, då gymnastiksal och vestibuler strålat av festens glans och fröken Hults goda ord förhöjt glädjen; de har suttit i bönsalen den sista morgonen och kramat psalmboken och hört henne rikta sitt tal till dem; de har haft avslutning och fått sina avgångsbetyg med normalskolekompetens. Men fröken Hult glömmer dem inte i uppbrottsstunden. Hon kommer in till dem, hon står där framför dem och säger några ord till avsked, som brinner av rörelse. Hon talar om det nya, som de skall gå ut i. När allt går dem väl i händer, skall de kanske inte tänka på henne, säger hon. Men hon vet, att också tunga dagar kan möta dem, och hennes avskedslöfte till dem är: »Får ni det svårt och behöver någon att ty er till, så skall ni veta, att min famn är öppen och mitt hjärta varmt.»

Orden har den kärlekens betvingande makt, som kommer dem att utan någon väsentlig förändring af formuleringen alltid leva för dem, som hörde dem. —

Alltifrån sin ungdom hade Maria Hult haft att kämpa mot sjukdom. Men hennes gestalt angav kraftmänniskan, och hennes inre styrka var så stor, att hennes elever hade intrycket, att hon strålade av hälsa och vitalitet. Efteråt kan väl de, som under regnvädersrasterna lekte och sorlade utanför hennes rum, undra över att ingen kom ut därifrån nervös och irriterad och tystade på stojet. Hennes självbehärskning var större, än de flesta förstod. Rörelsen kunde någon gång bli henne övermäktig, aldrig vreden. Att i sitt arbete ge ut sig själv, som hon gjorde, är dock påfrestande på ett helt annat sätt än den rent yrkesmässiga undervisningen. Få anade, hur dignande trött hon kunde vara efter arbetsdagens spänning. Då hon våren 1914 lämnade skolan, kände hon sig »försliten», som hon sade i sitt tal till barnen. När hon under sommaren vistades vid Loka hälsobrunn, upptäcktes det, att hon hade en svår blodsjukdom (leukemi), vilket tvingade henne att begära tjänstledighet. I augusti samma år kom hon till Sophiahemmet i Stockholm för att få vård.

Tungt var det för de vänner och elever, som vandrat vägen dit, att nu se henne, som de varit vana att betrakta som den starka, då en intensiv verksamhets friska vindar blåste omkring henne — se henne bunden av en sjukdom, som långsamt och obönhörligt stal hennes krafter. Hennes aningsfulla: »*Om* jag blir frisk . . .» förbyttes efter ett års lidande i vissheten om att sjukdomen var obotlig. Då kom det, som för henne kändes såsom det svåraste: plikten att anhålla om entledigande från föreståndarinnebefattningen. En höstdag, då en av hennes forna elever satt vid hennes sjukbädd, kunde hon säga stilla och vemodigt: »Nu har jag fått mitt avsked.» Det var en gripande klang i de orden, som gjorde att de brände sig in i minnet hos den, som hörde dem. Men bakom dem låg också en dämpad glädje över vunnen seger. Hon hade kämpat för att finna en mening i det, att hon under sina sista år, i en ålder, då människor ännu kan ha sin fulla arbetskraft, skulle bli nekad att ge sig hän åt den verksamhet hon älskade, och hon tyckte sig ha

funnit den. Hon behövde väl, menade hon, detta långa avsidestagande. Under arbetets år hade hon tagit emot, vad hon läst och hört av uppbyggande ord, med tanken: »Detta skall jag säga mina elever.» Nu fick hon tid att rikta dem till sig själv, att göra sin själ beredd att träda genom porten till evigheten.

Ingen skall dock tro, att hon under denna tid släppte kontakten med sina lärjungar, och icke var hennes fostrargärning slut. Hennes sjukrum blev en vallfartsort, och en rikedom av blommor bringade henne varje dag hälsningar från dem, som i tankarna sökte henne. Kom någon av *hennes flickor* på besök, tog hon emot henne med en rörd glädje, liksom vore den, som kommit, den käraste och mest efterlängtade av hennes vänner. Till sin skolas avslutning skickade hon hälsningar, vilka med en döende människas allvar talade till flickorna om det, som för henne varit livets kraftkälla: hennes starka Gudstro. Åt den, som fortsatte sina studier, skänkte hon ett varmt intresse, som sträckte sig till arbetets detaljer; till den, som skickat en brevhälsning, var hon ivrig att skriva svar, så länge hon orkade; fick hon höra, att en Halmstadsflicka förlovat sig, försummade hon inte att sända en lyckönskan; märkte hon att någon var sjuk, gav hon inte bara sitt deltagande utan sökte också bringa hjälp. Ännu under den sista våren hon levde, då hennes hand inte längre orkade föra en penna, ilade hennes tankar stödjande till dem av hennes lärjungar, som hade det svårt. Då hon vid den tiden fick reda på, att en av dem, som gått i förberedande, när hon lämnade skolan, drabbats av en dödlig sjukdom, bad hon en vän skriva till den lilla, att hon skulle hämta tröst ur psalmen 213 i Wallinska psalmboken.

Denna var för henne själv under denna tid en rik tröstekälla. Många psalmer kunde hon utantill, och hon tröttnade inte på att höra dem läsas. Under den sista våren lästes de dagligen för henne av en kär ungdomsvän, en av hennes gamla seminariekamrater. Särskilt gärna ville hon höra aftonpsalmerna, som liksom gav henne ett värn mot de svåra nätternas vånda. Framför allt älskade hon psalm 442. När hennes vän hunnit till och med dess sjunde vers: »Låt oro mig ej väcka» o.s.v., brukade hon stilla säga: »Den skall du läsa en gång till.»

De, som stod henne närmast och som gripna såg hennes avsked från jordelivet, talar om helgd och förklaring, om en glädje, som i dödens skugga lyfte sig över plågor och oro, om hennes sista dagar, som blev »en enda sammanhängande tacksägelsehymn för barndomsdagarna i ett lyckligt, av kärleksfulla händer hägnat hem, för ungdomsårens livslust och arbetsglädje, för en rik livsgärning där nere i den kära hemstaden, för alla bevis på aktning och kärlek från överordnade, kamrater och ej minst från hela den stora ungdomsskaran, som vuxit upp under hennes ögon och danats under hennes händer.»

»Man kommer att tänka på ordet om hur Gud vill sätta sig ned och feja silvret», skriver en av hennes forna elever, som under denna tid kom henne nära, »han vill liksom visa, vilken underbar glans det kan få, när han får feja det — visa det för vår skull.»

Så blev hennes sista levnadsårs vandring mot döden den vackraste predikan hon hållit för sina lärjungar.

Den 14 juni 1916 satt hennes ungdomsvän som vanligt vid hennes

sida och höll aftonbön. Hon började utantill läsa psalm 119. Då hon kommit till den tredje versen och tvekade om orden, fortsatte den sjuka: »Han styrker mig med livets bröd . . .» och läste så stilla till och med den sista versen:

»Hur tomt är allt vad världen har! Hur kort dess nöjen vara!
Snart stundar natten, då envar Av oss skall hädanfara.
Och då vad är all lycka här Emot det löftet: Var jag är
Där skolen I ock vara.»

En stund senare, då hennes bror Olof i den vackra junikvällen vakade vid hennes sjukbädd, slumrade hon fridfullt in i den sista sömnen.

Till hemstaden fördes hennes stoft. I flickskolans kollegierum stod hennes kista, höljd med blommor. Dess lock bar en silverplåt, på vilket var ingraverat en psalmvers hon älskat. Den ljöd nu som en sista hälsning och maning från henne (N:r 260 : 4 i Wallinska psalmboken):

»Jag skall ej övergiva Den enda tröst jag har.
Jag skall ej tröttad bliva Att sucka till en Far.
Förtvivlan vike fjärran! Till avgrund bär dess stig.
Jag släpper icke Herran, Förrn han välsignar mig.»

En stor skara av hennes vänner och lärjungar vandrade med i det högtidliga tåget, som gick först till Halmstads kyrka, där jordfästningen ägde rum, och sedan till Västra kyrkogården, där kistan sänktes i familjegraven.

Det var icke en stämning av tröstlös förgängelse över hennes sista färd; den som var med förnam i stället vingsuset av det liv, som är så starkt, att döden inte får makt med det.

För dem, som älskade henne, lever hon ännu. Minnet av henne, den ouppnåeliga skolledaren, den oförlikneliga vännen, hör till de dyrbaraste skatter de äger och det har en förunderlig makt att binda dem samman.

Med syftning på sina tidigare lärarinneår hade hon själv talat om »den första hänförelsens tid» och »den första kärlekens värma». Det, som gjorde henne till det, som hon blev för oss, hennes lärjungar, var detta: att hänförelsen aldrig slocknade, att kärleken brann med hjärtevärmande låga in i det sista.

Skolföreståndarinnan Fredrique Runquist, Stockholm.

Av Skolföreståndarinnan *Anna Sandström*, Stockholm.

Fredrique Runquist var onekligen en personlighet, som genom sitt väckande och livande inflytande uträttade mer än mången annan, som efterlämnat tydligare materiella spår av sin verksamhet.

Undervisat hade hon, allt ifrån det hon var tio år gammal, ty redan vid den tiden brukade hon varje dag i en jämnårig flicka, som ej var

nog lycklig att få gå i skolan, inplanta samma läxor, som hon själv nyss hört upp.

Full av längtan efter fullständigare kunskaper, kom hon 1871 på Högre lärarinneseminarium. Åtskilligt äldre och framför allt mognare än sina kamrater, var hon redan då en utvecklad personlighet och lät sig icke förvandlas till en vanlig läxläserska. Formalismen, som då blomstrade och kulminerade i alla läroverk, hade även inträngt på seminariet och påverkade såväl lärares som elevers sätt att fatta sina uppgifter. Mot denna formalism kände man alltid, att hon var en levande men tyst protest. Hon hade icke som många andra kommit till seminariet på sina anhörigas föranstaltande, utan hon kom, driven av en inre törst efter vetande och utveckling, en törst, som hon för övrigt själv sökt släcka genom t.ex. ganska grundliga studier i litteratur. De tyska klassikerna hade hon läst nästan från pärm till pärm. Icke under då, om hon med ett visst förakt såg ned på sina läxläsande barnsliga kamrater och om hon ibland kunde tycka, att undervisningen icke var den själaföda, som hon i det lilla Landskrona hade drömt om. Väckande och utvecklande blev seminariekursen för henne i alla fall, i synnerhet sedan hon fått mera ägna sig åt naturvetenskapen, för vilket ämne hon ägde särskilt stora anlag.

På lärarinnebanan möttes hon snart av motgångar, både sådana, som alltid vållas av oerfarenheten, och sådana, som hängde ihop med ekonomiska bekymmer. I huru hög grad hon ägde både intresse och begåvning för undervisningskallet märkte man knappast, förrän då hon i Beskows skola, där hon hela tiden varit anställd, fick till uppgift att börja med 1:sta förberedande. Det var icke utan, att hon med sina kunskaper kände sig besvärad och nästan förnärmad över att på detta sätt förvandlas till småskollärarinna, men hon kunde sedermera icke nog framhålla, huru nyttigt det varit för hennes egen utveckling att få börja från allra första början. Det var sedan alltid hennes sats, att ingen blir en *verklig* lärarinna, som ej lärt sig sköta nybörjare. Säkert är, att hennes intresse och kärlek för dessa små, som voro så helt och hållet anförtrodda åt hennes vård, öppnade hennes blick för mycket, som hon eljest aldrig skulle hava insett.

Hon utvecklade snart en ovanlig förmåga att uppfostra utan yttre åtgärder, hon fick barnen att trivas hos henne som hos en moder och det därigenom, att hon alltid behandlade dem på ett naturligt, okonventionellt sätt samt förstod att leda dem till självverksamhet. Hennes klass var icke så militäriskt disciplinerad som många andra, men den arbetade med lust och på ett *personligt* sätt, vilket i våra skolor är så sällsynt.

Hatare av allt slags *dressyr*, som hon var, dröjde det icke länge,

förrän hon inom den gängse småskoleundervisningen fann mycket, som icke förtjänte bättre namn. Särskilt avskydde hon åskådningsövningarnas »plockmat» av verklighetskunskap, vilken egentligen var en förevändning för exercis i korrekt och onaturligt talande av modersmålet.

Snart kom hon underfund med den grundlagen för barnets natur, att det länge vill fördjupa sig i samma föremål, en lag, som hela den moderna undervisningen strävar att upphäva. Tvärt emot den vanliga praktiken satte hon sin ära i att med så *enkla* berättelser som möjligt underhålla de små och att vänja dem att kunna med nöje höra om detsamma flera gånger. Mer än de flesta lärarinnor undgick hon faran att blasera barnen, och bättre än kanske någon annan förstod hon konsten att icke alltid låta eleverna vara objekt, utan ibland låta sig själv vara objekt för de verkningar och strömningar, som utgå från barnasjälarna. Till detta erfordras ett sinne med lätt vibrerande strängar, en djup sympati med barnen samt förmåga av intellektuell självförsakelse, och dessa uppfostrares kanske finaste och noblaste egenskaper ägde hon i rikligt mått.

Allt som hennes klass växte upp, tillgrep hon utan resonemang, alldeles av instinkt, åtskilliga egendomliga åtgärder vid undervisningen. Då hon undervisade i Biblisk historia, var det henne omöjligt att berätta på annat sätt än direkt ur Bibeln, ofta med dess egna ord, ytterst utförligt. Likaså tog hon historien direkt ur Snorre Sturlasson. Och så gick det upp för henne, vilken betydelse *källskrifterna* hava för barnen, huru vansinnigt det är att med stor lärdom och mycket besvär förvandla världens yppersta barn- och ungdomsböcker till tråkiga och osmältbara referatsamlingar. En resa i Norge vidgade hennes blick och gav näring åt hennes iakttagelse samt ingav henne den tanken att vid undervisningen i Norges geografi taga till utgångspunkt helt enkelt skildringen av sin egen resa.

Hennes lektioner voro icke, vad man i allmänhet menar med briljanta, hon hade ingen överlägsen berättartalang; jag skulle nästan vilja säga, att frånvaron av all sorts virtuositet var det som gav hennes undervisning en så *sund* karaktär. Detta må låta paradoxt, men säkert är, att undervisningsvirtuositeten ofta framkallar en kunskap, som är *sken*, och att en briljant lärarinna ofta är i fara att så behärska sin klass, att hon kväver den — kväver den i rosor, med blixtrande skildringar, med dundrande förhör och alldeles glömmer att stanna och lyssna till de små själarnas eget arbete. Hennes begåvning, ehuru verklig och intensiv, utmärktes av en viss tröghet, men detta gjorde, att hon ej frestades att rusa åstad, utan hade lugn nog att vid vart steg stanna och se efter, att barnen också följde henne. Hon var i ovanlig grad *barmhärtig* mot

de dumma och vanartade barnen och lyckades ofta just i fråga om dessa vinna stora resultat, varför hon också fick glädja sig åt deras och deras föräldrars tacksamhet.

I allmänhet var det mindre ett yttre, påtagligt resultat, som hon eftersträvade, än den känslan, att barnen voro fullt upptagna och naturenligt sysselsatta genom undervisningen samt att de därigenom så småningom danades till människor.

Vi ha redan bestämt oss för att börja en egen skola, då Fredrique Runquist 1881 erhöll föreståndarinneplatsen vid det då nystiftade läroverket för flickor på Söder. Här gick hennes arbete bland annat ut på att ändra årskurserna, göra dem kortare, ty vi hade lärt oss inse, att detta var det första villkoret för att medhinna en utförligare behandling av ämnena. Det är klart, att idéer, som medförde så många förändringar, skulle möta motstånd hos många, och hon skydde icke heller strid, men hon förde den på ett både klokt och humant sätt. I många fall genomdrev hon sin vilja, och under dessa strider gjorde hon och hennes uppfattning på många av de undervisande, ett djupt, säkert för livet outplånligt intryck.

Som föreståndarinna visade hon nu sin ovanliga förmåga att behandla människor. Hon hade intet schema, efter vilket hon dömde individerna, utan med en alldeles ovanlig frisinthet kunde hon ge varje naturel, varje begåvning sitt berättigande; hon förstod dem nästan alla, men just därför kunde hon leda dem och ofta behärska dem. Över hela hennes väsen låg dessutom något så kraftigt mänskligt, så hjärtevarmt och sympatiskt, att man skulle vara en förhärdad formmänniska för att icke intagas och överse med de yttre oregelbundenheter, som visserligen hos henne, liksom hos alla djupt originella personligheter, kunde förekomma. I sin brinnande iver tröttnade hon aldrig att övertyga, att söka vinna folk för sina idéer om en naturenligare undervisning. Ständigt och allestädes kände hon sig som missionär, och mången kom som fiende och gick som den varmaste vän. Det var icke med henne som med andra entusiaster, vilka ofta både känna sig och verkligen äro liksom av en annan ras än vardagsmänniskorna och därför bli skygga och tillbakadragna. Hon tog vardagsmänniskorna på deras egen mark, ställde sig i ett inledande resonemang med hela foten på jorden, tycktes till en början dela alla deras fördomar, varefter hon på ett nästan sokratiskt sätt ledde dem steg för steg, tills de voro »tagna» och tyckte hennes övertygelse vara endast den naturliga utvecklingen av deras egen ursprungliga ståndpunkt. »Man skall ta människor, sådana de äro», var hennes ständiga sats, vilken hon också troget tillämpade. Hon förstod ock att ge sina ord en *auktoritet*, som få kunde värja sig för, om än många gåvo det namnet av övermod. Men den berodde

innerst på hennes starka *tro* på sin sak, och i vår tid är tro något så ovanligt, att den som har den, ovillkorligen får auktoritet och makt över andra.

En och annan läsare tänker väl: varför dessa stora ord »tro» och »entusiasm» om en så tarvlig sak som ändring av ett par undervisningsmetoder? Jo, för henne var denna undervisningsfråga icke en simpel diskussion om olika slag av läxor. Hon såg saken mera i stort, det var det svällande, kraftiga livet självt, som genom de nya metoderna skulle föras in i skolan, släktet skulle förändras, de tomma ihåliga fraserna skulle dö bort, och det skulle komma mer sanning och verklighetssinne i livet. Till och med sedligheten ställde hon i samband med en friskare undervisning.

I sammanhang med hennes känsla för det verkliga stod också hennes nit för handarbetets rätta ställning inom skolan. Den nu så moderna idén om matlagningsundervisning omfattade hon redan då med ett särskilt intresse. Hon tänkte sig det så, att flickor under utvecklingsåren skulle lägga ned de flesta teoretiska ämnena, ägna sig åt handarbete och hushållsgöromål samt i sammanhang med dessa genomgå en grundlig kurs i naturkunnighet, då de hade åskådningsmaterial till hands i de djur, som användas till föda. Hon trodde, att detta påtagligt åskådliga studium av naturen skulle bota dem för den osunda, verklighetsskygga, ofta allt annat än sedliga romantik, som utvecklar sig i övergångsåren.

Hennes fordran på *verklighet* i skolan väckte en anklang, som visade, att den var ett tidens tecken. Särskild uppmärksamhet väckte den nya undervisningen i geografi, vilken av föreståndarinnan själv mästerligt utfördes och som tilltalade folk, därför att de insågo, huru den bidrog att rycka in det praktiska livet i skolan.

Lärarinnan Gustafva Hjelmerus, Stockholm.

Av Skolföreståndarinnan *Anna Sandström*, Stockholm.

Ett namn, som betecknar en kvinnlig livsgärning av ovanligt gedigen art, ett namn, som kring sig samlar mycken saknad och mycken tacksamhet från en stor vänkrets och många generationer lärjungar.

Ingen kunde komma i beröring med Gustafva Hjelmerus utan att få ett intryck av hennes sällsynt stora och mångsidiga bildning. Den omfattade både det lättare gods, som man vanligen kallar »salongsbildning», och det tyngre material, som hör till en tränad facklärarinnas kunskapsutrustning. Denna bildning hade hon helt och hållet förvärvat sig själv, och redan detta är ett intyg för den stora arbetskraft, som

i allo utmärkte henne. Utan att ha erhållit någon yrkesutbildning fick hon i helt unga år åtaga sig lärarinneplats i familj och undervisa husets döttrar i alla skolämnen. Hon gjorde då, som så många andra lärarinnor ha gjort: hon skaffade sig kunskaperna efter hand, allt eftersom hon behövde dem för undervisningen. Autodidakter, som verkligen lyckas på detta sätt slå sig fram, få ofta som behållning för hela livet en seg ihärdighet i arbetet och ett visst oförskräckt mod att ta itu med uppgifter, vilket allt rätt ofta kan saknas hos dem, som fått sin utbildning på regelrätt och banad väg. Så var det med Gustafva Hjelmerus. Aldrig avstod hon från ett studium, därför att det var mödosamt, från en bok, därför att den var tungläst, eller från en skolklass, därför att den var för svårskött. Som en annan vinst från sin arbetstid som lärarinna i hem medförde hon viljan och förmågan att inte blott undervisa utan också uppfostra sina lärjungar.

Sedan hon med sin mor flyttat till Stockholm, förestod hon där efter varandra flera s.k. kurser, i vilka hon själv skötte undervisningen i de allra flesta ämnena. Dessa kurser voro mycket eftersökta och gjorde henne känd som en skicklig och framstående lärarinna. Dock började hon längta efter mer samarbete och kamratskap och ingick därför 1889 som medarbeterska vid min skola, för vilken hon sedan blev en av de kraftigaste stödjepelarna.

Under 1880- och 90-talen tog hon livlig del i tidens reformsträvanden, både de sociala och de pedagogiska, och var överallt högt skattad för sitt klara huvud och sitt vakna intresse. Mest upptagen var hon dock av uppfostringsfrågorna. Kravet på en rikare, mer verklighetsmättad åskådlighet i undervisningen gjorde hon med stor iver till sitt och kunde det med rätta, ty hon ägde just det slag av kunskaper, som oundgängligen behövs för att lämna färger till levande bilder och skildringar. Det fördes denna tid i huvudstaden ett intensivt pedagogiskt sällskapsliv med tätt förekommande diskussionsmöten och samkväm, och i detta var Gustafva Hjelmerus en av de sammanhållande krafterna. Utrustad med mer smidighet och världsvana än flertalet lärarinnor, förde hon, vart hon kom, trevnad med sig, var språksam, glad och humoristisk och kunde mången gång sätta en krydda av allmän mänsklighet till ett samtal, som hotade att bli alltför tungt och speciellt.

Den som såg henne i sällskapslivet, anade nog sällan, att bakom det lekande skämtet och den lätt löpande diskussionen om dagens frågor låg en livsuppfattning, som i mångt och mycket skulle kunna kallas spartansk. I sitt enskilda liv hade hon många prövningar och försakelser att bära, och hon klagade aldrig. Men hon hade också intet tålamod med den i våra dagar så vanliga hjärtnupna jämmern över enformigt arbete, bristande lycka, sårat skönhetssinne, för litet kom-

fort och dylikt. Det drag i nutidens uppfostran, som hon fann betänkligast, var den överhandtagande *verkligheten*, och mot denna talade hon ofta med stor värme och övertygelse.

Detta spartanska drag gick i viss mån igen i hennes verksamhet som uppfostrarinna. Hon höll strängt på ordning och disciplin, och när det gällde för barnet att fullgöra ett arbete eller lyda en tillsägelse, förstod hon sig ej på kompromisser och undanflykter. Det som var bestämt, måste göras, om det än skulle kosta både möda och någon gång tårar. När hon övertog en ny klass, kunde det ibland förspörjas en viss opposition mot hennes allvarliga fordringar, och någon gång kunde det nästan arta sig till en kraftmätning mellan henne och barnen, men det slutade alltid med den starkare viljans seger, och eleverna lärde sig efter hand att förträffligt trivas i den atmosfär av väl fyllda plikter, med vilken hon omgav dem. Och liksom hon förstod den av oss andra ofta bortglömda konsten att *fordra*, så förstod hon också att *giva*. Var hon väl nöjd med elevernas ställning till arbetet, så gjorde hon allt för att intressera dem, gav dem av sitt stora kunskapsförråd, av sin uppfriskande humor och gav dem dessutom ett hjärtligt, moderligt deltagande i alla deras angelägenheter, ett deltagande, som följde dem livet igenom.

Skolföreståndarinnan Anna Sandström, Stockholm.

Av Professor *Otto Anderssen*, Kristiania (1914).

Jeg skriver disse linjer under den trykkende fölelse av den ödelæggelsens vælde som nu stryker sin vinge over Europas store og rike lande. Jeg spör mig selv: har da menneskenes höieste stræben gjennem aarhundredernes rækker kun været spilte kræfter? Kristendommen har jo ikke kunnet utrydde hadet, kulturen ikke barbariet, store aanders ædle tanker lavheten, lögnen og selviskheten. Og der kommer et mismot op i en, en tvil om, hvorvidt ikke vi, som er vokset op i troen paa utviklingsloven i alt liv, har været hildet i et bedrag, at ordet »vanitas vanitatis» dog naar alt kommer til alt rummer tilværelsens sandhet.

Jeg söker i tanken til et menneske, som kan hjælpe til at holde fast troen paa at livet i sin grund er sundt, og at dets evne til bestandig fornyelse ikke er en tom forestilling. Og jeg ser for mig Anna Sandström med det lyse og kloke blik og lunet spillende i mundens smil. Jeg hörer hendes klare og faste röst, fölger tankens smidige og sikre bevægelser gjennem sprogets enkle og dog saa fint avveiede rythmer. Likevægten og harmonien i hele den indre stemning, hvorover ordene stiger og synker, gir et trygt behag.

Jeg har engang kaldt Anna Sandström gratien i svensk pædagogik. Jeg synes selv det er træffende, og det var ment som en sjelden ros. Vi har vænnet os saa til i ordet og begrepet pædagogik at se noget höitidelig og alvorlig, indhyllet i filosofi, theori og abstraktioner, at vi formelig overraskes naar vi ser den komme i enkel og naturlig menneskelighet med kunstens fritformende evne. Og dog er dette, nærmere set, dens virklige væsen. Thi dette er jo dog intet andet en den av slægters erfaring indhöstede lære om hvorledes vi skal före ungdommen til at kunne leve livet saa naturlig og fuldkomment som mulig. Derfor maa pædagogen, opdrageren og læreren selv öse av livets fylde. Jeg mener ikke han skal anstrænge öiet paa dögnets skiftende krusninger paa overflaten, men han skal lytte til de dype aandedrag under denne. Denne samfölelse med livet, denne sandt menneskelige forstaaelse og sympathi med alle dets dypere forhold, dets glæder og sorger, dets muligheter og vanskeligheter, er det som i mine tanker er kraften i Anna Sandströms opdragerpersonlighet.

Rektor Emy Ek o. a. grevesmühlare.

a) Av Med. lic. *Erik Sköld*, Stockholm.

Liksom vårt lands historia enligt Geijer är dess konungars, så får också en skolas andliga fysionomi sin karaktär av sina andliga ledare, av sina lärarpersonligheter.

När min hustru och jag tänka tillbaka på våra lärare i Grevesmühlska samskolan, en efter en, finna vi, att envar av dem haft förmågan att ge oss något av sin personliga särprägel. En ovanlig frihet från småaktigt pedanteri kännetecknade dem. Ett intensivt arbete fordrade de av oss, men de förmådde också skänka den produktiva, groningsbefrämjande arbetsglädjen. De lade alltid den starkaste tonvikten på personlighetsutvecklingen, även under en elevålder, som brukar vara inriktad huvudsakligen på insamlande av kunskapsmaterial. Många synpunkter, som då inte hade aktualitetsvärde för oss, kunde sedan vid mognare år dyka upp ur ens undermedvetna, och mången av oss sökte långt efter skolårens slut kontakt med våra forna lärare.

I hög grad fick den grevesmühlska lärarkåren sin prägel av Rektor Emy Ek. Mina grevesmühlska skolår sammanföllo med världskrigets. Jag minns henne från de åren såsom en den stränga pliktuppfyllelsens och det intensiva arbetets allvarliga genius. Men vilka intellektuella fester firades inte under hennes lektioner, när hon visade oss vägen in i diktens ovanskliga skönhetsriken. Hennes väsen hyste även moderlighet och varmhjärtad humanism. Under tidiga ungdomsår parar sig ofta trots och opposition med hudlös känslighet; det första medvetandet om att en egen personlighet håller på att bli till, fyller en med bävan, kanske med glädje men mest med hopplös osäkerhet, mindervärdighetskänsla och världssmärta. Åtminstone känner jag väl en yngling, som, slagen av misströstan och rotlöshet, kunde ge sig ut på ensliga vandringar, då höstmörkret under Djurgårdsekarna, den svepande dimman längs Skeppsholmskajen och Strömmens svartvälvande virvlar blevo till en symbolisk samstämmighet med ens inre kaotiska oklarhet. Men är det inte ett levande bevis för Grevesmühlska skolans rent personliga betydelse, att stegen nästan omedvetet sökte sig uppför Brunnsgatsbacken, och man fann sig stående i sin gamla skola utanför Rektor Eks dörr! Hon blev inkarnationen för skolans anda, av dess värde som andligt hem. Med den slösande generositet, som är henne egen, sköt hon med intuitiv förståelse undan sina alltid hopade göromål, och väl inkommen i hennes sällan släckta arbetslampas trollkrets befriades man från pessimismen och tvivelsjukan. Vilken tändande intellektuell kraft utstrålade inte från hennes väsen! Vilken förmåga hade hon inte att frigöra en från hindrande hämningar, hjälpa en fram till en smula tro på sig själv och få en att känna, att vingarna ändock buro! Med glupsk törst öste man ur denna flödande kraftkälla, och man gick ifrån hennes arbetsrum andligt stimulerad, med hoppfull syn på framtiden, elektriserad likt ett batteri, som kommer från en laddningsstation. Om det är sant, att den största mänskliga lyckan består i att giva, ge frikostigt såsom de flödande vattubäckarna, ge sig själv ända till självutplåning, då har Rektor Ek skäl att vara en ovanligt lycklig människa. Och om det är riktigt, att en skolas värde bestämmes av dess förmåga inte bara att ge ett rikt kunskapsmaterial utan också impulser till personlighetsdaning och vidareutveckling, då är Grevesmühlska samskolan förvisso en lyckosam skola.

Av skolans förnämliga kulturtraditioner fingo vi på oförglömligt sätt del tack vare våra lärare. Men skolan främjade även en värdefull kamratuppfostran. Man hör ibland samskoleidén angripas, vanligen av personer, som sakna egen erfarenhet av denna skolform. Det är inte sant, att individualiteten förkväves av likartade startresurser och lika utbildningsmöjligheter för olika individer, oberoende av yttre förhållanden. Tvärtom får den individuella särprägeln möjlighet till rikare blomning, om den frigöres från yttre hämningar. Lika litet förkvävs det specifikt kvinnliga eller manliga av samundervisningen. Man framhåller ofta inkongruensen i pojkens och flickans utveckling. Men just olikheterna kunna ge större rikedom på utbytta synpunkter. Det fria, naturliga umgänget mellan flickor och pojkar i skolsal och på idrotts-

plats skapar gott kamratskap och fostrar till framtida gott samarbete mellan könen. Flickornas större fallenhet för humanistiska ämnen ger dem ofta tillfälle att visa hjälpsamhet mot pojkarna därvidlag, och i gengäld får pojkarna lämna sina flickkamrater bistånd i naturvetenskaperna. Samskoleflickan får större käckhet och naturlighet, och pojkarnas värsta kantigheter slipas bort och deras arbetstakt får ofta goda impulser av den kvinnliga ambitionen. Den grevesmühlska klassen blev som en stor syskonkrets, där öppen vänskaplig kritik gärna frodades. Och efter examen samlades man ofta till oförglömliga kvällar i Grevesmühlska samskolans kamratförbund.

Plikttrohet i det vardagliga arbetet, oberoende av dess karaktär och oberoende av om det spelade en utåt framträdande roll, vördnad för andliga värden, vidsynthet och tolerans, uppskattning av personligheten oavsett kön eller stånd, det var skolans etiska ideal, det var den grevesmühlska andan.

b) Av Redaktör *Vilma Roos*, Stockholm.

Grevesmühlska samskolans andliga kraftcentral, dess »själ», var och är rektor Emy Ek. Det är främst hennes egenartade personlighet, hennes okuvliga energi, hennes andliga vitalitet och elektriserande väsen, hennes etiska patos, hennes kvinnligt heroiska livsstil och offervilja, som gjort Grevesmühlska samskolan till den absolut särpräglade läroanstalt den är.

Kärnan i Emy Eks etik förefaller mig kunna sammanfattas i tre ord: sanning, plikt, arbete. Hon kunde hålla inspirerade tal över för normal skolungdom så trista och glanslösa begrepp som plikt och arbete. Hennes litteraturundervisning gick i mycket ut på respekt för geniet, för de kämpande banbrytarna, nyskaparna, dem som till samtidens löje ofta leva sitt liv på ett 'verklighetsfrämmande' och stundom föga inbringande sätt och av vilkas verk andra få skörda frukterna. Kännetecknades 1800-talet av en överdriven genikult, så kännetecknas nog 1900-talet i Sverige tills vidare av en överdriven geniskräck, och därför är kanske en sådan inställning värd att minnas.

Rektor Ek gick upp i undervisningen med sin personlighets hela intensitet. I litteraturundervisningen gav hon helt sig själv, hon drev på, och hon föreläste med glans, glöd, fart och koncentration. Trots att undervisningen var sträng, fanns det ingenting av pedanteri över den; vad hon ville och lyckades ge var de stora perspektiven, problemen, författarnas personlighetsutveckling. Provskrivningar i litteraturhistoria förekommo; under jullovet gavs någon litterär hemuppsats;

och det kunde hända, att någon elev i frivilligt nit skrev en lång litterär avhandling.

Vad som frånsett det att hon engagerade sig själv så djupt i sin undervisning, också gjorde henne till en så utmärkt lärare, var hennes intellekts klarhet. En klarare vägledare genom tyska grammatikens irrgångar eller matematikens mystik kunde ingen önska sig.

Vad som gjorde rektor Ek så älskad, var känslan att man i henne mötte en person av sällsynt moralisk resning. Och hon kunde göra allt för eleverna, hon följde deras vidare öden och deras utveckling med aldrig slappnande intresse. Hon lånade ut böcker, hon stod bi med råd och dåd i de mest personliga angelägenheter, hon hjälpte många gånger pekuniärt i tysthet. Hon har offrat sig själv, sin fysiska och psykiska kraft och sina materiella tillgångar för skolan så helt, att man alldeles utan överdrift kan säga, att det ger hennes liv något av en helgonlegends glans.

FOLKLIG UNDERVISNING.

Anders Berg, överlärare i Finspong.

a) Av signaturen T.

Folkskolan är värd ett besök; vi stiga in der och finna i första rummet en barnskara, som med uppmärksamhet lyssnar till sin lärarinnas framställningar ur historien; den historiska undervisningen bedrifves nämligen så, att sedan läraren eller lärarinnan gjort en muntlig framställning af lexans innehåll, läses stycket innantill och barnen få det till hemlexa; genom lottdragning bestämmes sedan hvilka af barnen, som skola berätta det eller det af lexan. Med egna ord berättade ock det ena barnet efter det andra skickligt någon del af den förut gifna och genomgångna lexan. Visar någon del af barnen mindre uppmärksamhet, uppstämmes genast en sång och alla visa sig åter vakna. Skolans föreståndare herr A. Berg följer oss till de olika klasserna, och vi finna lif och rörlighet öfver allt. Grundtanken i undervisningen, sade herr Berg, är mera att utveckla barnens själsförmögenheter än kunskapernas meddelande i och för sig. Barnen äro indelade i 3 klasser och hvarje klass i så många afdelningar, att ingen lärare eller lärarinna får mer än på sin höjd 30 barn att handleda. Sedan barnen i första klassen eller småskolan inhemtat innanläsningsfärdighet och något mera, flyttas de till andra klassen, der de vanligen kvarstanna under fyra år och undervisas af en och samma om möjligt hela tiden. Då de genom-

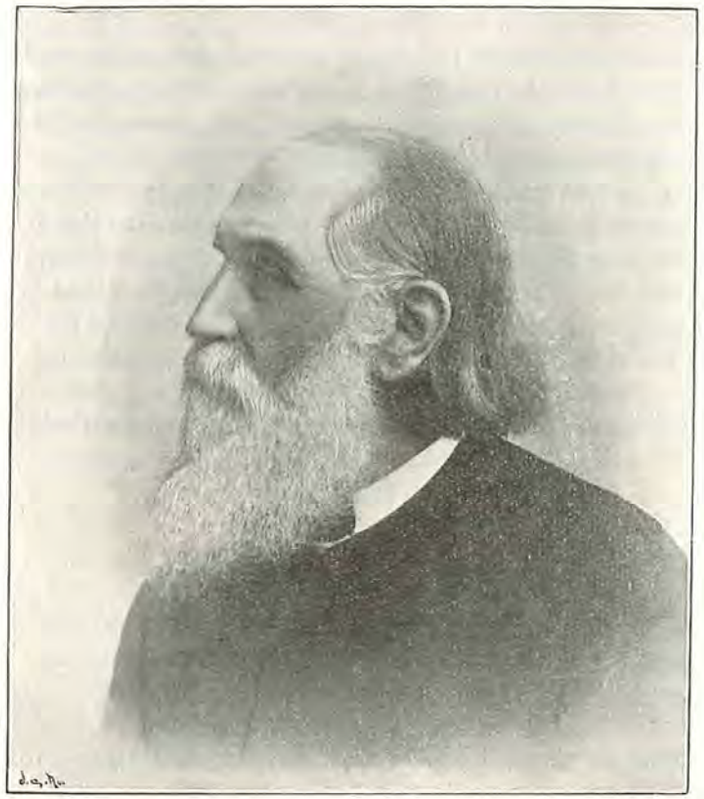

gått denna klass, få de sluta skolan, men vilja de fortsätta sin skolgång längre tid, så flyttas de till tredje klassen, der de vanligen sysselsättas under 2 eller 3 år, och kunde föreståndaren framvisa flera prof på elevernas skicklighet i denna klass. Mycken vigt lägges vid att barnen må kunna skriftligt och muntligt uttrycka sig. Hvad innanläsningen särskildt i andra klassen beträffar, afses med densamma icke endast att bibringa innanläsningsfärdighet utan derjemte verkligt vetande i alla folkskolans ämnen och derföre förberedas innanläsningsstyckena genom muntlig undervisning. Några särskilda timmar för sångöfningar äro icke anslagna; hvarje lektion omfattar en tid af 1 timma, men de första 5 minuterna af timmen användas till rast, de 10 följande öfvas barnen i sång. Den Chevéska metoden användes vid sångöfningarne, och barnen visade i tonträffning en ovanlig säkerhet. Vid inlärandet af sånger följes den regeln, att barnen lära de flesta sångerna blott enstämmigt, och det torde vara härigenom som en verklig folksång skall åstadkommas.

Berg hyste den åsigten, att barnen ej böra intagas i skolan förr än vid åtminstone fylda 8 år; om barnen komme att senare börja sin läsning och skolgång, skulle de med större lust och kraft arbeta och fortare genomgå minimikunskaperna, och följden skulle blifva den, att vi finge ett hälften mindre antal barn i skolan med ty åtföljande mindre kostnader.

b) Av folkskollärarinnan *Jänny Olsson*, Norrköping.

I fager sommartid för länge, länge sedan [1878] gjorde undertecknad sin första bekantskap med Finspångs skolor. Likt fyrbåken, synlig långt i fjärran, låg å solbelyst ekkulle den palatslika byggnad, i hvilken nämda skolor inrymdes. Aldrig skall jag förgäta det intryck, jag vid inträdet erhöll. Allting blänkte. Stolar, bord, bänkar, fönster, ja själfva golfvet blänkte. Också var det bonadt. Icke en papperslapp syntes å golvet, icke en fläck å dörrar och fönster, ja, jag hade så när sagt knappast ett dammkorn. Och dock voro här omkring 200 barn samlade. Vid ankomsten till skolan på morgonen påtogo barnen nämligen tygskor, som skolan bestod, och genom denna åtgärd tvingades landsvägsdammet att hålla sig på behörigt afstånd från skolsalarna.

Hvisselpipan ljöd, lektionstimmen var slut. Ögonblickligen och samtidigt öppnades sju dörrar, och barnen med sina lärare och lärarinnor marscherade ut i »stora salen», en mycket rymlig gymnastik- och bönsal, som sträckte sig genom husets båda våningar. Här voro barnen genast i gång med munter lek. Efter 5 minuter ljöd åter hvisselpipan, och liksom genom ett trollslag var sorlet tystnadt och den böljande barnmassan omformad till sju snörräta led, som under lärarnes ledning åter styrde kosan till klassrummen. Inom mindre än en minut var arbetet i full gång.

Jag betogs af bäfvan. Jag skulle ju göra mina lärospån här, men hur skulle jag kunna passa inom en organisation, där allt syntes [vara] så fullkomligt.

Hvar är kraften, som utan att märkas leder det hela? frågade jag mig ovillkorligen. Jo, där framträder en kämpagestalt, högrest, grånad, vördnadsbjudande. Det är föreståndaren för Finspångs folkskolor Anders Berg.

Han var »re'n gammal då», men stegen voro spänstiga, ungdomlig eld glödde i hans blick, och hans drag förklarades af en reflex från den ungdomsvärld, med hvilken hans lifsuppgift sammanföll. Man värmdes af hans närvaro, som skänkte trygghet, och man kände, att under hans ledning skulle man kunna våga börja arbetet här. Han ägde ock en underlig förmåga att mana fram ansatser och utveckla möjlig-

heter hos de personer, han fick hand om, och den korta tid, jag fick arbeta under hans ledning, betraktar jag som en värdefull profårskurs, som satt märke på hela min följande verksamhet.

Lugnt, jämt, utan störande rubbningar och afbrott fortgick skolarbetet, man vore färdig att säga som ett omsorgsfullt uppdraget urverk, inom hvilket den ena kuggen var väl afpassad efter den andra. På slaget 7.30 på morgonen hissades flaggan å skolhuset, signalen till att skolans dörrar stodo öppna för lärjungarne. Då måste också läraren befinna sig i klassrummet, ty det hörde till Bergs principer, att denne städse skulle öfvervaka lärjungarne. Kl. 8 började själfva arbetet och fortgick till kl. 1, då med den sista skarans aftågande flaggan åter nedtogs.

Den förste på platsen om morgonen liksom den siste på middagen var Berg. Under den tid — 1 ½ år — jag tjänstgjorde vid Finspångs skolor, uteblef han ej en enda timme, och detta fastän han ej hade undervisningsskyldighet. Han hade så växt samman med skolan, att han blott inom hennes väggar fann sig i sitt rätta element. Bäst vi sutto i vårt arbete, öppnades dörren tyst och försiktigt, och föreståndaren trädde in, fryntlig, glad och faderlig, utan att vare sig lärare eller barn läto sig störas däraf. Det var ju så vanligt; han kom ju dagligen, och solsken förde han med sig in. Barnens ögon strålade, när han hade något att berätta om andra tider, orter eller seder, och lärarne voro tacksamma för de råd och fingervisningar, som den insiktsfulle veteranen efter lektionen hade att gifva.

Skolan, sådan den befann sig, var en frukt af Bergs verksamhet. Lifvet därinom jämte dettas yttre infattning präglades af hans kraftfulla personlighet. Alla anordningar vittnade om pedagogens insikt, om hans blick för småsakernas betydelse inom uppfostran. Den ofvan påpekade mönstergilla ordningen och punktligheten måste på mottagliga barnasinnen hafva gjort intryck, som blifvit de unga ett godt värn i lifvets frestelser. Vanor, inplantade i barndomen, följa ju oss gärna genom lifvet.

Till intensivt arbete fostrades de unga. Utan afbrott, utan lofdagar vare sig af en eller annan anledning fortgick arbetet hela terminen. Hände det därför någon enda gång, att å 1 maj eller annan dag någon timmes oberäknadt lof gafs, blef naturligtvis jublet stort.

Skolan borde så nära som möjligt likna ett godt hem. Det var Bergs kardinalsats. De ej synnerligen stora, ljusa salarna, fönstrens helgardiner och krukväxter kommo en också att tänka på ett vänligt hem. Hvarje sal var beräknad blott för 30 (säger trettio) elever. »Jag har med full afsikt tagit till salarne så små», sade Berg på tal härom, »på det man ej efter min tid skall kunna truga på läraren för många

elever. 30 bör vara maximum, om skolan skall kunna blifva en uppfostrings- och ej blott en pluggningsanstalt». I det längsta ville han ock låta barnen dröja i hemmet. I Finspångs skolor mottogs aldrig något barn före 7 år. De, som arbetat med nybörjarne der, intyga dock, att någon tidspillan ej därigenom förorsakades, ty den andliga och fysiska utveckling, som barnen vid inträdet i skolan nått, möjliggjorde ett raskare framåtskridande och ett säkrare resultat.

I överensstämmelse med ovan nämda ideal för skolan, var Berg en fiende till onatur och förkonstling. Det, som barnen ej kunde tillägna sig, borde aldrig för dem framställas. Undervisningen måste vara utvecklande, tankeväckande. Blott ordkunskap utan motsvarande bilder i själen ansåg han värdelös. »Läsa och inte förstå är att plöja och inte så», citerade han ofta. Det meddelade måste göras åskådligt och framställningen vara beräknad efter barnens ståndpunkt. Af det rika åskådningsmaterial, som vid undervisningen användes, var åtskilligt frukten af hans egen uppfinning. Med sina enkla uttrycksätt, osvarfvade öfverförda från barnens egen värld, lyckades han ofta framlocka svar, som vi med våra efter alla konstens regler formade frågor ej kunde få fram. Den breda fyllighet, som utmärkte hans berättande, i hvilket skenbart obetydliga detaljer togos med för att göra händelserna intima för auditoriet, för att komma detta att »lefva med», påminde om de danska grundtvigianska folkhögskollärarnes konst att »fortælle». Liksom dessa tillmätte ock Berg det »lefvande ordet» stor betydelse.

Examina och premier ansågos ej af Berg som naturliga uppfostringsmedel och förekommo ej på Finspång. De senare förstörde det goda förhållandet mellan hem och skola, menade han, och voro dessutom obehöfliga. Sköter läraren sin sak rätt, är hans gillande blick tillräcklig belöning för lärjungen. Examina frestade till oärlighet och minnesplugg, sade han. Högtidlig afslutning af läsåret anordnades, men arbetet fortgick vid detta tillfälle som i hvardagslag. Något »föreläggande» af skolrådsmedlemmar förekom ej, utan skolans schema följdes.

Berg körde aldrig fast hvarken i egna eller andras hjulspår. Befanns ett tillvägagående ej leda till önskadt mål, försöktes ett nytt. »Den trampade allfarvägen» var för honom en okänd väg. »Stillastående är död», brukade han ofta säga. Han ansåg sig aldrig färdig utan gjorde dagligen nya rön.

Skolinstitutionen å Finspång visade, att Berg icke blott var den erfarne men äfven den framsynte pedagogen. I många af sina idéer stod han långt framom sin samtid, i några kanske till och med oförstådd. Samskoleidéen hade i honom en målsman, och på alla skolans stadier undervisades gossar och flickor gemensamt. Af koncentratio-

nens idé var han äfven en vän. I hvarje klass fanns nämligen ett särskildt hufvudämne, åt hvilket lejonparten af tiden anslogs: i en klass historia, i en annan geografi, i en tredje räkning o.s.v. Modersmålet, kristendom, skrifning och räkning förekommo dessutom i alla klasserna. Det förstnämda ansåg Berg som skolans viktigaste ämne, emedan det ju är grundvalen för de öfriga. »Lären barnen att läsa väl, och de skola också läsa gärna», var hans ord.

Å skolans lägsta stadium placerade han gärna de bästa lärarekrafterna. Vid grundläggningen vore enligt hans förmenande insikt, pedagogisk takt och grundlig kunskap framför allt af nöden. Äfven nybörjare öfverlämnades åt folkskollärarinnor.

Men var ej en så ovanligt utrustad och kraftfull personlighet en i hög grad fordrande förman? Jo, alldeles riktigt, om fordrande ändras till uppfordrande. Uppfordrande är det i sanning att ställas ansikte mot ansikte med en storslagen, helgjuten personlighet, som odeladt gifver sig åt sin lifsgärning, som icke har någon prutmån mot sig själf, icke känner till några jämkningar med sina principer. Han menade ock, att hvarje skolans arbetare borde anse det som sin plikt att gifva sig helt åt sitt sköna kall — det vore för högt, stort och heligt för att kunna nöja sig med lärarens halfva intresse — och till skolans välförsedda bibliotek hänvisade han oss efter slutadt dagsarbete. Samvetsgrann förberedelse ansåg han som ett af lärarens åligganden. Jag tror ej, att någon gjorde försöket att uppträda i skolan utan dylik förberedelse, ja, jag tror ej, att den lärare, som kommit under Bergs inflytande, någonsin kommer att göra det försöket.

Hans, jag ville säga, omvårdnad om skolans lärare sträckte sig utöfver skoltiden. Hans hem stod alltid öppet för oss. Högtidsstunder var det i sanning, när vi efter dagens id styrde vår kosa till det fridfulla, trefna läraretjället, som låg gömdt mellan trädens kronor. Värme och ljus härskade därinne. Där upprullades för oss bilder från skolans barndomstid; där gjorde vi bekantskap med många af den nya litteraturens förnämsta alster. Det fanns väl knappast en bok af värde i marknaden, som ej letade sig väg till det aflägsna lärarehemmet.

Anders Berg är af krigarstam. Hans lif har ock varit ett hjältelif, fastän vigdt åt fredlig kamp. Såg man honom i hans skolgärning, tyckte man sig se en gengångare från svunnen kraftfull tid, en ny Torgny. Orädd som denne, protesterade han mot öfvergrepp och våld på barnanaturen, högsint som denne häfdade han genom sitt arbete folkets rätt — dess rätt till upplysning och därmed sammanhängande frigörelse. Genom sin medfödda lärarebegåfning hufvudet högre än de flesta liksom den gamle tiundalagmannen, har han som denne mäktat skaffa gehör åt sin mening.

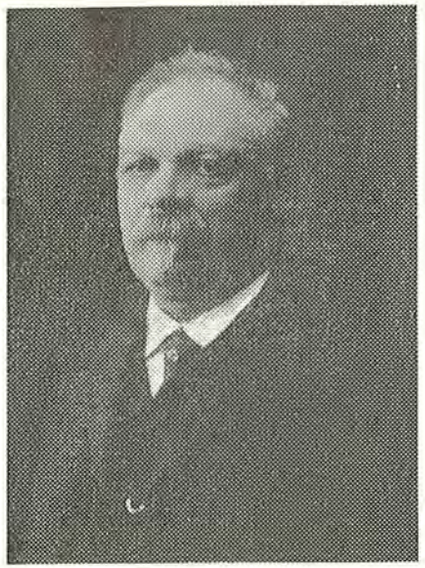

Folkskolläraren J. P. Kjellén, Kinneved.

Av Överläraren *Alfr. Hallenius*, Falköping.

Bland lärare i svenska bygder, vilka genom sitt oförtrutna arbete förvärvat ett aktat namn, intar f. folkskolläraren och organisten i Kinneved, Johan Petter Kjellén, en rangplats. Han föddes den 22 april 1852 i Kinneved, den församling, där han kom att utföra sitt livsverk på ett sätt, som satt djupa spår hos det släkte, som hade förmånen att under hans insiktsfulla och målmedvetna ledning inhämta grunderna i de kunskaper och färdigheter, vilka äro nödvändiga för att danas till goda medborgare med vilja och förmåga att göra sin insats för hembygd och fosterland.

Det Kjellénska föräldrahemmet var fattigt. Tidigt fick han själv hjälpa till att tjäna sitt bröd som vallpojke på en hemmet närbelägen gård. Det har berättats mig, att han för att få lite omväxling sjöng för sin hjord, »så att det ekade i backarna». Kanske han då utvecklade den sånggåva, jag en gång hörde en sockenbo betygsätta: »Vån Kjellén kan sjonga firstämt.» För att ge honom möjlighet att i framtiden »bli sin egen» satte fadern honom i skomakarelära, men arbetet vid skodisken tilltalade honom ej. Redan tidigt röjde sig hos honom lusten till läsning. Vid sin spinnrock hade modern lärt honom bokstäverna och att sammanfoga dessa till ord. Någon ordnad skolgång blev det knappast, ty förtjänandet av dagligt bröd måste bli huvudsak. Under vallgången blev det god tid till stavning och läsning i de enda tillgängliga böckerna: katekes och psalmbok. Vad han inhämtat i dessa fick han tillfälle att visa vid ett husförhör. Dåvarande kyrkoherden, Vennersten, frågade den lille gossen om han kunde något i katekesen. »Den kan jag från pärm till pärm, kyrkoherden får fråga», kom svaret. Examen utföll så, att kyrkoherden från den dagen började intressera sig för den vetgirige gossen. Han lånade honom böcker, gav honom läxor och anvisningar hur och vad han skulle läsa. Så råkade han ut för en olyckshändelse

— han bröt sitt ena ben — och det såg ut, som skulle undervisningen avbrytas, då han ej kunde besöka sin lärare och välgörare; men då gick denne i stället till hemmet, och undervisningen fortsattes. Efter tillfrisknandet fick han tillbringa dagarna i prästgården och erhöll då undervisning tillsammans med kyrkoherdens egna söner. Efter någon tid skaffade hans lärare honom plats vid en ambulerande småskola i socknen, och han biträdde även i folkskolan. För att erhålla bättre utbildning sändes han 1871 till Skövde, där f.d. rektor Sandberg anordnat en kurs för utbildning av småskollärare. Efter genomgången kurs tjänstgjorde han tre år vid Kinneveds småskola. 1875 sökte och erhöll han inträde vid seminariet i Göteborg.

Vistelsen där blev för den fattige ynglingen en försakelsens tid. Från hemmet erhöll han emellanåt ett paket bröd och vad annat det fattiga hemmet kunde åstadkomma. Ett och annat mål fick han i de hem, med vilkas gossar han läste privat. Hans välgörare, kyrkoherden, ordnade med att det togs upp kollekt i kyrkan och dessa pengar jämte ett räntefritt lån av »Patron i Alarp» gjorde det möjligt för honom att fortsätta fram till examen 1878, då han även samtidigt avlade kantorsexamen. Han erhöll omedelbart efter examen förordnande som övningslärare vid seminariet, en synnerligen förmånlig befattning. Men kärleken till hembygden, där han rönt så mycken kärlek och där barndomsminnena hade sin relief, blev honom för stark. När de förenade tjänsterna i Kinneved 1879 ledigförklarats, sökte han dessa och blev enhälligt vald. Här tjänstgjorde han oavbrutet till 1914, då han avgick med pension.

Kjellén var en synnerligen nitisk lärare. Hans undervisning var livlig och medryckande, och han förstod att intressera sina elever. I hans skola arbetades det med liv och lust. Han hade till ögonmärke den gamla satsen: »Vi lära icke för skolan utan för livet.» Han förstod att lägga sin undervisning så, att den påverkade elevernas både intellekt och moral. Själv besjälad av en stark fosterlandskärlek begagnade han varje lämpligt tillfälle att odla och stärka denna känsla hos sina elever. Vid fosterländska fester var han en gärna hörd och anlitad talare. Utan att åsidosätta något av skolans ämnen var det vissa, som han särskilt intresserade sig för. Ett av dessa var skrivning och även teckning, »ty där övas barnets ordnings- och skönhetssinne». Kjelléns förskrift utgick i flera upplagor och användes i en mängd skolor. Hur han sökte påverka de ungas moraliska och altruistiska kännande och tänkande ha hans forna elever berättat mången gång. Så yttrar en följande: »I närheten av mitt hem hade jag påträffat ett humlebo, som jag var i färd med att plundra, då herr K. gick förbi.» »Vad gör du där? Förstör du vad de små samlat in för vintern? Hur skulle du känna det, om någon komme till ditt hem och toge ifrån dina föräldrar vad de samlat ihop för sig och Er?» Sade och gick. Jag sökte, så gott jag kunde, reparera den skada jag åstadkommit, och händelsen blev mig en läxa för livet.» Sådana sedelärande berättelser från det dagliga livet och från barnens egen erfarenhet kommo ofta fram vid undervisningen, och han sökte ofta påvisa, hur lagen om orsak och

verkan, sådd och skörd har sin tillämpning även i människolivet. En kvinnlig f.d. elev skriver bl.a.: »Kjellén var och är för oss idealet av en lärare. Trots hans stora arbetsbörda som ensam lärare för hela pastoratet, hörde vi honom aldrig nämna, att han var trött eller att vi voro många. Han brann av begär att meddela oss goda kunskaper, och när han märkte, att vi ville ta emot, lyste han av glädje och tillfredsställelse. Hans uppträdande präglades av respekt och bestämdhet. Vi kände, att det var vårt bästa han ville, och vi älskade honom såsom en far. Vi kände, att bakom den barska ytan klappade ett varmt hjärta. I sin historieundervisning hade han förmågan att göra allt så levande, att vi tyckte oss vara med i händelserna. Hans kristendomsundervisning präglades av allvar och gav intryck, som följt oss livet igenom. Som belöning för flit berättade han sagor ur »Tusen och en natt», »Robinson» och andra. Aga behövde sällan förekomma, men det hade en lugnande verkan på oroliga element, att den ej var bannlyst.» Hon avslutar sin framställning om sin lärare med följande sympatiska ord: »När vi genom portvalvet går gången fram mot kyrkan, den kyrka han lärde oss älska och hålla oss till i alla livets skiften, och när vi därvid ser minnesstenen på hans grav, faller oss därvid gärna i minnet månget lärdoms- och minnesord av den lärare, som vi alla älskade och vördade.» Form, innehåll och piktur i hennes skrivelse tillfredsställer höga anspråk på folkskolebildning och varslar om, att K:s undervisning stod på en hög nivå.

För lärarnas sammanslutning hyste K. stort intresse. Falköpingskretsen av S. A. F., som bildades 1873, tillhörde han som v. ordf. 1880—90 och som ordf. 1890—1913. Protokollen från dessa år visa, hur alla frågor blevo grundligt behandlade. Mycket ofta höll han föredrag över behandlingen av skolans ämnen. Lärarna på den tiden kände sig icke så färdiga utan hade behov av kamraters erfarenhet och råd. Sammanhållning och vänskap mellan lärarna var för honom en helig sak, och detta framkom i både ord och handling. »Läraren undervisar icke blott med vad han kan utan ännu mer genom vad han är», är ett ord av honom. I allt sitt görande och låtande var han den rätte israeliten, i vilken icke fanns något svek. Hans vänskap var orubblig. Översitteri och fjäsk voro honom främmande. För oss yngre lärare var han en förstående och kärleksfull farbror, till vilken vi med förtroende kunde blicka upp.

Men även utanför sin skola och sin kår visade han intresse för skilda ting inom dessa orter, där också hans vilja och förmåga att arbeta flitigt togos i bruk. Alla sina uppdrag fullgjorde han så, att han årligen omvaldes. K. var en kraftnatur. I partierna såg han en fara för fosterlandet, vilket han älskade med varmaste övertygelse.

Den 16 juni 1919 hissades flaggan på halv stång i skolan och i hemmet; den trägne arbetaren hade lagt sitt trötta huvud till vila. Det rådde sorg och förstämning i den församling och den bygd, där så många spår av hans arbete buro vittne om hans insatser.

Den 27 juni skedde jordfästningen på Kinneveds kyrkogård. I sitt varmhjärtade tal med ledning av ps. 4: 9: »Jag lägger mig ned och sover» etc erinrade kyrkoherde Bjerkander om den bortgångnes mångåriga, oförtrutna och gedigna arbete i församlingens tjänst. »Sina bästa och mesta krafter har den bortgångne nedlagt i sin kära skola, i vilken ligger innesluten ett helt livs arbete, utfört med trohet och nit och en aldrig svikande pliktkänsla», sade tal. bl.a. Den rika blomsterskörden bar vittne om minnesgoda och tacksamma f.d. elever och vänner.

Det var pastoratssorg.

1921 avtäcktes en minnesvård på hans grav. Den är ett tre meter högt granitblock. Å ena sidan är i mitten en inskription med K:s namnteckning i facsimile jämte födelse- och dödsdatum. Nedtill står: »Tacksamma lärjungar m.fl. reste vården 1921.» Ur det tal kyrkoherde Bjerkander höll vid avtäckningen vilja vi göra följande anteckning, enär det säkerligen var ett sant uttryck för vad församlingen kände och tänkte: »Om dessa tiga, skola stenarna ropa.» Stenarna tala — Egyptens pyramider tala om det arbete, som därpå nedlagts. Roms katakomber tala om tro, kärlek och uppståndelsehopp. Våra gamla tempel tala om fädernas sinne för det heliga, deras arbete och uppoffring att uppföra värdiga gudsboningar. Stenar som tala äro även vårdarna på våra kyrkogårdar. Här ha vi rest en ny vård. Att den blivit rest vid den forne lärarens sista vilorum, talar sitt mäktiga språk. Den hårda graniten för kärlekens och tacksamhetens talan från forna lärjungar. Kjellén var ett församlingens barn och har utfört hela sin 35-åriga läraregärning i denna församling och tillbragte här nästan hela sin levnad. Med liv och lust deltog han i allt, som rörde församlingen, men hans egentliga livsarbete är utfört i skolan. Det är också om Kjellén såsom lärare, denna vård framför allt talar. Hans ungdomliga och livliga lynne gjorde, att skolarbetet under hans ledning aldrig blev tråkigt. Kärleksfullt behandlade han sina lärjungar men utan pjosk. Barnen kände, att han ville dem väl och förstodo det efteråt än bättre. Det är forna lärjungar som av tacksamhet och kärlek rest vården. Stenen vill för kommande släkten tala om Kjelléns förtjänstfulla och nitiska lärargärning, i vilken han insatte hela sin kraft. När alla hans många lärjungars mun är tyst, talar stenen.

Folkskolläraren Lars Mörling, St. Mellby.

Av Seminarieläraren *A. Söderström*, Karlstad.

Med L. Mörling, som var min lärare 1896—1898, blev det hemläxor, men det blev framförallt undervisning i skolan. Han införde undervisningsmateriell och förfaringssätt som voro nya åtminstone i vår bygd. Och han hade en mycket stor förmåga att fängsla barnens intresse för ämnet. Han kunde göra åskådliga i och för sig ganska abstrakta saker, t.ex. katekes. Jag skulle nästan tro att han just i fråga om kristendomsundervisningen åstadkom de bästa prestationerna, fastän han, enligt vad jag senare erfarit, inte personligen gillade det myckna plugg av katekesläxor, som då var nödvändigt.

Mörling kunde också göra räkneundervisningen åskådlig. Han förde med sig från sin tidigare plats ett nästan otroligt förråd av sälgpinnar, en dm. långa och av ungefär en blyertspennas tjocklek. Några få voro lösa, de andra buntade tio och tio. Tio buntar sammanknötos till ett hundratal. Och tio sådana hundratal förenades genom ett gammalt läderbälte till ett tusental. Det blev en ansenlig knippa. Och han hade ännu några hundra- och tiobuntar över samt lösa pinnar, så att han kunde låta barnen åskådligt ordna ett tal som t.ex. 1.287 med pinnar: en tusenbunt, två hundrabuntar, åtta tiobuntar och sju lösa pinnar.

Mätningar var en annan nyhet. Under en av de första lektionerna fingo vi mäta skolsalens längd och bredd. — Så kom en dag en fråga: »Hur lång tid tar det att gå en kilometer?» Det blev förvåning och undran. Men också ett livligt intresse. De djärvaste försökte svara. — En timme, två timmar, en halvtimme. — »Nå, då ska vi ta reda på det.» — Ett gillande sus genom avdelningen. — »Men det kan vi inte göra här inne». — Nej, det insåg nog alla. Fick man verkligen gå ut en lästimme? — Så började mätningen utmed landsvägen med början vid skolans port. Ett snöre med en pinne i var ände hade läraren ställt i ordning förut, likaså stickor för att utmärka varje hundratal meter. För kontrollens skull mättes snöret på nytt med meterstocken och befanns vara tio meter. — »Hur många sådana här sträckor måste vi mäta upp för att få ett hundra meter?» — »Tio». — Så började mätningen. En pojke vid vardera änden av snöret, två pojkar med käppar för att märka av. Det var förtroendeposter som uppskattades. På stickorna skrevs »100 m., 200 m.» osv. Hela svärmen av övriga barn följde med och kontrollerade mätningen. Så kom vi till slutmålet, där stickan med

1 km.» slogs ned. Efter några frågor anträddes återvandringen med tidtagning, och snart visste alla att man ledigt kunde gå en km. på tio minuter.

Detta endast som exempel på M:s för den tiden och platsen nya undervisningsmetoder.

Grammatikundervisningen drevs mycket långt, längre än vad man nu gör i A-skolorna. Han var en stor blomälskare, och speciellt ifråga om artkännedom hade han mer än vanliga kunskaper. Han ägde också en mycket stor herbariesamling. — När det började våras, sade han: »Om ni får se någon blomma som ni inte vet namnet på, så ta med den och visa mig den!» — Min syster som gick i högsta klassen, var särskilt ivrig att följa uppmaningen, M. gav namnen, både de svenska och de latinska, min syster och några andra skrevo upp dem och lärde sig dem, och med tiden lärde hon även mig dem. Det blev sedan min systers och mitt gemensamma nöje att om somrarna leta efter blommor och erinra oss eller ta reda på deras latinska namn, och det höllo vi på med så länge vi voro kvar i hemmet. När jag slutade folkskolan, kände jag därför namnen på något hundratal växter och behövde inte ägna synnerlig tid åt artkännedom under seminarietiden. Men jag vill inte påstå, att alla skolbarnen bemödade sig om detta fullt frivilliga arbete, som helt föll utom skolans läsordning. Inte heller vill jag påstå, att den direkta nyttan av detta inlärande av främmande ord var så stor. Jag berättar som det var, utan avsikt att gilla eller klandra. Emellertid vill jag understryka att arbetet beredde oss stort nöje och bidrog att väcka vårt intresse för naturen. Det blev inte fråga om insamling och pressande av växter, utan vi lärde oss känna igen dem ute på växtplatsen. — Som en jämförelse kan jag taga mina egna barns tvungna växtinsamling, när de gingo i läroverk och flickskola. Det beredde dem mera suckar och bekymmer än glädje; och de växter som de måste torka och lära sig latinska namn på, kunna de inte nu känna igen, om de får se dem ute.

Mörling var intresserad trädgårdsodlare och planterade efter hand ganska många fruktträd på skolområdet. Ett par halvdagar på våren utbyttes schemats timmar mot trädgårdsskötsel. Visserligen menade föräldrarna att det var ett knepigt sätt av läraren att få hjälp med sitt trädgårdsarbete, men när barnen började rota omkring täpporna hemma och plantera ett och annat skott som de fått i skolan, så blev förståelsen större. Särskilt för odling av jordgubbar och bärbuskar fick skolan och M. en viss betydelse i orten.

Ett alldeles nytt ämne var teckning. Bland annat fingo vi rita landskapskartor, och därvid användes blott enkla ögonmått, vilket gjorde att kartritning efter kartboken blev en omtyckt förströelse under långa vinterkvällar. Visserligen var det ont om papper, men jag kom ändå

genom upprepade övningar så långt att jag tillnärmelsevis rätt kunde ur minnet pricka in alla Sveriges dåvarande städer och draga kurvor för landskapsgränser, älvar och sjöar.

M. syntes alltid ha för ögonen, att undervisningen skulle syfta till praktiska kunskaper och karaktärsdaning. Bland annat ville han bygga upp pålitlighet och ömsesidigt förtroende. Före hans läraretid var det en straffbar och ofta straffad förbrytelse att vid den tysta räkningen använda facit. Det fuskades dock åtskilligt. Mörling däremot tillhöll oss att själva i facit se efter, om vi räknat talen rätt. Om vi efter omräkning inte hade talet rätt, skulle detta anmälas. Det upptäcktes då, att det vimlade av tryckfel i facit till den räknebok vi använde.

M. hade stor respekt med sig och behövde sällan eller aldrig tillgripa hårda förebråelser eller aga. Det var lugn och harmoni i hans skola.

Under mer än ett kvartssekels arbete i folkskolan och med seminarieelever har jag lärt mig att allt mer uppskatta min gamle lärares stora förmåga att leda och fostra. För mig har han alltid framstått såsom ett mönster för en folkskollärare.

Folkskolläraren E. G. Walker i Löten, Ludgo.

Av Fil. D:r *Olof Eneroth*, Stockholm.

Hvad har en folkskolelärare förmått verka under de föregående årtiondena, då medlen för folkskolan voro ännu otillräckligare än de, genom statens och de enskildes på de sista åren stegrade uppoffringar, numera börjat blifva?

Många hundrade låga, trånga, mörka stugor skulle kunna svara på den frågan. I alla tider har det gifvits uppoffrande naturer, som, oberoende af alla yttre maningar och all yttre hjelp, i tystnad och försakelse utfört stora, om äfven i yttre måtto föga bemärkta, föga erkända värf. Alla dessa åldriga män och qvinnor, hvilka egnat många tiotal af år åt barnaundervisning för några skilling eller endast för mat och husrum om dagen och som, när krafterna varit uttömda, belönats med en gratifikation af »sexton och trettiotvå» eller »trettiotre och sexton» en gång för alla . . . huru många bland dessa skulle icke möjligen, om deras lif blifvit föremål för uppmärksamhet, befunits hafva gifvit ett svar på den frågan, inför hvilket mången vida mer ansedd verksamhet icke skulle bestått profvet, ja, inför hvilket till och med möjligen mången skola, bedrifven med rikare tillgång på medel, men kallt, opersonligt, endast för lönens skull, skulle förblifva tyst. Den man, om hvilken vi här gå att anföra de få drag, som, huru få de än äro, dock torde befinnas tillräckliga att förklara ett helt rikt lif, — detta händer ju så ofta med

den verkliga storheten — har, utan att han sjelf afsigtligt arbetat derpå, gifvit ett sådant svar i och genom sitt lif och sin verksamhet.

Han verkade i en flyttande folkskola — alltså i en skolform där en lärare eller lärarinna, som, oftast utan att sjelf af kommunen bestås en fast bostad eller ett hem, skall för 2 à 300 rdr om året undervisa huru många barn som helst af olika kunskapsmått och på så många ställen pastor bestämmer under 8 à 9 månader om året hela dagarne igenom eller åtminstone 8 timmar om dagen i små, låga qvalmiga kyffen med några bänkar utan ryggstöd och några låga bord till möbler samt några stafningstabeller, katecheser, »bibliskor» och »testamenten» till undervisningsmateriel. — I sanning, man kan icke hoppas på storverk i så inskränkta förhållanden. Man skulle fastmer anse sig ega rätt till den förmodan, att föga verkligt gagn skulle under sådana villkor kunna åstadkommas. Endast det förhållandet, att läraren är sämre lottad än nästan hvilket som helst af hans skolbarn, då han, såsom vanligen är fallet, saknar ett eget hem, skulle kunna vara nog till en sådan förmodan. En man eller en qvinna utan hem, utan den glädje, den frid, den trygghet, som hemmet, och endast det egna hemmet kan bereda, en så vanlottad lärare eller lärarinna skall uppfostra och undervisa späda, på sin höjd 10- till 12-åriga barn till gudsfruktan, till ordning, till snygghet, till förtröstan, till kunskaper! En man eller qvinna, som icke har så stor lön som en dagakarl, — ty dagakarlen har åtminstone stat och lön, men skolläraren har endast lön, och en lön som icke uppgår till 1 rdr om dagen, — skall kunna ega kraft, skall kunna dagligen hemta nya krafter till ett värf, som dock minsta eftertanke och minsta erfarenhet säger oss vara ett af de mest utnötande, mest mödosamma, mest tålamodsprövande bland alla menskliga arbeten! — Dagakarlen derute på fältet eller i skogen kan dock hvila ett ögonblick ibland vid sin spade eller yxa, kan hemta sig en styrkedryck ur närmaste källa, medan han torkar den om friskt arbete vittnande svetten ur pannan. Men folkskoleläraren har knappast en hvilostund under arbetstimmarna, har intet tillfälle till uppfriskning i det vanligen qvafva skolrummet. Dagakarlen har ofta, stundom åtminstone, en potatistäppa utanför sitt fönster, den han på en ledig stund får sjelf bruka, och åt hvars växtlighet han dag från dag kan få glädja sig. Men folkskolelärarne, åtminstone den flyttande, har icke en fläck, icke ett träd, icke ett blomster för egen räkning att fästa sig vid, att vårda eller omhulda. Han har, som sagdt, om han är en flyttande skollärare, icke ett hem, ännu mindre någon jordlapp, der han dock lefver sitt lif ute på bygden. Han är en lösryckt enslig varelse, den der har allt att uppoffra för andra, utan att ega något för sig sjelf.

Det finnes lärare och lärarinnor, som äfven hålla ut med en sådan ställning och som i denna ställning mycket uträtta. Det finnes ett

koncentreradt mod, som heter tålamod och som öfvervinner allt. Det finnes en förtröstan, som är outtömlig. Det finnes en kärlek, »som öfvergår allt förstånd». Det finnes, såsom man uttryckt det, ett sjette sinne, menniskokärleken, som verkar lika ovillkorligt som de andra sinnena, som måste verka, huru ringa det än må med yttre medel understödjas och upprätthållas, liksom det friska ögat ser, utan att dess synkraft särskildt understödjes eller underhålles med yttre medel. —

Skolläraren i Ludgo socken i Södermanland G. E. Walker är ett bevis derpå. Hela hans lif är ett historiskt bevis för denna lära.

Han föddes i Borgsjö socken i Jemtland 1786. Hans far var orgelnist och klockare. Han genomgick Frösö skola och Hernösands gymnasium, förskaffade sig medel till Upsalafärd genom »viatisering» eller »sockengång» och blef 1808 student. Såsom sådan erhöll han plats som informator i den socken, för hvars barns undervisning han sedan, med afbrott från 1824 till 1833, under hvilken tid han verkade dels såsom enskild lärare i Nyköping, dels såsom lärare vid en lankasterskola, offrat hela sitt lif. År 1833, då folkskolan i Ludgo socken stiftades genom en donation af brukspatron Groen, blef han der anställd, fortfor dermed till 1858, då han vid 72 års ålder blef tjenstfri för att, på sin vindskammare, hans slutligen eröfrade fasta hem här på jorden . . . hvila ut efter sina mödor? . . . nej, för att ännu i sista stund egna sig åt enskild undervisning åt än flera än färre mera försigkomna lärjungar. Der sitter han ännu i dag, omgifven af sina lärjungar, såsom en nedgående sol ännu i sin nedgång spridande sitt stilla ljus åt älskande och älskade barn, de der i honom hafva den omätliga lyckan att få vörda en ädel man, en faderlig vän, en allt uppoffrande lärare.

Han har till en början haft mellan 2 och 300 rdr rmt, samt under sednare år 360 rdr rmt i årlig lön, aldrig mera. Men han måste väl hafva haft enskild förmögenhet, varit gift, haft ett hem och derigenom tillfälle till krafternas ständigt förnyade återhemtning? . . . Nej, intet af allt detta.

Tvärtom. Det är han, som af denna ringa lön förstått att bereda lyckligare förhållanden för kommande slägten så af lärare som lärjungar.

Ja: det skall förefalla som en gåta, men det är dock ett »faktum», en känd sak, om hvars verklighet hvar och en i socknens och skolans handlingar kan öfvertyga sig, att denne man, med 300 rdr rmt i årlig lön, årligen afsatt hvad han icke för sin dagliga nödtorft oundgängligen behöft, och att han för de sammansparda medlen jemte en liten genom arf från hembygden erhållen summa, uppgående allt tillsammans till 1500 rdr rmt, inköpt och till skolan skänkt den gårdsdel ($^1/_8$ mantal) med dertill hörande hus och åbyggnader, hvars manbyggnad förut varit mot hyra upplåten till skolan, förbehållande sig dervid endast,

utom afkastningen af jorden för sin lifstid, det lilla vindsrum han då bebodde och ännu bebor. Detta skedde för 20 år sedan. Sina föresatser trogen fortgick han på försakelsens väg för att kunna inlösa äfven den andra hälften af samma gård, som tillsammans utgör ett fjerdedels oförmedladt mantal, och göra densamma till en sjelfständig besittning för skolan. Han eger i närvarande ögonblick för nämnda ändamål sammansparade något öfver 900 rdr i sparbanken samt en ungefärligen lika stor summa i en inteckning, hvilka han emellertid, i den händelse att köpet icke kan komma till verkställighet, genom testamente anslagit till skolan jemte hvad mera i reda penningar och fordringar kan förefinnas vid hans död, med föreskrift att räntan deraf jemte gårdens afkastning i främsta rummet skall användas till fattiga skolbarns understöd med mat och kläder under deras skoltid; utom det att han anslagit 200 rdr till ett beslutadt nytt orgelverk för sockenkyrkan.

Vi funno den gamle läraren midt uppe bland sina barn i en flyttande folkskola en sommardag 1854. Det var ett vanligt litet lågt rum i en liten bondgård. Samma fattigdom, samma trångmål der som i de flesta folkskolor i yttre måtto. Men läraren och barnen . . . ordning, glädje, allvar, förtroende, välvilja, stillhet, saktmod. Metoden var den vanliga, Lancasters. Vexel-undervisningssällskapets tabeller, en karta och en räknetafla på väggarne. Intet yttre tecken till att skolan eller läraren var »före sin tid». Allt såg helt vanligt ut. Men så skulle barnen låta höra sig. En flicka om tio eller tolf år skulle fram och räkna på svarta taflan. De andra skulle räkna på sina griffeltaflor. Hur qvickt det gick! Flickan räknade sammansatt regula di tri så att hon skulle kunnat antagas till räkenkapsförerska. Gossar om 8 à 9 år adderade långa och breda tal med förvånande färdighet.

Detta endast som e t t exempel. Och metoden? . . . lärarens oemotståndliga kärlek, nit, ordningssinne, tålamod. Barnen logo under arbetet. Och läraren var tyst och stilla och allvarlig som alltid. Han tycktes ej hafva öga för något annat än sin sak. Vår blick mötte pastorns som följt oss i skolan. »Det går alltid till på det här sättet», var hans enda svar.

Och så gick det alltid till, enligt hvad äfven socknens närvarande kyrkoherde bekräftat, ända tills den gamle läraren vid 72 års ålder, såsom vi redan berättat, lemnade sin skola, för att fortsätta sitt arbete med enskild undervisning på sin vindskammare, allt efter samma metod.

Men ordningen, hvilken dock är liksom själen i skolan och i allt arbete? . . . Ordningen kunde tjena till föredöme för alla skolor. Böcker, inköpta vid skolans öppnande 1833, funnos, efter dagligt begagnande i 25 år, ännu i brukbart skick. Den gode läraren tillät nämligen aldrig någon bok begagnas, förrän den blifvit försedd med omslagspapper på

hans bekostnad. Samma noggrannhet i allt. Sjelfva griffelstumparne voro föremål för den strängaste omvårdnad. Den gode läraren hade låtit förfärdiga en fil, medelst hvilken en försänkning gjordes i griffelns kant, så att hvarje särskildt barns skolnummer kunde deri inristas. Matriklarne, anteckningsböckerna, det faller af sig sjelft att de voro förda med den yttersta punktlighet. Och utom de vanliga fanns der en annan i tabellform, af den gamle läraren sjelf uttänkt och utförd, som i en öfversigt utvisade barnens hela lärotid, deras kunskapsmått i förhållande dertill och i jemförelse med hvarandra o.s.v.

Samla vi alla de anförda dragen, så torde der framstå en bild, som vi icke med orätt torde i många hänseenden få anse såsom en mönsterbild för folkskollärare. Det ena med det andra, den stränga sparsamheten mot sig sjelf tillämpad på hvarje det minsta föremål äfven inom skolan, — den stränga ordningen, iakttagen i egna lefnadsvanor och dagligen ingifven barnen, — den allvarligt glada laglydnaden, ådagalagd i en vandel, som icke tillåtit den åldrige läraren ens försumma en enda offentlig gudstjenst, hurudan väderleken än måtte varit, och som han sökt ingjuta hos barnen såsom en ibland deras första pligter, och under allt detta, fromheten, entusiasmen, ödmjukheten, mildheten, förnöjsamheten, glädjen i allvaret, allvaret i glädjen . . . finnes der väl något som saknas?

Det skulle vara vår enskilda uppfattning?

Spörj hvilken medlem som helst inom den socken, der den vördnadsvärde folkskolepatriarken verkat och verkar, alltifrån patronus och kyrkoherden ända till det yngsta skolbarn, — samma svar öfverallt. Fråga någon bland det uppväxta slägtet (hela socknen, med undantag af de äldste inom församlingen, har varit hans lärjunge), fråga någon bland dessa, som möjligen rönt hårda ord af den gamle läraren för någon olat, något fel, fråga någon af de föräldrar, som han möjligen tillrättavisat för bristande tukt och vård om deras barn, — ty den milde, saktmodige läraren kunde äfven vara sträng — och man skall erhålla samma svar: Gud välsigne den gode och fromme Walker för allt hvad han oss lärt så i ord som handling.

Den gode lärarens lif och arbete talar sålunda för sig sjelf. Vår uppgift har endast varit att gifva den offentlighet deråt, som vi ansett vara pligt, med afseende på allt det goda som derutaf kan läras. Den som lefvat och verkat rätt och godt för sin tid och sin om äfven aldrig så ringa krets, har lefvat och verkat för alla tider, för alla och för allt större och större med tiderna vidgade kretsar. Ära och välsignelse öfver ett sådant lif, öfver ett sådant verk. —

Lef och verka, som Walker lefvat och verkat!

Folkskolläraren Johan Alfred Dahlstein, Tångeråsa.

Av a) Rektor *N. Lundqvist*, Stockholm, samt b) Lantbrukaren *J. A. Björk*, Tångeråsa, och c) f. Folkskolläraren *K. A. Lundell*, Almby.

a) Kanske endast den människa, som lever ett starkt, i varje fall egenartat, personligt liv, kan hos sin omgivning skapa minnesbilder av sig, som äga verkligt liv. Då sedan, kanske långt efter hennes bortgång, namnet på en sådan »levande» människa nämnes i kretsen av dem, som en gång kände henne, röjer ofta endast ett gott leende eller ett varmt tonfall, att en osynlig sträng bragts att klinga. Något av denna minnenas makt erfor jag för ej länge sedan. En vän, som gjort till sin uppgift att samla bilder av personligheter, vilka utfört en gärning, förtjänt att införlivas med bildningens och särskilt undervisningens historia, sporde mig nämligen, om jag inte från min barndom och ungdom mindes några folkundervisningens märkesmän, vilkas närmare bekantskap jag gjort. I raden av namn, som i mitt minne döko upp vid denna fråga, var det ett, som lyste med en livlig och egenartad glans i den gråa raden. Det slog mig genast, att om någon förtjänade att tecknas för galleriet av betydande folkundervisare, var det folkskolläraren i Tångeråsa Johan Alfred Dahlstein. Att teckna mannens bild var dock icke någon lätt uppgift för mig, eftersom jag aldrig haft honom till lärare, därtill träffat honom jämförelsevis sällan och det under ett åldersskede, som synes utesluta objektivitet och omdömesgillhet i uppskattningen, och slutligen sett honom endast i en omgivning, där de angenäma och starka sidorna av personligheten kunde beräknas framträda som mest. Så starkt och stimulerande var emellertid det intryck jag mottagit av honom, att det ännu efter mer än 55 år lockade mig att söka väcka bilden till liv också för andra, även om jag skulle nödgas kalla bättre underrättade till hjälp. Att villiga vittnen fortfarande funnes att vädja till, därpå tvivlade jag ej. Två gamla minnesgoda och omdömesgilla nerkingar, f.d. lärjungar till Dahlstein, ha också glädjande nog sänt bidrag till en minnesteckning. Att jag trots detta själv gripit till penna, beror uteslutande på den tillgivenhet jag kände för honom och den värme minnet av den hjärtegode mannen väckt i mitt sinne. Alltså först några ord av min egen fatabur, innan jag lämnar ordet till de gamla nerkingarna.

Under den tid av min barndom jag tillbragte i Ekeby kommministergård i Nerike (åren 1877—1888) kan jag knappast erinra mig, att familjen s.a.s. pliktskyldigt odlade något umgänge. Naturligt nog, eftersom ekonomien inte var nog lysande att tillåta ett vidlyftigt levnadssätt. Församlingsborna voro naturligtvis hjärtligt välkomna att titta in, men fägnaden, som bestods dem, var alltför ringa, för att det skulle kunna vara tal om umgänge i alldaglig mening. Vid prästkonferenserna, som någon enstaka gång ägde rum även i vårt enkla hem, såg man ju prästfamiljerna som kära gäster. Men eljest var det ont om gäster hemma hos oss. Från denna vanemässiga frånvaro av gäster gåvos sällsynta undantag i form av långväga resande, men de voro inte alltid av det angenäma slaget. Särskilt minns jag en liten barskallig, akrocefal (topphuvad) adelsman, som i åratal förde den avsigkomne vandrande riddarens prekära tillvaro utan att dock låta detta föranleda något ödmjukt och anspråkslöst uppträdande; tvärtom var hans väsende sturskt pockande. Vi barn betraktade med stora förvånade ögon denne svenske don Ranudo di Colibrados. Formlig avsky däremot kände vi ungdomar för en medelålders man av allmogestam, som åtskilliga veckor i sträck med stöd av sitt ekonomiska nödläge gjorde anspråk på vårt hems gästfrihet. Där tröttade han våra godhjärtade föräldrar med teologiska dispyter, kujonerade tjänstefolket, och oss barn plågade han med en pedants härsklystnad, allt under det att han som godtagbar förevändning hade ett självtaget uppdrag att läsa med oss, ett uppdrag för vilket han helt saknade kompetens. När vi hörde honom nalkas (han förflyttade sig på grund av höggradig ofärdighet i knäkrypande ställning), flydde vi tyst men med panisk hast vår väg.

Jag har givit denna osympatiska skildring med en bredd, som torde synas mången onödigt stor, men det har skett för kontrastverkans skull. Av en annan ofärdig gäst fingo vi nämligen då och då besök, men besök som voro för oss alla mycket välkomna. Barnen skeno som solen, då de hörde, att »farbror Dahlstein» väntades på besök. När så komministergårdens trilla, förspänd med den tröge Grålle eller den sedige Ture, rullade in på gården, var far i huset inte sen att hjälpa den käre men ovige gästen ur åkdonet. I det hem, där J. A. Dahlstein var gäst, spred han genom sin blotta närvaro liksom ett fluidum av trevnad. Hela hans väsen vittnade om kultur, en förfining, som låg i ett varmt, ädelt, gudhängivet hjärta, ett livligt och klart förstånd, en rik humoristisk åder, taktfullt människointresse i förening med skarp och vänlig blick för medmänniskornas egenart. Han brann av begär att gagna sina medbröder; dem i skolåldern ansåg han sig gagna bäst genom att lära dem rätt älska och rätt använda goda böcker, dessa dock icke att uteslutande likställa med läroböcker, genom att lära dem gå med öppna ögon och med vettiga maner genom livet samt genom att hos dem inprägla lydnad, nykterhet, människokärlek och gudsfruktan. Att döma av hans sätt med oss prästgårdsungdomar, som han vann redan genom sitt soligt humoristiska leende, den varma klangen i sin manligt djupa röst och

genom sitt naturliga, varken beskyddande eller pjollriga utan rättframt intresserade, sätt att vända sig till oss, måste han ha haft en mindre vanlig hand med barn. Han lär ha varit Tångeråsa församlings förste seminariebildade folkskollärare. Helt visst hade seminariet (jag vet ej vilket) haft ett lätt arbete med hans utbildning; jag tror närmast, att han som lärare och människa var så gott som fullfärdig, när seminariet tog hand om honom, ty hos honom verkade ingenting »gjort» utan fastmera allt naturligt. Det förefaller mig, som om en man med hans säkra och vinnande väsende måste ha haft lättare än de flesta att bibringa klassen den rätta, på en gång harmoniska och vägvinnande arbetsstämningen och arbetstakten. De kunskaps- och färdighetsresultat han på ett minimum av terminer lyckades få till stånd i det avsides liggande, glest befolkade och på det hela taget fattiga Tångeråsas folkskola verkar på mig, en sena tiders pedagog, också rent förbluffande. Det som herr J. A. Björk, den ene av mina nerkingska medarbetare, berättar om avgångsprovet i räkning med en tioårig elev, är ju på sitt sätt ganska belysande. Själv berättade han ett och annat, från fortsättningsskolan så vitt jag nu minnes, som vittnar om hans fördomsfria, starkt positiva syn på studieproblemet och om hans blick för egenartens roll vid den andliga självverksamheten. Min far, som eljest i pedagogiska ting inte var så alldeles lätt att tillfredsställa, måste av uttalanden om Dahlstein att döma ha betraktat honom som en pedagogisk trollkarl. Då D-n talade om sina skolbarn, om sitt sätt att leda dem och väl också om sina och deras gemensamma studieresultat, skedde det aldrig med pedantens trumpetande uppblåsthet, han sjöng snarare en glad lovsång till den unga människosjälens rika möjligheter. En man med hans osjälviska syn på pedagogiken och hans friska sätt att handskas med unga människor kan aldrig ha haft några disciplinära svårigheter, han måste ha kunnat leda ungdomens »hjärtan som vattubäckar». Han måste också ha varit en lycklig man, trots kroppslig svaghet, besvärande lytthet, klen ekonomi (delvis beroende på en förening av optimism och oegennytta), kanske också familjesorger. På mig verkade han inte blott obeskrivligt vinnande utan även såsom intellekt och personlighet verkligt intressant och jag höll på att säga ett så stort ord som imponerande. Hans yttre var karakteristiskt och enligt min uppfattning tilltalande. I själva verket var han snarare kortvuxen än reslig, detta också när han stod upprätt; vid gående liksom kröp (eller föll) han ihop. I det gulbleka ansiktet, som inramades av ett mörkt, tillbakastruket hår och bruna polisonger, fäste man sig vid den höga, fårade tänkarpannan och vid de djupt liggande klarblå ögonen med deras uttryck av stilla humor. Hans sätt var lugnt belevat, utan spår av vare sig överdrivet lediga maner eller tafatthet. Måttlig var han i mat och dryck; jag vill minnas, att jag

då och då såg honom röka, men det var allt. Hans konversation var fryntlig men aldrig bullersam. Då han, som ofta förekom, talade om de ting, som röra Gud och själen, var tonen varm men icke alls salvelsefull. Gudsfruktan var nämligen för honom i bästa mening en vardagssak. Jag hörde honom ofta hålla bibelförklaringar. Av alla den tidens lekmannapredikanter (Nelly Hall undantagen) kunde ingen så som han hålla mitt intresse fånget. Men så var han också jämförelsevis kortfattad i framställningen utan att därför gå ytligt tillväga, han var en mästare i konsten att exemplifiera och hade en uttrycksfull, varm talekonst. Även såsom nykterhetstalare lär han ha varit synnerligt framstående och därför mycket anlitad.

Den som såg Dahlsteins bleka, fårade ansikte och hans kraftlösa gestalt, den som därtill gjorde klart för sig, huru fullständigt han i arbete av alla slag tog ut sina svaga krafter, och som såg, huru han vid ännu inte fyllda 40 år hade utseende av en 60 års man, måste ha sagt sig, att han skulle få en död i förtid. Då vår familj våren 1888 flyttade till det centrala Södermanland, hade vi också för sista gången haft glädjen att se vår käre vän. Redan i början av år 1891 skördades han i sitt 44:de levnadsår av döden. Själv visste han, på vem han trodde, och kände sig viss att på andra sidan dödsfloden få ingå i fadershuset med de många boningarna.

Till mig och många andra, som voro unga, då han befann sig i sin strävsamma mannaålder, talar han ännu, fastän han är död. För den, som skriver dessa rader, skulle det vara en glädje, om denna korta skildring trots sin ofullständighet kunnat ge mina läsare någon föreställning åtminstone om det väsen, som gjorde honom kär för mig och många, och om den livssyn och tro, som gåvo hans liv dess riktning.

b) Dahlsteins gärning som lärare torde jag få betygsätta med ordet »Berömlig»; han var bestämd och fordrade absolut lydnad men använde högst sällan straffmedel. Riset eller käppen kom icke till användning under de sex terminer jag undervisades av honom; någon gång gavs ett nyp i örat eller t.o.m. en hårlugg, då någon blev för mycket ouppmärksam eller beträddes med något skälmstycke.

Hans fordran på elevernas uppträdande på vägen till och från skolan var också bestämd; alltså skulle pojkarna ta av mössan och flickorna göra en ordentlig nigning för vem de mötte, vore det än de »mindre vetande» i ålderdomshemmet.

Dahlstein höll också några år aftonskola för ungdom, som lemnat folkskolan och var i tillfälle deltaga. Läroämnena voro temligen valfria. Jag erinrar mig livligt den dag i juni 1877, då vi ett tiotal elever hade avgångsexamen. Läraren skrev upp på svarta tavlan ett enkelt»regula-

detri-tal», och jag blev framkallad att räkna ut det. Jag var då på mitt elfte år och kände mig temligen enkel inför de äldre församlingsborna, skolrådet och examinator. Prosten Wallin skakade på huvudet. Jag såg på läraren ett ögonblick och förstod att han litade på mig. Räkningen gick gnisselfritt.

Dahlstein ivrade mycket för nykterhetssaken, bildade ovanligt tidigt en blåbandsförening och var dess ordf. Han var religiös och höll allt emellanåt bönestunder ute i bygden, särskilt i ålderdomshemmet.

c) Dahlstein var en energisk, vänlig och glad lärare, som icke försummade att med lätt humor fånga lärjungarnas uppmärksamhet. Också på lekplanen var han med under rasterna och ordnade och deltog i lekarna, ehuru han besvärades av svårt kroppslyte (efter höftsjukdom).

Han uppträdde alltid vårdat både i klädsel och umgänge. Ständigt visade han sig på naturligt sätt glad och vänlig, utan förkonstling eller tillgjordhet. Trumpenhet och mulenhet hörde ej till hans väsen. När helst man träffade honom, värmdes man av hans fryntliga leende. I samtal var han både allvarlig och skämtsam. Genom att för egna medel anskaffa roande böcker sökte Dahlstein öka vår håg för läsning. Särskilt minns jag »Alpernas Israel eller valdenserna i Piemont» och »Ljus från katakomberna», som utgjorde en intressant läsning under rasterna. Detta var ju en ansats till skolbibliotek som dock av brist på medel ej kunde utvecklas.

Utom skolan var Dalhstein synnerligen verksam för allmänhetens höjande i religiöst och moraliskt avseende. Han ordnade söndagsskolor i skilda delar av socknen och lyckades finna villiga lärare till dem; han satte i gång syförening för missionsverksamheten och bildade nykterhetsföreningar för både äldre och barn.

Flitigt samlade han folk till bibelförklaringar i stugorna, och om somrarna anordnade han missionsmöten (vanligen i det fria). Han var en god predikant, som bland annat genom sin humor och sina ofta drastiska liknelser fängslade sina åhörare. Under ferierna reste han i olika delar av landet för att — väl mest genom föredrag — söka främja religiositet och avhållsamhet.

Under två år utgav han publikationen »Dryckenskaps- och Nykterhetskalender», men han lyckades icke få någon förläggare och företaget gick med förlust. Även i andra fall möttes han av motgångar, men med sitt sangviniska temperament lät han ej modlösheten få överhanden.

I sitt nitiska arbete för att främja kristligt liv i församlingen hade han förmånen att få samarbeta med pastoratets varmt gudfruktiga komministrar.

Folkskolläraren K. O. Sjölander, Asker.

Av Prosten *Carl Lönroth*, Asker.

Karl Oskar Sjölander var »en af den svenska folkskollärarekårens på sin tid mest bemärkta män», en man, som offrade sin kraft och sitt lif åt fosterlandets ungdom och gjorde afsevärda insatser i arbetet på vår folkbildnings höjande. Vid hans bortgång kunde utan intrång på sanningen talas om en lifsgärning. I betraktande af den i det yttre begränsade verksamhetssfär, inom hvilken hans egentliga kallelse låg, måste hans insats i lifvet betraktas såsom mer omfattande och betydelsefull än de flestas, öfver hvilka hedrande minnesrunor blifvit ristade.

Sjölander var en man, om hvilken man talade och talade med aktning, medan han ännu lefde. Äfven de, som icke delade hans åskådning, måste respektera hans ärliga, varma och intelligenta framträdande.

Gifvetvis låg hans betydelse främst på skolans område. Här var han intet mindre än en vägröjare och föregångsman för en på modernt psykologiska förutsättningar grundad undervisning i folkskolan.

Rätt tidigt började S. utgifva läroböcker till folkskolans tjänst. Genom sitt omfattande författareskap, i hvilket han ådagalägger pedagogisk blick och sakkunskap, vunnen såväl genom erfarenhet som genom samvetsgranna studier, utvidgade S. sin verksamhet vida utöfver den egna skolans område; häri satte han in sin kraft till fromma för hela vårt lands skolväsen. Utan öfverdrift kan det sägas, att S. med sin flitiga penna tagit verksam del i arbetet på den svenska folkskolans lyftande och icke utan framgång verkat för nya synpunkters beaktande.

I det systematiska låg hans styrka. Det logiskt klara blef icke undanträngdt af den naturliga lifligheten, värmen och originaliteten i hans kynne. Allt hvad han af trycket utgifvit, liksom för öfrigt allt hans såväl enskilda som offentliga framträdande, lämnar omisskännliga vitnesbörd om ursprunglighet. I denna torde ligga förklaringen till, att de förtjänstfulla läroböckerna egentligen fingo den bästa användningen i hans egna händer. De kräfva sin man. Sin största betydelse torde de hafva såsom befruktande på efterföljares läroboksarbete.

Helt visst var det fullt berättigadt, att åt Sjölander, hvilkens begåfning och pedagogiska anseende tilldragit sig höga vederbörandes uppmärksamhet, bereddes plats i »kommittén för granskning af läroböcker för folkskolan», som tillsattes af Kungl. Maj:t den 12 april 1884 på grund af motion vid 1883 års riksdag. Detta hedersuppdrag torde ha varit

det som mest gjorde. S. känd i vida kretsar äfven utom den egentliga skolvärlden.

Detta torde ha varit första gången representanter för folkskolans lärarekår blifvit för sådant värf anlitade.

S. var emellertid icke blott teoretiker, han var äfven i praktiken en duglig och framstående lärare, som nitiskt och plikttroget skötte sin läraretjänst; och hans många f.d. lärjungar, af hvilka flera utbildat sig till lärare, erkänna, att han både kunde bibringa dem kunskaper och hålla disciplinen uppe. Hans mål var att icke blott meddela praktiskt nyttiga kunskaper utan ock att uppfostra till gudsfruktan, sedlighet och medborgerliga dygder. Eleverna lärde sig för lifvet älska och minnas sin varmhjärtade och faderlige lärare, som intresserade sig för hvar och en särskildt och hjälpte fram icke så få af de mera begåfvade till ansedda poster i samhället.

Mer än en, som nu är en mognad och aktad medborgare, har under tårar erkänt sig hafva Sjölander att tacka för sin framgång i lifvet och sina bästa uppsåt. En sådan tacksam lärjunge yttrade vid hans graf: »Nu är han borta, läraren och vännen med de klara och djupa tankarna, de framsynta vyerna och det varma hjärtat, men vi, hans lärjungar och vänner, skola sent glömma honom. Vi vilja helst minnas honom från de år, då han stod i sin fulla arbetskraft med arbetslust och arbetsglädje och full af entusiasm för allt, som kunde lända folkbildningen och därmed också folkuppfostran till nytta.»

För sin egen kår hyste S., som naturligt var, ett det lifligaste intresse och städse var han med i arbetet för dess ekonomiska och sociala höjande. Så tillhörde han en tid Sveriges allmänna folkskollärareförenings centralstyrelse. År 1879 bildade han inom sin ort en underafdelning af denna förening: Askers skolförening, hvilkens arbete burit frukter, som icke stannat inom dess eget område. Månget uppslag, som sedan vunnit efterföljd, har utgått från Askerskretsen och från Sjölander, dess ordförande och ledande själ under mer än ett fjärdedels sekel. Gång efter annan insändes till centralstyrelsen vägledande uttalanden i för folkskolan och dess lärare betydelsefulla ämnen. Själf presterade Sjölander ett flertal sakrika och genialiska utredningar i pedagogiska frågor af ofta djupgående och kräfvande art. Ur ett omfattande vetandes fatabur bar han på ett liffullt och medryckande sätt fram nytt och gammalt i ämnen så varierande som t.ex. dessa: »Thorsten Rudenschöld» —»Det mekaniska momentet vid undervisningen» — »Ungdomens förvildning och medlen att afhjälpa dem».

Sjölander skulle man rätt lära känna först i midten af kamratkretsen och under dennas familjära sessioner i lärarehemmen. Först här hade hans säregna kynne sin rätta miljö och kunde hans andes liflighet komma

till sin rätt. Sammanträdena höllos turvis i medlemmarnas familjer och blefvo med sina lärorika föredrag och glada samkväm under Sjölanders ledning minnesvärda högtider.

S. var en flitig och lycklig debattör. Knappast något större skolmöte gick af stapeln inom Skandinavien utan att han var med och hjälpte till att sätta lif i diskussionerna.

Under mars och april månader 1897 företog han med statsunderstöd en pedagogisk studieresa i in- och utlandet, hvarvid bl.a. Tyskland besöktes. Den intressanta och liffulla reseberättelsen återfinnes i Folkskolans Vän för samma år.

Men Sjölander var icke endast en skolans man, han var äfven en kyrkans. Sin organistbefattning tog han såsom ett ofvanefter gifvet uppdrag i församlingens och hennes Herres tjänst och såsom ett led i sitt uppfostrarekall. I hög grad musikaliskt begåfvad, ledde han med lif och lust kyrkosången och kyrkomusiken i templet. Sällan får man väl i en landskyrka höra orgelspelet så skötas som det af Sjölander under kraftens dagar sköttes i Askers kyrka. En auktoritet på musikens område yttrade en gång, att det vore dubbelt högtidligt att där bevista gudstjänsterna på grund af det skickliga sätt, hvarpå organisten behandlade sitt instrument. Säkert är, att han åt sin församlings gudstjänster gaf en särskild högtidsprägel genom sitt ypperliga orgelspel.

Han var ock en god sångledare. Den af honom bildade sångföreningen Cantus, som hade till speciell uppgift att verka såsom kyrkokör i hemförsamlingen, var populär för sina kyrkokonserter i en stor del af Öster-Närke.

Initiativrik, mångsidig, aldrig overksam var Karl Oskar Sjölander, så länge ännu krafterna stodo honom bi. Man kunde aldrig möta honom, utan att han gick »grundfull» bärande på någon ny idé, antingen nu denna gick ut på en ny lärobok, en fosterländsk förening, en tennisplan för bygdens ungdom, ett folkbad eller en skyttebana.

Nära till hans lefnadskall låg arbetet på folkupplysning och folkuppfostran i allmänhet. Då S. ännu var i sin bästa kraft, begynte den folkbildningsrörelse, som nu är så utbredd, att den, statsunderstödd som den är, blifvit nära nog en officiell institution. Naturligtvis var Sjölander med vid starten. I sin församling åstadkom han en af landets första subsidierade föreläsningsföreningar på landsbygden och blef själf dess förste ordförande och föreläsningsföreståndare, hvarförutom han verkade såsom en af dess flitigaste föreläsare. Såsom sådan gjorde han sig snart känd äfven utanför lokalföreningen, särskildt i fosterländska, socialetiska och allmänt folkuppfostrande ämnen. Bekant inom orten är hans mycket nyttiga föredrag mot snus och tobak med

en mängd roliga poänger, till hvilka ungdomen lyssnade med spetsade öron och munter eller skamsen min.

För fosterlandet brann i entusiastisk kärlek hans varma hjärta. Om något utmärkte Sjölander, var det hans ärligt fosterländska sinnelag. Talet om kärleken till hem och fosterjord var aldrig en fras i hans mun.

Den frivilliga skytterörelsen satte äfven Sjölander i rörelse; och bildade han i sin verkningsort en skytteförening, hvilkens förste ordförande och ledande själ han blef. För föreningens öfningar lyckades han förvärfva den s.k. Mörby skans, där en skyttepaviljong för af S. hopbragta medel uppfördes. Det hela invigdes under stämningsfulla högtidligheter och stor tillströmning af ortens befolkning. Af trycket är utgifvet: »Tal vid invigningen af skyttebanan för Askers skytteförening den 22 september 1901».

Idel varma, manliga, orädda ord. Bl.a. framhåller talaren, att det stora kristna målet »frid på jorden» icke fritager oss från plikten att älska eget land och folk och till värn för dess fredliga id verka för det fosterländska målet: »hvarje vapenför man en duglig länk i den mångdubbla försvarskedjan kring moder Svea».

Ett högeligen originellt aktstycke är flygbladet: »Samtal mellan Olle och Kalle om försvaret och skjutskicklighetens betydelse», däri Kalle har uppdraget att gent emot Olles försvarsnihilistiska afvoghet föra det frivilliga skytteväsendets talan. Gent emot dem, hvilka anse otillbörligt att hålla skjutöfningar på söndagen, låter författaren sin taleman i dialogen framhålla, hurusom man måste betrakta såsom ett tillåtligt nödfalls- och kärleksverk mot det af Gud oss förlänade fosterlandet »att göra sig duglig försvara sitt folk och land».

Sjölander ifrade för en svensk nationaldag och föreslog härtill i en resolution, antagen af Örebro läns sjunde folkskollärareméte, midsommar (midsommarafton och midsommardagen) af tre skäl:

a) historiska: Engelbrekts, Gustaf Vasas och Gustaf II Adolfs frihetsstrider för nationellt oberoende och trosfrihet knyta sig särskildt till denna tidpunkt;

b) traditionella: å midsommarafton och midsommardagen ha af gammalt firats glada fester, som vi framdeles böra höja och förädla, i det vi i dem ingjuta en nationell, fosterländsk anda;

c) den sköna årstidens lämplighet: midsommar inträffar på den stämningsfulla tidpunkt, som erinrar om ljusets seger öfver mörkret.

En synnerlig förmåga hade Sjölander att för sina många kulturella och andra fosterländska företag uppbringa det vid alla mänskliga företag i våra dagar oundgängliga hjälpmedlet: pengar. Nationalfester i det gröna, konserter i kyrkan, basarer i skolhusen — härvidlag fanns knappast någon gräns för Sjölanders uppfinningsrikedom.

Det torde knappast förvåna, att S., som äfven var lifligt politiskt intresserad, åtminstone vid ett tillfälle var påtänkt såsom kandidat till medborgarkronan. Utan tvifvel skulle hans redbarhet, begåfning, lätthet att uttrycka sig och initiativrikedom gjort honom till en nyttig och verksam riksdagsman. Men den politiska vindriktningen i valkretsen gick S. emot.

En icke obetydlig lifsgärning! Och bakom står den föredömliga bilden af en man, som hade gudsfruktan till första punkt på sitt program, en man med kärlek till den svenska kyrkan, med fosterländska tänkesätt, varmt hjärta, eldig håg, mångsidig och originell begåfning. Stark i sin vänskap, ridderlig mot motståndare, på en gång principfast och vidhjärtad — sådan var K. O. Sjölander. En orädd kämpe, som icke undandrog sig diskussion om sina meningar eller stack under stol med hvad han innerst tänkte. Villig var han också att taga emot allt hvad han fann godt, från hvilket håll det än månde komma.

Hans lifliga ande gaf sig här ingen ro, och rastlös var hans verksamhet. Men allt härunder låg ett allvarsdrag i hans väsen och uppträdande, som pekade på, att han icke endast sträfvade framåt här i världen eller ville främja blott sådant, som är af nytta för människor allenast i detta lifvet, utan att han äfven och förnämligast eftertraktade de ting, som icke synas. I hans edition af vår barnalära kunna vi i bokstaflig mening läsa mellan raderna, d.ä. i anmärkningar och åskådliggörande bilder, tydliga vittnesbörd härom.

Professor W. E. Svedelius' föräldrar: Kh J. M. Svedelius o. h. h., Köping.

Av Professor *W. E. Svedelius*, Uppsala.

Då jag nu skall erinra mig min barndoms lefverne, kan jag icke göra någon sträng skilnad mellan årtal och dagar. En del af det, jag har att säga, hörer till skolpojkåren, annat åter till den tid, som föregick.

Det första är då mina föräldrars sätt att uppfostra sina barn. Min far var en allvarsam ordningsman och hade mycken förmåga att »sätta sig i respekt». Jag hade den ovärderliga lyckan att från min spädaste barndom få lära mig lyda; icke den ringaste olydnad fick blifva onäpst och fullkomlig öfverensstämmelse rådde mellan fader och moder. Det skulle alldeles icke gått an att spela pappa ett litet spratt med mammas goda minne, såsom stundom sker i familjerna, i fall modern är en lättsinnig menniska, t.ex. när den uppväxande ynglingen kommer hem efter slutad skoltermin och har några små skulder efter sig, som

han icke vill låta pappa veta något om, och modern då betalar ut penningarne bakom faderns rygg och låter sonen blifva en bedragare mot sin fader. Sådant händer någon gång, när den s.k. moderskärleken är riktigt oförnuftig, men slik pligtförgätenhet kunde aldrig komma i fråga i mitt föräldrahem. Jag har deremot från min späda ålder ett mycket strängt begrepp om föräldravördnad. Det är mig obeskrifligen vidrigt att se föräldrar tåla uppkäftigt prat, motsägelser, kält och egensinnighet hos barnungar. Det skulle vara för mig ett stort nöje att få gifva risbastu åt de vanartiga barnen, men framför allt en något skarpare bastonad åt de vanartiga föräldrarne. Men bestonaden, ehuru icke af menniskohand handgripligen gifven, uteblifver icke, när det okynniga barnet har växt upp till en lättsinnig ungdom och föräldrarne få sorg och skam af barnen, som de födde upp utan tukt och Herrens förmaning. Det är bastonadstraff nog att se odågorna, som man uppfostrade, och erfara otacksamheten. Jag tänker på Geijers ord: »Visa mig föräldravördnad hos ett folk; jag vill profetera det en lång framtid . . . Hedra din fader och din moder, och du skall länge lefva på jorden. Det budet ljuder från Sinai genom verlden.»

En grundsats, som mina föräldrar troget följde, var att göra stor skilnad mellan sådana fel, som endast äro barnsligheter, och sådana, som beteckna ett gryende moraliskt lyte. Regeln är, att t.ex. afundsjuka, olydnad, lögnaktighet m.m., som innehålla förebud för verkliga karaktersfel, skola straffas mycket allvarsamt. En risbastu för sådant gör god verkan hos ett litet barn, men duger knappt för en mera uppväxt ålder. Jag bestraffades på detta sätt två gånger i så späd ålder, att jag alls icke minnes sjelfva händelsen och skulle ej nu veta något derom, om jag icke hade hört min mor berätta för mig, att så hade tillgått. Men ingendera gången begagnades ris, blott flata handen. Annat tuktomedel behöfdes icke på en späd varelse, men stor vigt ligger derpå, att tukten tillämpas i sin rätta tid och ingalunda hänskjutes till den ålder, då barnet har lärt sig att, såsom det säges, »förstå» något. Låter man det lilla barnet få hafva sina odygder och utveckla sina karaktersfel, så blifver det sedermera fåfäng möda att tala förstånd med det stora barnet. Ondskan har då slagit rot, och roten uppryckes icke med moralpredikningar. Men en måttlig aga, gifven med sans och ej i vredesmod, rycker upp roten, som ännu icke har hunnit sätta sig riktigt fast hos en liten unge. När det svider i det späda skinnet, så vet barnet, att det har gjort sådant, som ondt och orätt var. Det aktar sig för den saken en annan gång, och när tiden kommer, då förståndet begynner skilja rätt från orätt, är den onda roten icke inrotad. Detta uppfostringssätt, förståndigt tillämpadt, innebär alls icke något barbariskt strykregemente. Det behöfves icke

mycket stryk, så framt icke barnet är i ovanlig hög grad elakartadt. Men hvad beträffar en mera framskriden ålder, vore det en förskräcklig sak, om en stor, lång pojke skulle vara så grufligt vanartad, att platt icke annat än stryk förmår hålla honom någorlunda i skick.

En annan regel, som följdes i min uppfostran, var att icke allt för tidigt sätta bok i hand på barnet. Det är farligt att drifva ett barn till en förtidig utveckling. Detta var af så mycket större vigt i afseende på min person, förty jag var af naturen danad för mycket hastiga framsteg. Hade denna min fallenhet blifvit med konstens medel pådrifven, kunde jag blifvit alldeles förolyckad. Men nu användes inga pådrifningsmedel. Jag blef i alla fall en brådmogen gosse, men sådan blef jag derför, att jag var så anlagd af naturen; min uppfostran var icke derpå beräknad. Men sedan jag var kommen till den åldern, att bok dock sattes mig i hand, blef jag hållen till strängt arbete. Jag skall tala mera derom längre fram.

Med den uppfostran jag enligt nu beskrifna grunder fick, var jag räddad från all fara att blifva hvad man kallar ett bortskämdt barn. Det klemiga morsgriseriet var och förblef fullkomligt främmande för mig; jag blef deremot i sannaste mening hållen i tukt och Herrens förmaning. Dertill hörde en annan lefnadsregel, som har lemnat djupa spår hos mig. Regeln lydde så, att pojken skulle lära sig att *passa upp på sig sjelf*. Det var mig icke tillåtet att lemna en rock eller ett par stöflar åt en piga eller en dräng för att borstas eller blankas. Sådant arbete skulle jag förrätta sjelf, vid risk af tillrättavisning, om jag icke höll mig snygg. Det kan väl så varit, att ett eller annat undantag fick passera, men undantagen upphäfde icke den hvardagliga regeln. Jag har från min barndom lärt mig att passa upp på mig sjelf, och denna vana har hos mig alstrat den egenskapen, att jag nästan hatar all uppassning. Jag har bildat mig en lefnadsregel, som lyder så, att man *aldrig bör låta någon annan menniska göra det, man sjelf kan göra lika bra*. Ty det är sant, som ordspråket säger, att »sjelf är bästa drängen».

En annan lära, som jag fick praktiskt inlära, var, att jag skulle kunna, när så fordrades, *umbära njutningar och nöje, d.v.s. beherska mina böjelser*. Detta är icke så att förstå, som skulle det varit mig förmenadt njuta min späda ålders glädje. Detta fick jag alldeles tillräckligt, men jag skulle lära mig att glädjas med måtta, att kunna efter omständigheterna roa mig eller umbära nöjet, allt i sin rätta tid. På detta sätt förstår jag den regel, som blef mig föreskrifven, att aldrig dricka kaffe och aldrig strö socker på maten. Min far gjorde ackord med mig, att jag fick mina handpenningar mot vilkor att ej dricka kaffe och ej förtära socker. Sockerförbudet var dock mycket begränsadt, ty det var mig icke förbjudet att förtära andra sötsaker. Jag fick spisa konfekt och syltade

bär, men om jag satt vid middagsbordet och der serverades sådan mat, till hvilken begagnades strösocker, och alla andra sockrade på maten, fick jag låta sockerskålen gå mig förbi. Var jag bortbjuden i sällskap med jemnåriga kamrater och barnen trakterades med kaffe, fick jag se på de andra, huru de drucko sina kaffekoppar, men i min mun fick ingen kaffetår komma. Detta betydde, att jag fick lära mig att *sätta gräns för begäret* och att *stå vid mitt ord* och *uppfylla kontraktmessiga förbindelser*. Här var ett kontrakt; jag hade lofvat min far att ej smaka kaffe och socker; han hade lofvat mig, att om jag höll mitt löfte, skulle han gifva mig årligen en riksdaler banko för hvardera försakelsen. Summan var ej stor, men två riksdaler banko (tre kronor) utgjorde en alldeles tillräcklig summa för en liten gosse, som hade i alla fall allt hvad han behöfde. Öfver dessa mina handpenningar, ärligt förvärfvade, var jag enväldig herre; för deras användande fordrades ingen redogörelse. Jag höll mitt löfte och fick min lön; jag lärde att göra rätt för mig och att nöjet jag hade af handpenningarne ej var gifvet till skänks, men att rättigheten att njuta nöjet var förvärfvad med det, att jag uppfylde min pligt. Sådan lärdom är förträfflig för karakterens sedliga bildning.

Min mor var ett mycket bildadt fruntimmer med ljust och fördomsfritt förstånd, en liflig inbillningskraft och ett hjerta, i hvilket menniskokärleken lefde med stor magt. Med denna karakter var hon mycket värderad af menniskor och hade mycken förmåga att sprida trefnad omkring sig.

Allt detta tillsammans medförde, att umgänget inom familjen blef strängt sedligt och allvarsamt i sin grund, men glädjerikt tillika och fördomsfritt. Jag hade en glad barndom, jag njöt af ett trefligt hvardagslif, men nöjen, som gjorde omvexling, förekommo äfven.

Om man företoge sig att på vår tids morsgrisar vid läroverken tillämpa den arbetsordning, som dels följdes med mig, dels af mitt eget fria val bestämdes, skulle man nog få höra ett hiskeligt skrik om öfveransträngning. Mig bekom det stränga arbetet mycket godt, jag mådde bra, jag växte, jag var frisk och sund, jag var glad och munter, och *jag lärde mig arbeta*, jag hindrades från att blifva en lathund.

Denna min erfarenhet har bekräftat för mig en sanning, som jag väl kunnat lära mig i alla fall, att en pojke alls icke far illa af strängt arbete ända till verklig ansträngning. Sådant härdar krafterna, i fall någon liknelse till en blifvande mannakraft finnes i pojken, men det mjuka lifvet, det vekliga fräter bort all must och merg. Skall bildningen i skolan anläggas på att idkeligen akta pojkvarelserna för all ansträngning, då blifver läroverket en anstalt att uppfostra odågor. Roa sig, förströ sig, hvila sig, sådant behöfver man icke lära barn och ungdom; detta lära de sig sjelfva alldeles tillräckligt, eller, rättare sagdt, de

behöfva icke lära sig sådant, ty konsten är medfödd, men att arbeta strängt, dertill behöfva menniskor drifvas, ty eljest göra de det gemenligen icke. Och om de icke göra det, så blifver ingenting nyttigt af dem uträttadt i verlden. Ty det budet ljuder från tidens begynnelse, att menniskan skall föda sig i sitt anletes svett. Den, som icke i sin barndom och ungdom blifvit drifven att arbeta strängt, han blifver med tiden antingen ett odogskräk eller också, när han kommer ut i lifvets brinnande eld, der han blifver tvungen att arbeta för att icke svälta i hjel, då svider det i den lata kroppen.

Hade den mig ålagda arbetsordning, hvarom jag nu talar, varit oafbruten under hela tiden, skulle det blifvit en ren omöjlighet att medhinna all den läsning, jag förehade för ro skull.

Folkskollärarinnan Ester Roström, Hosjö.

Av Chefredaktör *Rickard Lindström*, Stockholm.

I Hosjö grundades redan på 1770-talet av den framsynte bergsmannen Anders Lundström på Lönnemossa en offentlig skola med en omfattande undervisning i kristendom, läsning, skrivning, räkning, historia, geografi och naturkunnighet. T.o.m. främmande språk samt studium av hembygdens natur och näringar hade erhållit en plats, och lek på rasterna rekommenderas livligt ur rekreationssynpunkt.

När den stora gruvan vid Falun började sina och bergsmanshärligheten blev ett minne blott, kom de stora skogs- och sågverksföretagen i stället såsom bygdens ekonomiska stormakter. De övertog bergsmännens vackra traditioner, när det gällde skolorna. Under många årtionden från 1800-talets mitt till ett gott stycke in på detta sekel underhöll det största industriföretaget inom orten sina egna skolor. Socknen betalade intet till dessa skolor, och de vid företaget arbetande var befriade från skatt till skolan. Bolagets skolor var långt bättre utrustade än de övriga inom socknen. Undervisningsmaterielen var med hänsyn till tidens förhållanden i ett förnämligt skick. Skollokalerna var rymligare och bättre än de andra. Så småningom tillkom också kostnadsfri fortbildning i aftonskolor för dem som frivilligt anmälde sig.

Näs bolagsskola stod sålunda i en särklass bland traktens landsbygdsskolor under några decennier. Denna särställning gav vissa möjligheter för duktiga lärarkrafter att redan under årtiondena omkring sekelskiftet göra mera för undervisningen än man kunde uträtta på många andra håll.

En lärarkraft, som på ett sällsynt energiskt och skickligt sätt tog vara på dessa möjligheter, var lärarinnan vid Näs folkskola fru Ester

Roström. Hon hade att sköta undervisningen i fyra klasser på en gång. Under hennes överinsyn stod ungefär femtio elever mellan 9 och 14 år. Det skulle ha varit en krävande arbetsuppgift för vem som helst att klara denna uppgift med strängt iakttagande av endast de reglementariska skyldigheterna. Men Ester Roström nöjde sig icke med detta. Hon differentierade lärjungarna efter deras begåvning och de som hade lättare för sig fick lära mycket mera än vad skolans planer krävde. Ett antal lärjungar fick gå igenom de kurser i geografi och historia, som voro föreskrivna för realskolexamen. När lärarinnan redogjorde för de kommande läxorna — och det gjorde hon utförligt, säkert och med en sällsynt förmåga att intressera — gick hon långt utöver folkskolans läxböckers ram. De mest försigkomna skaffade hon utförligare böcker. I naturkunnighet — särskilt kemi och fysik — gick hon vida över kursens ram med hjälp av de experimentmedel, som hon utverkat från bolaget. Likaså i räkning. En del av oss räknade till ekvationer med fyra obekanta.

Under det hon sålunda drog fram de klyftigaste långt utöver vad hon behövde, försummade hon icke de övriga. Hon orkade med att individuellt följa alla sina lärjungar och utförde förvisso ett pedagogiskt underverk.

De som kunde lära sig detta, hade den ökade lärdomen gratis, och de, som icke kunde det, fick nöja sig med vad de ordinarie böckerna innehöllo.

Under 36 år fyllde hon sin lärarplikt i hembygdens skola. Hon var aktad och ärad. Hennes respekt hos eleverna var storartad. Sällan klickade disciplinen. Om det någon gång skedde något olämpligt, gick hon med omutlig rättvisa till botten av saken. När den rimliga näpsten var fullbordad, var händelsen glömd. Vi var väl lika stora rackarungar som de flesta andra, men i stort sett höll vi oss i skinnet och hade icke desto mindre en sällsynt rik, intressant och givande tid i folkskolan.

Ester Roström dog den 7 februari 1940. En gammal lärjunge känner behov att säga några ord till hennes minne. Hela sitt liv hade hon ägnat sin uppfostrargärning och var ett lysande föredöme genom sin pliktuppfyllelse. Hon påverkade sina lärjungar så starkt, att de flesta säkerligen fått bestående livsintryck av hennes personlighet och gärning. Hon gav sin kraft åt en undanskymd folkskola på landsbygden. Men där utförde hon ett storverk. Anders Lundströms uppfostrardrömmar på 1700-talet fick hos henne en levande gestalt. I den gamla bergslagsbygden kommer hon att länge minnas och äras.

Överläraren, sedan Undervisningsrådet A. Dalin, Huskvarna.

a) Av Skolföreståndarinnan *Anna Sandström*, Stockholm.

Alfred Dalin stod det praktiska skolarbetet nära: han var den borne barnaläraren och ungdomsledaren. Erfarenhet och intuition mer än teoretiska studier hade fört honom till djupa insikter i barnasjälarnas hemligheter. Det var en glädje att samtala med honom i barnpsykologiska frågor, ty man märkte genast, hur kärleksfullt och grundligt han hade studerat sina små lärjungar.

Visserligen kommer det på de flesta folkskollärares lott att undervisa i *alla* skolämnena, men säkert kunna endast få räcka till att omfatta varje ämne med verkligt levande intresse. Till dessa få hörde emellertid Alfred Dalin. Vare sig han talade om bibliska berättelser, om svensk poesi eller om kolmilor i Småland, alltid kom han med en förvånande rikedom på fakta, på samma gång hans synpunkter alltid voro självständiga, ofta djupsinniga.

Betecknande för hans allmänna syn på undervisningen äro följande ord, som förekommo i ett hans föredrag på det 7:e nordiska skolmötet i Stockholm 1895. Efter att ha skarpt kritiserat den gängse metoden vid undervisning i biblisk historia, fortsätter talaren:

»Det måste bli *en berättelse om bibelns personer och händelser* så beskaffad, att dessa framstå i barnens föreställningsliv just sådana, som de finnas i bibeln: varje tilldragelse är där tecknad fullt verklig, varje person levande. Då den bibliske författaren berättat, hava händelser och personer stått fulla av liv, fristående för hans inre syn. Det är sådana de skola framstå för barnen för att kunna hos dem väcka religiösa föreställningar. Skall det lyckas läraren att giva en framställning med denna verkan, så måste han själv hava andligen skådat dessa personer och händelser. Har han ej själv sett annat än »ord» i bibeln så är han ej beredd att föra in barnen i den värld, som där är tecknad. Han måste tydligen för egen del hava studerat bibelns berättelser, icke såsom grundval för teologisk systematisering utan såsom levande uppenbarelser av religiösa heroers gudshängivenhet och av Guds faderliga omvårdnad om människorna, och detta så att varje händelse, varje person, varom han berättar, står levande för hans själ; så att han i sitt inre erfar något av de tankar, känslor och stämningar, som besjälade den bibliske författaren, då han nedskrev sin berättelse. Vidare måste han hava studerat de bibliska författarnes framställningssätt, så att berättelsen inför barnen blir lika enkel och innerlig, lika färgrik och målande, lika majestätisk och gripande som bibelns; eller åtminstone

måste det vara hans allvarliga strävan att så berätta — — — Ett sådant framställningssätt kan bäst karaktäriseras såsom *konstnärligt*. Den verkliga konstnären lever sig nämligen på samma sätt in i sitt ämne, så att han ser det taga gestalt, gripes därav och eggas att övervinna svårigheterna vid framställandet. För både läraren och konstnären gäller det, att de lyckas endast i den mån de förmå giva en levande bild av den inre åskådning ämnet givit dem. Läraren har språkets uttrycksmedel, konstnären linjer och färger. I vissa avseenden äro dessa senare fullkomligare.»

Detta föredrag utmynnade i ett yrkande på fullt konstnärliga bilder såsom hjälpmedel vid kristendomsundervisningen. I själva verket hade Dalin då redan förmått professor Julius Kronberg att åtaga sig utgivandet av en serie bibliska tavlor, och detta blev det första ledet i hans mångåriga strävanden att slå en brygga mellan *konsten* och *skolan*, särskilt folkskolan. Som det framgår av ovanstående citat hade Dalin alltid haft en stark känsla av den djupa frändskapen mellan skön konst och levande undervisning. Han avskydde den ton av torrt snusförnuft, som hittills gärna hade velat insmyga sig både i läroplaner och litteraturalster avsedda för folkskolans barn, och han ogillade det schematiska inpluggandet av nakna fakta, varvid barnens fantasi- och känsloliv sattes på den bedrövligaste svältkost.

En annan av hans bärande tankar lydde ungefär så här: »Vi svenskar skryta över vårt folks läskunnighet, men vad är det egentligen för glädje med den, när folket i allmänhet inte läser något annat än tidningar och ett och annat mycket underhaltigt tryckalster? Många bli förråade och alls inte förbättrade på grund av sin läskunnighet. Vi måste lära folket läsa god litteratur, och därvid måste början göras med barnen.»

Dalin var också en varm fosterlandsvän, och han hade med smärta funnit, att till det som vissnade bort under det gängse torrt rationalistiska lärosättet, hörde inte minst barnens känslor för Sverige och det svenska. Endast med poesiens hjälp kunde denna känsla väckas och underhållas, det var hans innersta övertygelse. Och så föddes i hans själ tanken, att detta värv icke kunde utföras av någon annan än av Sveriges främsta författare, och han tog det, som man då tyckte, ganska djärva steget att övertala Selma Lagerlöf och sedermera Verner v. Heidenstam att skriva läseböcker för folkskolan. Skulle verkligen dessa två förnäma skalder stiga ner från sina olympiska höjder och författa skolböcker? Hur strålade inte Dalin av glädje, när han kunde tala om att han verkligen fått deras löfte, och hur fröjdade han sig inte som ett barn över varje nytillkommet kapitel av dessa efterlängtade och beundrade böcker! Det är ju väl bekant, med vilken glädje skalde-läse-böckerna mottogos i alla slag av skolor, och hur serien på det lyckligaste

sätt fullständigades genom Sven Hedins »Från pol till pol» och Anna Maria Roos' »I Önnemo». Att Dalins tanke på detta sätt förverkligades berodde naturligtvis först och främst på författarnas vackra fosterländska intresse för uppgiften, hur mycket den än föll utom ramen för deras föregående alstring, men därnäst på hans egen outtröttliga entusiasm och energi samt på det kraftiga understöd han erhöll från sina kamrater i Centralstyrelsen, främst Fridtjuv Berg. Till skolans tjänst utgav han själv det lilla förträffliga dikturvalet »Svensk vers» samt »Bibliska texter», dessa senare för att förverkliga hans älskingstanke, att låta bibelns eget framställningssätt verka på barnasinnena.

Han såg skolans problem och uppgifter huvudsakligen från *innersidan*. Vad som främst av allt låg honom om hjärtat var att folkets barn ej längre skulle behöva nöja sig med den ganska osmältbara andliga torrskaffning man hittills räckt dem, utan att de skulle få sitt själsliv genomstrålat av så mycket ljus och skönhet, som svensk kultur över huvud var i stånd att skänka sina uppväxande barngenerationer.

I våra dagar har ju en livlig verksamhet utvecklats för att göra konst och skönlitteratur tillgängliga för de breda samhällslagren. Denna strävan till närmande har utgått från ömse sidor: från de konstnärliga och litterära kretsarna lika väl som från de folkliga. Vad en sådan författare och konstkännare som Carl Laurin uträttat i detta avseende, känna vi ju alla. Men ingen skall kunna förvägra Alfred Dalin äran att i vad det gäller folkskolan ha varit banbrytaren för dessa strävanden. Visserligen har hans tanke att låta den blandade läseboken undanträngas av den enhetliga författareboken blott delvis blivit förverkligad, och det tycks ännu i lärarevärlden betraktas som en öppen fråga, vilkendera arten är att föredraga, en fråga, som måste besvaras olika, allt efter skiftande lokala och personliga förhållanden. Men som blivande resultat kvarstår alltid, att Sverige nu äger en för barn skriven litteratur av yppersta slag — om så denna studeras i skolan eller hemmet, kan ju från bildningens synpunkt vara tämligen oväsentligt. Ett annat resultat av författareläseböckernas tillkomst bör också nämnas: de krav, som ställas på »läsning för barn», ha blivit betydligt höjda, och även i de blandade läseböckerna har ämnesvalet blivit ett annat. Så ägnas i sista upplagan av Norstedts »Läsebok för folkskolan» den fjärde delen uteslutande åt skönlitterära svenska författare och konstnärer — ett försök till estetisk uppfostran, som före Dalins pioniär-verksamhet näppeligen varit möjligt eller åtminstone skulle ha väckt mycken förvåning och anstöt.

Han uträttade så mycket, därför att han gav hela sin själ åt livsgärningen.

b) Av Folkskolläraren *Georg Sahlström*, Huskvarna.

Om förf. låter sina 25 lärare passera förbi i sin erinring, är det alltid en, som framträder alldeles särskilt tydligt, en vars typ och andliga utrustning på ett ganska markant sätt skiljer sig från de övriga. Den mannen är Alfr. Dalin.

Hans kärlek till skolan och barnen var omisskänlig. Hur kunde inte hans vackra, djupt liggande ögon under den högvälvda pannan stråla, då han, småmysande av fryntlig gemytlighet, tog emot de små sjuåringarna och deras mammor vid de årliga inskrivningarna! Inte mindre glad, och väl också litet stolt, var han, då han någon vacker sommardag i spetsen för det långa tåget av skolbarn med flaggor i händerna tågade ut till söndagsskolfest med mjölk och bullar i någon löväng i samhällets omgivningar. Just som ungarna stojade och rasade som värst, steg Dalin upp i talarstolen, såg ut över den myllrande skaran och ropade ut det enda lilla ordet »Barn!» på ett sådant sätt, att det var, som om han ryckt till i ett snöre, som ledde till varje enskild lärjunge: allt blev absolut tyst och stilla i ett ögonblick. Han kunde konsten att slå en rymd av tystnad och stillhet omkring sig. — Dalins goda handlag med barnen och hans nästan hypnotiska förmåga att lugna dem avvärjde en gång en fruktansvärd katastrof. Det var omkring 1900. Alla elever med sina lärare voro inbjudna till missionskyrkan, där man, om förf. ej missminner sig, visade ljusbilder. Under föreställningens lopp började det brinna i en luftventil uppe i taket. Gnistor och eldflagor regnade redan ned över barnen. Då sade Dalin sitt »Barn!» och allt blev lugnt. En efter en fick klasserna tåga ut, och själv stod han vid dörren för att hindra stockning. När alla lärjungar väl voro ute, gick han en rond genom salen för att riktigt kontrollera, att alla voro räddade. Han medförde en kvarglömd trätoffel, berättas det. Ett ögonblick därefter var hela byggnaden övertänd.

Enhetsskolan var Dalins stora kärlek. Aldrig såg förf. honom så glad och rörd, som då han såsom rektor 1912 hälsade de elever vid Huskvarna fyraåriga kommunala mellanskola, som då avlagt sin realskolexamen. Denna var den första i sitt slag i Huskvarna. Han påminde de unga om att han tio år tidigare skrivit in dem såsom små sjuåringar vid Huskvarna skola att de sedan steg för steg, klass för klass, vid samma skola gått framåt i kunskaper, och att de nu kunnat avlägga realskolexamen vid sin egen skola.

Med stort intresse följde Dalin sina elever, även sedan de slutat skolgången. Förf. minns Dalin berätta att han före undervisningsrådstiden

genomgått katalogerna över de tusentals barn, som åren 1880—1914 utexaminerats från Huskvarna skola. Härvid hade han funnit, att intet enda barn gått under i borgerlig mening.

Under de första Huskvarnaåren hade han ibland besvärliga pärser att utstå med de äldre brukspojkarna, vilka särskilt under föregångarens ointresserade och slappa ledning börjat ta sig ganska långt gående friheter. Dalin måste gå fram med stränghet för att få slut på ofoget; han var mannen att sätta sig i respekt, och snart nog blev allt lugnt. I detta sitt disciplinerande arbete hade han ett gott stöd hos brukspatron Wilhelm Tham. De båda samarbetade på ett för skolan och samhället lyckligt sätt. De så att säga kompletterade varandra. Med skäl kunde det sägas vid Dalins bår, att Tham och Dalin varit de mest betydande personligheterna i Huskvarna. Thams betydelse för den materiella utvecklingen hade sin motsvarighet i Dalins mångåriga och framgångsrika arbete för bildning och hyfsning.

Förf:s två äldre syskon gingo för Dalin under sista folkskoleåret, och de hade ett och annat att berätta från skolan. Särskilt måtte hans geografilektioner varit intresseväckande. Man läste Fridtjuv Bergs geografi och ritade kartor efter hans lilla kartbok. För kartritningen använde man särskilda blad med endast ramen tryckt och indelad i samma antal delar som på kartorna i Bergs kartbok. Det gällde då först att rita upp rutnätet, numrera rutorna i kanten och sedan rita kartan efter kartboken. Teckningen gjordes med blyerts och ifylldes sedan med bläck eller tusch. Sedan blyertslinjerna raderats bort, färglades kartan med vaxkritor. Städerna markerades med små ringar, utfyllda med rött bläck. Inga namn sattes ut utan endast siffror, som motsvarade siffrorna i Bergs kartbok. Detta att barnen fingo rita kartor var väl ingen egenhet för Huskvarna skola; så gick det väl till mest överallt, där man använde Bergs geografi och kartbok. Vid sin geografiundervisning använde sig Dalin av tänkta resor, särskilt när det gällde de främmande världsdelarna. Med hjälp av karta och planscher förde han med sig de unga bort över haven till främmande länder. Fylligt, målande och ganska ingående skildrade han för dem de märkliga och intressanta ting, som mötte på resan, och det kunde bli ett helt föredrag på någon halvtimma eller mer. Dessa »herr Dalins resor» voro mycket omtyckta och efterlängtade i klass 6. Särskilt Amerika och då speciellt Mellan- och Sydamerika hade fångat hans intresse. I sitt bibliotek hade han även större geografiska verk, och ibland kompletterade han sin framställning genom att visa bilder ur dessa böcker. I regel fingo barnen sedan såsom uppsats i svenska göra ett referat av reseskildringen. För övrigt använde Dalin vid sin geografiundervisning den metoden, att han noga inpräglade det viktigaste av stoffet, samtidigt som han gav en

mera utförlig och målande framställning av något för varje land karakteristiskt i natur och arbetsliv.

Åren 1898—1900 åtnjöt förf. Dalins undervisning i den 1896 inrättade tvåårigа högre folkskolan i Huskvarna. Dalin var dess föreståndare och huvudlärare samt undervisade där i de flesta ämnen utom i engelska, i vilket ämne en adjunkt, anställd vid Jönköpings högre allmänna läroverk, undervisade, samt kvinnligt handarbete, metallslöjd, teckning, sång, bokföring och gymnastik, som leddes av lärare och lärarinnor från folkskolan. Dalin hade utan tvivel större insikter i flera av skolans ämnen än flertalet av hans jämnåriga kolleger. Om förf. ej missminner sig, nämnde Dalin, att han någon tid (läsåret 1878—1879?) bevistat föreläsningarna vid Stockholms högskola. Dalins ganska betydande bibliotek visar, att han genom självstudier sökte komplettera sina kunskaper inom de flesta fack.

Dalin var idealist, humanist och varmt religiös. I hans arbetsrum hängde ett porträtt av Viktor Rydberg. Under många år var han föreståndare för Huskvarna söndagsskola, som höll till i folkskolans lärosalar. Varje lördag samlade han alla söndagsskollärarna till textutredning, då man noga genomgick följande söndags text, vanligen högmässotexten. Dessutom bestämdes minnesspråk och sånger. Förf. erinrar sig, hur Dalin under en religiös väckelsetid i bygden men utan att direkt ta ställning till väckelserörelsen, i högre folkskolan talade om det märkliga i sådana tider, »då Guds andes vind går fram över människorna och förvandlar dem». Dalins kristendomsbok Valda bibeltexter liksom hans intresserade samarbete med Julius Kronberg för tillkomsten av bibliska planscher vittna också om Dalins religiösa intresse. Under kristendomstimmarna i högre folkskolan lade han huvudvikten på kyrkohistorien och var en utmärkt lärare i detta ämne, som ju står den allmänna historien nära. Han närmade sig det religiösa med stor vördnad, stundom med gripenhet, ett förhållande som ej kunde undgå att göra intryck på oss unga.

Modersmålet var utan tvivel ett av Dalins käraste ämnen. Huvudvikten lades på litteraturläsning och uppsatsskrivning. Vi sysslade rätt mycket med dispositionsövningar i samband med läsning och uppsatsskrivning samt läste ur en antologi med svensk vers och prosa. Dalin kommenterade det lästa med biografiska och litteraturhistoriska notiser, som vi fingo nedteckna i särskilda anteckningsböcker. Dalin, som var en utpräglad viljemänniska, hade även ett rikt känsloliv. Han älskade den svenska litteraturen, sådan den skänkts oss av de stora författarna. Hans uppläsning av diktverk vittnade om djup inlevelse, och han förmådde nätt och jämt behärska sin stämma, då något diktverk särskilt grep honom. Ibland, då han läste något riktigt vackert, kunde han

utbrista: »Slut nu ögonen, så ser Ni alltsammans tydligt för ert inre!» Hans kärlek till dikten smittade av sig; många lärjungar kunde Frithiofs saga och Fänrik Stål från pärm till pärm.

Om uppsatsskrivningen vårdade sig Dalin särskilt. Han gav bra uppsatsämnen, oftast hämtade från historien, litteraturhistorien eller naturläran. Han fordrade en klar och redig disposition av ämnet. Konceptet skrevs med blyerts, varefter renskrivningen skedde i skrivböcker av gott papper. Med välskrivningen var han ytterligt noga. Provskrivningarna vid årsavslutningarna, de s.k. examenssidorna, renskrevos på mycket fint papper; de bästa bevarades i skolans arkiv. Själv hade Dalin en mycket karakteristisk, redig och vacker handstil, som han väl vårdade. Han kunde bli ganska förgrymmad över en otydlig, slarvig och ful handstil. Det blev kanske att skriva om, ibland mer än en gång, innan han kunde godkänna en avlämnad skrivelse.

Noggrann och grundlig som han var i alla stycken, slog han i sina lärjungar räknekursen fram till ekvationer med en obekant. Han preparerade sig noga före räknelektionerna, och i regel hade han en lapp med lösningen av uppgifterna liggande i räkneläran.

För geometrin var Dalin mera intresserad. Som lärobok hade vi Euklides' fyra första böcker. Dalins sinne för logik och reda tilltalades tydligen starkt av dennes sköna matematiska system. Han var fullt medveten om geometriens nytta som logisk skolning och kunde t. ex. säga: »Ja, nu ha vi haft gymnastik för kroppen. Nu ska vi ta gymnastik för hjärnan, nämligen vår kära Euklides.» Naturligtvis fingo vi höra många uttryck av missnöje från vår lärare, då vi till en början hade svårt att länka in våra irrande tankar i de noga bestämda fåror, som Euklides gjort upp, och nog fälldes en och annan tår, men under Dalins säkra och obevekliga ledning kommo vi så småningom igenom det hårda skalet. Och sen blev allt intressant. Vi tyckte faktiskt, att geometrilektionerna voro bland skolans allra roligaste timmar. Efter de två åren kunde vi vår Euklides. Vid slutexamen lät Dalin brukspatron Tham eller någon av Huskvarna bolags ingeniörer bestämma, vilka geometriska satser som skulle komma ifråga. Vid vår avgångsexamen 1900 gjorde sig ingen enda elev skyldig till fel vid konstruktioner eller bevis, vilket mycket överraskade den ingeniör, som då satt som vittne. Då 1900 års avgångsklass vid högre folkskolan firade 25-årsminnet av sin examen, fingo vi slå oss ned på våra gamla platser i vår forna lärosal och en av »pojkarna» ställde till med förhör i Euklides. Det visade sig att flertalet ganska bra klarade åtminstone satserna i första boken. Synd att Alfr. Dalin då var död. Hur skulle han inte glatt sig åt, att hans kära pojkar och flickor inte glömt sin geometri!

Bland naturlärans fack syntes Dalin mest intressera sig för geolo-

gien och därnäst för fysiken och då främst för vissa teknologiska saker, såsom exempelvis järnets framställning och bearbetning. Vi samlade och pressade väl också något hundratal växter. Geologiska och botaniska exkursioner förekommo ofta i den rikt givande Huskvarnabygden.

Historia var ett av Dalins käraste ämnen, och man fick det intrycket, att hans kunskaper i detta ämne voro ganska betydande. Hans historieundervisning var livfull och intresseväckande. Särskilt gladde det honom att för oss arbetarbarn ur enkla och torftiga förhållanden få slå upp portarna till antikens sköna guda- och hjältevärld. Härmed gav han sig god tid. På utdelade blad i folioformat hade han hektograferat namnen på Greklands och Roms gudar och hjältar jämte korta karakteristiker. Vid Trojanska kriget och Odyssevs stannade vi länge. Iliaden och Odysséen fingo vi läsa i sammandrag. Såsom läsebok i historia hade vi Estlanders intressanta läsebok. Skolans lånbibliotek fick fylla ut vad som fattades. Ur sin boksamling tog Dalin med sig och visade oss planschverk med vackra bilder av antika målningar, skulpturer och byggnadsverk. Dalin älskade allt som var vackert och nedlade därför ett mångårigt arbete för konsten i skolan.

Såsom exempel på Dalins förmåga att välja rätta ögonblicket för att understryka och förstärka intrycket av vad han sade, må följande lilla händelse omtalas. Förutnämnda avgångsklass företog sommaren 1900 en skolresa till Göteborg under Dalins ledning. En vacker kväll satt han med oss ungdomar på hög bergsknalle i Göteborgs skärgård. Solen var just färdig att sjunka i havet, men rymden var ännu full av ljus. Öar och kobbar lågo rödlila på det blanka vattnet, som återspeglade solnedgångens alla färger. Vid horisonten tändes Vinga fyr, och måsarna kommo sakta flygande in över sunden och kobbarna. Det var en underbar kväll, och vi sutto alla som betagna. Då tog Dalin upp en bok ur sin överrocksficka och började sakta läsa. Det var berättelsen Bland svenska skären i Heidenstams Karolinerna. När han slutat läsningen, sutto vi länge alldeles tysta, djupt gripna.

Dalins undervisning fyllde så helt våra unga själar med ett nytt, vackert och värdefullt innehåll, att vi även efter skoltiden höllo ihop för att liksom fortsätta vår underbara skolsamvaro och vårda de gemensamma minnena från skolan. Om kvällarna efter arbetets slut gjorde vi pojkar långa promenader bortåt Vätterstranden. På vackra utsiktspunkter stannade vi för att sjunga våra gamla skolsånger eller slogo vi oss ned i gräset för att prata om Dalin och vår skoltid. En sådan kväll föreslog någon, att vi pojkar skulle bilda en kamratförening. Förslaget gillades allmänt. Det måste vi genast, samma kväll, tala med herr Dalin om. Nedkomna till hans villa nära skolan sände vi in en deputation för att rådgöra med vår gamle avhållne lärare. Talesman blev, vill

jag minnas, den äldste i laget, nu välbeställd kyrkoherde i Växjö stifts största landsbygdspastorat. Dalin blev så glad, att han riktigt kramade om vårt ombud och sade, att han länge väntat på detta förslag. Våra sammanträden höllos en i skolsal varannan vecka. Vi deklamerade, höllo föredrag i litterära ämnen, sjöngo fyrstämmigt, diskuterade och utgåvo en handtryckt tidning, Glimten. Valborgsmässoaftonen tände vi en eld på ett utsiktsberg, och om midsommaraftonen reste vi majstången på vår egen förhyrda sommarplan och lekte kring den, tills solen gick upp. Vid jul bjödo vi herrskapet Dalin och våra flickkamrater till en julfest i skolans gymnastiksal. Då uppförde vi tablåer ur Frithiofs saga eller Fänrik Stål. Flickorna sydde ihop fonder och dräkter, och ett par konstnärligt anlagda pojkar målade fonderna och kulisserna. Dessutom hölls något litterärt föredrag, inramat av sång eller pianospel. Te och kaffe serverades, och slutligen lekte vi folklekar. Följande dag gavs en repris av julfesten för våra föräldrar. Allt detta kan ju förefalla föga märkligt, men i Huskvarna för 40 år sedan var detta något alldeles nytt, något ganska sensationellt.

Dalin sade en gång till förf.: »Högre folkskolans kamratförbund satte kronan på det i skolan begynta verket. Först nu begrep jag, att jag inte misslyckats med vad jag velat med mitt arbete i skolan: att ge er håg och intresse för det goda och vackra och förmåga och lust att själva på egen hand gå vidare på den väg, jag sökt växla in er på.»

Då Alfr. Dalins stoft en decemberdag 1919 återbördades till det samhälle, där han gjort sitt livs stora insats, möttes kistan vid stadsgränsen av två troppar unga pojkar och flickor med florbehängda fanor, den ena från folkskolan, den andra från kommunala mellanskolan. Framför stora skolhuset vid Centralskolan ställdes kistan på en katafalk mellan höga granar. De unga bildade hedersvakt. I staden flaggades allmänt på halv stång. Huskvarna hade fått sorg. En av samhällets trognaste och nyttigaste tjänare hade gått till vila.

„Jordbruksaposteln“ P. J. Rösiö, Hagaberg.

Av a) 1911—1912 års elevkår, b) *Axel-Magnus Carlsson*, c) författaren *E. Walter Hülphers*, Västerås.

a) *Verksamhet.* På Rösjögården började Rösiö för 25 år sedan, hösten 1886, sin offentliga bana, närmast för kringliggande bygd i och genom sin agitatoriska demonstrerande praktiska landtbruksdrift, snart för vidsträcktare landsändar. Själfva skolan planlades nämligen nu (1887) och började hösten 1888.

När han vid denna tid en gång kom att närmare reflektera öfver, att 90 proc. af Sveriges jordbrukare äro mindre och små sådana och att flera gå från jorden till andra näringar än andra omvändt gå till jorden, föreföll honom detta som en signal. Han hade icke i någon bok, i någon tidning sett någon klagan, något resonemang häröfver — än mindre sett orden nybrytning och nybygge allvarsamt föras fram.

Så kom under denna impuls skolan. Hon började med — två elever.

Det är icke möjligt att skildra hvad R. och hans unga maka fingo gå igenom under Blekingstiden: det otroligt hårda arbetet, umbäranden, motgångar och olyckor, anskaffandet af material i stort och smått (däraf redan nu 3,000 n:r undervisningsmaterial) o.s.v. samt bygdens opinion mot arbetet, idéerna, personerna.

Samtidigt måste R. lägga ned ett jättearbete på studier. Han fann snart, att i fråga om naturvetenskap fordrades en titanisk vilja och arbetsförmåga för att rusta sig i grund, genomgående metodiskt och vetenskapligt, från de första enklare delarna till de djupaste och mera sammansatta. Hans egenartade geni, hans fantasi, hans vetenskapliga instinkt hjälpte honom. Och den själfträning, han måste underkasta sig, har för honom upptäckt huru andra lika illa ställda skola undervisas. Hans egen naturell var det kanske som främst gjorde honom till undervisare. Man skall ha hört honom hålla föredrag om vare sig kapillaritet, klorofyll, väte och kväfve, astronomiens under eller konstens och litteraturens pärlor för att förstå, hvad som menas med benådadt undervisande.

Snart började han skriftställeriet, förnämligast i den rena fackpressen men äfven i dagspressen. Det var framför allt om baljväxterna och rotfrukterna han skref. Den första baljväxtympningen i stort på åkrarna utfördes inom vårt land af honom.

Ett speciellt genombrytningsvärf var upprättandet af försöks- och förevisningsfält vid skolan. Förevisningsfältet hade redan 1891 en omfattning af 1,460 parceller, fördelade med en mängd grupper på

sju serier. Meningen var att visa hvad den kunnige och skicklige landtbrukaren redan vet, men som för allmänheten är främmande, alltså att visa hur det går, när man gör rätt eller galet, såväl som att lära känna och visa upp obepröfvade odlingsmetoder och växtmaterial o.s.v. Parcellprof från förevisningsfältet voro med öfver 1,200 nummer utställda vid allmänna svenska landtbruksmötet i Göteborg 1891, där uppslaget också vann sin prisbelöning. Härjämte kommo små utredningar och demonstrationer ute på åkrarna och förevisningsfältet inför tillfälligt besökande grupper.

Äfven bröt han nu — i gärning som i skrift — fram tuberkulineringen i landet, och hans besättning var den första i riket undersökta.

Med arrende- och skoltiden i Blekinge hade R. grundlagt sin framtida förkunnelse eller lära på den praktiska gärningens, de praktisk-ekonomiska bevisens plan. Ur hans jordbruk och dess resultat växte läran fram — växte det inre skriande behofvet att vidt kring landet förkunna hvad han själf i jorden funnit och vunnit. — Detta behof var så stort, så okufligt, att R. för några år närmast efter Blekingstiden riktade sin verksamhet uteslutande som katedermannens och skriftställarens. Han fann, att om man icke kunde taga en praktisk landtbruksdrift med sig under armen för att visa landet rundt, så kunde man dock bära ordet om densamma ut bland alla.

Han grundade nu (i Stockholm) en permanent landtbruksafdelning i hela landsortspressen, och »Landtbrukarens spalt» blef snart lika modern att föra som den väckte uppseende och anhängare.

»Öfverallt väckte dessa uppsatser uppmärksamhet för den hänförelse och glöd, hvarmed de siade om en landtbrukets pånyttfödelse. Inom landtbrukarnes, särskildt de små landtbrukarnes led, lyssnade man med undran till denna stämma, som spred glans och poesi öfver jordkulturen, som förkunnade att de hade en stor och allomfattande lifsgärning att utföra; och det kom glans i deras blick och mod i det slappa sinnet.» »Det var som en trumpetskall, som allena kan väcka odlaren ur hans sekelsömn, och såsom en stormklocka, den där öfver alla näringar och klasser ringer ut den maningen: — — — Återvänd till naturen! Ty i detta återvändande till naturen, till jorden, ligger enligt hans mening lycka, frid, hälsa och frälsning från den öfverkultur, som medför urartning och depravation. Det är denna på samma gång höga och djupa blick på jordkulturen och dess allmission i en nations lif och bildning, som är det centrala i all hans gärning och som gör hans verksamhet så medryckande. Men P. J. är icke endast filosof — han bjuder icke stenar i stället för bröd —; jämte hans glödande entusiasm går ett ovanligt sinne för det praktiska, en kunskap och en utbildning som sätta honom i stånd att lära ej blott den störste, utan äfven den

minste, all förkunskap saknande brukare, huru han skall kunna lefva af sin torfva.» (Ur Th. Stenbäcks företal till andra upplagan af Landtmannens Bok.)

Signaturen P. J. var snart lika känd som P. W. Sammanlagt har R. skrifvit i omkring 400 olika tidningar (äfven i Finland, Norge, Danmark och Förenta Staterna) samt dessutom i ett 50-tal facktidskrifter (äfven i norska, danska, finska och tyska). Ingen författare har blifvit så läst som han. En säker beräkning ger vid handen, att hans ord årligen kommit en half million läsare till del. Så oerhördt mycken sådd har kräfts för att bryta upp odalfolket — för att få en bråkdel i gång. Ingen författare har blifvit »satt» så ofta som han — årligen i 20 år ha artiklar af honom blifvit uppsatta på i medeltal 100 tryckerier.

Tiden på Ramsjöholm (norr om Jönköping) — intill våren 1898 — blef på sitt sätt en stor genombrytningstid, dels med speciella småbrukarekurser, dels genom möjlighet för ett utbredt och forceradt skriftställeri i landsortspressen, äfvensom genom en allt växande korrespondensundervisning, brefvis (också något af R. själf uppfunnet).

Nu började Rösiö äfven dels kurser för kvinnor (om landtbruket, hälsovård, hushållet o.d.), dels resor ut som privatkonsulent; på närmare håll verkade han personligen äfven som vandringsrättare. Så började R. nu också sina väldiga föredragsturnéer.

Främst var dock Ramsjöholmstiden Landtmannens Boks period. Artiklarna i pressen ökades med hundra efter hundra, och 1896 samlades de, ordnades, reviderades och utgåfvos under ofvannämnda titel i sex stora volymer — under närmaste fyra åren tillökade med fyra. Landtmannens Bok har gått dit där endast bibel och psalmbok funnits.

Hagaberg är de väldiga föredragsresornas och Revolts period.

Småbrukskurserna hemma vid skolan ha nu utvecklat sig till småbrukaremasskurser. Genast börja nu också sådana hållas ute i bygderna landet rundt.

Antalet kurser ute i bygderna pr år har varit från 10 till 30—50. Ett Rösiöföredrag har kunnat utlysas till hvilken tid på dagen som helst, ja kl. 7 på morgonen eller 10—11 på kvällen — fullt hus ändå. Kurser ha kunnat utlysas till hvilken årstid som helst och hållas midt inne i största skördebrådska under besvärligaste våtår — folket har kastat liar och kördon och gått till kursen. Föredragstimmarna pr dag (utom raster) ha varit minst 4 (sällan), vanligen 6—7, stundom 8—10. Deltagarna i första småbrukskursen (på Ramsjöholm) voro endast två, sedan allt flera upptill 300. Redan efter få år blef det masskurser med 4—500, sedan med 7—800, ofta 1,000—1,300 deltagare. — Lokalerna ha varit af alla slag, exempelvis: missionshus

och frikyrkor, skolhus- och goodtemplarsalar, kommunalrum, folkets hus, fosterländska förbundslokaler, baptistkapell, metodistsalar, arbetareföreningshus, banklokaler, teatrar, tingshus, gymnastikhus, folkhögskolesalar, elementarläroverks- och akademihörsalar, fästsalar, beväringsläger, hotellsalonger, gästgifvaregårdar, skyttepaviljonger, musik- och parkpaviljonger, järnvägsväntsal, mejerivind, spannmålsmagasin, tröskloge, hölador, maskinhallar, sockermagasin, regementskaserner, privata familjesalar eller små kamrar samt ängar, löfsalar och skogsbackar vid landsvägen — de sista 5 à 6 åren allmänt äfven kyrkorna.

Utom allt ofvanstående har han hållit föredrag för olika kårer.

Så har han för folkskollärare och lärarinnor skapat sju kurser, med ett sammanlagt deltagareantal af nära 400. Särskildt dessa kurser ha varit högtidsdagar. Pr kurs 20 à 25 föredrag och praktiska demonstrationer. »Hufvudmålet med kurserna är» — säger Rösiö— »att söka väcka folkskollärarne till förstående af landbrukets ideella, psykiska, hygieniska och ekonomiska betydelse, att gifva dem hänförelse för allt hvad till landtmanna- och naturlif hör, så att de vilja och, än mer, få inre, okufligt drifvande kraft till att i den riktningen påverka den spirande generationen, så att jordbruket en gång kommer i allas åskådning såsom det centrala och högsta och blir den bärande nationalidén. Därjämte är målet att samtidigt i stora drag gifva lärarna de fackinsikter (naturvetenskapligt, agronomiskt och socialt), som äro nödiga som underlag såväl för deras väckelsearbete bland ungdomen och för deras möjlighet af rätt åskådning af och tro på jordbruket, som för förmåga till en både här och hvar i andra ämnen inskjuten och (i fortsättningsskolor) alldeles särskildt lämnad landtbruksundervisning för barnen, hvarjämte slutligen ändamålet är att de lärare, som själfva ha jordbruk och trädgård, kunna göra dessa till praktiska mönster.» — Dessutom har R. hållit särskilda små kurser för folkskolebarn (fyra på skilda platser i landet), naturligtvis kostnadsfritt.

Rikets första småbrukareförening bildade R. å Hagaberg.

Med det f.o.m. våren 1909 igångsatta småbruket (på 5 tnld åker) kommo äfven följande nya slags kurser, alla gratis: speciella masskurser å Hagaberg för allmänheten, speciella fullständigare kurser för småbrukare med högst 15 hektar åker, på dels 3, dels 6, dels 12 veckor, nya resursrikare praktiska 6 månaders sommarkurser vid småbruket för ett begränsadt antal elever samt sex månaders trädgårds- och konserveringskurser för småbrukskvinnor (dessa sista kurser äro ledda och skapade af R:s äldsta dotter).

b) *Lära.* Såväl i sin kritik av de nuvarande kulturformerna som när han kommer med positiva förslag till samhälls- och kulturlivets

förnyelse och omdaning är R. självständig. Han har tagit svenska, av honom själv konstaterade förhållanden och missförhållanden till utgångspunkt för sina reformkrav, evad dessa avse enbart jordbrukets höjande i och för sig eller referera sig till andra det samhälleliga livets eller den andliga eller materiella kulturens områden. Att samtidigt med det Rösiö började kalla Sverges folk ut ur industrialismens trampkvarn, för att resa det »tempelbygge av folkfostran och kulturellt naturliv», under vars valv han ansåg den bästa livsluften för den enskilde liksom för folket vara tillfinnandes, att samtidigt därmed även annorstädes i världen lärare uppstodo och förkunnade med Rösiös besläktade läror, är endast ett bevis för att tiden var mogen för en rörelse sådan som den Rösiö hos oss inaugurerat och som väl i sinom tid, alla tendenser i motsatt riktning till trots, kommer att bära frukt.

Vår tid är ju industrialismens som ingen föregående tidsålder. Detta visste man redan innan Rösiö började sin förkunnelse. Men vad man hos oss ej hade tillfullo gjort klart för sig var den fara för kroppslig degeneration och urartning, för andlig förflackning och onatur, som i industrikulturen hotade mänskligheten. Rösiö, som under sina resor ute i Sverges bygder för att lära bönderna en bättre jordvård, såg jordbruket alltmera trängt tillbaka och hotat med förfall, medan industrien fått ett starkt, i åtskilliga fall konstlat uppsving, insåg tidigt denna fara; han förstod, att, synnerligast ifråga om vårt folk, för vilket på grund av naturliga betingelser jordbruket måste vara huvudnäringen, den år för år alltmer ökade flykten därifrån innebar ett fjärmande från det stora organiska liv, med vilket människan dock är ett, att det var en tvinsot, som långsamt men säkert tärde våra bästa krafter, både individuellt och nationellt. Han förstod, att i nutidsmänniskornas nästan till kult drivna dyrkan av industrikulturen låg fröet till en sjukdom till döds, vilket med all makt måste bekämpas, om vi icke skulle duka under. Gentemot industrialismens vapendragare insåg han det lönlösa uti att söka grunda en varaktig folklycka på basis av ett industrialiserat samhälle. Och så slungade han mot industrialismen ut sitt ljungande anatema, satte kläpparna i sin dånande stormklocka i gång för att väcka de försoffade och ringa dem samman till revolt mot »allhärjarkulten, allt eländes källa». »Det är ett brott», säger han i Revolt, »av tidsledningen att driva människor in i industrialismens kvarn, driva dem till att öda tid och svett på att komma högt upp i luften inom trånga och tyngande väggar — det är ett brott värre än att hänga dem.

Men att låta dem andas markens dofter, det är religion.»

Man får icke tro, att det är all industri och all handel i och för sig, som Rösiö vill komma till livs. Vad han vill komma åt är den oproportionerligt starka tillväxten av industrialismen i förhållande till jordbruket. »Jag för min ringa del», säger han på ett ställe i Revolt, »vill icke försöka att riva en enda skorsten, som är duglig att stå.» En sund industri har sålunda, enligt Rösiös förmenande, sitt berättigande och en kulturmission att fylla även i jordbrukslandet Sverge, men när den tenderar, såsom fallet är hos oss, till jordbrukets så småningom skeende avfolkning, då ligger däri, anser han, en fara för vårt fortbestånd som nation: »Det folk, som kommit så långt i onatur och förvridning av sin näringssträvan, så att åkerlivet ställes först i tredje och fjärde graden bland värdena eller helt enkelt anses nedbringa människovärdet, ett sådant folk är på upphållningen, är maskstunget och dödsdömt och måste väckas, pånyttfödas och renas med eld, om det skall räddas.»

Den återgång till naturen, som Rösiö predikar, är för honom icke målet. Den ter sig för honom blott som ett medel till en allmännare livshöjning, en »simplification of life», som han anser, att vårt folk bör gå i spetsen för. Det är alltså icke någon rå bondekultur, han verkar för, utan vad han vill är människornas daning till »starka naturmänniskor med upplyst hjässa, med konstnärsmått och skaldskap i sin dagliga gärning». —

Rösiö har blivit kallad »jordbrukets apostel», och förvisso är han en sådan. Men han kunde med lika stort fog kallas en arbetets, en arbetsglädjens, arbetsstolthetens och arbetslyckans förkunnare. Han har låtit ett sannskyldigt arbetets evangelium ljuda ut över Sverges bygder. Sedan Almquist skrev sin höga visa till »arbetets ära», har ingen hos oss i så starka och hänförda ord sjungit arbetets lov som Rösiö. Han har sökt lära människorna att älska och vörda arbetet såsom »det heligaste bland de heliga», förmå dem att i sitt arbete se sig ej som trälar, men som skapare, vilka omsätta sin skönhetsdrift i för det dagliga livet fruktbärande värden, komma dem att arbeta ej som djur, men så, att de som människor växa av arbetet. —

Rösiö är den borne idealisten. Hans intellekt bäres av en kulturlidelse, som det verkar uppfriskande och välgörande att möta i en tid, då en krass nyttighetsmoral eljes överallt söker göra sig bred. Den livskonst, han vill lära människorna, är de vida planens, de stora, rena linjernas, en livskonst, som låter dem även under vardagens id förnimma omkring sig idealitetsbruset och ger dem oändlighetsperspektiv även i deras syn på det lilla. Kärleken är i denna livskonst fermentet, kärleken till jorden, till människorna, till kallet, till livet.

»Den här inträder, göre det stilla och tyst som i en kyrka.» Dessa ord, som stå präntade över dörrarna till den vackra hörsalen å Hagaberg, äro belysande för Rösiös eget sätt att skåda sin verksamhet:

såsom förkunnandet av en ny religion. Ingen, som hört eller läst Rösiö, har kunnat undgå att märka, i hur hög grad hans förkunnelser bäras av religiositet, begreppet då taget i den vidare betydelse, som professor Torgny Segerstedt givit åt det, då han i ett av sina arbeten säger, att »religiositeten är ett sätt att se och förnimma, en egenartad känslobetoning av mänskliga livsyttringar och varje verksamhetsområde är mäktigt denna stegring.» Till religiositetens attribut höra framförallt kärlek, tro och ödmjukhet, de starkast skapande krafterna i världen. Och Rösiö är mer än de flesta genomträngd av dem.

c) *Föreläsare.* Det är många år sedan nu, det var en midsommardag i Ransäter och inne på den af blå syrener omgärdade gård, där Erik Gustaf Geijer växte upp och såg de stora syner, som sedan skulle ligga till grund för en så rik och djup lifsgärning. Genom jättelönnen på gårdsplanen blåste det sommarvind, det var vind i den stora duken på flaggstången, en lång blåst höll ut alla uppsatta flaggor och vimplar. Ty på Geijersgården hölls det ungdomsmöte, dit åtta tusen unga män och kvinnor, de flesta allmogeklädda, församlats från allt Värmland.

Uppe i den löfprydda talarstolen talade sedan timmar en högvuxen man under medryckande och lifliga, kraftfulla gester, timme efter timme hade han talat, timme efter timme höllo nedanför honom de lyssnande skarorna ut. Stämman klang som sång genom blåsten, ständigt lika stark, lika varm, lika fylld af kamplust och segertro. Han syntes jättestor denne man som talade, en blond Asator, som dundrade, men inte af hat, utan af en osviklig, brinnande kärlek. Och när han med sina starka händer ryckte i räcket, så att sträfvorna bågnade, sprakade det gnistor ur de blå ögonen och jag tyckte mig förnimma ljudet af någonting som störtade tillsammans: någonting långt borta, någonting som föll för ungdomstro och försommarvind. Mannen var Per Jönson-Rösiö.

Det var intet tvifvel om att ej denne man var ett lefvande konstverk sådan han stod där i solen och vinden, men han var också konstnär om man ser till detta ords djupaste betydelse, en hänfördt skapande konstnär af sällspord innerlighet och styrka, Jorden var hans konst, mullen var hans duk och materia, harf och plog och spade voro hans pensel och mejsel, sådden var hans färg, blommorna och skördarna hans ord och sånger. Han kunde gå och ställa sig öga mot öga med naturkraften för att med makten af sin intelligens och människovilja lägga selar på den, binda den vid jorden och göra den sig underdånig. Men hvad var då detta för en himlastormare, som handskades med tordön och tände med blixtar?. Jo, en människa som vi alla, men mer än de flesta genomträngd af de två starkast skapande krafterna i världen: den ena heter kärlek, och den andras namn är ödmjukhet.

Hvad än en sådan man vidrör, så måste det som af en naturlag blomma under hans händer. Hans ord bli mer gripande än andra människors, de nå liksom mer omedelbart från hjärta till hjärta och hamras fast där till varaktigt minne. Han rör sig gärna i sitt tal med bilder som äro lättfattliga och klara eller kring hvilka det skimrar en gloria som kring lågan af ett ljus. Han låter gnistor födas, stiga och slockna och efter hvar och en blir det så sällsamt tyst, så stigande tyst som evighetssuset. Den konsten kan Rösiö i eminent grad. Han kan tala om de mest materiella saker i världen, och de få en ny oanad betydelse. Han kan tala om en så vansklig sak som gödsel så att hans auditorium får tårarna i ögonen. Det låter lustigt, men det är inte mindre sant för det. Hvem gör honom något sådant efter?

Har någon hört honom berätta, hur vårbrodden bönfaller odlaren om dikningshjälp mot vårisen, som vill strypa och kväfva den? Han låter vårbrodden själf föra sin talan, den tigger och ber med mänsklig röst och tunga, den vädjar till det bästa inom oss, den blir som ett barn, hvilket i sin hjälplöshet tillitsfullt och rörande ber den stora snälla människan om hjälp. Och det finns ingen hjälp, den stora människan måste åtminstone röras inför denna bön, om hon inte är en sällsynt hård företeelse, och få lust att gå ut ett tag med spaden och hjälpa vårbrodden, som sedan, om lusten blir handling, i glädjen ger skördar tiofaldt.

Rösiö är framför allt mästare i att under fabelns form fastslå sina sanningar i åhörarnas medvetande. Och fabeln är alltid ytterst enkel och förståelig, ofta gripande, ofta skimrande af det, som är den djupaste diktens hemlighet. I sin framställningskonst är han ständigt ursprunglig och starkt personlig, han kan på ett rent utomordentligt sätt lefvandegöra och uttömmer och ställer allt på sin spets i starka dagrar och skuggor. Han saknar inte humor, som då och då med en glimt lyser upp och befriar från det patetiska, när det vill komma allt för nära. Han fängslar sina åhörare med ofrånkomlig makt, han griper dem både bokstafligen och bildligt i kragen, ruskar dem, lämnar dem ej ett enda ögonblicks ro annat än för att fånga sig ett än fastare tag. Han förstår stegringens betydelse och begagnar sig af dess konst med till synes outtömlig styrka, han förmår att höja den timme efter timme, och — ändå! — när han slutar, känner man att hans vilja på långt när inte uttömt sig ännu. Så, med ens, samlar han ihop allt han sagt till en enda väldig tåga. Hela hans heta och starka blod fyller alla dess gångar och kärl. Luften omkring honom börjar lysa som af mjuk aftonsol. Ett ögonblick! Och så blir det med ens så stilla som när solen sjunker bakom bergen. Nu har den sjunkit, blånaden faller. Den dröjer tung om hans panna, när auditoriet tyst lämnar honom.

Och under denna skymning blir hans blick fjärrsynt, lysande, men tyngd.

Idealitet, klartänkthet, bergfast tro, kärlek och ödmjukhet, se där några lösenord, som afslöja något af Rösiös makt och som gör honom på sitt område till den förnämsta lärare och föreläsare, som vårt land i innevarande stund äger. Det är ofantligt intressant och instruktivt för att inte säga befruktande att höra honom äfven för den, som fått sig öfverlåtet andra marker att bryta, han omspinner med sina föredrag så ofantliga vidder, han når djup, som det endast är de starkaste förunnat att skåda. Det är en benådad man, en högt uppburen och en af medelmåttan och obetydligheten fruktad och på samma gång häcklad — en reslig man, som till sist brutit sig fram till förståelse och kärlek, trots all dumhet, all afundsjuka, allt småsinne, som alltid och kanske naturenligt finns i vägen där odlaren skall fram. Men fram går han, och markerna kring honom bli allt mjukare, allt villigare. Han hatar inte ogräset, ty han förstår det, ogräs är också mänskligt, men att öfvervinna det är den rätte odlarens glädje.

Omkring honom vexsr och spirar det hvar han går, blir glädje, viljor och blommor. Fälten bli bredare, vyerna vidare. Omkring honom växer ett nytt släkte, som skall föra hans sådd till grannarne och sina barn, att skörden må gifva hundrafaldt.

Läraren Per Mauritz Sjöstrand, Vislanda.

Av Kulturhistorikern *Blenda Andersson*, Vislanda (1938).

Vårterminen 1892 fingo vi lärjungar vid Hönetorps folkskola i Vislanda börja gå i skolförhör varannan lördag hos den nykomne läraren, Per Mauritz Sjöstrand. Jag minns, hur rädd jag var vid mitt första skolförhör hos honom. Vi hade nämligen hört, att den nye läraren var såförfärligt sträng.

Vår gamla snälla lärarinna, Elna Vellberg, kom in till oss, innan förhöret började. Vi sutto så tysta och nedslagna, så lärarinnan frågade, om vi voro rädda för vår nye lärare. »Ja», svarade vi med tårade ögon.— »Det behöver ni inte alls vara», sade hon. »Han är mycket snäll — och så får Ni av honom mera undervisning än förr».

När läraren kommit in, hälsade han vänligt på oss, höll morgonandakt och började förhöra läxan. Den som inte kunde, hjälpte han till rätta. Han var inte alls svår med sina frågor, och han föreföll oss vara vänlig och gemytlig. Vi blevo allt djärvare och djärvare, och till slut var vår rädsla helt och hållet försvunnen. Efter läxförhöret fingo vi en stunds innanläsning i folkskolans läsebok. Vid middagstiden var arbetet

slut och vi fingo läxa till nästa skolförhör. När detta skulle bli, lovade han kungöra i kyrkan. Vi fingo sedan gå i skolförhör varannan lördag, tills det dagliga skolarbetet började med 61 elever i februari året därpå.

Första dagen frågade läraren, vad vi hade för läroböcker, och ville se dem. Vi visade honom dessa, nämligen ljudboken (ett litet häfte på några sidor), geografien, räkneboken, katekesen, biblisk historia och svensk historia samt psalmboken. Därpå sade han: »Ni måste köpa er nya läroböcker. I första hand språklära, naturlära, geometri och svensk historia. Sedan ska ni köpa geografi, kartbok och räknebok». Och så fingo vi skriva upp namnen på dessa böcker, och järnhandlare Vigfors skulle rekvirera dem åt oss.

Men många lärjungar fingo ej för sina föräldrar köpa nya läroböcker, ty de menade, att sådant var överflödigt och bara ett påhitt av den nye läraren. Barnen hade förut redt sig med de gamla läroböckerna, och det finge de fortfarande göra. »Det nya var ingana värt», menade de, utan huvudsaken var, att barnen fingo lära sig kristendomskunskap samt skriva och läsa.

Vår nye lärare blev ledsen, när han hörde detta. Han hade velat, att vi skulle köpa var sin sångbok också, »men det får anstå tills vidare», sade han. I stället skrev han upp på svarta tavlan de sånger, vi skulle lära oss sjunga, och så fingo vi skriva av dem i små skrivböcker, som vi själva sytt ihop. Den första sången vi fingo lära oss sjunga var: »Nu han svävade kring på det ödsliga hav» etc. Han ville börja med enkla melodier, ty vi hade förut ej haft någon sångundervisning i skolan. Nästa sång vi lärde oss var kungssången: »Ur svenska hjärtans djup», samt vår nationalsång.

Läraren nedlade all energi på att undervisa och var alltid lika outtröttlig i att lära och förklara. Han hade en sådan human och lättfattlig undervisningsmetod, att man ej skulle ha tröttnat om lektionen än hade pågått en hel dag. Jag minns än i dag hur väl och ingående han en gång berättade för oss om planeternas gång, under det han med skolans jordglob demonstrerade jordens rörelse. Jag kände mig både lycklig och glad över att få lära mig det jag ej förut vetat. Och läraren *slog inte in lärdomen i skallen på lärjungarna, såsom vissa tidigare lärare och lärarinnor gjort*, utan han *undervisade oss.*

Första terminen lärare Sjöstrand »höll», fingo vi nya läseböcker. Dessa innehöllo nyare text än de gamla. Sjöstrand var bokvän, så vi fingo icke lägga dessa böcker i våra lådor i skolbänkarna, som vi brukat göra med de gamla läseböckerna, utan de nya skulle ligga på ett bord framme i skolsalen, när de ej användes. Och när vi skulle läsa i dem, fingo ett par av flickorna dela ut böckerna, och efter läsningen fingo de samla ihop böckerna och lägga dem ovanpå varandra i en hög på bordet.

Om någon handskades vårdslöst med läseboken i lärarens åsyn, fick han genast tillrättavisning, och samtidigt fingo vi andra en lektion om aktsamhet av böcker och om böckers värde. Detta var lärorikt och hade fostrande betydelse.

Vi barn hade icke förut hört talas om subjekt, predikat, uppsats, satsform eller satslära. Och barnen i de högre klasserna voro lika okunniga i sats- och formlära som de yngre. Men vår gode lärare var alltjämt lika outtröttlig till att förklara och undervisa, och hans tålamod med vår tafatthet syntes ej taga slut.

Då vi skrevo rättskrivning, fingo vi den första tiden skriva på våra griffeltavlor, och det var nog det bästa vi kunde göra, ty då fingo vi stryka ut allt vad vi hade skrivit; våra stavfel blevo alltså utplånade för alltid. Läraren var aldrig elak ens när vi skrevo rättskrivning. Han sade upp blott några ord på en gång; ingen behövde bli efter, ty läraren väntade tills alla skrivit vad han läst upp. Så snart vi skrivit, bytte flickorna och pojkarna tavlor samt rättade varandras skrivningar. Sedan fick en efter en läsa upp ett ord och stava det så, som det stod på hans eller hennes tavla. Var det felstavat, fick eleven rätta det samtidigt på sin tavla, och det fingo vi andra också göra, om ordet var felstavat på våra tavlor. Och då och då lät läraren oss skriva upp orden på svarta tavlan med rätt stavning, så att alla skulle få en riktig synbild av dem. Sist brukade läraren se igenom det på tavlorna.

I det nya ämnet uppsatsskrivning fingo vi under den första tiden skriva även uppsatserna på våra griffeltavlor. Läraren läste då upp någon kort berättelse för oss ett par gånger, och sedan fingo vi försöka omskriva innehållet. Därefter rättade läraren på våra griffeltavlor vad vi skrivit; sist skrevo vi av vår rättade uppsats i våra skrivböcker.

I den nu utvidgade räkneundervisningen var vår lärare alltjämt lika outtröttlig till att undervisa och lära oss. Därunder räknade han på svarta tavlan det ena talet efter det andra, medan alla lärjungar uppmärksamt sågo på. Sedan fick ett barn gå fram till svarta tavlan och räkna ett tal, medan de övriga fortfarande fingo se på; kunde inte barnet räkna talet, så hjälpte han det. Så snart han inlärt vissa regler för ett räknesätt, fingo vi var för sig räkna talen ur räkneboken på våra griffeltavlor. Sedan förhörde han oss på resultaten, medan vi förut fått lämna honom våra faciter. Ingen behövde vara ledsen när vi hade lektion i räkning. Blott barnet var uppmärksamt och hade vilja till att lära, fick det inget ovett när det ej kunde räkna ett visst tal. —

Jag citerar härefter några uttalanden av Sjöstrand under lektionerna.

»Ni skall alltid hälsa hövligt när ni möter någon. Mot gamla personer bör Ni vara särskilt hövliga och hjälpsamma. Om det t.ex. är trångt i kyrkan, ska Ni stå och låta de gamla sitta. Ni bör vara ärliga mot varandra i ord och handling och hålla era löften. Ni får aldrig lägga något hinder på en väg eller på ett järnvägsspår. Ser Ni något sådant, ska ni taga bort det. Ni får inte plåga djur; de ha samma känsel som vi människor.

Ni ska hålla er kropp ren. Om sommaren bör Ni bada ute. Om vintern kan Ni doppa en handduk i kallt vatten, vrida ur den, och torka Er därmed på kroppen. — Det är osnyggt med smuts under naglarna. — Pojkar bör inte lära sig tugga snus eller röka. Lär Ni er inte sådant ofog, kan ni undvara det.

Ni bör låta plombera edra tänder och draga ut de söndriga. (Någon tandvård var då ej införd i skolorna.)

När Ni går ut om kvällarna, när det är månsken, kan Ni se på månskäran om det är ny eller fullmåne. Då det är nymåne, kan ni taga månskäran med högra handen, i motsatt fall med den vänstra.

Sätt ej smutsfläckar i böcker! Kommer I till en person som har sina böcker ordnade i ett skåp, plocka då inte ut den ena boken efter den andra. Vill I se på en bok, sätt den sedan åter på sin plats! Ni ska ha era läroböcker överklädda med papper. Slit inga blad lösa i böckerna! Ni bör inte slarva, när Ni skriver. Om ni skriver ett brev, skall det icke vara smutsigt då det avsändes.»

Vi fick inte sätta bläckplumpar i våra skrivböcker. Sjöstrand lärde oss hur vi skulle sitta och hålla pennan då vi ritade och då vi skrev, och vi fick inte skriva med krokflisar. Han lärde oss vässa våra blyertspännor (vi formerade dem då med kniv).

Många regler försökte han inpränta i oss. Han upprepade dem för oss otaliga gånger. Han satte sig jämte oss i bänken och lärde oss det vi icke förstod.

Läraren hånade aldrig ett barn som var mindre begåvat, eller fattigt, blott det var uppmärksamt och flitigt. Han gynnade icke det ena barnet mera än det andra utan höll alla elever lika. Vare sig de hade rika eller fattiga föräldrar, gjorde han ingen åtskillnad mellan dem vid undervisning eller tillrättavisning.

Såväl gossarna som flickorna hade respekt och aktning för vår lärare, och gjorde aldrig något spektakel eller skälmstycke, som kunde göra honom ledsen. Vi skolbarn voro över huvud taget lydiga, snälla, sediga och stillsamma och vi voro aldrig osams. Detta sagt utan skryt varken över mig själv eller över mina skolkamrater. —

Jag gick i två folkskolor och en fortsättningsskola hos Sjöstrand. Och jag har endast ljusa och glada minnen från denna tid. Då man gick i skola hos honom, var man inte ledsen när skolan skulle börja. Tvärtom var man ledsen då skolan slutade. Jag minnes hur ledsen jag var den sista dagen i folkskolan för att jag skulle sluta skolan.

Folkskolläraren Karl Evald Nilsson, Öja (Småland).

Av folkskolläraren *Harald Vrethammar*, Rappestad, Vikingstad.

I sin skolgärning var läraren K. E. Nilsson störst såsom fostrare. Helgjutenheten i hans karaktär, hängivenheten för kallet och generositeten i hans väsen fängslade, värmde och verkade. Och han omfattade sina elever med varmaste intresse. Förhållandet mellan honom och dem präglades av hjärtlighet och förtroende. Banden mellan oss och honom sletos ej, i och med att vi lämnade skolan.

Vi hyste stor respekt för honom. Men han behövde icke tilltvinga sig sin maktposition genom skräckinjagande medel, ty det auktoritativa draget i hans väsen gjorde sig omedelbart förnimbart. Man tyckte hans andliga kraft utstrålade från ögonen. Den fasthet och konsekvens, med vilken han slog vakt om vissa självklara ordningsregler för en skolklass, gjorde att det sällan föll någon in att bryta mot dem.

Särskilt högt värderade vi pojkar, att läraren deltog i de friluftsövningar, som ersatte gymnastik inomhus, eftersom vi icke hade tillgång till gymnastiksal. Få äro säkert de som ha sådana minnen från blänkande gymnastiksalar som vi från skogar och hagar i vinter- eller sommarskrud. Läraren delade i lekarna vår iver och spänning. Aldrig ha väl skogens buskar tett sig så lömska och gåtfulla, som då vi i folkskolans högre avdelningar (»storskolan») lekte t.ex. indianer och nybyggare med vår lärare. När vi lekte rymmare och fasttagare, var hans hatt den mest eftertraktade skalpen. Det fordrades minst ett dussin pojkars strategiska skarpsinne och krafter för att ta fast rymlingen och stänga in honom i »fängelset». Alltså: det var dels vår lärares förståelse för barnens behov samt beredvillighet att låta detta få utlopp, dels hans mångsidiga förmåga att göra denna driftutlösning särskilt angenäm, som främst gav honom en plats i våra hjärtan.

Vad som i första rummet utmärkte honom såsom undervisare, var att han förmådde göra skolarbetet lustbetonat. Det fordrades säkerligen en god portion pedagogisk talang att göra skolarbetet i en avdelning om upp till 63 barn i fyra klasser icke blott drägligt utan även intressant och efterlängtat. I skolan fanns en glad och livande atmosfär. Hotade oss långtråkigheten, jagade vi den på flykten t.ex. med en munter sång.

Gunstlingssystemet var läraren främmande. Alla lärjungar hade en känsla av att ingen var betydelselös i det gemensamma skolarbetet. Vi behövde icke känna oss såsom en skock får, som dirigerades av sin herde. Vår ställning var snarare att likna vid myrans, ty var och en kände ansvaret att bidraga till trevnaden och arbetsresultatet i skolan.

För att en sådan inställning skulle kunna hållas vid liv, fordrades att också den som endast kunde bidraga med obetydliga tillskott, hade klart för sig, att även den minsta skärv var välkommen. Här kom väl till pass lärarens förunderliga förmåga att lyssna till vad vi hade att berätta. Det verkade ofta, som om han blev förvånad över våra kunskaper eller berättelser. Denna hans hållning bidrog i högsta grad till att öka vår kunskapstörst och sporra vår berättariver.

Redan dessa egenskaper hos honom utgjorde garanti för att skolgången skulle bli en angenäm tid. Härtill bidrog ytterligare hans uppläggning av arbetet. För varje teoretiskt ämne brukade han vid terminens början förklara för oss, vad vi skulle gå igenom under terminen. Där sutto vi och mätte »betinget». Nog såg det stort ut, men läraren menade, att det gick en sida i taget. »Ja visst, men ändå», tyckte vi. En gång, när vi ansågo en terminskurs väl omfattande, frågade han oss, om vi hört berättelsen om fadern som bad sina söner bryta av en risknippa. Nej, ingen kände till den. Då berättade han historien för oss samt gjorde i anslutning därtill en del jämförelser mellan berättelsens och vår situation. Efter den utläggningen kröp vår bävan inför terminskursen ihop, ja, försvann. Alla hade klart för sig, hur vi skulle nå målet: smälta en sida i taget, lära oss behärska en svårighet i sänder. Och vi voro inte sena att ta fasta på vår lärares ord. Vi gladde oss, när vi kunde märka, att vi inte hade långt kvar till mitten av kursen. Hade vi bara kommit dit, menade vi, skulle resten gå som en dans. Hur annorlunda hade inte vår inställning till arbetet varit, om vi ej vetat något om dess omfattning och planläggning!

För varje fortsättningsskolekurs uppgjorde läraren en arbetsplan, som angav vad vi i detalj hade att göra varje skoltimme under sex veckors tid.

Det var lärarens praktiska läggning och sunda förstånd, som kraftigt bidrog till att göra honom skicklig att undervisa. Dessa värdefulla egenskaper voro kanske arv från fäderna, ty han hade djupa rötter i den småländska bondestammen. Hans fasta förankring i verkligheten var en hämmande kraft endast så till vida, att den avhöll honom från att ge sig en verklighetsfrämmande teori i våld. Den var förutsättningen för hans glada livssyn och gav förklaringen till det karakteristiska i hans pedagogiska gärning.

Nilssons älsklingsämne var nog hembygdskunskap. Så som han bedrev undervisningen i detta ämne, gav den mer än teoretiskt vetande. Den syftade även till att väcka känsla för och kärlek till den egna trakten och det egna landet och var alltså karaktärsdanande. Han var själv en intresserad fornforskare och gjorde en grundlig inventering av Öja sockens talrika fornminnen. Vi voro honom behjälpliga med arbetet

och kände oss därvid vara riktiga små vetenskapsmän. Det beredde oss stor glädje och stolthet, att vi lyckades hitta vissa stenåldersredskap. Med vilken spänning startade vi inte expeditioner för att upptäcka förut okända rösen, hällkistor eller dylikt! Här fingo jaktinstinkten och nyfikenheten lovlig utlösning. Att vi skattade denna undervisningsform mycket högt, behöver väl ej särskilt framhållas. Vi förstodo nog icke då, att den även var effektiv, men jag vet det nu, eftersom en del av mitt kunskapsförråd är minnen från exkursionerna under min elevtid i folkskolan.

Undervisning och fostran voro icke två skilda begrepp för vår lärare. Han ville, att hans läraregärning skulle bära frukt i våra göranden och låtanden utanför skolan. Satsen Vi lära icke för skolan utan för livet, var tydligen hans pedagogiska ledstjärna. Jag tänker därvid på hans förfarande vid t.ex. botanikundervisningen. Där gällde det för honom inte först och främst eller endast att lära oss växtdelars benämning och blommors namn. Nej, här var det honom en lika angelägen uppgift att väcka vår kärlek till blommorna, att skapa ett behov hos oss att söka deras sällskap. För den skull gjorde han skolträdgården till en mönsterträdgård (vilket han blev diplomerad för). Det var första steget. I trädgårdsskötsel tillägnade vi oss goda kunskaper under hans sakkunniga ledning. Nästa steg togo vi självmant. Vad kunde vara mer frestande än att praktisera sin färdighet i t.ex. ympning på en surapel, som stod i närheten av ens hem? Eller vem ville avböja ett erbjudande att ta med hem några rötter av perenna växter, som blivit över vid omsättning i skolträdgården? Vi visste, hur de skulle planteras, och kände till, vilken färgprakt växterna utvecklade under sin blomning. Tänk vad den egna täppan skulle kunna bli vacker! Ja, så blevo vi örtagårdsmästare lite var. Och vi uppträdde även såsom givare i förhållande till skolträdgården. Det fanns nog på vår egen tomt en buske eller blomma, som saknades i skolans samling. Det beredde oss stor glädje att få bidraga till skoltomtens prydande. På detta sätt skaffade vi oss liksom inteckning i sockenskolan. Vi hade därför till den inte samma neutrala inställning som till andra hus i trakten. Det var något särskilt med skolan: den var *vår*.

Stadskomminister Henrik Schartau, Lund.

Av Kyrkoherden *Assar Lindeblad*, Skartofta.

Predikant. Utan jagt efter menniskoynnest, liksom utan fruktan för menniskoförföljelse, förde han Guds budskap med samma tunga till

den werldslige wise och till den enfaldige, till studenten och till dagakarlen.

Innan kort begynte alltflera att lyssna till predikantens stämma och fatta kärlek till Guds ord; och åtminstone under de twenne sista decennierna af Schartaus prestförwaltningstid syntes wid hwarje Aftonsångsgudstjenst som förrättades af Schartau, en högst talrik folksamling. Män som under weckan sutto i de Akademiska Kathedrarna och ynglingar från Universitetets lärosalar infunno sig här med ödmjuka, sanningssökande lärjunga-sinnen, och från widtaflägsna byar inwandrade alltjemt till Lund mångfaldiga personer, som kommit till angelägenhet om sin frälsning, att höra christliga anwisningar från den erfarne själasörjarens läppar. Predikade han på landet, så gingo skaror från Lund dit ut, och deribland personer af andra könet, som för sin ungdom, sin skönhet och sin börd hade kunnat wara de fremste i danssalongen, men heldre försakade werldens nöjen och uppburo werldens hån, för att af oskrymtad omtanka om sin själs salighet få höra ewiga lifsens ord.

Schartau beredde sig alltid med sorgfällighet till sina predikningar. Tiden medgaf honom sällan att fullständigt utarbeta en predikan; men han uppsatte sitt utkast, redigt och logiskt, och nedskref deri hufwudlärdomar, som i rik mängd, liksom strömmar från en källa, flöto från hans predikoämne. Dessa ämnen woro ofta ganska frappanta, alltid i hög grad christligt praktiska, och innehöllo mången gång i twå rader mer sanning och andlig erfarenhet, än andra presters hela predikningar.

Det war synnerligast i utwecklingen af de nedskrifna hufwudpunkterna, Schartaus djupa andliga erfarenhet framlyste. Han liksom synade hwarje winkel och wrå i hjertats innersta hos menniskor af högst olika själstillstånd. De som wille inhämta kunskap om det inre christliga lifwets födelse, utweckling, uppblomstring, ej efter det döda systemet i läroböckerna, utan efter den lefwande erfarenheten i Guds Andas skola, — för dem war der ljus, rikedom, själsnäring i Schartaus föredrag, och de tröttnade ej att höra honom timman ut. Bonddrängen så wäl som Professorn gjorde sina anteckningar och lemnade templet, »af Guds helga gåfwor glade.»

Katechet. Som katechet war Schartau kanske störst. Klart inseende barnunderwisningens stora wigt, war han beständigt omtänkt på förbättrandet af underwisningsmethoden. Hans bemödande war, att med förbigående af alla från menskliga wettenskaper hämtade konsttermer, inplanta tydliga begrepp i barnets själ; och ofta lärde han af de swar, som barnen gåfwo, huru han sjelf skulle uttrycka dem. Han började wanligtwis med alternativa frågor, sålunda att det rätta sattes antingen wid sidan af dess motsats eller wid sidan af en obestämd mening. På detta sätt öfwades barnets tankförmåga att skilja det rigtiga från det

origtiga, och underwisningen blef derigenom till betydlig del intressant. För de mera försigkomne nyttjades i allmänhet bestämda frågor, så framt den katechetiska undersökningen icke gick alltförmycket på djupet och intet swar eller ett mindre redigt swar bekoms; ty Schartau förstod mästerligt den konsten att leta sig wäg till hwar och ens fattningförmåga, och han slapp icke sin man, förrän frågans ämne war fullt utredt. Icke påstod Schartau, att hans katechetiska method war den bästa, ehuru han för sin egen del funnit den under en flerårig tjenstgöring lämpligast, och liksom han sjelf icke war någon menniskors träl, wille han ej heller att någon skulle slafwiskt följa hans ord och underwisningssätt. »Den som till den grad tager sig af sin Herres sak, att han är redobogen till att antaga allt som sitt eget hwad han finner befordra det stora ändamålet, en sådan undgår att låna allt hwad han behöfwer; ty han finner i sin Herres skattkammare ett så rikt förråd, att der alltid blifwer något särskilt till honom, som kan blifwa hans eget, utan att han dock jagar efter någon egenhet, hwilket en Herrans tjenare aldrig gör.»

Det war egentligen de barn, som bereddes till den heliga Nattwarden, hwilka Schartaus katechetiska underwisning i första rummet kom till godo. Man kan lätt förstå, att Läraren ej lät det här bero wid blott utanlexor. Sådana älskade han aldrig. Han wille att christendomen skulle som ett lefwande, friskt, sjelfständigt helt uppfattas och tillegnas af hela menniskan. Icke kunde Schartau, icke kan någon lärare blott genom sitt tillgörande omwända en enda, ännu mindre alla af Nattwardsungdomen. Omwändelsen är Guds och icke menniskors werk. Men der en sann och lefwande christendomskunskap, under trägen bön och träget arbete, inplantas i det unga hjertat, der har alltid Guds Anda tillfälle att werka, der wisar sig äfwen nådens kraft till bättring och tro.

Folkskolläraren Statsrådet Fridtjuv Berg, Stockholm,

Av Skolföreståndarinnan *Anna Sandström*, Stockholm.

Genom Fridtjuv Bergs bortgång har icke blott folkskolan mist en oersättlig ledare, hela det svenska undervisningsväsendet sörjer en storman, lika framstående för pedagogiska insikter som för organisationsförmåga.

En underbar enhetlighet är särmärket för Fr. Bergs livsgärning. Redan i den tidiga ungdomen tog han säkert sikte på det ideal, åt vilket han sedan ägnade mannaålderns strävan. Kanske skulle man bäst kunna uttrycka detta ideal med hans egna ord i en nyss publicerad ungdomsdikt: »göra folkets natt till dag». Hans livsgärning blev ej som så många svenskars ett fragment, hans bana bröts ej av osamman-

hängande kurvor och vinklar. Stilla och säkert fördes han under sin oavlåtliga kamp för folkets upplysning från den obemärkta lärareplatsen genom allt mer och mer vidgade verksamhetsområden upp till ministerpostens dominerande maktställning.

Vad som möjliggjorde denna hittills i vårt land enastående bana, var nog föreningen av samvetsgrant och grundligt forskarsinne med viljemänniskans oböjliga handlingskraft. Det säger sig självt, att en de lösa hugskottens man ej kan i längden behålla något större inflytande över en så betänksam samhällsklass som lärarna. Fr. Berg utövade, som bekant, livlig verksamhet som pedagogisk skriftställare och talare. När han talade, gjorde han alltid intryck av att *veta* mer än andra om det ämne, som var å bane, att ha satt sig in i frågans alla sidor, innan han, som det syntes, på rent objektiva grunder bildat sig ett omdöme. Åhörarna måste böja sig för den överlägsna sakkunskapen och logiken och märkte kanske icke alltid, att under formens nyktra saklighet vibrerade dock innerst den lidelse, utan vilken ingen talare övertygar och vinner makt över själar.

Visserligen stod folkskolan alltid hans hjärta närmast, men han kände sig dock icke enbart som folkskoleman utan också som *svensk pedagog*. Ända från början av sin verksamhet nitälskade han för allt, som kunde väcka och vidmakthålla det slags pedagogiska intresse som ej stänges inom ramen av den ena eller andra skolarten. Det torde vara svårt att nämna något företag i denna riktning, vid vilket han icke fäst sitt namn såsom initiativtagare eller medarbetare. Vi erinra om att han var en av stiftarna av Pedagogiska sällskapet i Stockholm, att han liv-

ligt intresserade sig för Pedagogiska biblioteket härstädes och att han tidigt nitälskade för inrättandet av en pedagogisk professur, vilken han dock helst tänkte sig lagd på den praktiska bas som Olof Eneroth angivit i sitt berömda testamente. Denna tidskrift [Verdandi], som alltifrån sitt första framträdande velat i all anspråkslöshet vara organ för detta mera allmänna pedagogiska intresse, har Fr. Berg att tacka för mycket. Liksom han från början tillhörde den s.k. Uffekretsen, så var han också en av Verdandis första och främsta medarbetare. Redan den första årgången — 1883 — innehöll en lång och ingående artikel av honom om »Folkskollärarebildningen». Ett kvarts sekel senare satt han som ordförande i den kommitté, som fått sig ålagt uppdraget att höja och reformera seminariebildningen — ett vittnesbörd till alla andra om enhetligheten av hans livsarbete.

Från många synpunkter kan man säkert säga, att Fridtjuv Berg varit en lycklig man. Han fick ju den stora glädjen att som skolpolitiker och minister föra ut i det verkliga livet många önskemål, som han kämpat för, medan han ännu stod som menig man i ledet. Han hade också den lyckan att få utföra sin livsgärning uppburen av ett orubbligt förtroende från det stora flertalet av sina kolleger inom folkskolan och i intimt samarbete med några av de främsta bland dem.

Men naturligtvis — ett högt pris måste också han betala för framgången, hans egen och sakens: ett arbete så spartanskt, så heroiskt, att det måste ha inneburit rätt mycket av offerväsen. Den trägne arbetaren fick sällan tid att ägna sig åt blommorna vid vägen, icke därför att han saknade sinne för dem — långt därifrån — utan därför att tiden led och målet låg fjärran. Samlandet av alla krafter kring den ena uppgiften kunde ej heller försiggå utan försakelse av annan verksamhet som lockade. Särskilt anar man, att Fridtjuv Berg haft att övervinna en stark dragning till rent vetenskapligt arbete, för vilket han hade så stora förutsättningar.

Fridtjuv Bergs ord fingo alltid en säregen värme och lyftning, när han talade om Geijer, Olof Eneroth, Torsten Rudenschöld, och han älskade att se sitt arbete som en fortsättningslinje av deras. Nu hör han själv till den svenska bildningens historia. De som skola taga upp arbetet efter honom, måste — vare sig de i allt kunna följa honom eller icke — anknyta till hans verk och de traditioner han skapat.

Kommentar.

Där ingenting nämnes här nedan om tidigare utgåvor, äro artiklarna — mig veterligen — icke förut tryckta. Här i boken återgivna framställningar utgöra mestadels urval ur vidlyftigare skildringar; närmast av ekonomiska skäl ha nämligen från de senare frånskilts sådana partier, som synts vara mindre belysande för begreppet »goda lärare».

Till första huvudavdelningen: En lysk konstnärs föräldrahem; lärare i hans konfirmandskola, läroverk och konstakademi (s. 3—11).

Kügelgen. Urval ur Wilhelm von Kügelgen: En gammal mans ungdomsminnen. Översättning av John Ternstedt. Sthlm, Norstedts, 1903 s. 37—40, 82—95, 185—186, 269—276, 392—395, 459—461, 523—529.

Till andra huvudavdelningen: Universitet etc. (s 12—22).

I följande ordning: Uppsala, Lund, Stockholm.

Linné. Ur J. G. Acrel: Tal, om läkare-vetenskapens grundläggning och tillväxt . . . i Uppsala . . . . uti Kongl. Vetenskaps Academien. Sthlm 1796 s. 149—150; 158. Jfr Harald Dahlgren: Linné som lärare. Verdandi 1907.

Herbationes etc. = Botaniska exkursioner i Uppsalatrakten.

Örfilar etc. hellre fela mot latinska språkets än mot naturens lagar.

Söderblom. Ur »Hågkomster och livsintryck» volym 15, Uppsala, Lindblads förlag, 1934 sid. 243—249.

Agardh. Ur D. Bergendal: Jacob Georg Agardh. Minnestal vid Nordiska festen i Lund den 8 mars 1901. Nord. univ. tdskr. Malmö 1901. — Efterträd.: Areschoug.

Eklund. Ur Julboken 1925, redigerad av D:r H. E. Hallberg; Stockholm, Svenska Kyrkans Diakonistyrelses bokförlag, (Uppsala) 1925. — Apostolikum = apostoliska trosbekännelsen: Jag tror på Gud fader . . . (= andra huvudstycket i lilla katekesen). — Peripatetiska = under kringvandring givna. — Om E. jfr 1) 1) Skrifter, tillägnade Pehr G. Eklund, Lund 1911, 760 s. 2) Edv. Lehmann: Pehr Eklund; i: For kirke og kultur. 1912 s. 152—159.

Retzius. Ur Afsked och Tack till Anders Retzius. I Svenska Läkaresällskapets namn. Den 27 April 1960. Sthlm 1861. I samma häfte: minnesdikt av H. Sätherberg. Jfr Olof Eneroth: Minnesskrift (vid R:s och Isr. Hwassers död). Sthlm 1860. Jfr K. Vet. Akad. handl. 1892. Så ock: Från Karolinska Institutets fest Den 13 Okt. 1896; Sthlm 1896.

Till tredje huvudavdelningen: Seminarier (sid. 23—36).

Norlén. Ur Fredrik Lundgren: Wilhelm Norlén. Anteckningar om hans förflutna lif. Sthlm 1899. s. 207—276. Jfr ÅSU 47—48.

Norléns uttalande om regn och solsken efter åska och storm är en tydlig reminiscens från Comenius: Didactica magna kapitel 26 mom. 8 (t.ex. i över-

sättningen Stora undervisningsläran, Sthlm 1916 s. 220). Även strängheten mot slöhet, gudlöshet, hårdnackenhet och stolthet anbefalles hos den milde Comenius. Om honom o. a. utgav Norlén i två upplagor en diminutiv Pedagogikens historia, som användes vid seminariet.

Lindblom = katekesutvecklingen (1812—1878) av ärkebiskop J. Lindblom. Om Norléns arbete för 1878 års utläggning jfr ÅSU 47 s. 248.

Lärjungarnas motspänstighet i vissa fall får sättas i samband med att åtskilliga av dem voro 25 à 30 års män, att somliga redan varit lärare i tjänst och att vissa varit verksamma såsom folk- eller frikyrkopredikanter, eller kände sig dragna till dessas åskådning.

Såsom bevis på hur omtyckt, ja avgudad, rektor Norlén var av vissa lärjungar, kan nämnas, att det exemplar av rektor Lundgrens ifrågavarande monografi över honom, varur här föreliggande urval är gjort, är inbundet i ett exceptionellt fint och dyrbart band. Det har ombesörjts av Norléns f.d. elev skyddshemsföreståndaren Gustafsson, Odengatan 16, Uppsala.

Slutorden här i utdraget synas icke vara riktade mot frikyrkor utan mot lärarens mångsyssleri. I annat fall skulle icke detta drag ha meddelats här i boken om goda lärare; denna vill nämligen icke uttala sig för eller emot olika slags kyrkor (men vill gärna vara med om att ge ett hugg åt mångsyssleriet).

Sandberg. Slutet av denna artikel Jfr Svensk Lärartidning 1925 sid. 982—983. Jfr aa s. 961—962 och Tdskr. f.sv. folkhögskolan 1926 s. 40—49. D:r Sandbergs pedagogiskt-metodiska önskemål äro till stor del stödda på Comenius. I dennes Stora undervisningslära läser man t.ex. uttalandena att solen bör snart få lysa efter det moln höljt himmeln och att trädgårdsmästaren ansar och vattnar, ger näring och ympar, beskär det viltväxande etc. Jfr. aa 1916.

Berg. Jfr kommentaren här om honom på sid. 282.

Till fjärde huvudavdelningen: Stalliga läroverk (s. 37 o.f.)

Kropotkin. Utdrag ur Peter Kropatkin (Kropotkin): En anarkists minnen. Sthlm 1917 s. 77—82; 102—106. — Om Naturens filosofi; om högre uppfattning av naturens liv etc., jfr här i kommentaren om prof. Dahl och D:r Eneroth.

Runeberg. Om vedervärdigheter under hans tjänstgöring i Borgå jfr ÅSU 62; ÅSU 40 s. 142—152 (Man fick av kamraterna ej ens lov att titta på Runeberg); A. Hultin: Borgå gymnasii historia, bl. a. II s. 94—97. Runeberg måste ibland med rottingen kuva »herrar gymnasisters» trots; A. E. Nordenskiöld var bland de c:a 30, som i sårad stolthet lämnade läroverket i förtid. Om gymnasistöverdåd i dåtida läroverk jfr ÅSU 34.

I sitt Helsingfors Morgonblad intog R. en hyllningsdikt till lektor Johan Borgström vid dennes 75:te levnadsår och 50:de lärareår i Borgå. Den är omtryckt i R:s »Samlade skrifter» I 1887 s. XXVI. Däri låter han följande budskap nå den grånade läraren: »Stammar skjuta Fjerran från bygd; Hyddor, länder, nejder njuta Deras frukt och skygd. — Glädjen, friden Har kring dem sin stig. Blef ej deras frö i tiden En gång sådt af dig?» (Denna strof har senare placerats såsom motto på Svenska folkskolans lärarematrikel.) — Själv skulle Runeberg följande år inträda i samma härliga livsuppgift.

a) Förlägget finns i Tidskrift utgiven af Pedagogiska föreningen i Finland 1877 s. 250—254. — De två latinska meningarna i uppsatsens början: Den Jupiter hatar, resp. Gud älskar, gör han till lärare. — Joh. 21: 15: Föd mina lamm! — Någon professor F. i grekiska kan jag icke finna ha tjänstgjort dåtilldags i Finland. — Luntor = tryckta eller handskrivna översättningar; vanligen förbjudna. — Progymnasiets i Borgå statuter: ÅSU 44 s. 162—169; jfr 187.

b) Ur Festskrift tilegnet Professor Otto Anderssen paa 70-aarsdagen. Kristiania 1921 s. 25—27, 34—37. — Den som vid bären kallade Runeberg folkets lärare, var J. V. Snellman.

Arrhenius. Ur Tdskr. utg. af Pedag. fören. i Finland 1901 s. 92—97. — Om A. jfr Rob. Tigerstedt: Åbo gymnasium 1828—1872, Helsingfors 1919 s. 138—140. Så ock Svenska klassiska lyceum i Åbo 1872—1922. — Om Axel Haartmans plafondmålning över A. i trapphuset jfr Åbo Underrättelser 18/11 1928.

Wikner. Ur Skolminnen från 1860- och 1870-talets Uppsala. Uppsala, Lindblads förlag, 1924 s. 107—114. Det tal till nybakade studenter, som här återges, finns icke nämnt i W:s Samlade skrifter. Om Wikner såsom pedagog jfr även nämnda förlags serie Hågkomster och livsintryck band 17 s. 111—133, med avtryck ur förf:s anteckningar under lektionerna; jfr där s. 127 mera om den drunkning, som även Vesterlund relaterar.

Kjelldahl. Ur Nordisk Familjebok uppl. I band 8 sp. 774—775. Jfr. C. R. Nyblom: En sjuttioårings minnen I Sthlm 1908 s. 121—125, 162—164.

Nordlund; Östergren. Ur särtryck av författarens skildringar i Norrlandsposten: Femtio år Minnen och intryck från skolåren. Gefle 1927. Kortare om dessa men ganska mycket om andra lärare vid Gävle läroverk berättar förf. i Lindbladska förlagets bok När jag gick i skolan, Upps. 1934 s. 37—47; bl. a. om de präktiga lärarna J. T. Ekström, Jonas Selggren och P. Waldenström.

Om *Nordlund* jfr S. Almquists skrift om denne, i Verdandi 1914 (särtryck). Där berättar förf. s. 116—117, att N. var ensidig: endast genom lektor Kjelldahls mäktiga beskydd blev han student (sedan K. hotat kugga de andra lärjungarna, om medlärarna underkände N.). Och N. hade stora svårigheter att bli graduerad, enär han hade svårt att förskaffa sig de tre övriga betygsenheterna, medan han hade högsta vitsord i matematik, fysik och astronomi. Latinet var honom under hela studietiden mycket besvärligt. Sid. 120 o.f. berättas, hur N. blivit matematiker och börjat lära sig tänka på egen hand efter sex års läroverksstudier. Förr sutte tanklösheten i högsätet; det »meddelades nog tankar, men andras». — Aa s. 123—124 talar förf. om sådana speciella förhållanden vid Gävle skola, genom vilka Nordlund fördes till en genomgående systematisk matematikskolning enligt sin egen metod. — Ett annat exempel på verkan av dåliga resp. goda lärare ges i Carl von Zeipel: Samlade skrifter, Upps. 1861, I s. III: Z:s dåliga informatorer förkvävde hans lust för studier och andra lyckades »väcka hans bättre natur».

Om *Östergren* jfr Ernst Henning: Skalden »Fjalar» som lärare. I Lindbladska förlagets Hågkomster och livsintryck II s. 126—129; sid. 127 yttras, att det vilade en viss *andakt* över hans lektioner. »Vi erforo . . . huru mycket vi lärde under desamma, och han lärde oss arbeta så, att vi kände *arbetets* glädje».

I Gävle h.a. läroverks årsredogörelse för läsåret 1880—1881 skriver rektor G. Klintberg (s. 19), att Ö:s verksamhetstid där »var tillräcklig till att låta honom framstå såsom en af de utmärktaste lärare, läroverket någonsin haft, och att jämte den djupa saknad, han hos alla efterlemnar, framkalla ett beklagande deraf, att en lifsgerning, som lofvade så mycket, skulle så tidigt afbrytas».

Älf. Ur Jac. Ax. Lindblom: Domprosten m.m. Herr Doct. Samuel Älfs minne. Vid jordfästningen i Linköpings Domkyrka den 14 Julii 1799. Linköping, s. 23—33, 44—47. Enligt denna skrift var professor Älf en av våra mest produktiva latinska skalder dittills och känd för sin stora samling bl. a. av latinska poeter i Sverige (Linköp. stiftsbibl.; 106 volymer, enligt aa s. 56).

Älf hade »åtnjutit» en skolgång som delvis utgjorde en ohygglig vrångbild av undervisning och fostran (jfr aa s. 56). Han var då eller blev senare befryndad med bl. a. biskoparna Filenius, Rydelius och Benzelius samt halvbror till bibliotekarien Lidén. Men tidigt faderlös bedrev han sina studier (i Uppsala) under största fattigdom (aa s. 56). Före Lindbloms och hans företrädares, Uno v. Troils, utnämningar till biskopar hade Älv högsta röstetalet. — »Fileniska namnet» jfr nyss om Filenius. — Ett sällsynt tack för allt inklusive för domprostparets donationer utgör en kondoleansskrivelse från hans forna gymnasisters barn till domprosten vid hans hustrus död 1797 (tilltryck till sedermera biskop Lindbloms i Linköping tryckta liktal över fru Älf.).

Dehlin. Ur Östgötabladet 7/6 1921. Omtryckt i rektor A. Linnarssons förtjänstfulla och illustrerade undersökning Vadstena skola. Studier i ett litet läroverks historia från förra hälften av 1400-talet till nuvarande tid. Link. 1931 s. 241—244. Denne skriver där s. 241 bl. a.: »Det står en nimbus av beundran och vänskap om hans namn, som alltjämt gör sig märkbar, när man hör någon av hans forna lärjungar tala om honom». D:r Falks tal hölls, då D:s porträtt och en stipendiefond bärande hans namn överlämnades av tacksamma lärjungar den 4/6 1921.

Schotte. Ur Strängnäs stifts prestmöteshandlingar 1891, Str. 1891: Minnen och bilder från templen och skolsalarna sid. 104—106.

Mens sana etc. = en sund själ i en sund kropp.

Nibelius. a) Ur Minnesteckning öfver . . . G. Nibelius; Westerås, tryckt hos A. F. Bergh, 1882, s. 19—21, 27—28; sid. 124—126 avtryckes ett f.d. elevernas Grafminne på vers av kh P. A. Ljungberg.

b) Ur Anteckningar om mitt förflutna lif. Sthlm 1889 s. 76—77. Förf. prisar N. ej minst för att denne bad en — t.o.m. illa anskriven — pojke om ursäkt för en sin oaktsamhet eller oavsiktliga förolämpning.

Vid slutorden här hänvisar prof. S. till Geijers Minnen i Saml. skr. III s. 39. — Nibelius var en av de kyrkans många praktiskt och teoretiskt gagneligaste kraftkarlar som rönt personlig påverkan under vistelse i Storbritannien.

Jfr Minnestal öfver . . . Nibelius, vid allmänt Prestmöte i Westerås den 11 Juni 1856, af Carl Daniel Arosenius, Westerås 1856; i Handlingar rörande Prestmötet i Westerås 1856 (särtryck).

Mossberg. Ur Westmanlands Allehanda 30/5 1902. Är (med nystavning) omtryckt i Arosiana IV s. 49—51; jfr aa III s. 30—32.

Sundén. a) Ur Nya Dagligt Allehanda 16/10 1910 s. 3 sp. 4—5. b) Ur In memoriam. Präster i Västerås stift. Falun 1912 s. 72—78. I Prästmöteshandlingar s.å. s. 70—78. Såsom läsaren har på känn, var kustos 1877 = författaren; jfr. lärov katalog s. 4. c) Domprosten Fåhræi minnestal torde vara otryckt. Det avslutades med en dikt, som är avtryckt i Westm. Alleh. 14/10 s.å. jämte en dikt av »en gammal ungdomsvän» och en skildring av begravningshögtidligheterna. Den 10/10 ingick däri en längre nekrolog jämte foto. Vestmanlands läns tidning innehåller den 11/11 foto och levnadsbeskrivning; den 15/10 refereras begravningen och intages sistnämnda hyllningsdikt. — Av huvudstadens tidningars

artiklar är den i NDA den ojämförligt mest utförliga. — För lån av klichéerna tackas Sällskapet Arosbröderna.

Quensel och *Ahlman.* Den senares tal om den förre är hämtat ur »Invigningen af Malmö Lärdoms- och Apologist-Skolas nya hus . . . 1827». Malmö 1828 s. IV—VIII. Quensel hade medverkat vid översättningen av Buchners Real- och Verbal-Konkordans. A:s ord om föräldrarnas skyldigheter i avseende å barnens uppfostran före dessas skolålder påminna starkt om Comenii Modersskolan (försvenskad tre gånger). I Malmö h.a. läroverks arkiv finnes i skåp 5: Handskriven bok innehållande bl. a. Jacob Quensels levnadslopp.

I förstnämnda tryckta bok ingår bl. a. även biskop Faxes historik över skolan samt hans hyllningstal s.d. till excellensen greve Jacob de la Gardie, rektor Ahlman o.a.

Ahlman utgav Minnen av framlidne Rektorn Jöns Gersonius [1729—1812], Malmö 1815; i utdrag tryckt i J. E. Rietz: Skånska skolväsendets historia. Lund 1848 s. 383—5; aa. s. 380—381, 385—389 finnas biographica över Quensel och Ahlman. Där s. 380 yttras om Quensel: I en tid, då uppfostrings- och undervisningsvetenskapen ej var så mycket upparbetad, utöfvade han det förnämsta af hvad de bästa författare sedermera föreskrifvit.

Reuterdahls tal vid A:s bår är tryckt i häftet Minne af Professor Georg Rich. Ahlman. Lund 1838; urvalet här är hämtat från sid. 11—29. Sid. 3—7 äro där biskop Faxes »Afskedsord» vid jordfästningen 30/5 1838 återgivna.

Det är 1832 års skolrevision, Reuterdahl åsyftar på tal om A:s val och avsägelse. — Om Ahlman jfr Reuterdahl: Memoarer, Lund 1920 s. 9; 26, 30. Till A:s tryckta häfte Om det intressanta i lärarens yrke, 1808, finnes originalmanuskriptet i Lunds universitetsbibliotek. Han visar sig i den boken vara en Salzmann före Salzmann men räknar icke upp denne bland de förebildliga pedagoger han omnämner. — Skollärare = läroverkslärare.

Palm. Ur Pedagogisk Tidskrift 1895 häft. 8. Förf. skrev även bland annat »Tankepiller mot latinofobi» (aa 1893 s. 311—323). Därvid citerar han Tegnér: »Rabulismen passar icke för bildade män, för ynglingar, som fått en ordentlig, en klassisk uppfostran (Tal i Växjö gymnasium 1839). Men i sin nedan omnämnda apologi för denna betonar den radikale redaktör Victor Larsson dess betydelse just för frisinnet. — Om Palm jfr H. Reuterdahls Memoarer s. 383 o.f., 417. — Av rektor N. Lundqvist välvilligt lämnad översättning till slutönskan: »en jord, som är fin och ej tynger, Krokus med ljuvlig doft och i urnan en vår, som ej flyktar.»

Bibelstället till sist är Dan. 12: 3.

Författaren skriver: »den framgång jag sjelf såsom lärare möjligen kan hafva haft». Det är känt och intygat av många, bl. a. av hans rektor D:r G. Lené i Ped. Tdskr. 1915 s. 177—180 att O. var en utomordentlig lärare.

Hult. Ur Hallandsposten 4/3 1098; jfr där 14/1 1899.

Manuskript: överlämnat av livmedikus, prof. O. Hult, Stockholm.

Rektor N. Lundqvist har påpekat, att uttrycket »Skuggornas jämnade skönhetsrike vann för eviga tider min själ» återfinnes i Heidenstam, Dikter, Pilgrimens Julsång, ur Hans Alienus.

Norström. Ur Ernst Liljedahl: Vitalis Norström. I. Sthlm, Diakonistyrelsens bokförlag, Uppsala 1917 s. 55—56. Arbetet är recenserat av docenten Elof Åkesson i Svensk human. tdskr. 1918 sp. 72—78.

Carlgren. Ur Ångermanland-Medelpad. Årsbok för Västernorrlands läns hembygdsförbund 1933. Lund 1933 s. 81—86. — Historia etc. = historien är en

lärarinna för livsföringen. — Intet nytt etc. = Pred. 1: 9. — Härintill etc. = Job 38: 11. — Poeta etc. = skald och smakdomare. — Aura = atmosfär. — Dikten »Norrland, framtidsland vid polen», skriven i anledning av utställn. i Sundsvall, finns utgiven separat, Sthlm 1882. — Bysten är modellerad av konstnären Gösta Almgren.

Lektor Odal Ottelin har i Lindbladska förlagets serie Hågkomster och livsintryck vol. 9 s. 111—123 förtjänstfullt tecknat »Tre lärare»: W. M. Carlgren, E. E. Norén och Teodor Malmberg. Om C., M. och andra lärare samt om eleverna har W. Carlgren d.y. skrivit i Lindbladska förlagets sammelbok När jag gick i skolan (läs: läroverket), Upps. 1934 s. 281—288. En hyllning till Carlgren d.ä. på 85-årsdagen av förvaltaren Janne Schmidt, Björna, ingår i Hernösands-Posten 7/12 1918.

Lektor W. Carlgrens utomordentliga lärareskicklighet har tagits i arv av hans ene son och namne. Såsom själv närvarande kan jag berätta att flera gymnasister i Norra real brusto i gråt vid budet om att dennes (vikariats)tjänstgöring där skulle upphöra (vt 1912).

Hansson. Om rektor Liander: ÅSU 47—48; 53. — Skorsten, av tyska Schorstein = förr: sten under kaminanläggning; nu: ässja, rökfång.

Rostra = talarstolen på romerska torg.

Almqvist. Ur företalet av prof. A. Th. Lysander till A:s Valda skrifter del V. Lund 1878 s. 331—333. — Satserna att man bör i mindre grad lägga något nytt in i barnet än utveckla de inneboende anlagen, äro nära befryndade med Comenii och Pestalozzis idéer. Om A:s pedagogik jfr ÅSU 42—43 s. 163—174, 296; H. Wijkmark: Från Nya Elementarskolans ungdomstid. Sthlm 1928 bl. a. s. 142 o.f., 208 sp. l, Hedvig Petri Liljekrantz: C. J. L. Almquists pedagogiska verksamhet. Sthlm 1923 (I Pedag. skr. utg. av S.A.F., 105).

Lundberg. Ur (W. Carlgren m.fl.): Norra latin Femtio år 1880—1930, Historik. Hågkomster av forna lärjungar. Sthlm 1930 s. 163—167; jfr s. 142. Rektor Lundberg utgav följande skrifter: Om befolkningsförhållanden och värnkraft i det romerska kejsarriket, 1912, 93 sidor. Slafveriet i forntiden. 1915. 135 s. Några drag ur den antika kulturens lif under medeltiden. 1916. 58 sidor. Några hågkomster från min ungdoms- och mannaålders dagar (anonymt). 1919. 34 sidor. D:o från min rektorstid. 1919. 29 sidor. — Karakteristik: i C. Svedelius: Norra real s. 84—85. — Carl Larssons Korum finnes reproducerad även i ÅSU 31 och där försedd med vissa namnuppgifter. — Caput = huvud (ledare, chef). General Sven = greve S. Lagerberg.

Wijkmark. Ur Levnadsteckning av doc. G. Jacobson i början av W:s posthuma bok Kyrkohistoriska fragment. Sthlm, Svenska Kyrkans Diakonistyrelses bokförlag, Uppsala 1937.

Vessberg. I anslutning till första meningen har Rektor Lundqvist gjort följande, för honom själv karakteristiska uttalande i not. »Jag beklagar livligt, att en av V:s allra närmaste vänner, d:r Nils Holm, som alltid synts mig självskriven till uppgiften som hans minnestecknare och som själv förklarat sig mycket tilltalad av uppgiften, numera sett sig av hälsoskäl nödsakad frånträda arbetet därpå».

Den skildring av Gustaf Claessons privatskola, S:t Paulsgatan 1, som förf. nämner, ingår i lektor Vessbergs Skolminnen från Gamla Södermalm 1930 s. 7—10. — Repetitio etc. = repetition är allt vetandes moder. Infanter etc. = prinsar och prinsessor.

Lundqvist. Om storartade hyllningar vid avgången den 19/6 1941j fr huvudstadstidningarna på nämnda dag och i synnerhet på den nästföljande.

L:s uttalande om söderpojkarna: NDA $^{19}/_{12}$ 1935, ÅSU 59 s. 78*.

Till femte huvudavdelningen: Privatskolor etc. (s. 151—209).

Salzmann. Ur C. U. Broocman: Berättelse om Tysklands Undervisningsverk, II Sthlm 1808 s. 53—60. Av S:s böcker äro till svenska översatta bl. a. 1) Kräftgången eller Anvisning till en oförnuftig barnuppfostran; 2) Lilla Myrboken eller Anvisning att förnuftigt uppfostra uppfostrare; båda i Otto Salomons serie Skrifter af uppfostringskonstens stormän (band I resp. IX). Om Salzmann jfr folkskoleinspektör A. V. Peterssons undersökning: C. G. Salzmann och hans pedagogiska idéer; i Pedagogiska skrifter utg. av S.A.F:s Litteratursällskap, 121 häftet, Sthlm 1927. Om en hans svenska själsfrände jfr kommentaren här om G. R. Ahlman, Malmö läroverk. — Det Dessauiska Institutet = Basedows.

Arnold. Önskvärt hade naturligtvis varit att få göra ett urval ur Th. Hughes egen (anonyma) framställning »Tom Browns skollif, innefattande en gammal lärjunges skildring rörande tillståndet i Rugby skola i England . . . på 1830-talet. Fri övers . . . . af H. O. Indebetou»; tryckt 1878, omtryckt 1887. Men den är beklagligtvis så diffus, att man skulle behöva från en stor mängd olika sidor sammanställa en massa småstycken utan att likväl få med mer än en liten del av det väsentliga i boken. Därför återges i stället ett kort och översiktligt referat ur Pedagogisk Tidskrift 1880 av märket O.S. (= Otto Salomon?) sid. 1—9.

I första upplagan av Nordisk Familjebok band I spalt 1111—1112 skriver lektor J. Humble om Arnold och skolan; det avtryckes i nämnda bok om Tom B.

Nat. Zahle. Ur uppsatsen av prof. Lehmann i sammelboken Natalie Zahle til Minde 1827, 1852, 1927. Kbhn C. A. Reitzels Forlag 1927 s. 16—22. Aa s. 77—78 berättar Martha Steinthal att sex à sju kvinnor stodo i första ledet vid Natalie Zahles sida. »De var uhyre forskellige, og de gav hver sin ejendommelige Indsats; men der var ogsaa noget, der var fælles for dem alle. Ingen av dem havde faaet en systematisk Undervisning i deres Barndom. Alle blev de i Ungdommen grebet af Begejstring for det nye, der mødte dem hos Frøken Zahle, alle tog de Lærergerningen op som ett helligt Kald, som de viede deres Liv og deres sjaeldne Kraft, og alle blev de under den samme Skoles Fane, skont de hver for sig kunde have skabt deres eget. Den, der inspirerede dem dertil, var Natalie Zahle.»

Jfr dels »Natalie Zahle I. Mit Liv. II. N. Zahle i sit Liv og sin Virken af Henriette Skram. Kbhn 1914»; dels en understreckare i Sydsvenska Dagbladet 11/6 1927 av professor E. Lehmann; dels Uffes artikel om N.Z. i boken Ur Anna Sandströms Skrifter s. 376—378. De båda sistnämnda torde varit Skandinaviens främsta märkeskvinnor i pedagogiskt avseende. — Till de båda nämnda danska böckerna om N. Z. har hänvisning givits mig av Intendenten Poul Müller i Statens pedagogiska Studiesamling (Dansk Skolemuseum), Kbhn. Samtidigt har han från Bibliotekarien Julius Clausen framfört hänvisning till sammelverket Metropolitanskolen gennem 700 år, Kbhn 1916; Rektor F.C.C. Birch och den för sin radikalism sedan avsatte läraren D:r V. Pingel synas där varit exceptionellt »goda lärare» (aa s. 157—164).

Bugge. Ur Dietrichsons »Svundne Tider. Af en forfatteres Ungdomserindringer I. Bergen og Christiania i 40 og 50-aarene». Kristiania 1896 sid. 46—49. Jfr där även om läraren Sagen s. 31—36, 43, 180. Professor Fridrichsen i Uppsala har gett mig anvisning på denna framställning. Om Bugges framstående lärareskicklighet jfr Torstein Hoverstads ståtliga arbete Norsk Skulesoga II Frå Ene-

velde til folkestyre 1814—1842. Oslo, Steenske förlag 1930, sid. 432—461. Bugge förstörde en lysande framtid och storartad livsgärning medelst en tydligtvis sjuklig dryckenskap och måste avgå från allt i förtid. Hans bok Det offentlige Skolevæsens Författning i adskillige tydska stater, Christiania 1839, är under titel Skolan i Weissenfels, jemte Plan för Folk-Skolor samt Anvisningar, Wisby 1840, översatt till svenska av seminarierektorn lektor Carl Cramér, Visby. Om denne jfr Gotthard Virdestam: Från gamla skolhus och lärarehem, II Sthlm Sv. Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag II s. 135—136.

Systrarna Blomqvist. Den första »kollegan» i Finland blev (på dispensvägen) professorsdottern Anna Blomqvist; lärarinna i tyska vid den av hennes tyskfödda moder och moster grundade Blomqvistska skolan samt 1871 vid Svenska fruntimmersskolan i Helsingfors. Skrev de första av kvinnor avfattade läroböckerna i Finland (i tyska och sång 1878, 1885).

Hennes äldre syster Elisabeth blev den senare skolans föreståndarinna 1865; hon införde tidigare än i andra finska flickskolor perspektivlära samt gymnastik; med bilder illustrerades språkundervisningen på det lägsta stadiet, och det främmande språket användes såsom talspråk på högre stadier. Hon började den första lärarinnekursen (1863) samt blev den första lärarinnan i pedagogik vid fruntimmersskolans lärarinnekurs (1865) — senare det förstatligade och utvidgade Fortbildningsläroverket. Hon utvidgade matematikstudiet avsevärt »såsom motvigt för fantasien» samt införde hälsolära.

Avtrycket i texten följer Tdskr. utg. af Pedag. Fören. i Finland 1901 s. 297—303. Jfr Elis. B:s systerdotters, Helena Westermarcks(1857—1938) arbete: Elisabeth Blomqvist Hennes liv och gärning. En biografisk studie I—II. Helsingfors 1916, 1917, 251 + 237 sid. — E. B:s referat rörande planerad omorganisation av flickskolan 1893 finns avtryckt i Album utg. af forna elever vid Privata lärarinneklassen och fortbildningsläroverket vid Svenska Fruntimmersskolan. Helsingfors 1893 s. 44—50.

Hiertas lärare. Ur Svenskt Biografiskt Lexikon. Ny följd. 5. Örebro 1863—4 s. 135—139. Självbiografien utgavs sedan som självständig volym på uppdrag av Stiftelsen Lars Hiertas minne dels av Harald Wieselgren, Sthlm 1901, dels av Gustav A. Aldén, Sthlm 1926. Ett ingående referat ingår i [P. G. Berg.] Skildringar ur Svenska mäns ungdomslif. Sthlm 1873 s. 253—267. Av innehållet torde denne utgivare eggats till att utge sina Efterdömen i det Goda m.fl. häften, däri hjältebragder i olika avseenden beskrivas och prisas.

Grina betyder här gråta, en innebörd använd ej minst i Uppsala, där H. växte upp.

Hiertas far, Carl Didrik H., var dåtilldags räntmästare vid Uppsala universitet. På denna hans tjänst syftar textens uttryck Räntkammaren. — Om *Tranaeus* jfr R. Röding: Göteborgs latinläroverks historia Gbg III 1921 s. 120—122. Om T. och om Hierta jfr ÅSU 61 s. B 82, B 80. — Om *Dahl* jfr Psalmer Kongl. Ecclesiastique Committeen den 12. Jun. 1796 Föredragne af Committéns Ledamot Doct. Christopher Dahl, Professor. Ups. 1807. Boken — om 154 sidor — upptar förslag till 80 psalmer. I Wallins psalmbok ingå 19 à 22 psalmer, omarbetade av Dahl. Jfr J. W. Beckman: Svensk psalmhistoria. Sthl 1845 s. 1025; E. Liedgren: Svensk psalm och andlig visa. Sthlm (Upps.) Sv. K. Diakonistyrelses Bokförlag 1926 s. 285, 440, 451 o.f., 465, 474.

Bland de föreslagna märktes exempelvis en, n:r 30, om Gud, vilken dikt andas veritabel naturteologi enligt treenighetsformuläret allmakt, vishet och godhet. Jfr här kommentar rör. Kropotkin; jfr. även Bibliothek i populär Naturkunnighet II . . . om Guds i Skapelsen uppenbarade Allmagt, Vishet och Godhet I o. f., Sthlm, Hæggströms, 1841 o.f., vilka utgöra översättning av bl.a. Thomas Chalmers och John Kidd: Adoption of external nature . . . 1833, vilka två böcker måste på originalspråket ha legat på Olof Eneroths bord, då han år 1876 ordagrant efter dessa två boktitlar formulerade sitt år 1936 så (onödigt) omstridda testamente till en professur (i pedagogiska livsfrågor) närmast till Stockholms »fria» högskola. Om naturteologien jfr ÅSU 42—43 s. 160—162; 187—202, 237—253, 266—293; Hall: Eneroths pedagogikprofessur, Trelleborg 1926 s. 20—21, 129.

Dahls grekiska grammatik utkom 1809 och 1814; 30 + 390 sidor. Hans metod jfr här Bugge. — Dahl utgav även en Chrestomathia Græca, Grekisk Läsbok. Upsala 1808. 162 sidor. — Andra uppl. Örebro 1814. 248 sidor.

Om Dahl jfr J. I. Biberg: Lefvernes-Beskrifning öfver . . . Dahl i Vitterhetsakademiens handlingar D. 11 1816—1821 s. 311 o.f.; Hernösands Domkapitels Protocoll 1811 11/9 § 14; A. Afzelius: Minnen, Sthlm 1901 s. 85; B. v. Beskow: Lefnadsminnen, andra uppl. s. 37—38; F. Böök: Ögonvittnen s. 65.

Karolina Själander. Ur den intressanta och vackert illustrerade minnesboken Karolina Själander och hennes skola, Gävle 1941 s. 52—56. Jfr om henne och skolan Ebba Heckscher: Några drag ur den svenska flickskolans historia, Sthlm 1914 s. 36—39 samt Henrika Scheffers uppsats i Julhälsning till församlingarna i ärkestiftet 1927. I festskrift till Anna Sandström (Verdandi 1914 s. 211) frambar fröken Själander till henne sin hyllning för att hon gav det förlösande ordet i fråga om »Realism i undervisningen». — Fröken S. blev (jämte två andra kvinnor) invald för fyra år i Gävle stadsfullmäktige första gången efter det kvinnliga genombrottet (1910); avböjde efter denna period återval).

Strömberg. Uppsatsen utgör lån styckevis ur en längre artikel i Årsbok för Skåne 1926 s. 131—136. Jämte professor Forssmans karakteristik, som fullständigare ingår i Minnesskrift vid Lunds privata elementarskolas 75-års fest Lund 1923, återges i nämnda Årsbok även uppsatser om S. av rektor H. Söderbergh, skriftställaren Arthur Möller, doc. Gustaf Ljunggren samt en av de aderton D:r Anders Österling. Den sistnämnde slutar sina minnesord sid. 140 med följande uttalande: »Från honom utgick en anda av reda, fasthet och intelligens, som ovillkorligen återverkade på lärjungarna. I denna skola . . . fanns det ingen, som icke var imponerad av rektor Strömberg. Ingen som kommit i beröring med honom, skall heller tveka om att han förtjänar ett hedersrum bland svenska pedagoger, en god och klok man, som förstod ungdomen och därför även förstod att leda den.»

Fröken Hult. I årsredogörelsen för Högre Elementarläroverket i Halmstad för kvinnlig ungdom 1925—1926 skildras s. 30—33 läroverkets 50-åriga minnesfest och avtryckes den av direktör Felix Körling tonsatta kantat, vars författare är den som ristat den här i boken återgivna men hittills otryckta minnesrunan över Fröken Hult. — De här citerade versraderna i fröken Hults tal 1914 äro hämtade ur Talis Qualis' dikt Mitt döda barn.

Om flickskolan och lärarinneutbildningskursen jfr Ebba Heckscher: Några drag ur den svenska flickskolans historia, Sthlm 1914 s. 53. Om fru Thengberg och hennes flickskola i Uppsala (med lärarinnekurs 1857—63) samt om K. högre lärarinneseminariet jfr ÅSU nr 52 och 53. — På tal om hattinköpet i parti må nämnas, att vid Lunds småskoleseminarium uppmanade Inspector (P. Wingren, som var folkskoleseminariets rektor) eleverna att icke lägga sig till med hatt utan behålla sina lantliga huvuddukar. (Cirka två i varje klass hade hattar.) Flickskoleflickorna skulle ha hattar och i framtiden kunna börja kallas fröknar; seminaristerna borde helst ha dukar och senare kunna på sin höjd kallas mamseller. Jfr ÅSU 53 s. 204—205.

Fröknarna Runqvist och Hjelmerus. »Uffes» båda nekrologer över sina kanske närmaste medarbetare inflöto i »Verdandi» 1891 respektive 1909 och ha omtryckts: den förra, en smula bearbetad, i Ebba Hechscher: Sv. flickskolans historia, Sthlm 1914 s. 188—193; båda i »Anna Sandström Skrifter i urval Uppsatser, essayer, minnesteckningar, tal» utg. av Sigrid Sandberg, Sthlm 1933. (I denna volym ingå ock hennes uppsatser om S. Almquist, Grundtvig, L. Schröder, Natalie Zahle o.a. »goda lärare».)

I förstnämnda artikel skildrar författarinnan jämväl inflytandet av Pingels framställning Om Hovedmanglerne ved vore lærde Skoler o. talar om Fröken Runquists inlägg vid skolmötet i Göteborg 1883 och om Spencers »Uppfostran».

Fröken Runquist hade i sin födelsestad Landskrona gått i skola hos »en genialt ensidig lärarinna» (tyska) och sedan i København (aa s. 13).

Anna Sandström. Ur Verdandi 1914 s. 215—216 (festskrift tillägnad A.S.-m på 60-årsdagen). Förf. skrev så i början av förra världskriget; båda sluppo uppleva den andra, långt gräsligare världsbranden, och det var för visso en lycka för dessa två så själsfina och medlidande *människor.* Jfr Festskrift Tilegnet Professor, Dr. philos. Otto Anderssen paa 70-årsdagen 28 December 1921. Kristiania 1921.

Om A.S—ms tidiga inledningsanförande rörande Målet för flickors undervisning jfr Minnesskrift tillägnad Fridtjuv Berg 1911 s. 109; jfr boken A.S—s Skrifter i urval s. 397—399. Jfr hennes föredrag om lärarepersonlighetens vård: Verdandi 1916 s. 139—148. — Bland recensenter av divergerande mening men dock hyggliga torde Uffe ej minst tänkt på rektor Ragnar Törnebladh, som i Ped. Tdskr. 1882 s. 263—272 skrivit om hennes 'Realism i undervisning». Hans svar avhandlades ingående i sagda Tdskr. s.å. s. 377—392. Jfr Sv. Ltdg 1897 s. 757—759.

Inom litteraturen om A. S. och hennes skola må i övrigt nämnas blott Inspector Prof. E. Wellanders anförande vid 50-årsfesten 28/10 1933 under rubriken Anna Sandström såsom pedagogisk nydanare, tryckt i Nordisk Tdskr. s.å. Samt minnesruna i Svenska Dagbladet den 27 maj 1931 av lektor W. Carlgren, Sthlm.

Lic. Ek. Det här återgivna, hittills otryckta anförandet av D:r Sköld hölls vid Grevesmühlska skolans minnesfest den 18/3 1939 över skolans 125-årsjubileum och rektor Eks 30-åriga tjänstgöring därstädes, varvid den senare av kronprinsen i Stadshuset förlänades Illis quorum. Året förut utkom det rikt illustrerade häftet Vi Grevesmühlare, vari ett flertal artiklar av folkskollärarinnan Britta Tryzell-Sköld, redaktrisen Vilma Berglund Roos, hovrättsassessor Gunnar Danielson, advokat Mauritz Grünberger m.fl. belysa denna skolas anda och dess genius, kärnan i D:r Eks lärareförmåga, hennes s.a.s. exempellöshet och hennes etik, nämligen sanning, plikt och arbete m.m. m.m. — Grevesmühlska skolan ingår numera i serien Stockholms praktiska kommunala mellanskolor (handelsmellanskolan). Jfr historiken Grevesmühlska samskolan 1814—1914. Anteckningar i anledning av skolans hundraårsjubileum. Sthlm 1914.

Förra delen av Fru Roos artikel här ingår i nämnda häfte.

Kommentar till sjätte huvudavdelningen: Om folkundervisning (s. 209—268).

A. Berg. a) Utdrag ur Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning den 18/7 1874. Artikeln omtrycktes i Herman Halls organ i Stockholm: Svenska Posten Tidning för befrämjande af upplysning bland folket; N:o 43 22/10 1874. (Mottot på detta, sedan till Jönköping förlagda, frireligiösa tidningsorgan var: Kungörer Herrens verk ibland folken, taler fritt om Hans underliga gerningar.) Uppgift om förefintligheten av denna uppsats har jag erhållit av den grundlige kännaren av, bland annat, den svenska pressen i gångna tider, Fil. Lic. Alb. Wiberg, Stockholm.

— Om Bergs intresse för allsång jfr hans vän Olof Eneroths uttalanden i samma riktning samt utgivna sångbok för skola och hem. Jfr ock norske folkskolläraren Ole Vigs arbete i samma syfte; jfr ÅSU 42 s. 73—76.

b) Ur Svensk Läraretidning 1897 sid. 624—625; omtryckt med nystavning i »Anders Berg, en föregångsman i den svenska folkskolan, levnadsteckning av Hjalmar Berg», Sthlm 1940 s. 78—82. Jfr dels Hj. Berg: Minnen från skolmästarehemmet på Finspång 1863—1881. I Gotth. Virdestam: Från gamla skolhus och lärarehem. Del I; dels Sv. Ltdng 1897 s. 589—591, 605—7 och 693; d:o 10/7 1912. — Om slutorden rörande våld på barnanaturen jfr Bergs nedan nämnde vän Olof Eneroths utredning: Om barnets rätt att icke lida våld i religiöst-dogmatiskt hänseende; tryckt i C. von Bergens tidskrift Framtiden 1869 s. 715—724, omtryckt av mig i ÅSU 46 s. XXXII—XL.

Kjellén. Ur Folkskolans vän 1939 n:r 40.

Mörling. Buntar av sälgpinnar voro en tidigare uppfinning. Sådana funnos ibland flera skolors undervisningsmateriell. Uttalandet att lärjungarna mätte upp skolgolvet må kunna jämföras med följande yttrande i Ernst Lampén: Till lands och sjöss i Finland, Helsingfors 1918 s. 150: »Vår tids elever hållas aldrig till att ens uträkna ytinnehållet av golvet i sin egen klass». Han tänker kanske närmast på läroverken. Han citerar den framstående krigsskoleläraren överste Sam. Möller på Haapaniemi (Rantasalmi) c:a 1780, att man bör omedelbart visa, vartill de matematiska övningarna tjäna, för att förekomma att ungdomen tror dem bara vara hjärngriller (aa s. 150).

Walker. Ur Olof Eneroth: Om folkskolan i Sverge (I) Sthlm 1863, s. 21—36; 39. Om författaren jfr ÅSU vol. 25; 42—43; 48, samt andra böcker och ett flertal skoltidningsuppsatser 1936 om honom av mig. Den som läser E:s skildring av Walker (vilken skildring han för övrigt även satt på vers i sin samling Sånger och visor, Sthlm 1871), finner ideligen paralleller mellan förf:s karakteristiker av Walker och av sig själv. Också har Eneroth flera gånger sagt sig känna den högsta lycka i folkskollärarens gärning och vid åhörandet av skolbarnens lek på folkskoleplanen. Kallet och typen folkskollärare stod för honom högre i anseende än varje annat yrke och typ. (Jfr hans brev: ÅSU 42 s. 59). Också var hans mor lärarinna för folkets barn. E:s tacksamhet mot henne framgår av hans rörande vackra artikel Mors historia (omtryckt i ÅSU 38).

Den fattige Walkers donationer motsvarades hos den fattige E. av donationer till folkhögskolestipendier och till en professur om uppfostrans livsfrågor. Medalj utdelades åt Walker på föranstaltande av greve Gustaf Trolle-Bonde. Denne var under långa tider arbetsgivare åt Eneroth, som genom sina trädgårdsarbeten blev nyskapare av trädgårdskulturen i stora delar av sin födelseprovins Södermanland. Greven hade förlorat sina ögons ljus, och av samma lyte hotades även Eneroth. I ett till E. ställt brev, som avslutas med en hälsning till den blinde greven, talar Fredrika Bremer ovanligt varmt om Eneroths sorgliga belägenhet och om den inre syn, det rika andliga, på det översinnliga inriktade liv, som för båda var det högsta goda (10/11 1854; ÅSU 42—43, s. 85—86).

Bilden av den ensamme som försakat hemmets lycka för att frivilligt tjäna och rikliggöra mänskligheten, tecknas av E. på tal om Walker, Fredrika Bremer och sig själv (Tdskr. f. hemmet 1866; ÅSU 42—43 s. 84). Sin mor, Fredrika Bremer, folkskolläraren Walker och — sig själv var tydligtvis det ädlaste och noblaste, det offervilligaste och högsta i denna världen, som Eneroth visste.

I det här förut nämnda brevet till Eneroth skriver Fr. Bremer: Jag ser på Er som ett af den helige Guds redskap ämnade att lära oss något nytt, något

bättre än det vi ännu känna; jag skall lyssna till Er och tyst fråga hvad den store mästaren vill lära Er och genom Er» (aa s. 86). Det är samma tankegång, som leder henne då hon i kvinnosaksromanen Hertha låter Eneroth anonymt framträda och utses till lärare vid den högre lärarinneutbildningsanstalt, som hon planerade. Ty den Yngve och den Nordin, som hon där skildrar och livligt sympatiserar med, är ingen annan än Eneroth. Jfr *Hall* Eneroths pedagogikprofessur s. 22—25, 88—89, 95—96, 155. Då Hertha utkom redan 1856 och då denne Eneroth uppräknas 1859 i inbjudningsannonsen bland Lärokursens lärare, måste man anse det oriktigt att såsom grundare av Lärokursen för fruntimmer (1859—61) nämna enbart Siljeström samt professorerna Fock och F. A. Cederschöld (Ebba Heckscher: Sv. flickskolans historia s. 20; jfr s. 146—147); i en på min begäran given kort historik nämner Professorskan Anna Hierta-Retzius, att Siljeström genom sin Lärokurs för Fruntimmer jämte Fock gav »första upphovet» till Kgl. högre lär. sem., och tillägger: »icke alls Fredrika Bremers verk!» Att den sistnämnda dock bör räknas med bland Lärokursens initiativtagare, synes mig vara självklart ej minst genom de antydda inslagen i hennes omtalade banbrytande kvinnosaksroman och genom mitt påvisande av att Eneroth åsyftas i Herthas ordande därom. Jfr ÅSU 53 s. 204, 209—210.

Om ohyggligt lång skoldag och lästermin i folkskolan jfr ÅSU 61 sid. B 76. Om kringflyttande ungkarl jfr ÅSU 51 s. 69—75.

Eneroths uttryck, att Walkers elever logo under arbetet, är ordagrant hämtat ur Walkers och Eneroths lärofader Pestalozzis bok Huru Gertrud undervisar sina barn (Gbg 1896, s. 7). — Pastorn = kyrkoherden i Ludgo och Spelvik E. A. Bergstedt. Denne lämnade Eneroth biografiska uppgifter om Walker. Sådana och foto finnas jämväl i R. Bolin: Nyköpings folkskolas historia, Nyköping 1932, s. 192; jfr ÅSU 48 s. 255, 262. Eneroths besök i Ludgo föranleddes av hans forskningar rörande Vitalis; dennes lidande, försakelse, underkastelse och skaldskap hade högeligen tilltalat Eneroth — fastän de aldrig träffats. Åt hans stoft lät Eneroth (med hjälp av sammantiggda pengar) förskaffa en minnesvård på Kungsholmens kyrkogård. ÅSU 42 s. 72.

Dahlstein. På Rektor Lundqvists förslag om vädjan i Närkespressen om uppsatser rörande D. tillskrev jag min vän och f. d. elev redaktör K. Karlsson i Nerikes Allehanda i saken. Han formulerade och införde en sådan vädjan, och till följd av dennes och Rektor L:s sedvanliga välvilja kommo Herrar Lundells och Björks artiklar till och insändes.

Sjölander. Ur »Till Hembygden En julhälsning till församlingarna i Strängnäs stift från präster i stiftet», Sthlm 1912 s. 138—152. Sjölander utgav bl.a. en språklära (8 upplagor), räkneböcker (tillsamman med A. G. Wihlander), en katekesedition med sidorubriker, exempel och utredningar, en geografi för hembygden och en för Örebro stift, Valda melodier ur musiken till svenska mässan; De rusgivande ämnenas natur och verkningar.

Medlemmar i skolbokskommittén voro C. Kastman, N. J. O. H. Lindström, J. M. Ambrosius, F. W. Åmark, J. A. Lyttkens, P. A. Gödecke, G. V. Bucht (sekreterare) samt Sjölander och folkskolläraren J. E. Johansson i By, Dalarne (jfr ÅSU 47—48 s. 257). Ordförande var rektor Anjou, i vars seminarium Sjölander varit elev och övningsskollärare och vid vars bår S. sedan höll ett varmhjärtat anförande. Kommitténs utlåtande är daterat 24/3 1887. — Bland S:s motioner inom SAF var en, den första i sitt slag, om förberedande åtgärder för utarbetande av en den svenska folkskolans historia. — Sjölanders krafter brötos ned genom ett övermått av arbete, genom hustruns, prostdotterns Tillmans, sjuklighet, genom ende sonens självmord och genom den lagstadgade avgången från lärare- och organisttjänsterna.

Om kamratmöten i lärarehem jfr Gösta Wærne [= C. G. Fagerlind]: Nyodling, Sthlm 1935 s. 149—181; jfr ÅSU 46 s. VIII—IX. Om »livsgärning» jfr ÅSU 53 s. 206. — Talaren vid Sjölanders grav var överläraren redaktör E. Aspling, Strängnäs, enligt vad denne på förfrågan meddelat.

Om Sjölander Jfr ock uppsats av Bernhard J:son Ernestam i Nerikes-Tidningen 19/7 1941 s. 8 under rubriken »En kulturpersonlighet och pedagog i Asker» (jfr Sv. Dagbl. 10/8 1941).

Svedelius. Ur W. E. S—s Anteckningar om mitt förflutna lif, Sthlm 1889, s. 22—27, 47—48. — Uttalandet att föräldrarna få sorg och skam av sina ouppfostrade barn är i sak detsamma som yttrats och med hemska exempel ur livet belysts av Roskildebiskopen Peder Palladius i hans mycket märkliga Visitatz Bog (c:a 1540). — De första citaten av Geijer är hämtade ur dennes Samlade skrifter I: 3 s. 3; jfr hans Minnen 1834.

Fru Roström. Ur Svensk Läraretidning 17/2 1940 s. 185—186.

Dalin. a) Ur Verdandi 1920 s. 84—88. Omtryckt i Anna S—ms skrifter s. 382—7.

b) Artikel skriven för föreliggande volym Goda lärare.

Sjöstrand. En med denna artikel delvis befryndad men icke sammanfallande uppsats om S. har den framstående (men ofärdiga) forskarinnan avfattat i ÅSU 61 s. C 31—C 34.

Rösiö. a) och c) Ur Några ord om P. J. Rösiö och hans verksamhet 1861—1911—50 år. Offentlig verksamhet 1886—1911—25 år. Minnesskrift Med 180 illustrationer Utgifven af 1911—1912 års elevkår vid Hagaberg [i Ljungarum nära Jönköping]. Jönköping 1912 s. 18—31, 42—46; 107—108. Nämnas må, att i boken ingå, bland annat, mycket upplysande avdelningar dels om förhistorien till riksdagsunderstödet 1908, för vilket Hagaberg inköptes, så att småbruksaposteln äntligen fick ett eget jordbruk, dels omdömen i pressen vid R:s 50-årsfirande i jan. 1911. Bland de senare märkas långa artiklar av G. H. von Koch i Sv. D., Anders Örne i Socialdemokraten och Sixten Belfrage i Polstjärnan. På 50-årsdagen uppvaktade bland andra dels en deputation riksdagsmän med köpebrev å Hagaberg från Sveriges folk, dels överläraren A. Dalin och folkskollärarinnan Adèle Wetterlind från S. A. F. Den sistnämndas tal är återgivet sid. 113.

b) Ur Axel-Magnus Carlsson: P. J. Rösiö Hans personlighet och livsverk. Sthlm 1916 s. 60—67.

K. E. Nilsson: För hans inventerings resultat redogöres i Knut Kjellmark: Utkast till beskrivning över Kronobergs läns förhistoriska fornlämningar och fynd, Malmö 1911 s. 60—62, jfr 70, 72. D:r K. kallar där s. 3 läraren N. för »en präktig medarbetare».

Det är så många skolmänniskor, som skrivit utmärkta arbeten om allting mellan himmel och jord. Varför skriva de ingenting eller i varje fall föga utmärkt om sin egen skolinstitutions eller i svenska uppfostrans historia?

Öja församlings första skolhus finns avbildat i Växjö Stifts Hembygdskalender 1941 s. 157.

Schartau. Läs: Uriel eller Nytt och Gammalt. Årg. I (1825) s. 111—112. Jfr Henric Schartau: Underwisning i Christendomskunskapen. Twänne utförligare äldre arbeten. Utgifne efter hans död. 1835. Andra uppl. 1841. Tredje 1844; alla i Sthlm. I förordet redogöres för huru boken kommit till. —

Förlaga: Lindeblad: Schartaus lefnad och lära. Lund 1837 s. 20—31. Om dennes själavård jfr där s. 35—41.

För världen var Schartau föga känd; blivande biskoparna Agardh och Tegnér ringaktade honom; vid båren nämndes ej ett ord om hans gärning. Men framför likprocessionen gingo alla fattigskolebarnen. Många av dem och av de övriga närvarande gräto — ett vittnesbörd om kärlek och vördnad, saknad och tacksamhet, säger Lindeblad i nämnda biografi över S.

Fr. Berg. a) Artikeln om B:s seminarietid i Göteborg är hämtad ur Minnesskrift tillägnad Fridtjuv Berg på 60-årsdagen den 20 mars 1911. Sthlm, Bonniers, 1911 s. 73—76. Bland andra uppsatser märkas artiklar om Bergs ungdomsår och Finspongstid även av Hjalmar Berg, Jänny Olsson och Henrik Schück. Den sistnämnde påpekar bl.a. att F. B. dels i Veckoblad för folkundervisningen 1879 skrev vår tidigaste artikel till Chevémetodens försvar, dels alltid ålade sig en grundlig förberedelse och att därför intet av hans verk och strävanden burit spår av omogenhet eller brådmognad (s. 152). Och han bringar i åtanke F. B:s litterära begåvning och ungdomsalstring, puristiska stil och pedagogiska inställning. Av stort och specialiserat intresse är också meddelandet om diskussionerna mellan F. B:s bror Axel, Schück o.a. ungdomliga studerande i Stockholm: »Parker och Viktor Rydberg voro våra läromästare .... Björnsons, Ibsens, Paludan-Müllers skrifter lästes högt om kvällarna, vidare Laboulaye, som då var mycket på modet. Feuillet m.fl.» Detta är ju som en uppräkning av Olof Eneroths idealförfattare, hans, som Anders Berg med sin son Fridtjuv vid handen besökte, hans, vars bok Folkskolan III, Anders B. på begäran av Eneroth skrev kommentarer eller rättelser till, hans, som donerade sin egendom till folkhögskolestipendier och till en professur i pedagogiska livsfrågor, om vilken lärostol samme F. B. höll ett vägledande (men fåfängt) föredrag i Stockholm 1902 (Verdandi 1903; ÅSU 25).

I förenämnda Minnesskrift yttrar sig vidare undervisningsrådet A. Dalin om »Då striden började» och karakteriserar därvid omedelbart Berg och medelbart sig själv. (Bl.a. avtryckas uttalanden av F. Berg om lärarebildning, lärarefortbildning, lärarepersonligheten och en pedagogisk fakultet samt om Anders Berg och Finspongs skola). — Anna Sandström karakteriserar F. B. med utgångspunkt i observationen att han i telefonkatalogen kallar sig varken hedersdoktor eller minister utan folkskollärare och med avslutande sats om honom såsom en arbetets hjälte. Undervisningsrådet Sven Nylund skriver under rubriken En människa bland annat en apologi för det mänskliga och för en allas uppfostran till mänsklighet. Läroverksrådet Lagerstedt berättar om Uffe-kretsen. Harald Dahlgren yttrar sig »om skolundervisningens metod». Ordknappt men innehållsrikt och sant karakteriseras F. B. av överläraren Joel G. Söderberg och skalden Ernst Beckman. Etc. etc.

b) Uppsatsen om Berg och folkundervisningen: Ur Verdandi 1916 sid. 1—3.

Om Anders Berg och Fr. Berg på Askov etc. berättar F. B. i Verdandi 1914 s. 144 o.f.

Bergs skrifter äro utgivna i S.A.F:s Pedagogiska skrifter och försedda med en biografi utarbetad av J. Franzén.

Däri återges Fridtjuv Bergs dikt Manhem, som Anna Sandström (se ovan) synes haft i minne, som han skrev vid 20 års ålder och som innehåller bland annat följande strof:.

»Du har en nutid full av strid, Den gamla ligger i sitt grus,
Och redan gryr en bättre tid Av folkets frihet, rätt och ljus.
Se, därtill helgar jag mitt liv Att vända folkets natt i dag —
Så tag min ed, o fosterjord, Ty detta folket älskar jag.»

PERSONFÖRTECKNING

Sid.

Abenius, Per Wilhelm, utgivare av Elementär lärobok i oorganisk kemi (1903) och Kort lärobok i kemi (1908) m. m. 118
Acrel, Johan Gustaf 1741—1801, prof. i prakt. medicin i Upps. 12
Agardh, Jacob Georg 1813—1901, prof. i botanik i Lund 1847—1879 16, 17
Ahlman, Georg Richard 1768—1838, docent i österländska språk 1789, lärare vid Brändströmska elementarskolan i Gävle 1786 (1787); i Malmö: konrektor 1800, prorektor 1807, med professors titel 1810, rektor 1812 ..... 75—84
Aischylos, 525—456 f. Kr., grekisk tragediförfattare 125
Alexanderson, Anna Ebba Maria Lovisa 1846—1931, dotter till riksantikvarien Bror Emil Hildebrand och gift 1871 med v. häradshöfding Axel Fredrik Alexanderson † 1880 182
Almqvist, Carl Jonas Love 1793—1866. Vid nya elementarskolan lärare 1828—1841 och rektor 1829—1840. Läroboks- och skönlitterär författare 110, 111, 255
Almquist, Sigfrid Oskar Immanuel 1844—1923; lektor 1880, rektor 1891 ..... 119, 121
Alopæus, Carl Henrik född 1825; kollega i Borgå 1849; dövstumskolerektor i Åbo 1860 ..... 41—44
Amnell, Jakob Emil född 1845; lektor i Åbo från 1875, rektor 1892 48
Anderssen, Otto Andreas 1851—1922, grundare av ett privatläroverk i Kristiania 1880; professor i pedagogik där 1907 ..... 204—206
Andersson, Anders, lantbrukare i Kinneved (»patron») 216
Andersson, Blenda, född 1880, kulturhistoriker, museigrundare ..... 258—261
—»— Nils Johan 1821—1880, lektor, museiintendent, professor .. 110—111
Anger, latinskolerektor i Dresden på 1810-talet 7, 8
Ariovistus, germansk härskare c:a 70 f. Kr.; inträngde i Gallien; besegrades av Cæsar år 58 124
Aristofanes, c:a 445—385 f. Kr., atensk lustspelsförfattare 125
Arnold, Thomas, 1795—1842 rektor vid Rugby school 1827—1842 .... 153—157
Arrhenius, Carl Jakob 1823—1901, blev 1849 t.f. lektor i matematik och fysik i Åbo samt 1857 lektor och prorektor vid civilgymnasiet i Tavastehus; var lektor i Åbo nyåret 1862—1900; rektor 1872—1876, 1886—1892 ..... 48, 49
Arrhenius, Svante August 1859—1927; fysiker; kemist; professor ..... 118—119
Arthur, George, elev i Rugby enligt Hughes' Tom Brown; dennes »myndling» 156, 157
Augustus, 63 f. Kr.—14 e. Kr. Roms förste kejsare 110
Aulin, Fredrik Rutger, 1841—1923; läroverksadjunkt på Södermalm 136
Basedow, Johann Berhard 1723—1790, grundlade 1774 filantropinet i Dessau 153
Bastholm, Christian 1740—1819, dansk överhovpredikant, utg. av Philosophie för Olärde (mestadels = naturkunskap; sedd ur natur-

Sid.

teologisk synvinkel, alltså påvisande Guds allmakt, vishet och godhet). Svenska sjätte upplagan 1804 169
Becker, bibliotekarie vid kejserliga nationalbiblioteket i Petersburg, lärare vid pagekåren därstädes 1857 o. f. 38, 40
Bellman, Carl Michael 1740—1795; nummerlotterisekreterare; skald .. 142
Berg, Anders 1821—1912, folkskollärare, överlärare i Finspång 1858—1878, slöjdinspektör i Stockholm 1882—1897 ..... 35, 209—214
Berg, Johan Fridtjuv, 1851—1916, elev vid danska folkhögskolor läsåret 1873—1874, i Göteborgs folkskoleseminariums högsta avdelning 1874—1875; i Finspong folkskoll. 1875, överl. 1878—1881; folkskoll. i Stockholm 1881—1911. Sekr. i SAF. Redaktör för Svensk Läraretidning. Ordf. i seminarie- och folkundervisnings kommittéerna. Läroboksutgivare. Riksdagsman 1892—1916. Ecklesiastikminister 1905—1906, 1911—1914. Filosofie hedersdoktor 1907 ..... 35, 36, 243, 245, 266—268
Bergendal, David 1855—1908, i Lund docent i botanik 1883, i zoologi 1886; professor 1894, medlem av Vetenskapsakademien 1905 16
Bergfors, Per David Georg född 1892; kh i Gideå 1922, Sollefteå 1941 .. 94—97
Bergholm, Anders Fredrik 1789—1856, rektor i Nyköping 1831—1840; kh i Runtuna 1840—1856 63
Berglund, Jean, f. 1885, rektor vid Solbacka privatskola, adj. i Sundsvall 98—107
Bergstedt, Carl Hugo Brynolf 1855—1926, lektor vid Norra Latin 1895 1920 129
—»— E. A., kh i Ludgo och Spelvik på 1850-talet, Walkers skolrådsordförande 224
Berlitz, M. D., tysk-amerikansk språkmetodiker sedan 1878, död 1921 102, 103
Berquin, Arnaud 1747—1791, fransk ungdomsförfattare 169
Berthold, elev vid konstakademien i Dresden på 1810-talet ..... 10—11
Beskow, Gustaf Emanuel; prästman; grundlade Beskowska skolan i huvudstaden 129, 139, 199
Beskow, Knut Jakob 1876—1928, generaldirektör, finansminister 122
Bjerkander, Per Gustaf, f. 1867, kh i Kinneved, Västergötland (1914) 1916, prost 1929 218
Bjursten, Anders Herman Ludvig 1825—1866, författare, litteraturhistoriker; kollega vid Katarina lägre elementarläroverk 1858; lektor vid Stockholms gymnasium 1860 71
Björk, Johan Alfred född 1866, lantbrukare i Äsplund, Tångeråsa 226, 228—230
Björling, Carl Olof 1804—1884, riksdagsman 1850—1865; i Västerås domprost 1852; biskop 1866 72
Blanchard, Pierre, förf. till en mängd barnböcker; bl.a.: Le Plutarque de la Jeunesse, översatt 1808 o.f. (Om Coriolanus: där I s. 73) 169
Blasche, lärare vid Salzmanns filantropin i Schnepfenthal 152, 153
Blom, F. G., född 1883, Adj. 1917 å Norra latinläroverket. Bibliotekarie 131
Blomqvist, Alexander 1796—1848, prof. i lärdomshistoria i Helsingfors 1838 164
Blomqvist, Alexandra, syster till de båda följ.; meddirektris 164
Blomqvist, Anna, f. 1840, lärarinna i Helsingfors 1871 164
Blomqvist, Elisabeth 1827—1901, föreståndarinna för svenska fruntimmersskolan i Helsingfors 1865—1898; pedagogisk reformbefrämjare 164—168

Sid.

Blomqvist, Kristina Charlotta född Harring, de tre förras mor; död 1850; hon och hennes likaledes tyskfödda syster, vars förnamn är mig obekant, grundade den högre flickskola, ur vilken den större, Blomqvistska fruntimmersskolan i Helsingfors framgick. Deras far var veterinär Harring 164
Bondesen, Elisabeth, dansk elev till och förf. om Nathalie Zahle 159
Bonifatius VIII, kardinal 1281, påve 1294, död 1303 40
Borg, Harald Hubert, 1851—1916; lektor i Örebro 1888—1916 104
Branting, Georg, f. 1887, advokat i Sthlm 123, 297
Bring, Johan Christofer 1829—1898, kh i Tullstorp, föreståndare för diakonissanstalten i Stockholm 1862 181
Brodd, J. Vilhelm, f. 1889, folkskollärare i Hässelby villastad 1912 29
Broocman, Carl Ulric, 1783—1812, konrektor vid Tyska skolan i Stockholm, kallad till ledamot av uppfostringskommittén i jan. 1812 151
Brown, Tom, hjälten i Hughes bok om skollivet i Rugby 153, 154, 156
Bucht, Gustaf Andreas, född 1884, docent i Uppsala, rektor i Härnösand 1917 ..... 98—99
Bugge, Frederik Moltke 1806—1853, överlärare i Kristiania katedralskola; rektor vid latinskola i Stavanger 1831 och i Trondhjem 1833—1851. Medlem av riksskolenämnden 1839—1842 och av revisionsnämnden 1844 ..... 161—163
Bödtker, A. T. norsk läroboksförfattare 103
Cæsar, Gajus Julius, c:a 100—44 f. Kr., romersk statsman 46, 124, 156
Campe, Joachim Heinrich, 1746—1818; tysk präst, pedagog, författare och förläggare. Filantropinist 169
Carl X Gustaf 1622—1660, svensk konung 1654—1660 ..... 93, 134
Carlgren, Vilhelm Mauritz 1833—1919, läroverksadjunkt i Falun och i Växjö 1861 resp. 1862; lektor i Härnösand 1865—1905. Historisk författare ..... 94—98
Carlsson, Axel-Magnus, utg. av »P. J. Rösiö, Hans person och livsverk» ..... 250, 253—256
Cato, Marcus Porcius Censorius 234—149 f. Kr.; romersk moralist 110
Chevé, Emile 1804—1864, fransk sångmetodiker, begagnande siffror i st. f. noter 210
Cicero, Marcus Tullius 106—43 f. Kr., rom. vältalare och statsman 96, 124, 125, 132
Columbus, Christofer, upptäckte Amerika 1492. Död 1506 44
Comenius, Johan Amos 1592—1670, bömisk-märisk reformpedagog 157
Coriolanus, Gnaeus Marcius, levde omkring 500 f. Kr., romersk aristokrat 169
Dahl, Christopher 1758—1809; prof. i grekiska i Uppsala 1790; undervisningsmetodiker; psalmförfattare ..... 169—171
Dahlgren, Charlotta (Lotten) 1851—1934; redaktris, skriftställarinna .. 98
Dahlquist, Sixten Martin, f. 1888; kh i Vreta kloster; prost ..... 13—15
Dahlstein, Johan Alfred 1847—1891, folkskollärare i Tångeråsa, Närke 1874—1891 ..... 226—230
Dalin, Anders Peter Alfred, 1855—1919, folkskollärare i Sthlm till 1879; folkskole- och överlärare samt rektor i Huskvarna; Ordf. i Sveriges allmänna folkskollärareförening. Undervisningsråd 1914 ..... 241—249
Daudet, Alphonse 1840—1897, fransk författare 104
Daniel, profet, biblisk författare 73, 86

Sid.

Dehlin, Carl Johan, 1823—1891, gymnasieadjunkt i Linköping 1854, rektor i Vadstena 1/5 1870—1889 (tjänstledig sommaren 1887—9/1 1889) 61, 62
Delin, Elna, Fru, Stockholm, elev till lärarinnan Gerda Häggmark i Gävle 177
Dietrichson, Fredrik, den följandes far, bankbokhållare i Bergen 162
Dietrichson, Lorentz Henrik Segelcke, 1834—1917, doc. i litt.hist. i Upps. 1861, lärare i konsthistoria vid Akademien för de fria konsterna i Sthlm från 1868; professor i Kristiania i konsthistoria 1875 161—163
East, Tom Browns närmaste kamrat i början av vistelsen i Rugby 154
Ek, Emy Charlotte, född 1888; vid Grevesmühlska samskolan i Sthlm lärarinna 1909, rektor 1911 (1928); föreläsare; litteraturhistoriker .. 206—209
Eklund, Pehr Gustaf 1846—1911; i Lund professor i dogmatik och moralteologi 1890, domprost 1893 (boende i »Lovénska gården» = svärfaderns, Ö. Mårtensg, 3) ..... 18—20, 127
Ekström, Gunnar (d.ä.), född 1859; kh och prost i Falun. Teol. D:r 66, 69—71
Elfstrand, Daniel, född 1858; lärare i moderna språk vid Gävle borgarskola; läroboksutgivare; reformfrämjande språkpedagog ..... 53—57
Eliæson, Gustaf Edvard 1854—1927, läroverksadjunkt på Östermalm 1901 112
Eneroth, Per Olof Emanuel 1825—1881; pomolog; pedagogisk teoretiker 221, 268
Engelbrekt Engelbrektsson, svensk frihetshjälte, mördad 1436..... 94, 234
Epicharmos, c:a 540—c:a 450 f. Kr.; grekisk lustspelsförfattare 58
Estlander, Bernhard Rudolf 1863—1931, föreståndare för Brändö samskola nära Helsingfors 248
Euklides; c:a 325—275 f. Kr.; grekisk matematiker 171, 217
Eutropius, Flavius, romersk historieskrivare på 300-talet e. Kr. 8
Falbe-Hansen, Ida M. H. 1849—1922, dansk pedagog, litteraturhistoriker 158
Falk, August Wilhelm 1861—1935; rektor i Göteborg 1904, läroverksråd 1909, överdirektör 1914, t.f. generaldirektör 1920—1922, avgick såsom chef för läroverksavdelningen i Skolöverstyrelsen 1928 61
Filenius, Petrus, 1704—1780, teol. prof. i Åbo 1735 och i Lund 1742; domprost 1744 och biskop i Linköping 1761 60
Filip II 1527—1598, konung i Spanien, Portugal och Nederländerna .. 140
Forssman, Magnus John Carl August, född 1868; professor i allm. patologi, bakteriologi och allmän hälsovård i Lund 1900 178
Franzén, Frans Michael 1772—1847; skald; kh; biskop i Härnösand .. 98, 182
Fredrik den store 1712—1786, konung av Preussen 1740—1786 8
Fremling, Matthæus 1745—1820; prof. i filosofi i Lund; föreläsare i pedagogik till läroverkslärareexamen 75
Friesen, Carl Sebastian von 1846—1905; vid Södermalms högre allm. läroverk lektor 1879, rektor 1884—1902. V. ordf. 1899—1902 i sekelskiftets läroverkskommitté. Ecklesiastikminister 1902—1905 134, 135, 142
Friesen, Sixten Gabriel von 1847—1921; i Stockholm vid gymnasiet lärare 1871—1876, vid första reallläroverket v. rektor 1876, vid högre r. på Norrmalm rektor 1880—1891, lektor 1880—31/12 1912. Läroverkskommittéledamot 1879—1880, 1882—1884. Riksdagsman 1885—87, 1891—1915 ..... 52, 82, 117, 119
Frodin, Emil Filip, 1844—1914, lärare vid Östermalms lvk 1874—1909 111—113

Sid.

Fröding, Gustaf 1860—1911. Skald 142
Fåhræus, Fredrik Immanuel 1862—1936; blev 1909 domprost i Västerås 73, 74
Gardell, Carl Johan, född 1853; folkskollärare i Göteborg 35, 36
Geijer, Erik Gustaf 1783—1847, hävdatecknare, ... 142, 206, 236, 256, 268
Gellert, Christian 1715—1769; tysk filosof; skald 3
Goethe, Johann Wolfgang von 1749—1832; tysk författare; polyhistor 38, 176
Grafström, Helena Sophia 1813—1891, g.m. skalden och prosten A. A. G-m 182
Groen, brukspatron i Ludgo, Södermanland, folkskoledonator 223
Grundtvig, Nicolai Frederik Severin 1783—1872; dansk präst; folkhögskoletankens upphovsman; skald 157, 213
Gustaf I 1497 (?)—1560, svensk konung (1521) 1523—1560 .. 31, 90, 140, 234
Gustaf II Adolf, 1594—1632, svensk konung 1611—1632 ..... 185, 234
Gustrin, Emil Finnevé 1839—1918, rektor i Örebro o. i Karlstad; kansliråd för läroverken 193
Guts Muts, Johann Christoph Friedrich 1759—1839; tysk gymnastikreformator 151, 153, 169
Günther, Fr., klasslärare i Bernburgs rektorsskola på 1810-talet 8
Göransson, Claes Wilhelm, född 1869, verkchef i Huskvarna 1911—37 129
Göransson, Gösta 1865—1931; i Stockholm lärare vid Beskowska skolan och lektor v. N. latin, föreståndare för Wallinska flickskolan..... 129—132
Göransson, Maria Henrika Gustafva, född Tham, gift med den följande, mor till de båda förra 129
Göransson, Zacharias, 1823—1881 lektor vid gymn. i Sthlm (1870) 1871 i klassiska språk 129
Hagström, Klaës Alfred, 1846—1902, kh i Mariefred och i Botkyrka .. 62
Hall, Nelly, kvinnlig väckelsepredikant bl.a. i Närke å 1880-talet 229
Hallberg, Hans Emil, född 1856; kh i Vinslöf 1890, I Glemminge 1895, i Gustav Vasa församling i Sthlm 1906. Teol. Doktor 18
Hallenius, Alfred, 1868—1941, i Falköping år 1892 folkskollärare, 1902 förstelärare. Föreläsningsbefrämjare; fornminnesforskare 215
Hallström, Ragnar Sigurd Alarik, 1849—1927; lektor i Karlstad 1882; utg. av texturvalet Anthologia latina. Till gymnasiernas tjänst I—II Lund 1908, 1909 124
Hamfors, Stig, folkskollärare i Åsaka, Vgötl. ..... 90—94
Hansson, Johan Martin, e.o. lektor i Sundsvall 1909—1913 ..... 108—110
Hartman, Robert, adjunkt vid Gävle h.a. läroverk från 1860 ..... 55, 56
Hedin, Sven Anders, född 1865, forskningsresande, skriftställare 243
Hedman, Maria, gift med rektor Hans Fredrik Hult, Halmstad 181
Heidenstam, Verner von 1859—1940, svensk författare. En av de 18 242, 248
Heimbürger, Louise, lärarinna vid Åhlinska flickskolan, föreståndarinna vid Ersta diakonissanstalt 182
Hernlund, Carl Hugo 1848—1914, rektor i Visby 1883, å Nya Elementarsk. 1884 134
Herzog, Gottfried, rektor i Bernburg i Sachsen-Anhalt på 1810-talet .. 8
Hierta, Carl Didrik, f. 1758; i Uppsala adjunkt i kemi 1785, räntmästare 1798 169
Hierta, Lars Johan 1801—1872, riksdagsstenograf 1828; industriidkare; riksdagsman; utgav Aftonbladet 1830—1851 ..... 169—171
Hjelmerus, Gustafva 1848—1909; i Stockholm lärarinna vid Anna

Sid.

Sandströms högre lärarinneseminarium; skolföreståndarinna å Södermalm ... 202—204
Hjärne, Harald Gabriel 1848—1922, prof. i Uppsala 1885—1913 134, 135, 140
Holm, Elsa, född 1895, ämneslärarinna vid h. allm. lärov. i Gävle .. 180
Homeros, enl. uppgift Europas förste förf. eller diktsamlare 38, 87, 125 163, 248
Horatius, Quintus Flaccus 65—8 f. Kr.; romersk-skald 110, 124, 125, ... 132, 144, 156, 163, 171
Horn, Gustaf 1592—1657, greve, fältherre, 1643 v. pres. i krigskollegium 135
Hughes, Thomas 1823—1896; engelsk skollivsskildrare; domare ... 153—157
Hult, Hans Ferdinand 1828—1908; i Stockholm: i Nya elem. sk. adj. 1859, lektor 1864; rektor i Beskowska skolan 1867—1871. I Halmstad rektor 1871—1899 vid h. allm. 1. och studierektor 1875—1901 vid Högre elementarläroverket för qvinnlig ungdom. Redaktör för Pedagogisk Tidskrift 1870—1890 ... 87, 88, 181, 183
Hult, Maria, 1860—1916, föreståndarinna vid sistnämnda flickskola 1890—1915 ... 180—198
Hult, Mia, syster till den nyssnämnda ... 181
Hult, Olof Torgny f. 1868, prof., livmedikus, lärdomshistoriker ... 198
Humboldt, Alex. v. 1769—1859, tysk naturforskare; utgav bl.a. Cosmos, Entwurf einer physischen Weltbeschreibung 1845—1862 1—V (Band 1—4 försvenskade 1852—1860) ... 39
Hülphers, Ernst Walter, född 1871; journalist, författare ... 250
Häggmark, Gerda, lärarinna vid franska flickskolan i Gävle ... 176, 177
Höjer, Magnus Mauritz 1840—1910, historielektor i S. Latin 1879—1905 134, 135
Høst, Sigurd, född 1866, norsk skolman och läroboksförfattare ... 103
Jacobsen, Elisabeth (Lis), född Rubin 1882; dansk vetenskapsidkare; editor och forskare i nordisk språkvetenskap ... 158, 159
Jacobson, Carl Gustaf Emanuel född 1881, lektor vid Östermalms h.a. lvk 1919, författare av läroböcker och vetenskapliga arbeten; editor 126
Jakobson, Naima Maria, född 1866; fil. mag., lärarinna vid Svenska fruntimmersskolan i Helsingfors i svenska och historia från 1897 .. 164
Jirlow, E. Ragnar, född 1893, lektor 1930 i Västerås ... 144
Johansson, August, domkyrkosyssloman i Västerås ... 66
Kellgren, Johan Henrik, 1751—1795. Skald. Medlem av Svenska Akademien ... 142, 169
Kempe, David Teofil, utg. av Lärobok i oorg. kemi 1896 (tre upplagor) 118
Kihlström, Simon Albin 1877—1929, seminarieadj. i Uppsala 1906; lärov. adj. å Östermalm 1908; rektor för Enskilda gymnasiet i Stockholm ... 29
Kjelldahl, Anders Magnus 1796—1871, i Uppsala läroverk lärare i matematik och filosofi 1829, adj. i matematik 1831, lektor däri 1858 52
Kjellén, Johan Petter 1852—1919, folkskollärare i Kinneved, Vgl. 1879 215—218
Klasovsky, professor i Petersburg; klassisk filolog; lärare i ryska vid pagekåren 1857 o.f. ... 37, 39
Klintberg, Anders Gustaf 1816—1884, lektor och, 1866—1884, rektor i Gävle ... 56
Koch, Carl O., född 1877, lektor 1919 å h.a. läroverket på Södermalm 145
Kronberg, Julius 1850—1921, svensk konstnär ... 242, 246
Kropotkin (Krapotkin), Petr Aleksejevit 1842—1921, rysk furste, officer; författare, geograf, lärd; teoretisk revolutionär ... 37—41

Sid.

Kügelgen, Gerhard von, konstnär i Dresden, mördad och rånad 1820 3, 4, 8—11
Kügelgen, Helene, den förres maka, den följandes mor ... 3, 4
Kügelgen, Wilhelm Georg Alexander, 1802—1867, konstnär i Rom, Petersburg och Dresden, hovmålare i Ballenstedt hos hertigen av Anhalt-Bernburg från 1834; kammarherre från 1853 hos denne .. 3—11
Lagerberg, Carl Sven Axel 1822—1905, greve; general, överkommendant i Sthlm 1882—1905; förste adjutant hos Karl XV och Oscar II. 118
Lagerlöf, Selma 1858—1940, författarinna. En av de aderton ... 242
Laokoon och hans söner, hellenistisk skulpturgrupp (50-talet e. Kr.) .. 125, 176
Larsson, Carl, svensk konstnär ... 116
Larsson, Victor, klassiker, huvudredaktör för Hallands-Posten ... 87, 88
Laurin, Carl Gustaf Johannes, 1868—1940, konsthistoriker, skriftställare 243
Leffler, Sven Abraham, f. 1821, rektor vid Göteborgs seminarium 1864 36
Lehman, Johannes Edvard 1862—1930, prof. i religionshistoria i Berlin 1910 och i teol. encyklopedi i Lund 1913—1927; pedagogisk reformbefrämjare ... 157
Leopold, Carl Gustaf af, 1756—1829. Skald, medlem av Svenska Akademien ... 169
Levin, Herman Olof 1862—1934, lektor i Visby, Västerås och å Östermalm ... 134
Liander, Arvid Elias, född 1894; prästman; e.o. adj. vid Landskrona folkskoleseminarium 1922; e.o. lektor i Söderhamn 1923—27; adj. i Askersund 1926, rektor vid statens realskola i Nederkalix (men numera förtidspensionerad på grund av blindhet) ... 108
Liljeblad, Samuel 1761—1815, professor i botanik i Uppsala. Förf. av Utkast till en Svensk Flora. Ups. 1792. 508 s. ... 170
Liljeblad, Josef Fredrik, f. 1872, rektor i Upps. samgymn. och i Link:s lvk ... 124, 126
Liljedahl, Ernst Torsten Sigfrid, f. 1869; kapten, föreläsare, skriftställare 89
Lindblom, Jacob Axelsson, 1746—1819; biskop i Linköping 1786, ärkebiskop 1805. Katekesförfattare. Lexikograf ... 24, 57—60
Lindeblad, Assar 1800—1848, kh i Skartofta (Öved) 1838; skald ... 264
Lindroth, Erik Gustaf Ludvig Vilhelm 1845—1931, rektor vid Beskowska skolan 1888—1905 ... 129
Lindström, Karl Alfred Rickard, född 1894, partisekreterare; riksdagsman från 1930; chefredaktör för Ny Tid och för Social Demokraten ... 239, 240
Linné, Carl von, 1707—1778, archiater, botanist, professor i Uppsala 12 16
Livius, Titus L. Patavianus 59 f. Kr.—17 e. Kr., romersk historieskrivare ... 132
Lovén, Nils Henric 1801—1877, medicine professor i Lund ... 20
Lundberg, Carl August, 1843—1922; lektor; 1883—1909 rektor på h. allm. latinläroverket å Norrmalm ... 114—6, 130
Lundberg, Fanny Augusta Katarina, f. 1876, g. 1902 med lektor Ehrenfried L. ... 176
Lundell, K. Alvar, född 1864, folkskollärare i Almby, Närke 1904 ... 226, 230
Lundgren, Jonas Fredrik, 1847—1915; smed; seminarist i Uppsala 1867—1869, vik. adj. där och i Falun; i Uppsala ordin. adjunkt 1882—1891; i Stockholm rektor 1891—1913; statlig folkskoleinspektör 1895—1898 ... 23

Sid.

Lundqvist, Nils Josef, född 1875; i Stockholm lärare vid Wallinska flickskolan 1905—1920; vid Södra latinläroverket adjunkt 1909, rektor 1920—1941 och lektor 1926—1941; läroverkets Inspector från 1941 ..... 124, 129—150, 226—229
Lundström, Anders, bergsman på Lönnemossa på 1770-talet; skolgrundare 239, 240
Luther, Martin 1483—1546; tysk religions-reformator 19
Lönroth, Carl Ulrik Lars 1866—1936, kh i Asker och i Örebro 231
Malmberg, A. T., lektor i Härnösand o. i Sthlm ..... 98—107
Malmström, Per, högste ordningsmannen på gymnasiet i Västerås 1822 64
Matthäi, gallerinspektör vid konstakademien i Dresden 11
Mellén, Lars Gustaf, f. 1867; läroverksrektor i Vänersborg 1907—9, i Göteborg 1909—1933 124
Michelangelo Buonarotti 1475—1564, italiensk konstnär 176
Moberg, Peter, lär. vid krigsakademien; utg. av Försök till en praktisk lärobok för begynnare i engelska 1801 65
Modin, Johan Engelbert 1840—1883, i Västerås lektor 1872—1883, rektor 1882—3 ..... 70, 71
Moll, Karl Tom, 1853—1922; vid Norra real lärare 1880—1883, 1887—1892, lektor 1893—1919. Läroverksråd 1905—1909. Läroboksförfattare ..... 117—122
Mossberg, Aron Ludvig 1820—1900; i Kalmar lektor 1852—1859, i Västerås lektor (1857) 1859—1886 och rektor 1862—1881 66
Mucius, Gajus M. Scævola (= vänsterhand); lät utan klagan högra handen förbrännas för försök 508 f. Kr. att mörda fiendekonungen 169
Märcker, lärare vid Salzmanns privatläroverk i Schnepfenthal 153
Mörling, Lars J., f. 1859, lärare vid Östads barnhem; folkskollärare i Stora Melby i mellersta Västergötland från nyåret 1896 ..... 219—221
Napoleon I 1769—1821, fransk kejsare 156
Nibelius, Gustaf 1789—1849, docent i Uppsala 1818, lektor i Västerås 1822, kh i Fällingsbro (1833) 1835, biskop i Västerås 1839 ..... 64, 65
Nilsson, Frans Magnus, utg. av bl.a. Stereometriska räkneex. 1900 120
Nilsson, Karl Evald 1889—1936, lärare i Öja, fornforskare ..... 262—264
Nordlund, Karl Petter 1830—1909, matematikmetodiker; adj. i Uppsala 1858; lektor i matematik och fysik i Gävle 1862—1898 ..... 53, 54
Norlén, Magnus Vilhelm 1826—1896, rektor i Uppsala 1867 ..... 23—28
Norström, Vitalis 1856—1916, professor i Gbg (1891) 1893 89
Nyström, Bengt E., född 1886; läroverksadjunkt 1918 å Södermalm. Skald 150
Odhner, Clas Theodor 1836—1904; historieprofessor i Lund 1871; riksarkivarie 1887; riksdagsman 1894—1897. Läroboksförfattare 69
Olde, Johannes, avlade studentexamen vid Södra latinläroverket 1941 148
Olsson, Ingvar 1852—1915, lektor i Jönköping 84
Olsson, Jänny Amalia f. 1857, folkskollärarinna i Finspång och i Norrköping ..... 210—214
Oscar II Fredrik 1829—1907; svensk och norsk konung 1872—1907 .. 89
Ostwald, Wilhelm 1853—1932, tysk fysiker och kemist; professor 118
Ovidius, Publius O. Naso 43 f. Kr.—18 e. Kr., romersk skald 124, 163
Palm, Esaias Laurentius, 1820—1895, uppfostrades hos Tegnér i Växjö. I Lund vice kollega 1844, ordin. 1849—1885, jubeldoktor 1894.

Sid.

Stadsfullmäktig 1869—1878; kamrer vid Lunds gamla sparbank 1864—1891 ..... 84—86
Paris, Gaston Bruno Paulin 1839—1903, fransk litteraturhistoriker och språkforskare 98
Passy, Paul Edouard, född 1859; fransk fonetiker; högskolelärare 98, 103
Paues, Adolf Fredrik 1839—1894, kapten till 1891; tjänsteman vid Gefleborgs läns hushållningssällskap. Frivillig i dansk-tyska kriget 172
Paues, Sigrid, född 1868, lärarinna vid högre flickskolan i Gävle .... 172—175
Pestalozzi, Johan Henrik 1746—1827, schweizisk pedagogikreformator 157, 164
Petrini, Henrik, f. 1863, lektor i Växjö 1901, å Norrmalm 1914—1928 121
Phædrus, romersk fabeldiktare, utgivare av s.k. esopiska fabler 162
Pindaros, 522—c:a 442 f. Kr.; Greklands störste lyriske skald 125
Platon, c:a 427—347 f. Kr., Greklands störste filosof; pedagogisk teoretiker 124, 163
Plutarchos, f. c:a 49 e. Kr., grekisk historieskrivare och moralförf. 169
Pritianus (Priscianus), c:a 500 e. Kr., latinlärare i Konstantinopel; utgivare av ett latinskt grammatiskt verk i 18 delar 12
Quensel, Jacob 1724—1802, i Malmö konrektor 1753 och rektor 1756, i Ausås kh 1766 (1767), prost 1780 ..... 75, 76
Rafael (Santi), 1483—1520, italiensk konstnär 176
Regnér, Gustaf, 1748—1819, expeditionssekreterare, förf. till Första begreppen af de nödigaste Vettenskaper. Till Svenska Barns tjenst I—II. Sthlm; uppl. 8 utkom 1825. Innehåll: Historia. Geografi. Lärdomshistoria. Världsbeskrivning (naturalhistoria, naturlära, astronomi). Logik. De moraliska vetenskaperna. Grekiska och romerska mytologien. Synkronistiska tabeller..... 76
Retzius, Andreas Adolph 1796—1860, professor, anatom, etnolog 21, 22
Reuterdahl, Henrik, biskop i Lund och i Uppsala 76
Rodhe, Edvard Herman 1845—1932, biskop i Göteborg 1888 193
Roller, prästman på 1810-talet i Lausa ej långt från Dresden 8, 9
Roos, Anna Maria, född 1862; författarinna 243
Roos, Vilma, fru, född Berglund, ... 208
Rosenberg, Johan Olof 1840—1928, prof. vid Tekniska högskolan 1877—1906 118
Rosenqvist, Vilhelm Teodor 1856—1925, i Vasa teol. lektor 1886—1898, i Helsingfors överlärare 1898, rektor 1900—1918. Skolråd (= undervisningsråd) 45
Roström, Ester C. 1876—1940, dotter till folkskollärare J. O. Hult, Hosjö. Lärarinna 1896—1899 i Borås, från 1 januari 1900 lär. i Hosjö; g.m. lär. Edv. F. R. där 239, 240
Rousseau, Jean-Jacques 1712—1778, fransk författare och socialfilosof 157
Rubens, Petrus Paulus 1577—1640, flamländsk målare 91
Rudenschöld, Thorsten 1798—1859, greve, »riksfolkskoleinspektör» 232, 268
Runeberg, Johan Ludvig 1804—1877, docent i latinsk litteratur i Helsingfors 1830; utgav Helsingfors Morgonblad 1832—1837, lektor i latin i Borgå 1837—1857, rektor 1847—1850 och under de annuella perioderna. Skald. ..... 41—47, 142
Runquist, Fredrique 1848—1891. I Sthlm: lärarinna; föreståndarinna från 1881 vid läroverket för flickor på Södermalm ..... 198—202

Sid.
Rydberg, Abraham Viktor 1828—1895; författare, relig.-hist. forskare 92, 93 142, 246
Rösiö, Elin, född Mattsson 1865, gift 1887 med den följande 250
Rösiö, Per Jönson 1861—1935. »Jordbrukets apostel» ..... 250—258
Sahlström, Georg född 1885, folkskollärare i Huskvarna från 1908 .... 244—249
Salomon, Otto Aron, 1849—1907, upprättade Nääs slöjdseminarium 1876 153
Salzmann, Christian Gotthilf, 1744—1811, grundade 1784 ett slags filantropinistisk reformskola i Schnepfenthal nära Gotha ..... 151—153
Samuelsson, Kurt, avlade studentexamen vid Södra latinläroverket 1941 148
Sandberg, Karl Levin Emanuel 1873—1925, adjunkt i Skara läroverk och i Uppsala folkskoleseminarium, 1910 utnämnd seminarierektor i Linköping; 1909 sekreterare i folkundervisningskommittén; byråchef; undervisningsråd 1913; chef för Skolöverstyr. folkskoleavd. 1918 ..... 29—34
Sandström, Anna Maria Carolina 1854—1931, genomgick KHLSem. 1871—1874, föreståndarinna för egen skola 1883—1926, utgivare av Verdandi Tidskrift för ungdomens målsmän och vänner 1883—1927 ..... 198, 202, 204—206, 241, 266
Santesson, Carl Gustaf (d.ä.) 1819—1886; prosektor; överkirurg; kirurgie professor 1849—1885 vid Serafimerlasarettet 21
Schartau, Henric 1757—1825; andre komminister i Lund 1785; förste d:o med prebende i St. Råby o. Bjällerup 1793; prost 1800 ..... 264—266
Schiller, Friedrich von 1759—1805; tysk författare 176
Schotte, Gustaf Wiktor 1823—1888; medlem av hist.-geogr. läroboks-kommissionen 1866. I Nyköping adjunkt; lektor 1864; rektor 1877 62, 63
Schulz, informator för W. v. Kügelgen under 1810-talet ..... 6—7
Scott, sir Walter 1771—1832, skotsk skald och romanförfattare 158
Segerstedt, Torgny (d.ä.) f. 1876; professor; redaktör för G. H. T. 256
Senff, informator i Dresden; pastor i Halle på 1810-talet ..... 4—7
Siljeström, Per Adam 1815—1892; docent i fysik i Uppsala 1844—1847; rektor vid Nya elem. 1856—1862; folkskoleinspektör i Stockholm; riksdagsman 36
Själander, Karolina 1841—1925, år 1874 föreståndarinna för Elsa Borgs f.d. flickskola i Gävle, som 1879 förenades med Clara Linds; avgick från ledningen av denna Själanderska Högre flickskola 1915. Stadsfullmäktig 1911—1914 ..... 172—175
Sjölander, Karl Oskar 1849—1911, övningsskollärare i Linköp 1871—1873, e.o. lärare i Stockholm och Sigtuna, ordinarie lärare i Asker 1877—1905 ..... 231—235
Sjöqvist, Johan Wilhelm, född 1812, vid domkapitlet i Västerås amanuens (1842) 1843, notarie 1854. Minnestecknare 64
Sjöstrand, Per Mauritz 1867—1924, lärare i Vislanda 1892—1924 .... 258—261
Sköld, Erik Gustaf Viktor, född 1901, assistent, underläkare vid länssanatoriet vid Uttran 1933, läkare i Stockholm 206, 207
Snoilsky, Carl Johan Gustaf 1841—1903; svensk skald; överbibliotekarie 142
Snorre Sturlasson 1178—1241, Islands främste författare; politiker .. 200
Sofokles, c:a 496—406 f. Kr.; Greklands kanske främste tragöd 126, 163

Sid.
Sokrates, c:a 470—399 f. Kr.; grekisk vis; folkuppfostrare 85, 125
Spinola, Ambrogio, 1569—1630, spansk fältherre, segrare vid Breda 1625 140
Staaff, Erik, född 1860; vid Norra latinläroverket lektor 1899—1925 .. 123—126
Stalin, Sven August 1849—1923, läroverksadjunkt å Östermalm 1889—1916 112
Starck, Lars Gunnar, född 1880; docent; lektor vid Norra reallärov. 1916 117—122
Stenbäck, Th. editor av Rösiös Landtmannens bok uppl. 2 252
Stiernhielm, Georg, 1598—1672, filosof, skald, vetenskapsman 127
Stoopendal, Jenny Nyström, konstnär 102
Storm, Johan Frederik Breda 1836—1920, professor i Kristiania 1873—1912 106
Strandberg, Carl Wilhelm August 1818—1877, svensk skald (»Talis Qualis») 180
Strömberg, Johannes, 1868—1916. I Lund docent i teoretisk filosofi 1897; vid privata elementarskolan lärare 1895, rektor 1898—1916 178, 179
Stöckhardt, Julius Adolf 1809—1886; prof., läroboksförfattare 41
Sukhonen, kapten, lärare vid pagekåren i Petersburg 1857 o.f. 37
Sundén, Daniel Anton 1828—1910, medföreståndare för Norrköpings privatlyceum 1858—1863, lektor i Västerås 1863—1898. Läroboksförfattare ..... 30, 67—74
Svedelius, Carl, f. 1861, rektor å N. real 1906—1926 119
Svedelius, Jakob Michael, universitetslärare i Uppsala, kh i Köping. Den följandes far. Död 1834 ..... 235—239
Svedelius, Wilhelm Erik 1816—1889; professor i Uppsala 1862—1881 65, 235—239
Sydow, Ellen von, lärarinna vid, senare föreståndarinna för högre allmänna läroverket för kvinnlig ungdom i Halmstad 183
Söderblom, Anna född Forsell; förmäld med den följande 14
Söderblom, Lars Olof Jonathan (Nathan) 1866—1931; prof. i teol. encykl. 1901 i Upps., även i rel. hist. i Leipzig 1912; ärkebiskop 1914 13—15
Söderström, A. B. C., seminarielärare i Luleå och i Karlstad. Sagoförfattare ..... 219—221
Tegnér, Esaias 1782—1846; skald; prof. i Lund 1812; biskop i Växjö 1824 71, 142
Terentius, Publius T. Afer, c:a 190—159 f. Kr.; romersk komediförfattare 71, 125
Tham, Gustaf Vilhelm Sebastian 1839—1911, chef för Huskvarna vapenfabriksaktiebolag 1876—1911, riksdagsman 245, 247
Thiers, Louis Adolphe 1797—1877, Frankrikes president; historiker .. 104
Thorsander, Johan 1809—1885, i Uppsala docent, prof., domprost .... 169—171
Thorsell, Karl Erik 1858—1915, läroverksadjunkt vid Östermalms läroverk 1895—1915 112
Thucydides, född c:a 460 f. Kr.; forntidens störste historieskrivare 153
Tibullus, Albius, c:a 55—19 f. Kr., romersk skald, lyriker 124
Tidner, N. Erik, född 1893, lektor vid h.a. lärov. å Norrmalm ..... 123—126
Tranæus, Anders Peter, 1789—1868, vid latinläroverket i Gbg bibliotekarie 1814, gymnasieadjunkt 1817, lektor 1818. Kh i Morup (1830) 1831, i Skee 1843. Riksdagsman. Prost. Ivrig folkundervisningsvän 169
Trolle-Bonde, Gustaf, godsägare, patronus i Ludgo (»blinde greven») 225
Turgenjeff, Ivan Sergejevitj 1818—1883; rysk författare 38, 106

Sid.
Törnebladh, Henrik Ragnar, 1833—1912 rektor i Kalmar 1867, å Södra Latinläroverket 1879, riksdagsman, ledamot av 1870- och 1880-talens skolkommittéer 134, 135, 144
Vacquerie, Auguste 1819—1895, fransk litteratör 105
Velasquez, Diego de Silva y 1599—1660, spansk hovmålare 140
Vellberg, Elna, folkskollärarinna i Vislanda på 1890-talet 258
Vennersten, Fredrik 1809—1880, kh i Kinneved (1856) 1859 215
Vergilius, Publius V. Maro 70—19 f. Kr.; romersk skald 85, 124, 125, 132
Vessberg, Vilhelm, 1863—1940, vid södra latinläroverket i Stockholm e.o. lärare 1890—1898, adj. 1898—1906, lektor 1906—1928 ..... 133—143
Vesterlund, Per Otto, född 1857, jägmästare i Jokkmokks revir (1900) 1901, i Österdalarnas revir (1910) 1911—1922 ..... 50, 51
Volkmann, Alfred, W. v. Kügelgens lekkamrat, elev vid furstliga skolan i Meissen på 1810-talet 4, 5
Volta, Alessandro 1745—1827, italiensk uppfinnare, rektor, professor 8
Vrethammar, Harald, folkskollärare i Vikingstad i Östergötland .... 262—264
Waldenström, Paul Peter, 1838—1917; lektor; ledare för Sv. Missionsförbundet 1904 252
Walker, E. G., f. 1786, ambulerande folkskollärare i Ludgo 1833—1858 221—225
Wallberger, Hjalmar August, 1865—1941, adjunkt vid Östermalms läroverk 1897—1921 112
Washington, George 1732—1799; president i Nordamerikas För. St. 1789—97 72
Wennerberg, Gunnar 1817—1901, lektor i Skara 1842, ecklesiastikminister 1870—1875, 1888—1891, landshövding i Växjö 1875—1888. En av de aderton 121
Wijkmark, Henning 1875—1936, lärare vid privatläroverk, adj. vid Nya elementarskolan 1906, lektor vid Norra Reallläroverket 1926 126—128
Wikner, Carl Pontus, 1837—1888; docent 1863 i Uppsala; lektor där 1873; prof. i Kristiania i filosofi och estetik 1884 ..... 50, 51, 55, 246
Winkler, chef för pageskolan i Petersburg på 1850- och 60-talen 37, 39
Wulff, Fredrik Johan Leonard, född 1819, adjunkt i Västerås' läroverk 71
Wåhlin, Otto Christian 1746—1808 universitetssekr. och räntmästare i Lund 75
Xenophon, c:a 430—c:a 355 f. Kr. Grekisk skriftställare och fältherre 42, 124
Zahle, Natalie, 1827—1913; skolföreståndarinna i Kobenhavn 1852 .. 157—161
Åkermark, John Wilhelm 1861—1941, adj. vid högre reallärov. i Gbg 1902—1926; den förste ledledaren, sedan även styrelseledamot å Nääs; instiftaren av Sällskapet för friluftslekar i Göteborg ..... 90—94
Åstrand, R. Sigurd, född 1894. Fil. D:r studierektor. Adj. vid Norra real 117
Älf, Samuel 1720—1799. Fosterson till biskop Rhyzelius. I Uppsala docent; i Linköping lektor 1759 och domprost 1781 ..... 57—60
Ödmann, Samuel Lorens 1750—1829, lärare, psalmförfattare, naturforskare; kh i Gamla Uppsala 1790, teologie professor i Uppsala 1799 128, 169
Öhman, J. E., privatskolerektor, lektor i Borgå 42
Örtenblad, Olof 1854—1936, rektor vid h.a. latinläroverket å Söder i Sthlm 145
Östergren, Carl Ludvig 1842—1881. Docent 1869. Adjunkt i Gävle s.å. Skald ..... 53—57

EFTERSKRIFT

»Lärare». I föreliggande bok finner man ett antal teckningar av eller interiörer från vissa uppfostrares och undervisares läraregärning. Föremålen för skildringarna ha verkat inom de ursprungligare uppfostrings- och undervisningsinstitutionerna, alltså inom hem och kyrka, eller ock inom sådana senare tillkomna forsknings-, fostrings- och undervisningsanstalter som universitet, läroverk, seminarier och skolor. Ordet lärare (i bokens titel) har alltså icke blott dess vanligaste innebörd: undervisare i kateder och på predikstol, utan tager därjämte sikte på dem i deras uppfostrargärning. Vidare omfattar uttrycket lärare här även sådana personer, som icke tillhöra de avlönade lärarnas eller prästernas grupp, utan som på grund av sitt målsmanskap eller av sin plikt såsom frände eller medmänniska påverka andra medelst undervisande eller uppfostrande insatser eller ansatser.

Det skulle varit gagneligt och glädjande, om man i svaren på mina vädjanden om litterära bidrag till denna bok givit långt flera upplysande berättelser om verksamheten inom den förstnämnda gruppen (hem och kyrka) än vad som skett, — ävensom om den mera direkt uppfostrande påverkan inom den andra gruppen (skolor etc.). Åt viljepedagogik, etik, hem och kyrka har därför — tyvärr — ägnats långt mindre utrymme här i boken än som vederbort — — något som ju ock är fallet i den allmänna världen. Att i någon mån medverka till avhjälpandet av denna fundamentala brist i livet har dock varit ett av de viktigaste syftena med föreliggande volym.

Bokliga jämförelser. Två syften. Denna bok, som ingår i serien Årsböcker i svensk undervisningshistoria, utgör en direkt fortsättning av dess tidigare skildringsvolymer i fråga om sitt allmänna historiska syfte, nämligen att belysa »hur det var förr», och i fråga om sin sanningssträvan; i publicerade upprop har nämligen påpekats nödvändigheten av att de inkommande detaljmeddelandena skulle vara till punkt och pricka sanningsenliga (gentemot vilket krav det måste anses betyda mindre, om formella brister i skildringarna förelåge).

Men medan de tidigare berättelsevolymerna i ÅSU talat om både idealiska, medelmåttiga och dåliga lärare och fostrare och det nästan uteslutande sådana som tjänstgjort i läroverk eller folkskolor, har i föreliggande band ett urval gjorts ur moralisk och idealpedagogisk syn-

punkt och här belyses ett större antal arter av undervisnings- och uppfostringssamhällen. Volymen utgör härutinnan sålunda ett slags motsvarighet till min bok: »Hur skall jag uppfostra mina barn? Sanningsord ur skönlitteraturen och pedagogikens mästerverk». Denna utkom för $^1/_4$ sekel sedan, alltså under förra storkriget; den föreliggande träder fram under det andra världskriget (men har förberetts under de mellanliggande åren, ja delvis ännu tidigare). Mellan de antydda Sanningsorden 1916 och föreliggande volym förefinnes emellertid den icke oviktiga skillnaden, att den tidigare boken upptar endast vid skrivbordet uppgjorda — naturligtvis ofta på erfarenhet grundade — planer för en förnuftig barnuppfostran (för att nu citera undertiteln på en bok av den utomordentlige idealpedagogen Salzmann), medan den nu framträdande samlingen återger väsentligen blott vad de ifrågavarande »lärarnas» egna f.d. »lärjungar» berätta sig ha upplevt under en praktiserad pedagogik, vilken de ännu långt efteråt — vanligen flera årtionden eller ett à två kvartssekel efter sin elevtid — karakterisera såsom synnerligen förnämlig, intresseväckande och gagnelig samt personligt förädlande och fördjupande.

God pedagogik. I alla tider och i synnerhet i våra dagar har en så beskaffad undervisnings- och uppfostringskonst visat sig vara av den mest utomordentliga betydelse i kunskapstillägnelsens, religiositetens, moralens, rättens, civilisationens, frihetens och ej minst personlighetskulturens historia; sådan är den ännu i dag, och sådan kommer den att förbli intill tidernas afton. Detta förhållande träder i dagen ej minst om man jämför därmed den pedagogik som är dålig, undermålig, andefattig, själslös, ointresserad, slentrianmässig, hatväckande, kärleksdödande, desorienterande samt själs- och kroppsförstörande. Därför kan den förra icke nog klart och icke nog ofta karakteriseras, rekommenderas och föreskrivas. För att hjälpa och gynna en sådan och därmed även hjälpa och gynna en sund utveckling hos och mellan människorna böra alla källor uppsökas, alla krafter anspännas, allt klinga, ringa och sjunga vad klinga, ringa och sjunga kan, — för att nu citera Luthers ord för 415 år sedan på tal om det godas tillbörliga framarbetande i världen. Därför böra även — och ej minst — undervisnings- och uppfostringshistoriska vittnesbörd framletas och bli vägledande, helst som pedagogiken ju är »den av slægters erfaring indhöstede lære om hvorledes vi skal före ungdommen til at kunne leve livet saa naturlig og fuldkomment som mulig» (jfr här pedagogikprofessor Otto Anderssens uttalande rörande Anna Sandström).

Av ekonomiska och andra skäl kan här framläggas blott ett ringa antal av tacksamma och uppfordrande vittnesbörd om sådana förebildliga förfaringssätt, som med livslång tacksamhet bevarats av åtminstone de bästa lärjungarna och som de funnit vara verkningsfulla i det sannas, godas och rättas tjänst. För visso skola de då ock komma att göra samma förädlande gagn, därest de efterliknas på ett personligt, målmedvetet, upplyst och kraftfullt sätt och därest den praktiska pedagogiken får bli hos alla — lärare och andra — vad den under årtusenden varit hos ett benådat fåtal, nämligen ett heligt kall, en personlighetsbildande och karaktärsfostrande livsgärning samt en förädlande, kärleksfylld och framåtsyftande tjänareverksamhet i fosterlandets och mänsklighetens tjänst. Däremot bör den praktiska pedagogiken icke få vara en heterogen och mikroskopisk avfallsprodukt av varjehanda företeelser och intressen, icke ett föraktat och uttråkande bihang till varjehanda bisysslor, icke en Mädchen für alles, som glömmer ingenting utom det väsentligaste.

Under långa tider syntes det dock ofta ligga ett visst berättigande i satsen: Den gudarna hata, göra de till pedagog. Yttrandet formulerades väl närmast med tanke på lärarnas usla inkomster och föraktade ställning (jfr t. ex. ÅSU 58: Acta till Stockholms större latinläroverks historia, passim). Men mitt i allt elände ha många haft sin glädje och kraftkälla i kallet. Sålunda vände en av Runebergs f.d. lärjungar, den finländske rektorn C. H. Alopæus om den nämnda dystra satsen till följande: Den Gud älskar, gör han till pedagog. Anna Sandström yttrade: »Om något sådant som oförvillat omdöme funnes i världen, skulle pedagogiken mer än andra kunskapsgrenar anses för *en glad vetenskap*» (A. S-m: Uppsatser; Sthlm 1933 s. 43). Och enligt Sundsvalls Tidning 23/5 1936 sade folkskollärarinnan Anna Almström i Ånge i en avskedsintervju: »Det *kan* inte finnas ett yrke så roligt och så intressant som lärarens». Av hennes självbiografiska skildringar i samband därmed framgår, att hon haft stora svårigheter att bekämpa och besegra: höga elevantal, efterblivna skolformer, inhysta klasser, oframkomliga stigar och väldiga snödrivor i »fägatan», små löner (175 kr. i kvartalet) etc. Det ser ibland ut som om *de* vore mest glada och belåtna (åtminstone efteråt), vilka varit med när det gällde verklig markbrytning i de andliga ödemarkerna, vilka haft att genomlida de svåraste arbetsförhållandena och vilka kanske själva måst under fattigdom och mer eller mindre på egen hand bryta sig väg till och uti det lärarekall, dit deras trängtan stått och där de känt sig bäst kunna vara till gagn för landets framtid. Därav ser man betydelsen av kärleken till och väl även duglighet i lärarekallet samt av ett gott samvetes vittnesbörd.

Ideallärare. Det är så sant och vackert som det är sagt, vad en icke-pedagog, advokaten Georg Branting, för mer än ett årtionde sedan skrev vid en återblick på sin elevtid i ett läroverk (W. Carlgren m.fl.: Norra latin 1880—1930 s. 194—195): »Skolans problem äro visserligen

ännu i hög grad olösta, mycket kan och bör reformeras, men för skolan betyda dock säkert systemen mindre än människorna. En skola kan inte vara som en Fordfabrik, där den mekaniska effektiviteten triumferar och del maskinmässigt fogas vid del, tills verket är fullbordat. Nästan allt beror på lärarna. Få människor tyckas mig så beundransvärda som goda lärare, tålmodiga, anspråkslösa, vänliga och kloka arbetare. I det stora, allvarliga Norra Latin har funnits mängder av sådana män, som gjutit ut sin bästa kraft i pojkgenerationernas ändlösa, virvlande flod. Alltjämt rullar floden fram, alltjämt arbeta männen vid stranden. En av de tusentals lärjungarna tackar sina döda och levande lärare.»

En del av detta erkännsamma uttalande borde anslås i många läroanstalter och, i bearbetning, även i hemmen. De senares brist på och behov av personlighets- och karaktärspedagogik synas nu vara om möjligt större än någonsin förr och ännu större än skolornas.

Också har det i alla tider visat sig, att det är de personliga insatserna som är det grundläggande och oumbärliga; det är dem det kommer an på; utanverken böra inte få undanskymma det livsviktiga i att föräldrar, lärare och alla sätta in sin hela förmåga, sin kärlek, sin kraft och mer därtill å undervisnings- och i all synnerhet på uppfostringsangelägenheterna. Alla sociala förbättringar och alla övriga välbehövliga framsteg i hem och skola bli av föga värde, om det personligt fostrande momentet är eller blir undanskymt eller helt försummat och om ej föräldrar och lärare i sin fostrargärning lägga in hela sin själ. Vi veta att i »hela sin själ» ligger både känslo-, vilje- och förståndsliv. Under tidernas skiftningar har än den ena, än den andra förmågan ställts i förgrunden på bekostnad av de övriga; det är alla tre som måste harmoniskt tillgodoses och harmoniskt samverka; alla tre böra ock fostra. Allra mest torde känslolivet ha försummats. Och dock borde det vara en den mest maktpåliggande angelägenhet för varje person att fostra sig och andra så att de alla bli sådana andliga värmekällor, som Fredrika Bremer karakteriserade så, att de kunna smälta isen tolv alnar omkring sig.

Skilda stämmor. Av de här i boken framträdande vittnesbörden — liksom även genom vars och ens egen erfarenhet — framgår tydligt, att lärarepersonligheten och fostringsskickligheten äro A och O i all pedagogisk gärning.

Olikheten mellan borna lärarepersonligheter och andra torde kunna belysas medelst Andersens saga om prinsessan på ärten. De förstnämndas betydelse kan icke skattas nog högt. En författarinna här i boken söker på tal därom belysa skillnaden genom att anföra exempel på olikhet i framställningssätt och den olika verkan därav. (Jfr uppsatsen om Fröken Hult). En ypperlig illustration! Men den för därjämte även i läsarens tanke frågan, om denna skillnad behöver

alltid vara så påtaglig och beklämmande himmelsvid och om sålunda icke den »icke-borne läraren» borde kunna i högst väsentlig mån fylla det stora avståndet mellan sig och den andre och det ej minst genom att tillgodogöra sig handledning, genom att studera, jämföra och nitiskt arbeta. Det finns i varje fall oräkneliga exempel på att motsvarande förbättring vunnits, där kärleken till kallet och till lärjungarna varit med såsom drivkraft och ledstjärna och där vederbörande lärare icke slog sig till ro utan nitiskt och av alla krafter arbetade på sin utveckling till god lärare.———— Men sådant är ju icke möjligt, om läraregärningen bara är en bisyssla, en språngbräda, ett i struntförnäma och amoraliska tongivande kretsar eller kanske t.o.m. av läraren själv föraktat levebröd, som det icke egentligen anstår en stor själ att befatta sig med.

Bli de måttligt utrustade icke så i allo perfekta, som den s.k. »borne» pedagogen säges vara, så må vi trösta oss med att de äro så ojämförligt många flera än de med pedagogiska segerhuvor födda lärarna, som ju icke till mer än en bråkdel kunna fylla lärarebehovet.

En av författarna i föreliggande bok har i sitt manuskript uttalat den satsen: »Att vara en personlighet är att vara en god lärare». Emellertid torde denna uppskattande — och därför glädjande — åsikt näppeligen få anses äga allmän och ovillkorlig giltighet. T. ex. med barn i småskoleklasser skulle mången »personlighet» stå sig ganska slätt, i synnerhet om han icke lägger ned ett utomordentligt förberedelsearbete före varje lektion och om han icke är på förhand rustad med pedagogisk insikt (förvillad av sakkunskap är det uttryck man plägar använda i kretsar, som förakta teoretisk pedagogik). Men författaren har dock lagt fram en synnerligen viktig synpunkt på frågan; med en liten med betydelsefull förändring av hans tes skulle man kanske kunna spörja, om ej sanningen ligger mitt emellan ytterligheterna och skulle kunna uttryckas på följande sätt: Den som icke är en personlighet, har svårt att bli och sedan alltjämt förbli en god lärare. (Ännu svårare har och får han det, om icke ordet personlighet här får ersättas med uttrycket lärar- inklusive fostrarpersonlighet.) Ideallärare blir han förvisso icke, men han skulle med intresse, flit, samvetsgrannhet, kunskaper och omsorgsfullhet kunna bli en jämförelsevis god och med rätta älskad lärare. Också är det beaktansvärt vad översten och författaren E. Melander skriver (i Blad ur min levnadsbok. Upps. 1926 s. 84—85) om rektor Psarski i Karlskrona: »Jag tror att skickligare lärare funnits, men man tyckte om honom, ty man märkte att han älskade sin skola och sina elever; och detta är egentligen huvudsaken för en lärare». Kanske däri ligger kärnan av begreppet boren lärare och god lärare? Törhända stanna otaliga på halva vägen till läraridealet mest därför att de själva

fått en dålig eller ringa utbildning och fostran av känslo- och viljelivet, medan kunskaps- och förståndslivet slukat all omsorg (läxor, undervisning, examina, läxor, undervisning, examina . . .), allt medan flera oeftergivliga primärkvalifikationer höra till känslo- och viljelivet än till kunskaps- och förståndslivet. I vilja eller känsla eller bådadera förefinnes kanske en förslappning, som hindrar eller fördröjer en etisk-pedagogisk strävan och fullkomning.

Det förefaller som om den teoretiska pedagogikens belackare ansåge den praktiska uppfostrings- och undervisningskonsten vara något så Geyserartat, enkelt och odelbart att den som av naturen äger stora förutsättningar därför eller är s.k. född lärare, är skicklig ej blott med detsamma utan även i allt vad därtill hör. I själva verket torde det förhålla sig så att uttrycket »födda lärare» är nära nog blott ett slagord utan annan sanninghalt än den att några torde ha *vissa* naturliga *förutsättningar* för fostrande och undervisande verksamhet.

Den självklara och allmänt insedda satsen att »Ingen födes mästare», synas vissa pedagogikföraktare eller med dem jämställda alls icke vilja tillämpa på just förvärvandet eller sökandet av den pedagogiska skickligheten. Att den nämnda kardinalsatsen likväl hör hit, må belysas med följande fall. Den erkände »mästaren» i matematikundervisning K. P. Nordlund (som även i föreliggande bok representeras) försäkrade att han först så småningom kom till rätta med räkneundervisningen genom att ge akt på, hur pojkar — han nämnde särskilt Sixten von Friesen och Sigfrid Almquist — faktiskt tänkte under räknandet. Även den utmärktaste lärarebegåvning gör inte med ens en utmärkt lärare, tlilfogar den sistnämnde, när han citerade Nordlunds anförda yttrande (Verdandi 1914 s. 115).

Att fastslå den sanningen är så mycket nödvändigare, som den motsatta uppfattningen, den att naturen ger den s.k. födde läraren allt till skänks, är de pedagogiska framstegens farligaste fiende. Vad tjänar det till, frågar man nämligen då med visst fog, att arbeta på sin egen pedagogiska fullkomning, om detta arbete är lika hopplöst för medelmåttan, som det är onödigt för den av naturen rikt utrustade?

Inbilskheten viskar ofta i medelmåttans öra de farliga orden: »Du är ju *född* till pedagog. Varför då möda dig med något så torrt och torftigt som pedagogisk metodik?» Men även den, som av naturen är rikt utrustad med pedagogisk begåvning, tager helt visst allvarlig skada av att i övermodig försumlighet underlåta att förkovra naturens faddergåva, ty även denna kan genom vanvård förminskas och gå tillspillo. Å andra sidan: även ett mindre mått av naturlig begåvning kan genom träget arbete enligt en sund metod i hög grad förkovras och i den dagliga användningen bli till rik välsignelse. Här som annorstädes gäller satsen: Vincit labor = arbetet vinner seger.

Även goda lärare kunna ha egendomliga uppfattningar dels om teoretisk pedagogik, dels om varandras och därmed även om sin egen särart.

Tvenne personer ha sagt om var sin »gode lärare» följande: han »tog med sitt ungdomsfriska, rättframma väsen fritt från allt »pedagogiskt» i inskränkt mening, ungdomens hjärta med storm»; respektive: han »var kanske icke den borne pedagogen. Därtill var han allt för litet pedant och en personlighet av allt för stora mått». Om denna »definition» på »född pedagog» (= pedant och småskuren personlighet) och om andras lika tanklösa utgjutelser må blott sägas, att den som är en boren pedagog, en lärarepersonlighet eller en som tillkämpat sig rätten att kallas god eller ideallärare, är varken pedant eller bohem, varken okunnig i en god pedagogiks förutsättningar eller tråkig i dess praktiserande, och det är just han som tar ungdomens hjärtan med storm — utan att fria efter dess applåder. Han är en representant för och en vägvisare till livet självt, en personifikation av allt det bästa i livet. Den som förhånar pedagogiken och motiverar detta med dåliga lärares brister och fel och som därtill avsiktligt och systematiskt underlåter att vid sidan därav erkänna det förtjänstfulla, gagneliga och härliga hos pedagogiken och hos dess bästa utövare, han (hon) är ute i onda avsikter, är en falskmyntare, baktalare eller lögnare.

Några personers kritik över pedagogiken är av mera godmodig art, i det de (för ovanlighetens skull) icke glömma att det funnits och finns goda lärare, och i det de t.o.m. beklaga de skolor eller elever som ha enbart utmärkta lärare. De använda därvid ordet »utmärkt» i en kontamination av riktigt och oriktigt betydelseinnehåll. De åsyfta nämligen på en och samma gång sådana lärare som torde kunna sägas vara ideala i ett visst avseende men som därjämte exempelvis kräva övermänskliga arbetsprestationer i sitt eget ämne, även om lärjungarna därigenom tvingas att negligera många eller alla andra skolämnen. En skriver: »Lärarkårerna kunna ju inte bestå av idel pedagogiska genier. Det kanske inte ens vore lyckligt, om de gjorde det». Jo det är just sådana som behövas — blott orden »geni» och »utmärkt» i föreliggande sammanhang tolkas och användas rätt.

Ett hithörande exempel är följande. Sedermera teol. professorn och domprosten Robert Sundelin framlade i »Föreningen för talöfningar» å Norrlands nation i Uppsala år 1876 till ventilation följande sats: »Med hänsyn till den mångsidighet, hvarmed nuvarande skolstadga vill på vetandets område lyckliggöra Sveriges ungdom, anse vi det vara en verklig olycka för ett läroverk att hafva endast dugliga lärare». (Citerat i M. Andree: Norrlands nation, Upps. 1927 s. 138; jfr 233—234). Att debatt-ämnets förra del innebär ett kritiserande allvar, kan man inte tvivla på. Osäkert är det däremot, om slutklämmen är allvar, skämt eller

bådadera. Den har emellertid haft (och har?) en tragisk motsvarighet i verkligheten; det är därför, som Sundelins sats beröres här. Denna är fullständigt riktig i allt, om bara bokstaven o i ordet olycka tas bort. Ty endast sådana lärare äro »dugliga» och endast sådana böra söka och anställas, vilka i allo äro mönster både i att kräva och i att släppa efter, både i att fordra det huvudsakliga och bortse från bisaker, i att låta allt vara väckande och fostrande, rättvist och förädlande, höjande och i bästa mening glädjande. Att ha endast sådana lärare är icke en olycka utan den största lycka; en stor olycka är däremot att ha sådana lärare, vilkas lektioner äro håltimmar i den betydelsen, att det goda som framkallats och inympats hos de unga, rinner bort genom dessa »hål».

En annan missuppfattning rörande en god pedagogiks väsen framgår av följande. Enligt referat i Tidens Tegn 8/7 1939 yttrade Oslo universitets rektor professor Seip vid sommarkursernas öppnande därstädes 7/7 s.å. ungefär så, att »Tidene og sannhetene skifter stadig. Det som for en generasjon siden vakte begeistring blir idag kritisert. Det er farlig å leve på gamle sannheter. Særlig er dette viktig for alle pedagoger». Talaren synes ha förbisett, att den vetenskapliga pedagogikens forskningsresultat ha i stor utsträckning bevisat att äldre tiders stora pedagoger ha i väsentliga hänseenden haft rätt i sin intuitiva, praktiska pedagogik.

Förebilder. Genom att läsa undervisningshistoriska hågkomster kan man lära sig mycken förebildlig pedagogik och förstå elevers psykologi inklusive de senares ej sällan riktiga sätt att bedöma lärarna. Man läse t.ex. ÅSU 54 s. 119 (rörande Sixten v. Friesens förfarande, när lärjungarna spelat kort). Man studere prof. Dietrichsons redogörelse för Bugges »metod» (här s. 162) och skall liksom jag finna riktigheten därav genom att jämföra den med sina egna sorgliga erfarenheter från skoltiden. Det pedagogiska läraresnillet W. M. Carlgren förberedde sig till varenda lektion och blev väl till stor del just därigenom den gudabenådade lärare han var (jfr här s. 94—97; enligt min erfarenhet under provåret gällde detsamma även hans son; jfr här kommentaren om C.). Jfr även redogörelsen här för Kjelldahls och Nordlunds intensiva förberedelsearbeten och oavbrutna strävanden att förbättra sitt verk och hjälpa sina elever samt att genom skrifter hjälpa sina tjänstekamrater och andra till större lärareskicklighet och bättre förståelse för de växande själarna samt dessas behov, mottagnings-, omsättnings- och prestationsförmåga.

Vid idealpedagogen Ahlmans bår vittnade blivande ärkebiskop Reuterdahl om honom att han hela sitt liv arbetade på att fortbilda sig för sina lärare- och fostringsuppgifter (här s. 78); ännu på dödsbädden hade han läroböcker till hands och gjorde anteckningar, ehuru han slutat sin läraregärning. På samma sätt låter K. G. Ossiannilsson

i Barbarskogen (1908 s. 216) sin hjälte upptäcka, »att han innerst var undervisare, pedagog av anlag och lidelse. Allt vad han tog sig till, blev lärareverksamhet. Att undervisning var en av de sköna konsterna, hade han alltid trott». Något sådant är en naturlig sak för en forskare, en konstnär, ja, nära nog för vem som helst. I avseende å dem länder dylikt till ökad skicklighet, högsta beröm och evig ära. Men om en lärare är »sådan», ser mången på honom med stilla medömkan eller ystert löje; detta belyser eller förklarar pedagogikens svårigheter att komma upp ur sin dy och ur Fina Medelsvenssons förakt. De som sakna etisk hänförelse, gilla inte sådana föräldrar och lärare, och de negligera sålunda även Rom. 12: 7, där det står: Är någon satt till lärare, så akte han på sitt lärarekall! Och försumma jämväl Syraks uttalande om den som helt lever och offrar sig för dem han har att undervisa.

De nyssnämnda två exemplen ur svensk litteratur (om Ahlman och Ossiannilsson) samt nämnda och andra »pedagogiska» bibelställen kunna de möjligen läsa och möjligen finna sig roade av; däremot kan det ej annat än kvälja dem att alldeles samma dygder anbefallas i en läraretidning eller metodikframställning. Faran för fuxeri kan ju ligga nära; den tänka de genast på och den äro de med all rätt förskräckta för; men minst lika skräckinjagande bör den andra ensidigheten vara: negligerandet, den fortsatta eller t.o.m. ökade lärareodugligheten, extraförtjänstarbetet, uppåtsträveriet i allt utom i lärare- och fostringsduglighet etc. Men över sådant hör man ej lika ofta klagan som över metodikens eller pedagogikens tråkighet. Och dock är det t.ex. i nedannämnda på måfå utvalda metodikexempel ingenting farligare eller tråkigare än vad Reuterdahl och Ossiannilsson med all rätt prisade, sedan de i levande livet erfarit gagnet och glädjen av en sådan inlevelse i lärarekallet. I årgång I av Tidskrift för Folkskolelärare och folkskole-bildningens vänner (1848) av seminarierektor J. H. Ekendal anges s. 210—211 följande kännetecken på en inre kallelse till lärareyrket.

Den, som egnar sig åt lärarekallet »kan af följande omständigheter utröna, om han har öfvervägande fallenhet för sitt valda lefnadskall.

1. Om all hans diktan och traktan går ut på, att utbilda sig för sitt yrke; om han städse arbetar med afseende derpå, skrifver, läser och tänker, för att samla skatter för blifvande utöfning af sitt kall.

2. Om lifvet bland hans lärjungar hörer till hans själs behof, och lärostunderna synas honom vara ögonblick af den högsta lycka; om han icke kan låta bli att lära, uppmuntra, förmana, utveckla, förklara.

3. Om några märkbarare frukter uppväxa af hans verksamhet.»

Med tanke dels på god pedagogik och dess förverkligande, dels på sådana goda lärare och dessas efterföljd har man nu om någon-

sin — både plikt och rätt att citera och förverkliga Tegnérs ord: »Hvad mänsklighetens härlige ha sökt Sitt hela sköna, rika lif igenom, Väl är det värdt att sökas af oss andra.» »Det gör [lärjungen] godt att beta sina ögon på mensklighetens förebilder». Med frånseende av att även dålig pedagogik — liksom åtskilligt annat dåligt — nedärvts, må vi kunna om den goda nedärvda säga och på allt slags praktisk uppfostran och undervisning av i dag tillämpa vad som, med tanke på kyrkans uppfostrings- och undervisningsverksamhet fordomdags, stått i äldre tider inristat i Tortuna gamla kyrka i Västmanland: »Wåra förfäder bygde oss till fromma: Så bygge ock wi, som efter komma: Så betale wi godt med godt, Hwad wi af wåre Förfäder hafwa fådt.» Och ävenså böra vi citera och följa Erik Gustaf Geijer: »Från fäder har det kommit; till söner skall det gå, Så långt som unga hjärtan Ännu i Norden slå.» Dessa sista rader har man inristat på en obelisk framför Nordiska museet. Och en stockholms-tidning yttrade den 12/9 1941: »Vår kulturtradition kan och bör vara en aldrig sinande källa till förnyelse och vederkvickelse.» Detta bör alltså tillämpas även på det förebildligaste och bästa — det sämre och sämsta lämnas i föreliggande bok åt glömskan — av det som skildrats i andelivets, undervisningens och uppfostrans historia.

Gent emot sådana som vilja riva ner vad de icke duga till att ersätta med något bättre, må man kunna citera det åldriga, tänkvärda ordstävet: The Gambla haffua icke heller warit Fåhnar. Detta uttryck har ej sällan citerats, ej minst av numera avlidne professor Fr. Wulff (bl. a. i »Vid 80 År, 1926 s. 105, 160 samt i outgivna dagböcker). Genom dennes son bibliotekarien Bängt Wulff har jag hos lexikografen Palmlöf utverkat meddelande att uttrycket finns i Ch. L. Grubbs Penu proverbiale; medelst en mindre nöjaktig alfabetisk placering gömmer det sig där å s. 90 i den första upplagan och å s. 399 i den andra. Grubb yttrar på s. 90: »Tyskarna säya och: die alten seind auch keine thoren gewesen.» Han hänvisar även till [Jesu] Syr[achs Bok] 8 Cap. v. 9, 10 o. f.

När dessa citat framdragas, sker det icke för att plädera för det gamla i och för sig utan för att rekommendera det goda i det gamla. Det finnes och har funnits så utomordentligt mycket gott i det gamla, som är väl värt att rädda, genomföra och utveckla men som kanske mera sällan förverkligats. Detta goda gamla skall aldrig visa sig överflödigt, kraftlöst eller skadligt, och det skall icke kunna fullt ersättas av något annat. När det gamla var som bäst, var det av evighetskaraktär och skall därför icke kunna undvaras eller nedtrampas utan bör fortleva, efterliknas, utvecklas och ytterligare förbättras, till respektive tidsperioders speciella behov ackomoderas samt vara hjärtstock och stöd för varje tids förädlingsprogram. Det nya skall kanske visa sig mäkta i vissa hänseenden ersätta, överglänsa och bortträng det dåliga

av den gamla pedagogiken; i så fall må det vara hjärtligt välkommet (på villkor alltså, att det ej ger något sämre i stället utan ger något bättre, vore det än föga bättre). Pedagogiken må icke anses god blott därför att den är gammal eller blott därför att den är ny. Det gamla goda och det nya goda må hjälpas åt; må tillsammans motverka tillbakagång och främja framsteg, förnuftiga och förädlande framsteg! Intet är viktigare för framtiden är hurudana lärare och fostrare vi ha.

God pedagogik förverkligas och levandegöres av goda lärare. Av sådana böra vi andra lära. Albert Schweitzer yttrar: »Om storskogen fälles, uppkommer dvärg- och snårskog. Klena ersättare!» Vi böra därför sätta oss vid ideallärarnas fötter, höra, se och lära samt sedan på ett personligt och självständigt sätt efterlikna dem. Vi böra vara deras lärjungar och efterföljare och hälst även — i sinom tid — deras förfaringssätts förbättrare.

Elevminnen. Alla, men kanske i synnerhet de som icke haft lyckan äga sådana ideallärare, borde ha gagn av att höra goda lärares f. d. lärjungar berätta om sin tid framför katedern. Elever äro ej sällan de mest omdömesgilla i sådana frågor; åtminstone bli de det efter en mansålder eller mer. I Årsböcker i svensk undervisningshistoria vol. 59 s. 60 skriver en f. d. elev om sin skolgång i ett provårsläroverk: »Efter något eller några års övning var det ej svårt att lista ut, vilka »provisar» som fyllde måttet, och vilka som visade mindre fallenhet för yrket.» I sin verklighetsskildring Anders Kuhlsén folkskollärare, Sthlm, Norstedts, 1920 s. 193, berättar överläraren Carl Lindskog följande om en vikarierande f. d. lärare: »Barnen märkte snart, att han icke var rätte mannen att hålla dem i tygeln, liksom väl körda hästar genast märka, när en dålig körsven sköter tömmarne». Och professor J. Østrup skriver: »Veludviklede Skoledrenge har som Regel et meget skarpt, men tillige retfærdigt Blik for en Lærers Fortrin og Mangler, og selv om den Kritik, der i en Skole kommer nedenfra, oftest er tavs, saa er det dog til syvende og sidst den, det kommer an paa, naar Dommen skal fældes over en Pædagogs Livsgerning» (Metropolitan Skolen gennem 700 Aar, Kbhn 1916 sid. 164).

För att kunna bekantgöra mönsterlärares föredömliga beteende, har jag därför efter hand dels samlat minnesbilder ur utländska och svenska böcker, dels i brev och upprop i synnerhet till lärare vädjat om bidrag. I dessa hänvändelser har jag bland annat betonat önskvärdheten att få i detalj framlagda de personliga egenskaper, de pedagogiska principer, de metodiska tillvägagångssätt, varigenom en eller flera lärare a) visade sig vara »födda lärare» eller dagligen tillkämpade sig mästerskap i den själsutvecklande undervisningens och — ej mindre — i den förädlande uppfostrans konst; b) gjorde sig uppskattade, värderade, älskade av

eleverna; c) i vissa skolämnens planläggning och detaljbehandling mäktade åvägabringa ett sällsport grundligt och mångsidigt kunskapsresultat samt väcka kärlek till dessa ämnen och håg för fortsatta studier och för självständigt sanningssökande. — Somliga svar återges i föreliggande bok i samband med vissa av de minnesteckningar jag framletat i litteraturen.

I *denna* volym har jag sålunda icke eftersträvat att återge alla här tecknade lärares alla sidor och drag utan i stället bemödat mig om att få fram huvudsakligen det förebildliga eller mönstergilla — alldeles oavsett om vederbörandes karaktär och verksamhet möjligen i andra hänseenden kunnat förete vissa skavanker. Ja, det låter tänka sig, att något enstaka ord i f.d. elevens lovprisande icke är objektivt riktigt; törhända vilja andra lärjungar — t.ex. elever från en annan skolperiod än berättarens — något annorlunda än denne fördela skuggor och dagrar etc. Men även en sådan omvärdering eller meningsskiljaktighet betyder mindre *i detta sammanhang, för denna boks sistnämnda syfte.* Det är för oss ej här huvudsaken, om t.ex. Linné verkligen in i minsta detalj motsvarade Acrels skildring, utan huvudsaken för *detta* syfte är att *nedtecknaren ansåg att det förfarande, han själv beskrev, var utomordentligt gagneligt just för det vetenskapliga, pedagogiska eller praktiska ändamålet.* Naturligtvis är det i och för sig värdefullt att t.ex. den store Linné var en så stor pedagog, som han här i boken tecknas. Det är utmärkt bland annat såsom svar till sådana belackare som roa sig med att förneka stora vetenskapsmäns pedagogiska skicklighet — blott för nöjet att få förhåna pedagogiken. Men värdefullare är, att eleven ännu efter en mansålder välsignar sin lärares tillvägagångssätt och det så att hans mening av allt att döma delas av hela klassen eller åtminstone av dess tänkande flertal. Självklart är att en sådan enhetlighet icke kunnat genast framträda eller i varje fall icke kunnat bestå under årtionden annat än om det varit fråga om ädla och förståndiga åtgärder, sådana vilkas riktighet och välgörande verkan måste inses och uppskattas av alla ädla själar.

Egendomligt nog har — så vitt jag vet eller minns — icke någon i något lands litteratur framlagt eller förverkligat något förslag att göra f.d. elevers minnesgoda vittnesbörd om deras ideallärare till en källskriftsserie ej blott av vanligt historiskt värde och intresse utan även i någon mån till direkt gagn för föräldrars, lärares och andra fostrares vardagsgärning i och utanför katedern.

För över ett årtionde sedan sände jag en redogörelse till pedagogikprofessor Waldemar Ruin i Helsingfors med förfrågan hur han ställde sig till denna min tankegång och huruvida han kände några sådana uppsatser i tryck eller skulle vilja verka för sådanas avfattande. Följden därav blev, att han i Tidskrift utgiven av Pedagogiska föreningen i Finland 1932, h. 1, s. 11 förde på tal och ställde sig välvillig till tanken att ur arkiv och böcker uppsöka forna elevers vittnesbörd om sina lärare samt meddelade att Eino Leino gett skildringar från sin tid såsom läroverkselev (Elämäni kuvakirja, Hels. 1925: III Hämeenlinna). Detta var det enda synliga resultatet av min demarche. Leinos skolminnen visade sig vara fåordiga och föga upplysande, varför jag icke återger dem här.

I mina ansenliga samlingar av urklipp etc. till vår lokala skolhistoria har jag letat efter uppsatser av den speciella art, som här i boken återges. Men det var i stort sett förgäves. Man skriver nog snällt om skolors yttre öden, om inhämtade pensa och givna föreskrifter, om hållna stämmor och menighetens avoghet, om lärares svält och slit, om enstaka glädjekällor i pedagogers sorgesamma tillvaro etc. etc. Men sällan förekommer något berättat om detaljer av hur lärarna gingo tillväga under sitt fostrings- och undervisningsarbete.

Det har ej blott varit välbehövligt och betydelsefullt utan även inneburit en extra svår uppgift att skriva sådana barn- och ungdomsminnen, sedan man under årtionden — ja kanske ett halvsekel eller mera — varit avkopplad från sin ungdomsskolas specialintressen, omsorger, lärare och hela miljö. Trots alla svårigheter, trots ett kanske fortlevande och berättigat missnöje med ett och annat i den egna uppväxttidens läroanstalt och trots brådskande arbete ha författarna underkastat sig mödan att framleta, skärskåda, dissekera och beskriva, vad som under lång tid varit dolt och mestadels glömt i minnes- och förståndslivet, där det legat kvar huvudsakligen såsom spridda fästepunkter för en känslolivets varma tacksamhet och såsom eggande impulser eller värderika kraftkällor för en viljelivets ständigt fortgående förädlingsprocess. Flertalet av sådana uppsatser ha säkerligen kostat sina författare långt mera minnesansträngning, eftertanke, systematiserings- och utformningsarbete än om det gällt artiklar, där hågkomsterna nedtecknats allt eftersom de stego över medvetandets tröskel. Åtminstone i vissa fall torde det enbart varit ett halvt livs beundran och tacksamhet emot ideallläraren, som kommit författarna att bekämpa och övervinna svårigheterna. Deras uppteckningar äro så mycket mer glädjande som man sällan kommer i håg sina lärares stora egenskaper (såsom professor Nat. Beckman så sant påpekade i radio 17/3 1941). Jag tackar författarna på det varmaste och det även av den anledningen att de gratis ställt sina artiklar till förfogande, något som jag redan i uppropen nödgats — av ekonomiska skäl — förutsätta och utbedja mig.

Ävenså tackar jag Sveriges allm. folkskollärareförening för understöd, många i kommentaren nämnda personer för översättningar och upplysningar samt flera publikationer, vänner och andra för lån av klichéer.

På min 65-årsdag sätter jag nu tacksamligen punkt för denna bok och för 21:sta årgången av ÅSU.

B. Rud. Hall.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Här nedan användas följande *förkortningar:* A adjunkt, K. läroverkskollega, L lektor, P professor, R rektor, S skolföreståndarinna.

De lärare och andra personer, som uppräknas härnedan i den första kolumnen, skildras här i boken av de f.d. elever eller andra minnestecknare, som nämnas i den andra kolumnen.

Första huvudavdelningen.

En tysk konstnärs föräldrahem; lärare i hans konfirmationsskola, läroverk och konstakademi.

Förf:s mor, en lekkamrat, två informatorer, en kyrkoman, flera läroverkslärare och konstnärer.	Av hovmålaren och kammarherren Wilhelm von Kügelgen, Dresden	3—11

Andra huvudavdelningen: Svenska universitet och högskolor.

P Carl von Linné, Uppsala	Av P J. G. Acrel, Stockholm	12
P och ärkebiskopen N. Söderblom, Uppsala	Av prosten S. Dahlquist, Vreta kloster	13—15
P Jacob Georg Agardh, Lund	Av P David Bergendal, Lund	16—17
Domprosten professor Pehr Eklund, Lund	Av kyrkoherden teol. d:r H. E. Hallberg, Stockholm	18—20
P Anders A. Retzius, Stockholm	Av P Carl Santesson, Sthlm	21—22
P Vitalis Norström, Göteborg	Jfr avd. Statl. läroverk; Gbg	

Tredje huvudavdelningen: Svenska seminarier.

R Wilhelm Norlén, Uppsala	Av R Fr. Lundgren, Sthlm	23—28
A sedermera undervisningsrådet E. Sandberg, Uppsala	Av folkskolläraren V. Brodd, Hässelby villastad	29—34
Seminarieeleven sedermera ecklesiastikministern Fridtjuv Berg, G:borg	Av folkskolläraren C. J. Gardell, Göteborg	35—36

Fjärde huvudavdelningen: Statliga läroverk. A. I utlandet.

Framstående lärare vid pagekåren i Petersburg	Av Furst Peter Kropotkin, Moskva	37—41
LR och skalden J. L. Runeberg, Borgå	Av Rektorerna C. H. Alopaeus, Åbo, och RP V. T. Rosenqvist, Helsingfors..	41—47
R C. J. Arrhenius, Åbo	Av R Emil Amnell, Åbo ..	48—49

B. I Sverige.

Ärkestiftet (utom Stockholm).

L blivande P i Kristiania Pontus Wikner, Uppsala	Av jägmästaren O. Vesterlund, Jokkmokk	50—51
L A. M. Kjelldahl, Uppsala	Av R S. von Friesen, Sthlm	52
L K. P. Nordlund och A C. L. Östergren, Gävle	Av språkpedagogen och läroboksförfattaren D. Elfstrand, Djursholm	53—57

Linköpings stift.

L Domprosten titulärprofessorn Samuel Älf, Linköping	Av biskopen sedermera ärkebiskopen J. A. Lindblom, Linköping	57—60
KR C. J. Dehlin, Linköping, Vadstena	Av Gen. dir. Aug. Falk, Sthlm	61—62

Strängnäs stift.

R G. W. Schotte, Nyköping	Av prosten K. A. Hagström, Mariefred	62—63

Västerås stift.

L sedermera kyrkoherden och biskopen G. Nibelius, Västerås	Av konsist.-not. J. W. Sjöqvist, Västerås och P W. E. Svedelius, Uppsala	64—65
LR Aron Ludvig Mossberg, Västerås	Av syssl. Aug. Johansson, Västerås	66
L och läroboksförfattaren D. A. Sundén, Västerås	Av Alex., prosten teol. d:r G. Ekström, Falun, samt domprosten F. Fåhræus, Västerås	67—74

Lunds stift.

LR Jacob Quensel, Malmö	Av R G. R. Ahlman, Malmö	75—76
R Georg Richard Ahlman, Malmö	Av P H. Reuterdahl, Lund	76—84
A Esaias Laurentius Palm, Lund	Av L Ingvar Olsson, Jönköping	84—86

Göteborgs stift.

LR H. F. Hult, Halmstad	Av red. V. Larsson, Halmstad	87—88
LP Vitalis Norström, Reallläroverket, Göteborg	Av kapten E. Liljedahl, Sommen	89
A W. Åkermark, Reallläroverket, Göteborg	Av folkskolläraren S. Hamfors, Åsaka	90—94

Härnösands stift.

L och skolboksförfattaren W. M. Carlgren, Härnösand	Av prosten och kyrkoherden Georg Bergfors, Sollefteå	94—97
L Th. Malmberg, Härnösand	Av A Jean Berglund, Sundsvall	98—107
e.o. L Martin Hansson, Sundsvall	Av R Arvid Liander, Söderhamn	108—110

Stockholm

R C. J. L. Almqvist, Nya elem. sk.	Av P N. J. Anderson, Sthlm	110—111
A E. F. Frodin, Ladug.-lands skola	Av fil. lic. N. Forssell, Sthlm	111—113
LR Carl Lundberg, Norra latin	Av red. fil. lic. I. Norberg, Sthlm	114—116
L och läroverksrådet T. Moll, Norra real	Av L L. G. Starck, Norra reallläroverket, Sthlm	117—122
L Erik Staaff, Norra latin	Av L Erik Tidner, Sthlm	123—126
AL H. Wijkmark, N. elem., N. real	Av L G. Jacobson, Sthlm	126—128
LR Gösta Göransson,Norra latin	Av N. Lundqvist och F. G. Blom, Sthlm	129—132
LR V. Vessberg, Södra latin	Av LR N. Lundqvist, Sthlm	133—143
LR sedermera Inspector gymnasii N. J. Lundqvist, Södra latin	Av L R. Jirlow o. Carl O. Koch o. stud. J. Olde o. U. Nordensson, Sthlm	144—150

Femte huvudavdelningen: Lärd privatskole- och privatundervisning.

A. I utlandet. a) Tyskland.

R Christian Gotthilf Salzmann, Schnepfentahl	Av konrektor Carl Ulrich Broocman, Stockholm	151—153

b) England.

R Thomas Arnold, Rugby	Av Th Hughes; referat av O. S.	153—157

c) Danmark och Norge.

S Natalie Zahle, København	Av P E. Lehmann, Lund	157—161
F. M. Bugge, Bergen, f.d. R i Trondhjem	Av P Lorentz Dietrichson, Kristiania	161—163

d) Finland.

S Elisabeth Blomqvist, Helsingfors	Av fil. mag. Naima Jakobson, Helsingfors	164—168

B. I Sverige.

Informatorerna Tranæus och Thorsander samt Chr. Dahl, Uppsala	Av chefredaktören Lars Johan Hierta, Stockholm	169—171
S och stadsfullmäktigen Karolina Själander, Gävle	Av lärarinnan Sigrid Paues, Gävle	172—175
Lärarinnan Gerda Häggmark, Gävle	Av lektorskan Fanny Lundberg, Strängnäs, och Fru Elna Delin, Sthlm	176—177
R Johannes Strömberg, Lund	Av P J. Forssman, Lund	178—179
S Maria Hult, Halmstad	Av ämneslärarinnan Elsa Holm, Gävle	180—198
S Fredrique Runquist och lärarinnan Gustafva Hjelmerus, Stockholm	Av S Anna Sandström, Stockholm	198—204
S Anna Sandström, Stockholm	Av P Otto Anderssen, Oslo	204—206
R Gösta Göransson, Wallinum; jfr huvudavdelningen Statl. lvk		
R Emy Ek, Grevesmühlska skolan, Stockholm	Av läkaren Erik G. V. Sköld och fru Vilma Roos, Sthlm	206—209

Sjätte avdelningen: Folklig undervisning i svenska hem, kyrkor, folkskolor etc.

Linköpings stift.

Överläraren Anders Berg, Finspong, senare slöjdinspektör i Stockholm	Av märket T. och av lärarinnan Jänny Olsson, Norrköping	209—214

Skara stift.

Folkskolläraren J. P. Kjellén, Kinnevad	Av överläraren Alfred Hallenius, Falköping	215—218
Folkskolläraren Lars Mörling, Stora Mellby	Av seminarieläraren och författaren A. Söderström, Karlstad	219—221

Strängnäs stift.

Folkskolläraren E. G. Walker, Löten, Ludgo, Södermanland	Av trädgårdsmästaren och donatorn Fil.mag. Olof Eneroth, Stockholm	221—225
Folkskolläraren Johan Alfred Dahlstein, Tångeråsa, Närke	Av R N. Lundqvist, Sthlm, samt lantbrukaren J. A. Björk, Tångeråsa och lär. A. Lundell, Almby	226—230
Folkskolläraren K. O. Sjölander, Asker, Närke	Av prosten och kyrkoherden Carl Lönroth, Örebro	231—235

Västerås stift.

Kyrkoh. J. M. Svedelius och hans fru, Köping — Av P W. E. Svedelius, Uppsala ..... 235—239
Folkskollärarinnan Ester Roström, Hosjö — Av chefredaktör Rickard Lindström, Stockholm .. 239—240

Växjö stift.

R sedermera undervisningsrådet Alfred Dalin, Huskvarna — Av S Anna Sandström, Sthlm och läraren G. Sahlström, Huskvarna ..... 241—249
»Jordbruksposteln» P. Jönson Rösiö, Hagaberg — Av 1911—1912 års elevkår, Axel-Magnus Carlsson och förf. W. Hülphers, Västerås 250—258
Folkskolläraren P. M. Sjöstrand, Vislanda — Av kulturhistorikern Blenda Andersson, Vislanda .... 258—261
Läraren Karl Evald Nilsson, Öja — Av lär. H. Vrethammar, Vikingstad ..... 262—264

Lunds stift.

Domkyrkokomministern H. Schartau, Lund — Av kh A. Lindeblad, Öved-skloster ..... 264—266

Stockholm.

Fridtjuv Berg, Stockholm — Av S Anna Sandström, Stockholm ..... 266—268

KOMMENTAR ..... 269—282
PERSONREGISTER ..... 283—294
EFTERSKRIFT ..... 295—307

ILLUSTRATIONER.

Sid.
Undervisningsrådet E. Sandberg 33
Lektor D. A. Sundén 68
Hans tjänstebostad, den sista i Sverige 74
Lektor W. M. Carlgren 94
Rektor Nils J. Lundqvist 143
Skolföreståndarinnan Karolina Själander 173
» Maria Hult 185
» Anna Sandström 205
Överläraren Anders Berg 210
Folkskolläraren J. P. Kjellén 215
Ecklesiastikministern Fridtjuv Berg 267

UNIVERSITETETS-BIBLIOTEK 24. III. 1942. UPPSALA